

SD 186

IZAZOV VREMENA

RUDOLF STEINER

GA 186

U ovim predavanjima, održanim upravo u danima nakon završetka Prvog svjetskog rata, Steiner opisuje nove promjene u mehanici, politici, i ekonomiji kao i nove mogućnosti i nove sustave na Zapadu i na Istoku. Otkriva njihove potencijale ali također i opasnosti njihove zlouporabe. Također raspravlja socijalne i antisocijalne instinkte, duhove Starog zavjeta u sadašnjem nacionalizmu, i prirođene sposobnosti različitih nacija. Izvorni naslov je: *Die soziale Grundforderung unserer Zeit*. Predavanja su održana u Dornachu, Švicarska, studeni/prosinac, 1918.

SADRŽAJ

I	Prvo predavanje, Dornach, 29 studenog 1918. Nužnost trostruke podjele socijalne strukture. Ljudi Istoka i Zapada. Dvojno iskustvo Čuvara praga. Jahve-mišljenje. Simptomatološko razmatranje povijesti.	5
II	Drugo predavanje, Dornach, 30 studenog 1918. Nužan interes ljudi za druge ljude. Moderni proletarijat. Što hoće ruski boljševizam? Načela Trockog i Lenjina. Zadatak znanosti duha. Današnje socijalno razmišljanje: novac - rad. Rad nije roba.	23
III	Treće predavanje, Dornach, 1 prosinca 1918. Evolucijski život odvija se po njihalu. Socijalna struktura odražava ljudska bića. Tajna društva. Mehanički, higijenski, eugenički okultizam. Ratna katastrofa 1914.	35
IV	Četvrto predavanje, Dornach, 6 prosinca 1918. Trostruka socijalna podjela kao zahtjev našeg vremena. Trodijelno ljudsko biće. Antisocijalni nagoni u razmišljanju - simpatije i antipatije u osjećajima - sklonost i odbojnost u željama. Ljubav je često samoljublje, sebičnost. Socijalizacija je nezamisliva bez slobode intelektualnog života.	56
V	Peto predavanje, Dornach, 7 prosinca 1918. Ljudsko biće između Lucifera i Ahrimana. Duša svijesti ima antisocijalni učinak; duhovno jastvo će funkcionirati socijalno. Božanstvo Jahve. Apstraktni misaoni život. Ahrimanski utjecaj. Krist impuls: iscjeljenje. Mitovi - slike - imaginacija.	70
VI	Šesto predavanje, Dornach, 8 prosinca 1918. Ruska revolucija, Trocki, marksizam. Sjeme za razvoj duše svijesti leži u populacije engleskog govornog područja. Goetheove bajke: nasilje - iluzija - znanje u odnosu na Britance - Nijemce - Ruse. Iskustva s Čuvarom praga: bolest i smrt.	82
VII	Sedmo predavanje, Bern, 12 prosinca 1918. Socijalni i antisocijalni nagoni kod ljudi. Antisocijalni instinkti moraju stupiti na snagu. Vanjska socijalna struktura kao protuteža unutarnjoj tendenciji razvoja. Prevladavanje društvenog i klasnog poretka. Novac. Komunistički manifest. Mržnja - ljubav. Krist impuls.	99
VIII	Osmo predavanje, Dornach, 13 prosinca 1918. Instinktivni impulsi žele se transformirati u svjesne. Ljudsko	116

mišljenje donosi neizvjesnost. Dva pogleda na ekonomiju. Ljudi moraju postati potpuno svjesni sljedećeg: sila degradacije, stajanja nad ponorom, impulsa sebičnosti.

IX Deveto predavanje, Dornach, 14 prosinca 1918. 130

Logika stvarnosti - logika mišljenja. Za rješavanje pitanja socijalnog života nužno je duhovno-znanstveno mišljenje. Esej Berđajeva. Životna stvarnost - logična stvarnost. Učinci ahrimanskog duha. Ropstvo - kmetstvo - rad kao roba. Marx, Haeckel.

X Deseto predavanje, Dornach, 15 prosinca 1918. 144

Sile u istočnom čovječanstvu - srednjem čovječanstvu - zapadnom čovječanstvu. Trostruko ljudsko biće živi u svijetu. Protestantizam na zapadu, istoku i centru. Ideja slobode - jednakosti - bratstva. Razlika antropozofskog pokreta od ostalih pokreta.

XI Jedanaesto predavanje, Dornach, 20 prosinca 1918. 162

Nova otkrivenja probijaju velove spoznaje. Misterij Golgote. Rad Duhova osobnosti - rad duhova tame u strojevima. Od razumijevanja svijeta do razumijevanja ljudi i do novog razumijevanja svijeta.

XII Dvanaesto predavanje, Dornach, 21 prosinca 1918. 177

Misterij Golgote: polazište novog znanja. Avenarius. Vanjski kaos, patnja - hvata se unutra, u duševnom. Učiti kroz nedaće gledati prema duhovnom otkrivenju. Robovi u antičko doba; kršćanstvo zarobljava. Jahve gledanje, Krist gledanje.

I.

ISTOK I ZAPAD S DUHOVNOG GLEDIŠTA

29 studenog 1918

Na mom posljednjem predavanju koje se bavi sadašnjim događajima, skrenuo sam vašu pažnju na potrebe socijalnog poretka koje proizlaze iz impulsa modernog doba. Moram odmah naglasiti činjenicu da ja nikako ne želim razviti program. Svi znate kako malo važnosti dajem takvim stvarima. Oni su čiste apstrakcije. Ono što sam raspravljao s vama nije apstrakcija, već stvarnost. Stvar sam na slijedeći način izrazio različitim osobama s kojima sam, tijekom zadnjih nekoliko godina, govorio o ovim pokretačkim socijalnim silama kao o nečemu neizbježnom. Rekao sam da će ono što želimo pokazati, što je nešto potpuno različito od apstraktnog programa, preko vlastite veze s pokretačkim silama povijesti u svijetu biti realizirano unutar slijedećih dvadeset ili trideset godina. „Vi imate izbor” — tada sam se mogao tako izraziti jer su ljudi još imali izbor, kao što ga sada više ne posjeduju — „Vi imate izbor između usvajanja racionalnog stava i prihvaćanja ovakvih stvari, i kasnijeg shvaćanja da će do tih stvari doći na kaotičan način kroz kataklizme i revolucije”. U tim stvarima u tijeku ljudske povijesti nema druge alternative, i danas smo jednostavno suočeni sa zahtjevom shvaćanja ovakvih stvari kako proizlaze iz impulsa koji zaista djeluju u svijetu. Kao što sam u više navrata izjavljivao, ovo nije vrijeme kada svaka osoba može reći da vjeruje da će se dogoditi ovo ili ono ili bi se trebalo dogoditi, već je ovo vrijeme kada može efikasno govoriti s obzirom na nužnosti doba samo osoba koja može percipirati što je to što u sebi nosi pokretačku silu za svoju realizaciju u tijeku vremena.

Sada, najvažnije je razumjeti da mi nije moguće dati vam išta više od skice onog što sam prinuđen vidjeti kao nužnost koja utjelovljuje impuls za realizaciju. Da bi se povezali s onim što je već rečeno, danas ću ukratko ponoviti o čemu sam tada govorio, odnosno, da konfuzija u socijalnoj strukturi koja je postupno dovela do ovih nedavnih katastrofičnih događaja u cijelom svijetu mora biti prekinuta, i imperativ je zamijeniti je onom trostrukom organizacijom socijalne strukture o kojoj sam vam govorio na našem zadnjem susretu. Vidjeli ste da bi posljedica ove trostruke organizacije bila raspodjela u odvojene sfere onoga što je dosada činilo, na konfuzan način, temelj naizgled unitarne organizacije države.

Ona bi bila raspodijeljena između tri sfere, od kojih sam prvu označio kao politički, ili sigurnosni, poredak; drugu, kao sferu socijalne organizacije, ekonomske organizacije; treću, kao sferu slobodnog duhovnog stvaranja. Te tri sfere bi bile integrirane nezavisno jedna od druge, svaka na svoj način.

Zaista, to će se pokazati unutar nekoliko slijedećih desetljeća čak i onim osobama koje to danas ne žele razumjeti. Velike opasnosti prema kojima svijet nastavlja ići izbjеći ćemo jedino ako nastojimo razumjeti ove stvari, ali nećemo ih razumjeti ukoliko ih temeljito ne proučimo. Da ono što slijedi ne bi bilo pogrešno shvaćeno, još bi jednom želio naglasiti da nije naš posao niti da otvaramo socijalnu raspravu niti da raspravljamo na bilo koji samo teoretski način. U svijetlu naših nedavnih prikaza, već ste vidjeli da socijalno pitanje stvarno postoji, da mora biti prihvaćeno kao čimbenik, kao realnost, i da se može dohvatiti i razumjeti jedino na isti način na koji se moraju razumjeti prirodne pojave.

Već ste vidjeli da sve što sam prošle nedjelje ovdje predstavio, da sačinjava nužne impulse koji vode u budućnost, takve prirode da zamijeni, na pravedan i legitiman način, elemente u našoj socijalnoj strukturi zaostale iz drevnih vremena, elemente koji je prožimaju sasvim destruktivno. Posebno ako dublje promislite o praktičnim učincima onog što sam govorio prošle nedjelje, vidjeti ćete da su ti praktični učinci socijalne organizacije o kojoj sam govorio takvog karaktera da mogu na odgovarajući način zamijeniti ono što oni koji sebe zovu socijalistima, ali koji žive u iluzijama više nego u stvarnostima, žele prevladati na nepraktičan način. Ono što treba biti zamijenjeno — pošto vam postane jasno nakon dubljeg promišljanja nad onim što je rečeno prošle nedjelje — je članstvo socijalne strukture prema klasama. Ono što treba postići u skladu s periodom svijesti u kojem živimo, petoj post-atlantskoj epohi, je da ljudsko biće kao takvo treba zauzeti mjesto drevnih razdioba prema klasama. Iz tog razloga bilo bi pogubno ako bi ono što sam razvio ovdje pred vama prošle nedjelje bilo pobrkano s nečim što je u našoj sadašnjoj socijalnoj organizaciji ovjekovječeno iz prošlih era. U našu socijalnu organizaciju ulazi nešto iz perioda Grčke što treba biti zamijenjeno prema principima koji utječu na svjetske događaje. Razgraničenje čovječanstva prema drevnoj grčkoj klasifikaciji na muža, ratnika, i učitelja mora biti zamijenjeno upravo onim na što sam vam skrenuo pažnju prošle nedjelje. Razgraničenje po klasama je ono što donosi kaos u našu suvremenu socijalnu strukturu. To razgraničenje će biti zamijenjeno činjenicom da ljudska bića ni na koji način neće biti podijeljena po klasama u organizaciji društva o kojoj sam vam prošle nedjelje govorio. Po samoj prirodi stvari te klase će potpuno nestati. U tom smjeru se kreće povijesna nužnost.

Čovjek, kao živo biće a ne kao apstrakcija, treba uspostaviti vezu između tri sfere društva. Mi se nikako ne bavimo razgraničenjem prema klasama, kao muževi, vojnici i učitelji, kada kažemo da moramo ići prema političkoj pravdi, ekonomskoj organizaciji, i slobodnom duhovnom stvaralaštvu. Ono što to znači je da veze trebaju biti integrirane na taj način, i da će za ljudska bića biti moguće da pripadaju jednoj klasi kada su veze na taj način integrirane. Ljudsko biće egzistira unutar socijalne strukture i ono samo formira poveznicu među različitim elementima integriranim u te veze. Neće

biti odvojene ekonomske klase, odvojene klase proizvođača, već struktura ekonomskih veza. Na isti način, ne bi bilo posebne klase "učitelja" već bi veze bile takve da bi duhovno stvaranje bilo slobodno u svojoj vlastitoj prirodi. Slično tome, ne bi bilo odvojene klase vojnika, već bi bio napravljen napor da se postupno na slobodan demokratski način postigne za prvu sferu socijalnog poretka ono za što se bezglava borba sada nastavlja u ime sve tri sfere.

Sama bit stvari je istina da prijelaz od drevnih vremena u moderna vremena čini imperativom da ljudska bića trebaju zauzeti svoje mjesto u svijetu. Nema mogućnosti za doći do razumijevanja zahtjeva našeg doba drugačije nego stjecanjem sposobnosti razumijevanja ljudskih bića. To se može postići, naravno, jedino na osnovu onih percepcija koje znanost o duhu dovodi na svijetlo.

Kao što sam nedavno izjavio, ono što sam razvio pred vama treba gledati kao nasuprot opće pozadine svjetske povijesti. Predstavio sam neke stvari koje sadržava povijesni *tableau*. Da bi sada mogli nastaviti dalje u opisivanju takvih uvjeta kako sam počeo objašnjavati prošle nedjelje, danas želim postaviti temelj nekako više izveden iz okultnih izvora da bi vam razjasnio da način bavljenja ovim stvarima ne može biti onaj u kojem svaka osoba promišlja nešto za sebe krajnje zanemarujući prisutne činjenice, već da je način bavljenja ovim stvarima gledati ih u skladu sa stvarnim kretanjima događaja. Tu moram poći od izjave da je prva nužnost u razvijanju socijalne strukture temeljiti je na socijalnom razumijevanju. Zaista, upravo je to stvar koja je nedostajala desetljećima. Oblast u koju smo sada zašli je ona u kojoj je napravljeno najviše promašaja. Velikoj većini ljudi u položaju vođenja krajnje je nedostajalo socijalno razumijevanje. Ne iznenađuje, prema tome, da ovakvi revolucionarni pokreti kakve sada imamo u Srednjoj Europi ljudima izgledaju kao nešto što niče iz zemlje, nešto za što nisu pripremljeni. Ne dolaze kao nešto neočekivano ljudima koji imaju socijalnog razumijevanja ali bojim se da će ljudi i dalje biti prožeti raspoloženjem kakvim su bili prožeti prije godine 1914. Baš kao što je Svjetski rat, očito se nadivši nad glavama svih u to vrijeme, došao kao iznenađenje, ljudi će se još uvijek ponašati i u vezi vitalnijih stvari upravo na isti način. Oni će nastaviti spavati dok se socijali pokret, koji se širi cijelim svijetom, ne sruči na njih. Zbog flegmatičnih navika mišljenja koje sada karakteriziraju čovječanstvo, to spriječiti može biti jednako nemoguće kao što je bilo i spriječiti čovječanstvo da dopusti sadašnjoj katastrofi da ga zahvati nepripremljenog.

Ono što je najbitnije od svega je naučiti istinu da ljudska bića ne mogu voditi sebe na ovaj ili onaj način u raznim dijelovima svijeta prema apstraktnim idejama, već da, u trenutku kada njihovo ponašanje može imati socijalne posljedice, moraju izabrati smjer u skladu s time kako ih nagone impulsi koji postoje u nizu kozmičkih događaja u koje je sam čovjek integriran. Elementarna činjenica je krajnje ignorirana od ljudi još i danas.

Ovo govorim na osnovu iskustva, jer sam zadnjih godina bio prinuđen raspravljati ove stvari s ljudima koji pripadaju raznim zanimanjima i klasama, i znam s kakvim se odgovorom susreće kada se raspravljaju ove stvari. To se odnosi na činjenicu da ljudi Istoka i Zapada — a svatko će imati udjela u budućem oblikovanju stvari — uopće nisu slični u svojim impulsima, i različiti su u onom što hoće za sebe. Zaista, ako obratimo pažnju na socijalno okruženje koje nam je najbliže, nećemo doći do jasne prosudbe kakvi su postupci stvar nužnosti u svijetu. Dosežemo jasnu predodžbu samo kada — i još jednom moram upotrijebiti ovaj izraz — formiramo sud o stvarima prema impulsima koji postoje u univerzalnom tijeku događaja. Narodi Zapada, zapadno europske države i njihov dodatak Amerika, reći će svoje. Narodi Istočne Europe, s njihovim azijskim zaleđem, reći će svoje tijekom slijedeće dvije ili tri dekade, ali njihov način govora među njima samima veoma će se razlikovati, jer ljudska bića i razni dijelovi svijeta nužno imaju različite koncepcije s obzirom na ono što čovjek osjeća i neizbježno mora osjećati kao nužnost njegovog ljudskog dostojanstva i njegove prirode kao čovjeka.

Ne možemo raspravljati ove stvari ukoliko jasno ne vidimo da se u budućnosti nužno moraju pojaviti događaji koje bi ljudi u najboljem slučaju izbjegli. Prošle nedjelje sam vam rekao da je jednostavno nemoguće da uspješne, plodonosne socijalne ideje budu otkrivene bilo kojim putem osim onog koji vodi u potragu za istinom izvan praga obične fizičke svijesti. Unutar granica obične fizičke svijesti nema uspješnih socijalnih ideja. Iz tog razloga, kao što sam objasnio prošle nedjelje, ove socijalne ideje, koje su stvarno uspješne, moraju doći do ljudi. Ali ova izjava u isto vrijeme obuhvaća da u budućnosti netko neće ustuknuti od upoznavanja sebe, koliko je moguće za pojedinu osobu, sa stvarnom prirodom praga duhovnog svijeta. Unutar granica svakodnevnog života i znanosti, čovječanstvo dugo može nastaviti svojom utabanom stazom bez da se upozna s pragom duhovnog svijeta. Na ovim poljima možemo isto tako napredovati što je i nužno. Ali, što se tiče socijalnog života, nije moguće napredovati bez davanja pažnje onom što se tu zove prag duhovnog svijeta. Unutar ljudi današnjice postoji — još nesvjesno, naravno, ali sve više izbijajući gore u svijest — impuls da dođe do takve socijalne strukture da svakoj osobi dopusti da bude, kao što joj priroda zahtijeva, ljudsko biće.

Svakako ne jasno, a ipak na instinktivan način, ljudi u svim regijama zemlje osjećaju značenje ljudskog dostojanstva, egzistencije vrijedne ljudskog bića. Apstraktni socijalni demokrat sadašnjeg vremena vjeruje da je jednostavna stvar na internacionalan način izraziti značenje ljudskog dostojanstva, ljudskih prava, itd. To se ne može. Ako će se te stvari izraziti, imperativ je imati na umu istinu da stvarni pojam ljudskog bića nerazdvojno pripada iza praga duhovnog svijeta, pošto čovjek zaista pripada svijetu duha i duše. Drugim riječima, istinita i velika koncepcija o tome što ljudsko biće jest može nam doći jedino od iza praga duhovnog svijeta.

U stvarnosti, koncepcija i dolazi iz tog izvora. Čak i ako vam Amerikanac, Britanac, Francuz, Nijemac, Kinez, Japanac ili Rus govore o ljudskom biću, izražavajući sasvim nezadovoljavajuće koncepcije i ideje, ipak u njegovoj podsvijesti živi nešto mnogo obimnije, ali nešto što treba jasno dosegnuti. Ta mnogo obimnija stvar koja tamo boravi bori se da se popne u svijest. Drugim riječima, možemo reći da je povijesna evolucija napredovala do točke gdje slika ljudskog bića živi u srcima ljudi. Bez davanja pažnje toj slici ljudskog bića, nije moguće razviti nikakvo socijalno razumijevanje. Ta slika je živa ali živi jedino u podsvijesti. Trenutak u kojem teži gore u svijest i stvarno tamo ulazi, može se dohvatiti jedino pomoću sposobnosti koje pripadaju obliku svijesti koji je u svojoj prirodi nadčulan — barem, pomoću tih sposobnosti na konceptualnom polju, pošto su razmotrene čvrstim zdravim razumom.

Slika ljudskog bića živi u onim osobama koje su sada uključene u socijalnu borbu koja može ostati nesvjesna i jedino instinktivna utoliko što nedostaje impuls da se stvari vide jasno. Ako, međutim, postoji želja da se dođe do jasnoće, to se jedino može obasjavajući stvar svijetlom koje dolazi s druge strane praga. Tada objektivnom duhovnom promatraču postaje očito da se slika ljudskog bića koja instinktivno vreba u ljudskim dušama veoma razlikuje kod naroda koji pripadaju Zapadu i onih koji pripadaju Istoku. To će u budućnosti postati enormno važno pitanje. Ono igra ulogu u svim aktualnim stanjima. Igra ulogu u ruskom kaosu, u revoluciji u Srednjoj Europi, u konfuziji koja je na ranom stupnju na Zapadu, čak sve do Amerike. Drugim riječima, ono što je u procesu razvijanja ako će se razumjeti treba gledati u svijetlu nadčulne svijesti. Mora biti dosegnuto pomoću sposobnosti koje su izvedene iz nadčulne svijesti.

Nema pristupa sa strane osjetilne svijesti koji će nam omogućiti da shvatimo što živi instinktivno kao slika čovjeka i kod naroda Zapada i Istoka.

Međutim, da bi došli do tog razumijevanja, nužno je da se upoznate s dvije stvari. Najprije, s osobitim načinom na koji se nešto što zapravo opsjeda podsvijest osobe uzdiže u stvarnu nadčulnu svijest. Osoba na dva različita načina preko Čuvara praga uči kako se nešto što se kaotično komeša u njenim instinktima i ne pripada osobi, jer osobi pripada samo ono što svjesno dohvati, pojavljuje pred njom. Stvari koje instinktivno obuzmu osobu u jednom slučaju se pojavljuju pred Čuvarom praga na takav način da izgledaju kao vanjske percepcije. To se u stvari halucinacija, vanjska percepcija, pojavljuje pred osobom i predstavlja sebe kao nešto percipirano izvana. To je karakter aveti. Kada nešto što je kaotično i instinktivno živjelo u pojedincu postane jasno poznato u prisutnosti Čuvara praga, gdje svi instinkti nestaju i sve počinje biti svjesno poznato i uzimati svoje mjesto u slobodnom duhovnom životu, takav instinktivni živi element može se pojaviti kao avet. Osoba se tada toga oslobodila kao instinkta. Nema razloga za strah zbog činjenice da se takva stvar pojavljuje kao avet. To je jedini način na koji

je se osoba može riješiti. Ona je vidi u vanjskoj objektivnosti i ono što se kaotično komeša unutar nje stvarno je ispred nje u obliku aveti. To je jedan od oblika.

Drugi oblik u kojem se ovakva instinktivna stvar može pojaviti je noćna mora. To nije vanjska percepcija već tiranski osjećaj ili naknadni učinci u formi vizije nečeg što nekog proganja. To je imaginativni doživljaj ali u isto vrijeme može biti osjećano kao noćna mora. Ono što u osobi postoji instinktivno mora se manifestirati, bilo kao noćna mora, bilo kao avet, ako će biti dovedeno u svijest.

Baš kao što se svaki instinkt koji živi u osobi mora postepeno dići na viši nivo bilo kao avet ili kao noćna mora, ako će osoba postati potpuni čovjek, tako se mora i ono što živi nesvjesno i instinktivno kao osjećaj ljudskog dostojanstva, kao što se slika čovjeka na Zapadu i Istoku pojavljuje u ovoj ili onoj formi i biva od njega shvaćena ali shvaćena primarno preko čvrstog zdravog razuma. Dakle, može se dogoditi da praktični duhovni znanstvenik bude mogao pokazati da se neke stvari javljaju kao noćne more, druge kao aveti. Ono što duhovni znanstvenik doživljava na osnovu svojih opservacija izraziti će riječima primjenjivim na povijesne ili druge koncepcije da bi učinio mogućim da ono što je doživio bude čvrstim zdravim razumom dosegnuto od onih koji još ne posjeduju okultne sposobnosti nužne za viđenje tih stvari.

Činjenica da osoba ne promatra ove stvari nije ni najmanji valjani razlog da ih ne prihvati, jer je sve percipirano prezentirano u takvim konceptima da se mogu dosegnuti čvrstim zdravim razumom. Povjerenje u osobu koja te stvari vidi ne bi trebala ići izvan vjerovanja da ona može dati sugestije. Nije joj nužno vjerovati jer, jer ako osoba mirno bez predrasuda upotrijebi svoje vlastite snage, sve što je deklarirano kao istina može se uvijek dosegnuti čvrstim zdravim razumom.

Sada, situacija je takva da se oni instinkti koji žive na Zapadu, čineći sliku ljudskog bića i težeći prema socijalnoj strukturi, pred Čuvarom praga pojavljuju kao aveti. Slika ljudskog bića koja živi u ljudima Istočne Europe s njihovim azijskim zaleđem, manifestira se kao noćna mora. Okultna činjenica je jednostavno da, ako pitate Amerikanca, a to je najupadljivije u slučaju Amerike, da opiše što osjeća da je slika pravog ljudskog dostojanstva, i na toj slici radite na okultni način i prenesete je cijelim putem do Čuvara praga, i zatim promatrate što doživljavate u njegovoj prisutnosti u vezi s tom slikom, ona se pred vama javlja kao avet. Ako nagovorite Azijata ili upućenog Rusa da opišu što oni shvaćaju kao sliku čovjeka, to će na vas djelovati, ako je preneseno sve do Čuvara praga, kao noćna mora.

Ono što vam ovdje govorim samo je opis okultnog doživljaja koji ima svoju osnovu u povijesnim impulsima i događajima jer ono što instinktivno poprima oblik u srcima i dušama ljudi izrasta također i iz povijesnog

supstrata. Narodi Zapada — Britanci, Francuzi, Talijani, Španjolci, Amerikanci — zbog određenog povijesnog poticaja tijekom njihova razvoja od drevnih vremena sve do njihova sadašnjeg stanja, dopustili su da se u njihovim srcima ukorijeni, ne u punoj jasnoj svijesti već na instinktivan način, takva slika ljudskog bića kakva se može opisati ako na adekvatan način proučimo povijesni poticaj.

Te slike istočnog i zapadnog čovjeka moraju biti zamijenjene s onim što se zapravo otkrije pomoću duhovno znanstvenog istraživanja. Samo to može postati osnova za pravi socijalni poredak, ne za onakav kojim će dominirati bilo aveti bilo noćne more. Ako na pravi način istražujemo pitanje zašto je zapadna slika ljudskog bića avet, otkriti ćemo, nakon uzimanja u obzir svih povijesnih supstrata, da avet drevnog Rimskog carstva leži na dnu instinkta koji su doveli do slike ljudskog bića u zapadnom dijelu svijeta. To su instinkti koji su sada vodili, na primjer, do takozvanog Wilsonova programa za Zapad, koji je bio toliko hvaljen. Sve što se postepeno razvilo tijekom povijesti što posjeduje potpuno staromodan karakter, odnosno, lucifersko-ahrimanski karakter, i nije pogodno za neposrednu sadašnjost već je avet iz ranijih doba, sačinjava avet rimokatoličanstva. Naravno, u zapadnoj kulturi ima mnogo toga što uopće ne pripada rimokatoličanstvu. U englesko govorećim oblastima naći ćete naravno mnogo toga što nema takvu vezu. Čak i u latinskim zemljama postoji mnogo toga što nema vezu s rimokatoličanstvom. To, međutim, nije ono što je važno. Važna stvar je slika ljudskog bića utoliko što treba ući u socijalnu strukturu. U svim tim regijama to je potpuno instinktivno determinirano onim što se oblikovalo unutar rimske kulture. To u cijelosti nastavlja biti proizvod latinskog načina razmišljanja, pripadajući četvrtoj post-atlantskoj kulturi. To nije nešto što zaista posjeduje život već nešto što posjećuje sadašnjost kao sablast umrlog. To je avet koja se pojavljuje objektivnom okultnom promatraču kada poduzima oblikovanje slike onog što je intencija napraviti dominantnim u svijetu pod utjecajem Zapada.

Nema svrhe davati tvrdnje u vezi ovih stvari bez nužnog znanja. To više nije u skladu sa statusom čovječanstva u sadašnjoj epohi. Ono što treba uzeti u obzir je nužnost stjecanja kasnog pogleda na ove stvari. Sablast rimokatolicizma često posjećuje Zapad. Kada sam nedavno skrenuo vašu pažnju na buduću sudbinu raznih naroda Zapada, posebno Francuza, to je usko povezano s činjenicom da su se najčvršće od svih držali rimske sablasti. Njihov cjelokupan instinktivni temperament i temeljni karakter ne bi im dopustio da se riješe te rimske sablasti. To je, dakle, jedan aspekt stvari, koji se odnosi na Zapad.

Drugi aspekt je da određena slika ljudskog bića, u mjeri da ono treba uzeti svoje mjesto u socijalnoj strukturi, dominira također i na Istoku. Ta slika je takvog karaktera da tamo čak i sada kroz samu nužnost stvari teži da dođe do nečega o čemu sam uvijek govorio. Šesta kulturalna epoha je u

svom pripremnom stupnju u Istočnoj Europi. Međutim, ako stvari gledamo, sa stajališta sadašnjeg doba, ono što je još živo u Istočnoj Europi, uključujući njeno azijsko zaleđe, još nije slika ljudskog bića koje će u budućnosti biti razvijeno na prirodan način čak i premda je i danas dužnost čovječanstva da je razvije kroz znanje. Upravo suprotno, to je slika koja se javlja kao noćna mora kada je uzmemo i pristupimo Čuvaru praga da bi je tamo promatrali.

Ta se slika, zauzvrat, javlja kao noćna mora jer su instinkti koji su hranjeni na Istoku i postaju djelotvorni u determinaciji te slike hranjeni od sile, koja još nije savršena. Ta sila neće dostići svoj najviši nivo razvoja sve do budućeg vremena, sve do šeste post-atlantske kulturalne epohe. Ova sila u stvari treba impuls da je podrži. Prije nego se probudi svijest — a svijest se mora, zaista, prvo probuditi na Istoku — ova sila zahtijeva instinktivnu osnovu. To je ta instinktivna osnova, još živuća u narodima Istoka kada oblikuju svoju sliku čovjeka, koja djeluje kao noćna mora. Baš kao što svi preostali impulsi rimokatolicizma kao drevni dugotrajni impulsi imaju svoj utjecaj na formiranje čovjekove slike na Zapadu, tako i ova instinktivna osnova djeluje kao noćna mora ali ona koja će dati podršku, čiji učinak će biti upravo dovođenje ljudi Istoka do točke oslobođanja od noćne more. Taj učinak je čudan, djelujući baš kao noćna mora kada je prevladana nakon što smo se probudili i jasno vidjeli što se zaista dogodilo. Ta sila koja mora raditi na Istoku nije nešto iz prošlosti, već prije nešto što po prvi puta djeluje u našoj vlastitoj epohi. Izgrađena je od sila upućenih iz britanskog carstva. Baš kao što je slika ljudskog bića na Zapadu pretvorena u sablast kroz stimulans rimokatolicizma, na taj način je i slika ljudskog bića tako utisnuta u dušu na Istoku da ono što će se nastaviti dugo u budućnost kao poduhvat britanskog carstva postaje noćna mora.

Ove dvije stvari proizvode rezultat da ono što je u rimskom carstvu bilo svjesno nastavlja živjeti nesvjesno na avetinjski način na Zapadu. Britansko-američki impuls prema svjetskom carstvu koji je u procesu pripreme i aktivan je u sadašnjoj epohi, manifestira se kao noćna mora, kao protu sila noćne more da bi se narodi Istoka mogli probuditi do svjesne i odgovarajuće slike čovjeka.

Nije ugodno ove stvari izjavljivati u sadašnje vrijeme, slušati ih je jednako neugodno. Jednostavna je istina, međutim, da smo stigli u epohu evolucije svjetske povijesti kada se ništa ne može postići ukoliko ljudi ne spoznaju stvari u svijetu na osnovi njihova znanja, njihove pune svjesnosti, i zaista se objektivno ne upoznaju s onim što postoji u svijetu. Nikako drugačije ne može se napredovati. Ono što se događalo u naše vrijeme je takve prirode da u izvjesnom smislu ljude prisiljava da preokrenu smjer tih događaja. To se ne smije duže nastaviti ovakvim putem, baš kao što su ljudi dozvolili sebi da dugo vremena budu prisiljeni misliti na određeni način, oni će ponovno sebi dopustiti da budu prisiljeni misliti potpuno drugačije misli iz jednostavnog

razloga jer je u određenoj oblasti Zemlje sve preokrenuto gore dolje. Danas je moguće upoznati ljude koji su se, unutar nekoliko tjedana odjednom razvili od galantnih rojalista u ekstremne republikance i svakakve druge stvari koje se mogu zamisliti. Ništa se korisno za čovječanstvo prethodno nije moglo izvršiti od onih koji su bili rojalisti iz prinude, i ništa korisno sada ne može doći od onih koji su sada socijalisti preko prinude, ili koji su čak postali boljševici nakon što su bili pravi rojalisti. Postoje čak i takvi pojedinci.

Ono što je nužno nije ni jedna ni druga od ovih stvari. Ono što je nužno je da dođemo do toga da vidimo da može biti blagotvorno samo ono što proizlazi iz slobodne odluke slobodne ljudske duše, odnosno, ono što ljudsko biće odlučuje za sebe koristeći svoje snage promišljanja, koristeći svoje srce a najviše od svega svoj uvid. To je ono što je stvarno bitno. Inače, stalno ćemo vidjeti da se stvari gledaju na ovaj ili onaj način pod prinudom okolnosti. Osoba koja je prije šest tjedana Ludendorff-a smatrala velikim feldmaršalom i koja ga danas naziva kriminalcem, na primjer, ako nema razloga za oba ta suda i ne može ih formirati kroz slobodnu odluku slobodnog srca, od jednako je malo koristi za evoluciju čovječanstva u oba ta slučaja. Nije dovoljno da je izjava apstraktno točna, premda je općenito jedna izjava pogrešna kao i druga, već trebamo razviti sposobnost za formiranje stvarnih prosudbi. U tome vam znanost duha može biti stvarno izvrstan vodič.

Stalno sam bio obavještavan da se izjave koje dajem ovdje ili drugdje na polju znanosti duha smatraju teškim za razumjeti. To je jednostavno zbog činjenice da ljudi na ove stvari stvarno nemaju volje u punoj mjeri primijeniti njihov čvrsti zdrav razum. One se smatraju teškim za razumjeti jer ljudima nisu dovoljno udobne da bi ih se uhvatili.

Tijekom tih razmišljanja dao sam razne izjave s obzirom na ovu takozvanu ratnu katastrofu zadnjih godina i njeno porijeklo. Nadam se da će ono što se događalo zadnjih nekoliko tjedana biti gledano kao potpuna potvrda onog o čemu sam mnogo godina govorio vama i drugima u odnosu na ove stvari. Ne dolazi do ničeg što nije u skladu s onim što se ovdje tvrdilo. Zaista, možete vidjeti kartu koju sam ovdje nacrtao prije više godina kako se upravo ovih dana ostvaruje.

Međutim, ono što je ovdje kazano, ne smije se uzeti u smislu propovijedi nedjeljom poslijepodne, već u svrsishodnom smislu; odnosno, kao nešto izjavljeno na osnovu stvarnih pokretačkih sila koje su se realizirale ili su na putu realizacije. Iz tog razloga neću oklijevati više puta skrenuti vašu pažnju na pitanja određenih metoda, čak i ako to uključuje ponavljanje. Ta pitanja metoda su najvažnija od svega na polju duhovno znanstvenog znanja, koje je za naše doba nužno. Ono što znanost o duhu radi od naših duša daleko je važnije nego sakupljanje čisto apstraktnih upoznavanja s ovom ili onom istinom.

Možemo u više navrata promatrati da je vrsta duševne strukture do koje dolazi kroz znanost duha pogodna upravo za shvaćanje neposrednih događaja vremena. Koliko sam tijekom ovih godina često naglašavao činjenicu da je stvarno strašno da ljudi stalno ponavljaju, kao što su to radili, lako pitanje, „Koga kriviti za svjetsku katastrofu ovog rata? Da li su to Centralne sile ili Antanta? Ili je to tko zna tko?” Na ta pitanja kao koga kriviti za rat jednostavno se ne može odgovoriti u bilo kom temeljnom smislu. Ono što je zbilja bitno je korektan i određen iskaz pitanja. Samo tako možemo doći do dovoljnog, temeljnog, stvarnog uvida, ali je u slučaju mnogih osoba sadašnjeg vremena krajnje beskorisno apelirati na taj uvid. Na primjer, mnogo toga što se sada izvještava iz Pariza podsjeća me na druge stvari koje počinjavaju na ovoj nesretnoj situaciji, stvari koje su se ranije dogodile u Berlinu ili drugdje. To nije stvar bilo kakve posljedice formirati sud u skladu s time što je dopušteno ili što nije dopušteno — posebno sud o pitanju o kojem se radi — ali ono što je važno je da taj sud treba biti formiran na osnovu slobodnog razmatranja, formiran od samog slobodnog uma. To je ono što je zaista važno.

Ako se sjetite raznih stvari koje sam proteklih tjedana ovdje izjavio, vidjet ćete da su u međuvremenu događaji potvrdili mnoge moje izjave. Na primjer, objasnio sam vam da je krajnje pogrešno raspravljati ove stvari na takav način, toliko zadovoljavajući za mnoge osobe, tako da se na strani Centralnih sila otkrije ono što se zove „krivnja” u vezi s Prvim svjetskim ratom. Ali sam vam rekao da su vlade Centralnih sila doprinijele Prvom svjetskom ratu na bitan način preko njihovih idiotskih metoda. Ono što sam vam objasnio čak i na nedavnim predavanjima tijekom ovog tjedna je potpuno potvrđeno otkrićima napravljenim od vlade Bavarske. Oni, to jest, publikacija pisama razmijenjenih između vlade Bavarske i bavarskog izaslanika u Berlinu, grofa Lerchenfeld-Koefering, u potpunom je suglasju s mojim objašnjenjima. Preko ovakvih događaja slika koju sam vam davao godinama, koju sam morao dati na takav način da sam stalno ulazio u trag unatrag do prave forme pitanja u vezi njih, postajati će jasnija. To je određena usluga — čak i ako se ovakve stvari sada mogu otvoreno spominjati — koja je poduzeta od ovog Kurt Eisner-a u objavljivanju ovih stvari, usluga od onoga tko je na čudan način došao iz zatvora na mjesto premijera. U vrijeme kada je toliko toga rečeno u vezi osoba koje su se pokazale nedostojnima njihova službena položaja, zasigurno je dopušteno govoriti također o takvim osobama kao što je sadašnji premijer Bavarske, iako iz tog razloga nećemo davati izdašne pohvale.

Naravno, u skladu s karmom svake osobe i načina na koji je od karme smještena u svijetu, ona će moći dati jedan ili drugi sud na jednom ili drugom mjestu u svijetu, ili bi trebalo da dade takav sud. Ako želimo postići socijalno razumijevanje, kao što sam rekao u vezi raznih stvari, najvažnije od svega je da trebamo steći razumijevanje ljudskog bića, interes za ljudska bića, diferencirani interes za osobe, da trebamo željeti upoznati ljudska bića.

To je ono što mora sačinjavati zadatak, najvažniji zadatak za budućnost. Ali moramo steći određeni instinkt, ako dopustite da koristim taj izraz, za formiranje suda na temelju simptoma. Iz tog razloga sam dao predavanje o povijesti kao simptomatologiju. Takva osoba kao ovaj premijer Bavarske, Kurt Eisner, živo je prisutna pred našim umovima kada, na primjer, razmatramo slijedeće činjenice. Ovo vam sada govorim ne iz razloga da skrenem vašu pažnju na nešto aktualno, već da ilustriram malo psihologije, malo znanosti o ljudskoj duši.

Prije nego je bilo ikakvo proglašenje rata, bilo s lijeva bilo s desna, u zadnjim danima srpnja 1914, Kurt Eisner je rekao u Münchenu, „Ako zaista dođe do svjetskog rata, ne samo da će nacije rastrgati jedna drugu na komade, već će svako prijestolje u Srednjoj Europi pasti. To će biti neizbježna posljedica!” Ostao je vjeran svojim uvjerenjima. Kroz te godine nastavio je okupljati malu grupu ljudi u Münchenu, uvijek progonjenu od policije, i obraćati im se. Kada se dogodio štrajk u posebno ozbiljnom trenutku u zbivanjima zadnjih godina u Njemačkoj, on je bio osuđen na zatvor, i sada se od zatvora uspeo do premijera Bavarske. On je ljudsko biće ukalupljeno u jednom komadu. Ne želim ga hvaliti jer su uvjeti sada takvi da čak i takva osoba može raditi grešku za greškom. Ali želim opisati primjer o onom što zaista treba razmatrati. Ono što je potrebno je da trebamo ispravno procijeniti kao simptome, pojave s kojima se suočavamo u svijetu, da od simptoma dođemo do zaključaka što leži iza njih — ako ne posjedujemo sposobnost kroz simptome vidjeti na djelu duh iza njih. Moramo barem kroz simptome doći do vizije duhovnog što leži iza njih. Posebno će u budućnosti biti nužno da dođe do uzajamnog razumijevanja između ljudskih bića. Socijalno pitanje neće se riješiti klišejima, programima ili lenjinizmom, već razumijevanjem između čovjeka i čovjeka — međutim, takvog razumijevanja, kakvo se može steći jedino ako možemo prepoznati ljudsko biće kao vanjsku manifestaciju vječnog.

Ako uzmete u obzir što je rečeno, da na Zapadu ljudska bića u prisutnosti Čuvara praga proizvode učinak sablasti a na Istoku noćne more na izvjesni način ćete primiti nužan stimulans za dobivanje pravog pogleda na uvjete sadašnjeg vremena. Na Zapadu je slika ljudskog bića na silaznoj stazi i pojavljuje se, prema tome, kao sablast; na Istoku je slika uzlazna, ali ne smije biti prihvaćena u sadašnjem obliku pošto je to još samo imaginacija tiranske noćne more i u svom pravom obliku će se javiti tek kada ta noćna mora bude prevladana. Uvjeti su takvi, dakle, da moramo steći dublji uvid ako želimo sudjelovati u svim raspravama socijalnog problema. Stvari u koje moramo steći dublji uvid su takve da se odnose na karakter našeg mišljenja, i u način na koji to mišljenje struji naprijed iz cijelog ljudskog bića, diferencirano u slučaju pojedine osobnosti nad cijelom Zemljom.

Razlog zašto je ovaj duh rimokatolicizma mogao steći tako dubok utjecaj je da osobina mišljenja pogleda na svijet iz Starog zavjeta još nije bila

prevladana u esencijalnoj prirodi ljudske misli. Kršćanstvo je zaista tek na svom početku. Kršćanstvo još nije dovoljno napredovalo da je zaista proželo ljudska srca i umove. Ono što je nužno da se to spriječi dovedeno je od rimske crkve, koja je u svojoj teologiji potpuno pod utjecajem sablasti drevnog rimokatolicizma. Kao što sam često ukazivao, rimska crkva više je doprinijela sprječavanju uvođenja slike Krista u ljudska srca i umove nego pomagala, jer su koncepcije koje su primjenjivane unutar rimske crkve u svrhu shvaćanja Krista sve uzete iz socijalne i političke strukture drevnog Rimskog carstva. Čak iako ljudska bića to ne znaju, to radi unutar njihovih instinkta.

Sada, koncepcije koje su bile dominantne u Starom zavjetu, koje moraju primarno biti imenovane kao koncepcije starozavjetnog judaizma, i koje su svoju svjetovnu formu uzele u rimokatolicizmu, koji je u svjetovnoj sferi isto što je i judaizam bio u duhovnoj sferi čak i ako je to u suprotnosti s judaizmom, prešle su u našu vlastitu epohu preko rimokatolicizma; one posjećuju naše doba u formama sablasti. To starozavjetno razmišljanje, koje nije protkano Kristom treba pronaći u njegovom pravom porijeklu unutar ljudskog bića. Moramo sebi postaviti pitanje, „O kakvim silama razmišljanje, kao što je ono starozavjetno, zavisi?”

To razmišljanje zavisi o tome što se krvlju može naslijediti od generacije do generacije. Sposobnost mišljenja u maniri karakterističnoj za Stari zavjet naslijeđena je krvlju u naslijeđu ljudskih bića. Ono što nasljeđujemo kao sposobnosti od naših očeva preko jednostavne činjenice da smo rođeni kao ljudska bića, da smo prije rođenja embrijska ljudska bića — ono što nasljeđujemo kao snagu mišljenja, ono što živi u našoj krvi, razmišljanje je Starog zavjeta. Naše mišljenje čine dva člana, dva dijela. Jedan dio našeg mišljenja čini ono što posjedujemo iz razloga našeg razvoja do rođenja, ono što nasljeđujemo od naših praotaca ili naših materinskih predaka. Možemo misliti na način Starog zavjeta jer smo bili embriji. To je također bila esencijalna karakteristika drevnog židovskog naroda da, u svijetu u kojem živimo između rođenja i smrti, nisu željeli učiti ništa kao dodatak onom što ljudska bića donose sa sobom kao sposobnost kroz činjenicu da su bili embrio sve do vremena rođenja. Jedini način na koji možete shvatiti razmišljanje Starog zavjeta sa stvarnim razumijevanjem je da sebi kažete, „To je način mišljenja koji posjedujemo i zbog činjenice da smo bili embriji.”

Način mišljenja koji je tome dodan ono je što za sebe moramo steći tijekom našeg razvoja iza perioda embrija. U svrhu određenih vanjskih potreba čovjek stječe raznovrsna iskustva, ali taj proces ne nosi cijelim putem do transformacije njegova mišljenja. Tako, čak i danas starozavjetno razmišljanje nastavlja vršiti svoj utjecaj daleko više nego se obično pretpostavlja. Ljudi ne prožimaju iskustva preko kojih dolaze ovamo s mišljenjem koje je stvarno posljedica tih iskustava. To se čini samo u najmanjoj mjeri i većim dijelom instinktivno. Barem iskustva kroz koja ljudi

prolaze nisu od njih praćena do stupnja rođenja posebne vrste mišljenja. To su napravili samo pravi okultisti čiji je razvoj bio u skladu s današnjim dobom. U njegovu slučaju proživljeni život je tako uređen da se on opet budi, baš kao što se dijete budi nakon što je rođeno. Onaj tko provodi život u skladu s mojom knjigom *Kako se stječu spoznaje viših svjetova*, kroz taj proces prolazi drugi puta. Dovodi sebe u vezu sa svojom normalnom prirodom kao što običan čovjek dovodi sebe u vezu s embrijem. U običnom životu ljudi vode sebe na takav način da, premda su prisiljeni da prolaze kroz iskustva, na njih primjenjuju samo vrstu mišljenja koje su stekli iz razloga da su bili embriji. To je dakle tako da ljudi idu okolo imajući nasljedna iskustva ali ne žele nastaviti dalje. Na ta iskustva kao sadržaj mišljenja primjenjuju, posebno kao narav njihova mišljenja, oblik mišljenja, ono što im je dao život embrija. Drugim riječima, primjenjuju ono što je od generacije do generacije naslijeđeno krvlju.

Jedna činjenica je od temeljne važnosti. Misterij na Golgoti se nikada ne može dosegnuti u njegovoj posebnoj prirodi pomoću vrste mišljenja koju posjedujemo zbog našeg embrijskog razvoja. Iz tog razloga sam vam također u predavanjima danim tijekom mog sadašnjeg boravka ovdje objasnio da je Misterij na Golgoti nešto što ne može biti shvaćeno pomoću običnog fizičkog mišljenja. To je nešto što će uvijek biti poricano od iskrenih pojedinaca onoliko dugo dok ostaju u stanju fizičkog mišljenja. Misterij na Golgoti i sve prožeto Kristom, mora se dosegnuti, ne pomoću onog što je izvedeno od Mjeseca već onim što je izvedeno od Sunca; odnosno, sa stajališta koje se stječe nakon rođenja tijekom sadašnjeg života. To je velika razlika između onog što je prožeto Kristom i onog što nije tako prožeto. Što god da nije prožeto Kristom upravljano je vrstom mišljenja naslijeđenom u krvnoj liniji. Shvaćanje svijeta koje je prožeto Krist duhom upravljano je vrstom mišljenja koje treba biti stečeno od pojedinog ljudskog bića kao osobnosti u ovom svijetu, kroz iskustva života, produhovljujući ta iskustva na način objašnjen u *Kako se stječu spoznaje viših svjetova*.

To je esencijalna činjenica. Vrsta mišljenja koju posjedujemo zbog našeg embrijskog razvoja vodi do priznavanja božanstva samo kao Oca. Vrsta mišljenja koja je u ovom svijetu stečena kroz osobni život nakon stupnja embrija vodi do priznavanja božanstva također i kao Sina.

Sada, utjecaj te tendencije da se koristi samo vrsta mišljenja koja je pripadala Jehovi trajala je čak i u devetnaestom stoljeću. Ali to mišljenje je pogodno za shvatiti samo onaj element u ljudskom biću koji pripada poretku prirode. Do tog stanja je došlo kroz činjenicu da je božanstvo Jehove, koji je, kao što znate, bio jedan od sedam Elohima, zagospodario ljudskom sviješću i ostale Elohim potisnuo u ranom periodu. Drugi Elohim su na ovaj način bili zabodeni u sferu takozvane iluzije i trebali su biti fantastična bića. Ali do toga je došlo jer je božanstvo Jehove privremeno istisnulo te duhove i proželo

ljudsku svijest samo s onim što se može razviti kao snaga iz pred-embrijskog vremena.

To se nastavilo u devetnaesto stoljeće. Ljudska priroda je došla pod utjecaj nižih elementarnih duhovnih entiteta koji su radili protiv napora Elohima, kroz činjenicu da je božanstvo Jehove u izvjesnom smislu druge Elohim skinulo s prijestolja. Oni, međutim, postaju učinkoviti jedno kroz osobnost Krista, i jedan za drugim će nastaviti postajati učinkoviti na najrazličitije načine.

Dakle, evolucija svijesti je bila takva pošto je božanstvo Jehove postavilo sebe kao jedinog vladara a ostale skinulo s prijestolja. Preko činjenice da su ostali skinuti s trona, ljudska priroda je došla pod utjecaj bića nižih od Elohima. Dakle, ne samo da Jehova nastavlja svoj utjecaj čak u devetnaestom stoljeću, već tako čine i bogovi nižeg karaktera umjesto Elohima. Uvijek sam vam govorio da je kršćanstvo zaista još na svom početku ali i nakon što je postalo široko rasprostranjeno, čovječanstvo ga još nije razumjelo iz razloga jer ljudi ne primaju odmah utjecaj Elohima. Nastavljaju biti vezani za Jehova mišljenje, za vrstu mišljenja probuđenog embrijskom silom, i također zato jer su ostali pod utjecajem oponenta Elohima.

Tijekom devetnaestog stoljeća — zaista, upravo tijekom petog desetljeća tog stoljeća, koje sam često imenovao važnom prekretnicom — situacija je postala takva da je sam Jehova postepeno nadvladan u njegovu utjecaju na ljudsku svijest preko dominacije onih nižih duhova koje je prizvao. Rezultat je bio takav da je, pošto samo element ljudskog bića koji je vezan uz prirodni poredak stvari, krv, može biti shvaćen pomoću snaga Jehove, čovjekovo ranije traganje za jednim Bogom u prirodi bilo preobraženo, zbog utjecaja suprotstavljenih elemenata, u čistu ateističku prirodnu znanost; odnosno, u čisto ateističko znanstveno razmišljanje te u samo utilitarno razmišljanje na polju praktičnog života.

To treba čvrsto shvatiti u odnosu na peto desetljeće, spomenuti period. Činjenica da se Jehova nije mogao osloboditi duhova koje je prizvao vodila je do tranzicije starozavjetnog mišljenja u ateističku znanost modernog doba. To je na polju socijalnog mišljenja postalo marksizam ili nešto slično. Dakle, mišljenje pod utjecajem prirodne znanosti dominira na polju socijalnog života.

To je povezano s mnogo toga što se događa u neposrednoj sadašnjosti. Starozavjetno je mišljenje u ljudskim bićima danas transformirano u naturalizam. Protiv ove vrste mišljenja niti ono što dolazi sa Zapada kao slika čovjeka, niti ono što dolazi s Istoka, ne mogu pružiti adekvatnu obranu jer to mišljenje sprječava čovjeka od stjecanja stvarnog i pravog uvida.

Sada je savršeno očito da su ljudi postavljeni nasuprot stjecanja uvida. To ponekad uzima patološki oblik. Takozvana ratna povijest zadnje dvije godine, kao što sam nedavno rekao, biti će psihijatrijski izvještaj, društveno psihijatrijski. Tijek događaja, kako se odvijao, takav je da, kada je sastavljen u pravilan redoslijed, onome tko je s njima upoznat daje najbolju simptomatologiju za socijalnu psihijatriju zadnjih godina i godina koje će slijediti. Jedino je nužno, naravno, baviti se psihijatrijom delikatnije i na način nekako drugačiji od onog materijalističke medicine. Inače nikada na pravi način nećemo osvijetliti psihijatriju proučavanu, na primjer, u osobi Ludendorff-a. Ali u tom svijetlu treba biti gledan upravo značajan dio najnovije povijesti našeg vremena.

Moći ćete se sjetiti da sam, od početka katastrofe, stalno i nedvosmisleno izjavljivao kod slučaja ove ili one neodgovorne izjave da će upravo ova ratna katastrofa učiniti nemogućim pisati povijest na osnovu samih dokumenata i rezultata istraživanja arhiva. Način na koji je ova katastrofa postala moguća, razumjeti će samo oni koji jasno shvate da se presudni događaj koji se odigrao krajem kolovoza, 1914 dogodio zbog maglovitog stanja u ljudskoj svijesti. Ljudi su na cijeloj Zemlji bili u stanju zamagljene svijesti, i do događaja je došlo preko utjecaja ahrimanskih snaga u tim zamagljenim svijestima. Drugim riječima, stvari će trebati biti razotkrivene preko poznavanja duhovno znanstvenih činjenica. To je nešto što jednostavno treba spoznati. Prošlo je vrijeme kada događaji mogu biti ispravno objašnjeni na osnovu samo dokumenata, na način na koji je Rancke napisao povijest, ili netko drugi na nekom drugom polju — Buckle, ili drugi. To je važno. Same simpatije ili antipatije ne određuju ništa kada su potrebne prave smjernice za prosudbu. Međutim, prosudbe, formirane zadnjih godina, još su primarno bile formirane prema simpatijama ili antipatijama. Zasigurno, ispravni sudovi su formirani čak i pod utjecajem simpatije ili antipatije, ali oni ne znače mnogo što se tiče osobnog shvaćanja pomoću prosudbe svijeta činjenica. Način na koji ova ili ona vrsta mišljenja postaje epidemija može postati predmet proučavanja ako pratimo razvoj razmišljanja među ljudima zadnjih godina. Što su milijuni osoba u Srednjoj Europi vjerovali, i što će vjerovati? Što se vjerovalo u ostatku svijeta? To se u Srednjoj Europi nastavilo koliko je moguće dulje; izvan Srednje Europe nastaviti će se još dulje. Ali ono što je zaista potrebno je da dođe do navike učenja barem iz samih događaja. Događaji trebaju biti promatrani u svrhu donošenja suda na osnovu tih događaja.

Želja je da težina događaja ima nekakav određujući, odlučni utjecaj na ljude, a posebno način na koji su događaji uzeli svoj tijek u sadašnjem periodu. Taj način je sasvim novi; do ranijih događaja dolazilo je drugačije. Danas, zajedno dolaze stvari dijametralno suprotne jedna drugoj.

Zadnji puta sam vam skrenuo pažnju da je transplantacija boljševizma u Rusiju bila impuls esencijalno proizašao od Ludendorffa. Ove stvari, koje

naravno nije nužno spominjati izvan regije Centralnih sila, tamo su izjavljivane dovoljno često. Ljudi ne bi slušali. Stalno sam imao slijedeće iskustvo. Veoma je značajno i jednom sam to ovdje naveo, ali želim da ne bude zaboravljeno, jer ću postepeno pričati sve ove stvari tako da svijet uči što se stvarno događalo. Dokument koji sam pripremio sastojao se od dva dijela. Drugi dio se sastojao od onog što sam vam skicirao kao socijalne povezanosti ali uređen na način podesan za to vrijeme. Prvi dio je sadržavao ono što sam smatrao nužno da treba raspraviti i proširiti na naznačeni način. Susreo sam osobu koja je pročitala što sam napisao i koja mi je odgovorila kazavši, „Da, zaista, ali izvršiti prvu stvar koju ste naznačili neizbježno bi vodilo do abdikacije njemačkog *kaizera*”. Naravno, mogao sam samo odgovoriti, „Ako vodi do toga, jednostavno će biti nužno da dovede do toga”. Svjetska povijest je to potvrdila. Do te abdikacije je moralo doći. Nije međutim, trebala doći na način na koji se stvarno dogodila, već je trebala doći iz slobodne unutarnje odluke. Sasvim sigurno bi to rezultiralo iz moje prve točke. Naravno, prva točka nije glasila, „Njemački car mora abdicirati”, već je pravila određeni zahtjev. Da je to izvršeno, abdikacija bi se dogodila davno prije pod potpuno drugačijim okolnostima od onih pod kojima se stvarno dogodila.

Nikad nisam mogao postići da ljudi shvate da je ono što je tamo bilo zapisano bila izjava izvučena iz stvarnosti. U vezi te točke također nije bilo napretka. Dok sam stvar izlagao ministru vanjskih poslova, također sam mu rekao, „Dakle, imate izbor da budete razumni i upotrijebite razum da riješite stvari, ili da doživite revolucije, koje se moraju pojaviti tijekom slijedećih desetljeća, a početi će uskoro”.

Baš kao što je to bilo nužno, što skreće pažnju na nešto veću perspektivu, tako je bilo i točno da njemačkog *kaizera* treba potaknuti da abdicira, i da je dani prijedlog gledao u tom pravcu. Ali, kada je dana ta izjava, koja je zasnovana na više ograničenoj perspektivi nego onoj drugoj, to je jednostavno bilo nešto o čemu se nije smjelo niti govoriti, o čemu čak ni ozbiljan razgovor nije bio dopušten.

Tako nisu bili potrebni ovi zadnji događaji da prikažu očitim nepouzdan um Ludendorffa, već se to moglo znati daleko ranije. Davno sam mogao na to ukazati. Ali, kao što znate, s obzirom na znanost duha situacija je takva da je ljudi izbjegavaju, jer se tog boje. Strah u srcu i umu nešto je što igra veliku i silnu ulogu u umovima ljudi sadašnjeg vremena. Pojavljuje se pod najrazličitijim maskama. Zaista, anksioznost duše, nespremnost na suočavanje sa stvarima, što god bile, igra posebnu ulogu u sadašnjem vremenu. Događaje moramo vidjeti s takvim ciljem na umu i onda ih prepoznamo kao simptome za stvari koje leže mnogo dublje. Samo razmotrite događaje zadnjih par dana.

Da će se stvari pokazati onakvima kakvima su se pokazale mogao je znati davno prije svaki temeljiti promatrač stanja u Njemačkoj i njemačkoj vojsci. Samo je Ludendorff shvatio po prvi puta 8-og kolovoza 1918, da ne može izvojevati pobjedu. On je bio „praktična osoba.” Imajte na umu sve što sam povremeno govorio o „praktičnim osobama”, o nepraktičnosti praktičnih osoba! On je bio praktična osoba, koja je u svim situacijama dokazala da je u krivu, koja je shvatila na samom kraju, 8-og kolovoza, da ne može izvojevati pobjedu s vojskom koja mu je na raspolaganju. Ljudi uvida to su znali od 16-og rujna 1914; s tom vojskom nije bilo moguće pobijediti. Sada, što je Ludendorff radio? Pozvao je Ballina da bi na kraju Ballin trebao otići *kaizeru* i reći mu kakva je bila situacija, pošto je Ballin bio u bliskom prijateljstvu s njim. Pitati ćete zar nije bilo carskog kancelara u to vrijeme. Da, postojao je carski kancelar, ali njegovo ime je bilo Hertling. Zar nije postojao ministar vanjskih poslova? Postojao je, ali on je bio herr von Hintze, koji je proizašao iz zapanjujuće atmosfere dvora. Postojao je također i Reichstag, i druge slične stvari — takvih privjesaka u životu nacije da ih je sada jedva vrijedno spomenuti. Tako je Ludendorff pozvao Ballina sebi i predložio mu da on objasni situaciju vrhovnom gospodaru rata. Ballin je upućen u *kaizerovu* rezidenciju — naravno, uvijek na distanci od stvarnih događaja, osim kada bi sam Ludendorff našao da je zgodno da se objavi da je poduzeta ova ili ona akcija u prisutnosti njegova visočanstva, vrhovnog gospodara rata. Svatko tko je shvatio situaciju znao je kakvo značenje pridati riječi „prisutnost.” Tako je Ballin, koji je dugo bio poznat i pametan čovjek, krenuo prema Wilhelmshe, s ciljem da prosvijetli *Kaizera*. To bi naravno jedino bilo moguće ako bi mogao s *Kaizerom* govoriti nasamo, što bi mogao bilo kada da *Kaizer* nije jednom pogodio njegov obraz s damskom lepezom, ili nečim sličnim, kada mu je Ballin jednom ranije, na početku rata, želio nešto objasniti. Ali pristao je ići, unatoč nježnoj pljusci koju je dobio s ženskom lepezom. Pristao je da ide zbog kritične situacije, da bi svom starom prijatelju objasnio situaciju. Ali ovaj potonji je pozvao herr von Berga da bude prisutan, a on je znao kako promijeniti temu razgovora — što je *Kaizer* očito želio, jer nije želio čuti istinu. Tako se konverzacija nikada nije dotakla onog što je trebalo biti raspravljeno.

Navodim ovo samo kao stvar psihologije. Ovdje imate osobu koja stoji usred najkritičnijih događaja i koja se boji istine, koju mu donosi druga osoba, i neće dopustiti da ga dotakne. Tu vidite situaciju u jasnom svijetlu. Ta pojava je uobičajena u sadašnje vrijeme. Tako Ballin nije mogao uvjeriti vrhovnog gospodara rata jer mu jednostavno nije mogao predstaviti stvar. Ludendorff je pozvao herr von Hintzea, i s njime se dogovorio da od Antante treba zatražiti primirje. To je bilo neposredno nakon 8-og kolovoza 1918. Herr von Hintze obećao je obratiti se Wilsonu. Ali nije se dogodilo ništa do listopada 1918, unatoč činjenici da je bilo jasno da je to stvar nužnosti koja se stvarno dogodila pod najnesretnijim ministarstvom princa Max von Badena mnogo tjedana kasnije. Princ Max von Baden želio je ići u Berlin i napraviti nešto potpuno različito, ali Ludendorff je objasnio da se primirje

mora predložiti unutar dvadeset četiri sata da bi se izbjegnula veća katastrofa. Princ Max von Baden je to napravio unatoč njegove ranije odluke.

Nakon pet dana, Ludendorff je izjavio da je doista pogriješio, i da to nije bilo nužno!

Ovo je primjer načina na koji praktične osobe, visoko cijenjene praktične osobe — za koje, međutim, nema ni najmanjeg osnova za pokazivanje respekta — interveniraju u svijetu događaja ali sa kakvim gledištima i s kakvim snagama mišljenja! To je također i mogućnost za proučavanje kako mišljenja postaju epidemijska. Mišljenja da su Hindenburg i Ludendorff „veliki ljudi” svugdje se širila s epidemijskom žestinom, dok oni ni u jednom smislu nisu bili veliki ljudi, čak ni sa stajališta njihove ograničene profesije. Ovi katastrofalni slučajevi posebno su karakteristični u pokazivanju kako su formirani pogrešni sudovi. Dosjetke često pogode cilj. Ako sada idete u Berlin — većina vas vjerojatno nije bila u Berlinu zadnjih godina — u blizini Stupa pobjede, blizu velike pljuvaonice (zaista, zgrada Reichstaga stvarno izgleda kao ogromna pljuvaonica), u blizini ćete vidjeti izvanrednu strukturu. Tamo stoji „Hindenburg,” velika, gigantska, strašna statua od drva. Svaki „domoljub” je u tu statuu zabio čavao tako da su postepeno svugdje na njoj zabijeni čavli. Samo je smisao za humor Berlina ispravno to procijenio. Govori se da će, kada je konačno cijeli pod čavlima (*Ganz vernagelt* = *apsolutno glup*) biti smješten u ministarstvu vanjskih poslova.

Sve ove stvari treba razmatrati posebno sa gledišta o kojem sam često govorio — sa stajališta simptomatologije povijesti kao i simptomatologije događaja koji imaju bilo kakvu vezu s ljudskim bićima. Vanjski svijet daje samo simptome, i do istine dolazimo tek kada naučimo prepoznati te simptome u njihovoj prirodi kao takvoj.

II.

SADAŠNJOST SA GLEDIŠTA SADAŠNJOSTI

30 studenog 1918

Kada razmatrate temeljnu osnovu naše antropozofski orijentirane znanosti duha u usporedbi s ostalim takozvanim gledanjima na svijet — a sada se pojavljuju mnogi — posebno ćete uočiti jednu osobinu. To je činjenica da znanost duha kao pogled na svijet i život stremi stvarno primijeniti na cjelokupan ljudski život, na sve s čime se ljudsko biće u životu susreće, ono što pokušava utvrditi kroz istraživanje u duhovnim svjetovima. Tko god ima osjećaj za ono što je esencijalno u gorućim problemima i pokretačkim silama našeg sadašnjeg vremena vjerojatno će za sebe moći doći do razumijevanja činjenice da će se ogromna potreba sadašnjosti i neposredne budućnosti naći baš tu, odnosno, u povezivanju sveobuhvatnih ideja koje čine koncepcije svijeta sa samim životom. Među razlozima koji su doveli do ove sadašnje katastrofalne situacije čovječanstva, nije najmanje važna činjenica da su pogledi na svijet koji imaju ljudska bića, bilo ukorijenjeni u religiji, znanosti, ili estetici, postepeno tijekom vremena izgubili njihove veze s životom. Postojala je tendencija — mogli bi je nazvati perversna tendencija — da se odvoji takozvani dnevni praktični život, u sveobuhvatnom smislu riječi, od onog što ljudi traže u njihovim naporima da zadovolje potrebe u oblasti religije i koncepcija svijeta. Samo razmislite kako je život tijekom zadnjih stoljeća postepeno poprimio takav oblik da su ljudi provodili svoje vanjske aktivnosti, bili praktični ljudi kako se kaže, i provodili njihove živote prema praktičnim principima, i zatim su uzimali svaki dan više-manje pola sata, ili uopće ništa, ili nedjelju, za zadovoljavanje onih potreba srca i duše koji ih potiču da traže vezu s božanskim duhovnim elementom koji prožima svijet.

Sve će to biti potpuno promijenjeno ako antropozofski orijentirana znanost o duhu bude mogla zaposjesti umove i srca ljudi. To će uzeti takav karakter da će misli koje će strujati iz tog pogleda na svijet biti primjenjive na sam život u svim njegovim aspektima, tako nam omogućiti da život prosuđujemo sa stvarnim uvidom. Načelo zvonjave za nedjeljnu propovijed neće nikako biti ono od naše antropozofski usmjerene koncepcije svijeta, već će cjelokupan život biti prožet u sve dane tjedna a isto tako i u nedjeljno prijedodne s onim što čovječanstvu može dati antropozofsko shvaćanje svijeta. Pošto to nije bio slučaj sve do sadašnjeg vremena, svijet je postepeno skrenuo u kaos. Ljudi su zanemarili usmjeriti pažnju na ono što se zaista događa u njihovoj neposrednoj blizini i sada su iznenađeni jer se rezultati tog propusta jasno manifestiraju. U budućnosti će biti još i više iznenađeni kako se ovi rezultati budu jasnije manifestirali.

Ni pod kakvim okolnostima ne smijemo propustiti danas obratiti pažnju na ono što se širi među ljudima po cijeloj Zemlji. Sa snagom prosudbe koja nam omogućava vidjeti u impulse koji su na djelu u svjetskim događajima, moramo težiti naći naš put u ono s čime su danas suočena ljudska srca i umovi, dijelom na tako zagonetan način; odnosno, u ono što prijeti da socijalnu strukturu pretvori u kaos. Neće valjati dalje nastaviti na ovakav način da jednostavno pustimo da dođe ono što može bez da težimo prodrijeti u stvari s čvrstom snagom prosudbe.

Nužno je odbaciti osnovnu maksimu koja kaže, "To je svakodnevica, to je sekularno, to pripada vanjskom životu; okrećemo tome leđa i usmjeravamo pažnju prema duhovnom i božanskom". Tome mora doći kraj. Mora početi doba u kojem se čak i najtrivijalnije svakodnevne stvari moraju dovoditi u vezu s duhovnim i božanskim; odnosno, doba u koje se ono što je izvučeno iz duhovnog života više ne smije gledati samo sa najekstremnijeg apstraktnog stajališta.

Tijekom ovih razmišljanja, izjavio sam da do poželjne promjene u socijalnom pokretu ne može doći ni na koji način nego preko povećanja interesa koju osoba osjeća za drugo ljudsko biće. Socijalna struktura je nešto što čovjek stvara u suradnji s drugim. Njene bolesti ne mogu biti iscijeljene ukoliko osoba ne zna da je zaista unutar tog poretka, ukoliko nije unutar socijalne strukture u njenom načinu mišljenja. Nezdrav element u sadašnjoj epohi, koji je doveo do ove katastrofe, leži u odbijanju ljudi da steknu bilo kakav stav uma u vezi načina na koji osoba pripada socijalnoj zajednici. Interes koji nas kao ljudska bića veže uz druga ljudska bića je došao do kraja unatoč vjerovanju koje ljudi često pokazuju da imaju takvog interesa. Zasigurno zgodna teozofska maksima, „Volim sva ljudska bića; zanimaju me sva ljudska bića”, nije učinkovita; to je apstraktno; nema uporište u stvarnom životu a uporište u stvarnom životu je ono što je stvarno bitno. To treba biti shvaćeno u dubljem smislu. Nedostatak razumijevanja stvarnog života je bila karakteristika zadnjih stoljeća. Sada, ta zadnja stoljeća su dovela do sadašnje situacije bez shvaćanja tog procesa od čovječanstva, i uzrokovati će buduće situacije. U povijesnom životu čovječanstva, uvjeti ne mogu biti kakvi bi trebali biti ukoliko ljudi ne prate ono što se događa, što se među njima zbiva u socijalnom životu, s njihovim razmišljanjem. Ali događaje koji su se zbili tijekom relativno dugog vremena ne mogu se tako pratiti ukoliko ne steknemo čvrst osjećaj za određene pojave.

Za objektivnog promatrača previše je očigledno da su administracije i vlade bile vođene i jesu vođene prema temeljnim principima koji su zaista već stoljećima zastarjeli, dok se život naravno kretao naprijed tijekom zadnjih stoljeća. Esencijalni element koji je ušao u evoluciju čovječanstva je moderna industrija, koja je stvorila cijeli moderni proletarijat. Ali ovoj genezi modernog proletarijata nije bilo pridruženo razmišljanje. Vodeće klase su

nastavile živjeti na stari način, vršeći svoj položaj liderstva kao što su bili naviknuti stoljećima. Bez da su išta napravili u vezi toga, bez da su čak procesu povijesti svijeta pridružili svoje razmišljanje, moderni proletarijat je evoluirao iz postojećih činjenica, stvarnih pojava, i uspona moderne industrije. To je u biti počelo s izumom mehaničkog stroja za tkanje i pređenje u osamnaestom stoljeću. Tako sudbina svjetske povijesti za sadašnjost i neposrednu budućnost zavisi od toga što se zbiva u glavama modernog proletarijata — onom što ih obilazi, mogli bi reći, kao utvara. Taj proletarijat teži za moći preko kontrole većine i to treba uzeti u obzir u njegovim akcijama baš kao što razmatramo rezultate prirodnih događaja i elementarnih pojava. Na to ne treba gledati kao na nešto što treba kritizirati što nam može ugađati ili nas ljutiti. Proletarijat treba prosuđivati u njegovim djelima nekako isto kao što prosuđujemo potres ili plimni val na moru, ili nešto drugo te vrste.

Mi sada gledamo preliminarne stupnjeve onog što se uspinje iz modernog proletarijata — ili, bolje reći, iz tendencija i osjećaja modernog proletarijata. Kao djelo avangarde promatramo ono što nam je poznato u određenom aspektu ruskog boljševizma. Taj ruski boljševizam kako sam često izjavljivao, nije u skladu s izvornom dispozicijom ruskog naroda. On je bio uveden izvana. Ali to nije stvar nikakve posljedice ako se želimo suočiti s činjenicama pošto u stvari postoji unutar oblasti koje su prije tvorile carstvo Cara. Tamo je uhvatilo korijena, i treba ga promatrati kao fenomen prirode koji ima tendenciju da se širi. U promatranju takve stvari kao što je ruski boljševizam najvažnije je od svega zanemariti sekundarne pojave. Moramo obratiti pažnju na stvar od najveće važnosti. Činjenica da boljševizam ima svoj početak u 1917, i da je praćen određenom vanjskom pojavom, mogao je biti određen izvjesnim očitim uzrocima. Rekao sam vam da čak i nekompetencija Ludendorffa i također razne druge stvari nisu oslobođene odgovornosti za stvarno izbijanje boljševizma. Ali sve to treba eliminirati ako želimo stvari vidjeti na plodonosan način, i moramo obratiti pažnju na aktivne sile koje žive u ruskom boljševizmu. Moramo se zapravo jednostavno upitati koji je cilj ruskog boljševizma i u kakvoj je vezi s evolucijom čovječanstva. Izvan pitanja, to nije nešto efemerno i prolazno. Radije, to je pojava s dalekosežnim posljedicama u svjetskoj povijesti. Iznimno je važno da trebamo ispitati osnovnu strukturu kako je vizualizira ruski boljševizam da bi o tome mogli razmisliti na određeni način pošto to proizlazi iz dubljih pokretačkih sila svijeta.

Ako razmotrimo temeljne karakteristike ruskog boljševizma, moramo zaključiti da su njegove prve težnje usmjerene na rušenje onoga što smo u marksističkom smislu okarakterizirali kao buržoaziju. To je temeljna maksima, takoreći, uništiti, korijen i granu, kao nešto štetno u evoluciji čovječanstva sa njihovog gledišta, sve što je u evoluciji povijesno proizašlo iz buržoaske klase. Boljševizam dolazi do tog cilja na razne načine. Najprije, cilja na ukidanje svih klasnih razlika. Boljševizam ne usmjerava svoje

napore prema faktičkom uklanjanju razlika među klasama i zvanjima onako kako sam vam ih ja predstavio. Sam boljševizam razmišlja na potpuno buržoaski način, a ono što sam vam ja predstavio nije zamišljeno na buržoaski već na ljudski način. Boljševizam namjerava razlike među klasama i zvanjima prevladati na svoj vlastiti način. On sebi kaže da su suvremene države izgrađene na osnovu buržoaske koncepcije života, tako da forme suvremenih država moraju nestati. Sve što je u suvremenim državama podređeni izdanak buržoaske socijalne klase kao što je policijski sustav, vojni sustav, sustav pravde, mora nestati. Drugim riječima, ono što je stvoreno od buržoazije za njenu sigurnost i njeno upravljanje pravdom mora nestati s buržoaskom klasom. Cjelokupna administracija i organizacija socijalne strukture mora prijeći u ruke proletarijata. Kroz taj proces će država, kakva je do sada postojala, odumrijeti i proletarijat će upravljati cjelokupnom ljudskom strukturom, cijelim životom društvene zajednice.

To se ne može postići pomoću starih sustava uređenja koje je buržoazija kreirala za sebe. Ne može se postići izborima za Reichstag ili drugom vrstom predstavničkog tijela naroda, izabranog bilo kakvom vrstom prava glasa, kao što je to napravljeno u koncepciji života karakterističnog za buržoasku klasu.

Ako se takva predstavnička tijela nastave birati, u tim tijelima će jedino buržoaska klasa sebe ovjekovječiti. Drugim riječima, takva predstavnička tijela, pod bilo kojim izabranim sustavom prava glasa, neće učiniti mogućim postizanje ciljeva kojima se teži. Prema tome, važna stvar je da takve mjere sada stvarno treba primijeniti kao da zaista imaju svoj izvor u samom proletarijatu, kakve se ne mogu roditi u bilo kojoj glavi srednje klase, pošto srednja klasa neizbježno shvaća samo takve propise koji moraju biti ukinuti. Ništa se ne može očekivati, dakle, od bilo koje vrste nacionalne ili državne zajednice, već se nešto može očekivati jedino od diktature proletarijata. To znači da cjelokupna socijalna struktura mora biti predana diktaturi proletarijata. Jedino će proletarijat stvarno biti sklon eliminirati buržoasku klasu u svijetu, jer ako bi osobe iz buržoaske klase bili članovi predstavničkih tijela, ne bi bili skloni sebe eliminirati iz svijeta. To je ono što je zaista nužno, da cijela buržoaska klasa bude lišena njenih prava. Dakle, jedine osobe koje mogu imati utjecaja na socijalnu strukturu moraju biti one koje u pravom smislu pripadaju proletarijatu, odnosno, samo one koje izvršavaju rad, koje su korisne za zajednicu.

Shodno tome, prema ovoj koncepciji svijeta od proletarijata, osoba koja uzrokuje da drugi obavljaju bilo kakve službe za njega, i za to ih nagrađuje, ne može imati pravo glasa. Odnosno, tko god zapošljava osobe, angažira ih da mu služe i plaća im za njihovu uslugu, nema prava na bilo koji način učestvovati u socijalnoj strukturi, i nema prava, dakle, glasati. Niti ima pravo glasa bilo tko ako živi od prihoda svog vlasništva ili tko od prihoda profitira. Niti ima pravo glasa osoba koja je uključena u trgovinu ili ona koja

distribuirati i ne izvršava nikakav praktični rad. Drugim riječima, svi koji žive pomoću prihoda, tko zapošljava druge osobe i plaća ih, tko je uključen u trgovinu ili je posrednik, isključeni su iz toga da budu predstavnici vlade kada diktatura proletarijata bude preuzela kontrolu. Tijekom nastavka ove diktature proletarijata, nema općenite slobode govora, nema slobode okupljanja, nema slobode organiziranja, već samo oni koji su uključeni u stvarni rad mogu održavati sastanke ili formirati organizacije. Svi drugi su lišeni slobode govora, prava na okupljanje, i prava organiziranja društava i udruga. Slično, slobodu tiska uživaju samo oni koji izvršavaju praktičan rad. Tisak buržoazije je potisnut, i nije toleriran.

Ovo su, u općem smislu, vodeći principi, možemo reći, tijekom tranzicijskog stupnja. Nakon što ovi principi budu dominantni određenu duljinu vremena koncept svijeta proletarijata očekuje iz njihova djelovanja da će postojati jedino ljudi uključeni u praktičan rad. Samo će proletarijat nastaviti postojati. Buržoaska klasa će biti istrijebljena.

Ovim stvarima, koje su od primarne važnosti za tranzicijski period, poslije će biti dodane one koje imaju trajan značaj. Njima pripada, na primjer, opća obveza rada. Svaka osoba ima obvezu radom proizvesti nešto korisno za zajednicu.

Odlučujući princip trajnog karaktera je ukidanje prava na privatno vlasništvo nad nekretninama. Veći posjedi prelaze u poljoprivredne komune. Prema ovom pogledu na svijet proletarijata, u budućnosti neće postojati privatno vlasništvo nad zemljom. Industrijski objekti, objekti poduzetnika su konfiscirani i prelaze pod kontrolu društva, bivaju upravljani od centralizirane uprave radnika, na čijem je čelu Vrhovni sovjet za nacionalnu ekonomiju. To je jednostavno boljševizam u Rusiji. Raspodjelu je preuzela država. Pokrenut je općeniti sustav računovodstva, zaokružujući cijelu zajednicu i obuhvaćajući svu proizvodnju. Sva vanjska trgovina ovog jedinstvenog zadružnog subjekta je napravljena javnom, odnosno, ustanove je preuzela država. To su, u općem smislu, temeljni principi koji čine ideal Trockog i Lenjina, i u njima ćete jasno vidjeti najvažnije točke onog što želi moderni proletarijat.

Nije dovoljno, naravno, svaki dan biti informiran od novina da je počinjen određeni broj krvavih nedjela. Ako usporedimo krvava nedjela koja je počinio boljševizam s ogromnim brojem onih napravljenih zbog rata, djela boljševizma očito postaju beznačajna stvar. Zaista važna stvar je vidjeti što je do sada previđeno i zanemareno da bi evolucija čovječanstva mogla u budućnosti biti praćena s našim razmišljanjem. Zaista je nužno da učvrstimo našu pažnju, najprije u našim srcima a zatim s našim umovima, na one stvari koje su tako intimno povezane s progresivnom evolucijom čovječanstva. Upravo je to misija znanosti duha da učvrstimo našu pažnju na te stvari s našim umovima i srcima. Mora završiti vrijeme u kojem lijeni

pastori i svećenici svake nedjelje propovijedaju s propovjedaonice teoretske stvari nemajući vezu s životom radi takozvanog grijanja njihovih duša. Upravo suprotno, mora početi stanje u kojem će stavko tko želi participirati u duhovnom životu biti obvezan gledati u život, uspostaviti neposrednu vezu s životom. Nije mali udio u odgovornosti za nesreću sadašnjeg vremena koji leži na činjenici da su oni koji su bili čuvari religijskih osjećaja čovječanstva dugo vremena u prošlosti propovijedali s njihovih propovjedaonica takve stvari koje zapravo nemaju vezu sa životom. Oni su usmjeravali diskurse isključivo u svrhu pružanja ljudima neukusnih stvari za njihova srca i duše koje su djelovali na njih na ugodan način ali nikada nisu dohvatili život. Iz tog je razloga život ostao bez duha i konačno zapao u kaos. Možete tražiti mnogo odgovornosti, za koju je sada potrebna kompenzacija, upravo u glupim diskursima onih koji su bili čuvari religijskih osjećaja ljudi i koji nisu imali vezu s životom. Što su uopće postigli što se treba dogoditi u epohi tijekom koje se u formi proletarijata razvilo cijelo novo čovječanstvo? Što su ti ljudi uopće postigli koji su proklamirali beskorisne stvari sa svojih propovjedaonica, takve stvari koje su ljudi željeli jedino zato jer su željeli sebe obmanuti sa svakakvim iluzijama u vezi s realitetima života? Ovo je ozbiljno vrijeme i stvari treba gledati u ozbiljnom svijetlu.

Ono što je kazano u vezi nužnosti da pojedinci steknu interes jedni za druge ne treba gledati samo na način usklađivanja s raspoloženjem predstavljenim na nedjeljnoj propovijedi. Na to treba gledati prema dubokim nagovještajima koje daje u odnosu na socijalnu strukturu sadašnjeg doba.

Uzmite konkretan primjer. Koliko mnogo ljudi danas ima koji imaju apstraktnu i konfuznu koncepciju o njihovim vlastitim životima! Ako se upitaju, na primjer, “Na čemu živim?” — uglavnom, to ne rade, ali ako bi to jednom napravili, rekli bi sebi, “Zašto, na mom novcu.” Među onima koji sebi kažu, “Ja živim od novca,” mnogi su koji su novac naslijedili od svojih roditelja. Oni pretpostavljaju da žive od njihova novca, naslijeđenom od njihovih očeva, ali mi ne možemo živjeti od novca. Novac nije nešto na čemu možemo živjeti. Tu je neophodno napokon početi razmišljati. To pitanje je intimno povezano sa stvarnim interesom kojeg jedan pojedinac ima za drugog. Svatko tko misli da živi od novca kojeg je naslijedio, na primjer, ili ga je stekao na bilo koji način izuzev primajući novac za rad, kao što je danas običaj — tko god živi na ovaj način i pretpostavlja da može živjeti od novca taj nema interesa za svoje bližnje jer nitko ne može živjeti na novcu. Mi moramo jesti, a ono što jedemo proizvedeno je od ljudskog bića. Moramo imati odjeću. Ono što nosimo mora biti napravljeno preko ljudskog rada. Da bi ja mogao obući kaput ili par hlača, ljudska bića moraju satima trošiti svoje snage u radu. Oni rade za mene. Na tom radu ja živim, ne na mom novcu. Moj novac nema druge vrijednosti nego što mi daje moć da koristim rad drugih. Pod socijalnim uvjetima sadašnjeg vremena, ne počinjemo imati interesa za naše bližnje dok na pitanje ne odgovorimo na odgovarajući način, dok u našim umovima ne držimo sliku određenog broja ljudi koji rade

određeni broj sati da bi ja mogao živjeti unutar socijalne strukture. Nije bitno ugodno se osjećati govoreći, „Ja volim ljude”. Nitko ne voli ljude ako pretpostavlja da živi na svom novcu i ni najmanje ne shvaća kako ljudi za njega rade da bi proizveli samo nužni minimum za njegov život.

Ali misao da određeni broj ljudi radi da bi mi imali minimum potreba za život neodvojiva je od jedne druge. To je misao da moramo obešteti društvo, ne s novcem već s radom u zamjenu za rad koji je napravljen za nas. Osjećamo interes za bližnje samo kada smo dovedeni da se osjećamo obvezni u nekom obliku rada obešteti količinu rada koja je izvršena za nas. Dati naš novac našim bližnjima jedino znači da ih možemo kao robove držati na uzici i da ih silimo da rade za nas.

Dopustite mi da pitam da li možete iz svog iskustva odgovoriti na pitanje koliko mnogo ljudi shvaća da je novac samo zahtjev za ljudsku snagu upotrijebljenu u radu, da je novac samo sredstvo stjecanja moći. Koliko ljudi zaista jasno vidi da nisu mogli čak ni postojati u ovom fizičkom svijetu nego od rada drugih osoba o kojima zavise za ono što zahtijevaju za svoje živote? Osjećaj obveze prema društvu u kojem živimo početak je interesa koji je potreban za zdrav socijalni poredak.

Nužno je razmišljati o ovim stvarima, inače se na nezdrav način uspinjemo u duhovne apstrakcije a ne penjemo se na zdrav način od fizičke stvarnosti do duhovne stvarnosti. Nedostatak interesa za socijalnu strukturu je posebno okarakterizirao ova zadnja stoljeća. Tijekom zadnjih stoljeća, ljudi su postepeno stvorili naviku razvijanja stvarnog interesa oko socijalnih impulsa jedino uvažavajući vlastitu osobu. U većoj ili manjoj mjeri sve se rađa na zaobilazan način samo na temelju nečije osobnosti. Zdrav socijalni život je moguć jedino kada je interes za vlastiti ugled proširen u pravi društveni interes. S tim u vezi buržoazija bi se mogla upitati što su zanemarili.

Samo razmotrite slijedeću činjenicu. Postoji nešto kao duhovna kultura. Postoje kulturna dobra. Da uzmemo jedan primjer, postoje umjetnička djela. Sada, upitajte se kolikim su ljudima ta umjetnička djela dostupna. Ili, radije se upitajte kolikim su ljudima ta umjetnička djela posve nedostupna. Za koliko ljudi ta umjetnička djela u stvari ne postoje. Ali samo izračunajte koliko se ljudi mora mučiti da bi ta umjetnička djela mogla postojati. Ovo ili ono umjetničko djelo je u Rimu. Buržoazija može putovati u Rim. Dovoljno je zbrojiti koliki rad mora biti izvršen od strane kreativnih radnika, itd., itd., — ovi „i tako dalje“ nikada neće završiti — da bi ta buržoazija, kada putuje u Rim, mogla vidjeti nešto što je tamo za njih jer su buržoazija, ali nije tamo za sve one osobe koje sada počinju izražavati svoju koncepciju života proletarijata. Sam ovaj običaj je preuzet iz redova buržoaskog gledanja na uživanje kao nešto samo po sebi očito. Ali uživanje nikada ne bi trebalo biti prihvaćeno bez da se ekvivalentno nadoknadi cijelom društvu. Ni zbog kojeg

elementa prirodnog ili društvenog poretka neki dio društva ne bi trebao biti toga lišen. Vrijeme i prostor su samo umjetne prepreke. Činjenica da Sikstinska Madonna ostaje zauvijek u Dresdenu, i mogu je vidjeti jedino osobe koje mogu doći u Dresden, samo je nusproizvod buržoaske koncepcije svijeta. Sikstinska Madonna je pokretna, i može se nositi u sve dijelove svijeta. To je samo jedan primjer, ali mogu se poduzeti nužni koraci da se osigura da što god uživa jedan da to mogu uživati i drugi.

Premda sam dao samo jedan primjer, uvijek ih biram da služe za primjer i razjasne sve ostalo. Trebamo samo dati ovakvu primjedbu, kao što vidite, kako bi se dotaknuli mnogih stvari o kojima ljudi uopće nisu razmišljali, već su jednostavno uzete kao nešto mamu po sebi jasno. Čak i unutar našeg kruga, gdje se ovo tako lako može razumjeti, ljudi uvijek ne razmišljaju da nas sve što primamo obvezuje da isto toliko vratimo društvu a ne da samo uživamo.

Sada, iz svega što sam vam predstavio kao primjere, što se može umnožiti ne stotinama već tisućama puta, ovo pitanje će vam biti očito. „Kako situacija može biti drugačija ako je novac zaista samo sredstvo za stjecanje moći?” Na to je već odgovoreno u onom temeljnom socijalnom principu kojeg sam vam predstavio prošli tjedan jer je to specifičnost onog što sam vam predstavio kao vrstu socijalne znanosti preuzete iz duhovnog svijeta. To je jednako pouzdano kao i matematika. U vezi sa stvarima koje sam vam predstavio, ne radi se o tome da netko gleda u praktični život i kaže, „Sada dakle, moramo najprije istražiti kako stvari stoje”. Ne; ono što sam vam predstavio kao socijalnu znanost izvedenu iz duhovne znanosti više je kao Pitagorin teorem. Ako uzmete u obzir Pitagorin teorem, ako znate da je kvadrat hipotenuze jednak zbroju kvadrata nad objema katetama pravokutnog trokuta, nije moguće da u svijetu iskustva postoji nešto što je u kontradikciji s tim. Upravo suprotno, ovaj temeljni princip morate primijeniti svugdje. Tako je i sa temeljnim principom koji sam vam predstavio da je u temeljima socijalne znanosti i socijalnog života. Sve što čovjek stječe na način da je to primio u zamjenu za njegov rad unutar socijalnog sustava ima nezdrav učinak. Unutar socijalnog sustava rezultiraju zdravi uvjeti jedino kada ljudsko biće mora poduprijeti njegov život, ne s vlastitim radom, već iz drugih izvora unutar društva. To je naizgled u kontradikciji s onim što sam upravo rekao, ali samo naizgled. Ono što će učiniti posao vrijednim biti će činjenica da neće više biti plaćen.

Cilj prema kojem trebamo raditi — naravno, na racionalan a ne na boljševički način — mora biti odvajanje rada od snabdijevanja sredstvima egzistencije. To sam nedavno objasnio. Kada više nitko ne bude nagrađen za svoj rad, tada će novac izgubiti svoju vrijednost kao sredstvo za stjecanje moći nad radom. Nema drugog načina za prevladavanje zloupotrebe koja je uvijekovječena samim novcem nego formirati socijalnu strukturu na takav način da nitko ne bude nagrađen za svoj rad, i snabdijevanje sredstvima

egzistencije mora biti postignuto iz sasvim drugog izvora. Tada će prirodno biti nemoguće koristiti novac u svrhu prisiljavanja nekoga na rad.

Većina pitanja koja se sada javljaju pojavljuju se u obliku u kojem se razumiju konfuzno. Ako će ih se postaviti na jasno svijetlo, to se može dogoditi jedino preko znanosti duha. Novac u budućnosti ne smije biti ekvivalent za ljudski rad, već samo za neživu robu. Samo neživa roba će se u budućnosti stjecati pomoću novca, ljudski rad ne.

To je od krajnje važnosti. Sada, samo razmislite o činjenici da u proleterskoj koncepciji svijeta ideja da je rad roba bulji nam u lice u svakakvim oblicima. Zaista, činjenica da je rad u modernom industrijalizmu na najupadljiviji način postao roba jedan je od temeljnih principa marksizma, jedan od onih temeljnih principa u kojima je Marx bio najuspješniji u pridobivanju pristaša među proletarijatom. Ovdje vidite da se zahtjev pojavljuje iz sasvim različitog centra i na konfuzan i kaotičan način, koji mora, ipak, biti ispunjen, ali iz sasvim različitog smjera. To je osobina socijalnih zahtjeva današnjice, da su, u mjeri u kojoj se pojavljuju instinktivno, pojavljuju zbog potpuno opravdanih i čvrstih instinkta. Javljaju se, međutim, iz kaotične socijalne strukture. Zato imaju konfuzan oblik što nužno dovodi do konfuzije. Tako je na mnogim poljima. Iz tog je razloga nužno imati uporište u duhovno znanstvenom pogledu na svijet jer jedino to može rezultirati istinskim socijalnim iscjeljenjem.

Sada, pitati ćete da li bi to dovelo do promjene. Na primjer, ako osoba naslijedi svoj novac, ona će nastaviti plaćati robu s novcem koji je naslijedila, a rad drugih osoba je dakako prikriven u tim robama. Dakle ništa se ne mijenja, reći ćete. Zasigurno, ako mislite apstraktno, ništa se ne mijenja. Ali, ako promotrite cijeli efekt do kojeg dolazi kada je snabdijevanje sredstvima egzistencije odvojeno od rada, imat ćete drugačije mišljenje. U oblasti stvarnosti, situacija nije takva da jednostavno izvlačimo apstraktne zaključke, već tamo stvari imaju svoje stvarne učinke. Ako stvarno dođe do toga da je snabdijevanje sredstvima egzistencije odvojeno od izvršavanja rada, nasljeđivanje više neće postojati. To će dati takvu modifikaciju socijalne strukture da ljudi neće dolaziti u posjed novca na bilo koji drugi način osim za nabavu roba. Kada je nešto shvaćeno kao stvarnost, onda ima svakakve učinke. Između ostalog ovo odvajanje snabdijevanja sredstvima egzistencije od rada ima jedan sasvim osobiti efekt. Zaista, kada govorimo o stvarnosti, ne možemo se izraziti tako da kažemo, „Ali ja ne vidim zašto je to tako”. Možete isto tako reći, „Ali ja ne vidim zašto bi morfij trebao uzrokovati spavanje”. To vam također ne dolazi kao zaključak iz pukog međuodnosa pojmova. To se manifestira tek kada stvarno pratite učinak.

Danas u socijalnom pretku postoji nešto ekstremno neprirodno. To se sastoji u činjenici da se novac uvećava kada ga osoba jednostavno posjeduje. Stavljene je u banku i na njega se isplaćuje kamata. To je najneprirodnija

stvar koja može postojati. To je zaista krajnje besmisleno. Osoba uopće ništa ne radi. Jednostavno pohrani novac, koji čak ne mora biti stečen radom već može biti naslijeđen, i na njega prima kamatu. To je krajnja besmislica. No to će postati stvar nužnosti kada je snabdijevanje sredstvima egzistencije odvojeno od rada da će se novac koristiti kada postoji, kada je proizveden kao ekvivalent roba koje postoje. Mora se koristiti. Mora biti pušten u opticaj i stvarni efekt će biti da se novac ne uvećava već smanjuje. Ako osoba sada posjeduje određenu svotu novca, za četrnaest godina imati će približno dvostruko pod normalnom kamatnom stopom, i neće trebati napraviti ništa nego samo čekati. Ako dakle mislite o transformaciji socijalnog poretka, što se mora dogoditi pod utjecajem temeljnog principa kojeg sam vam predstavio, tada se novac neće uvećati već će se smanjiti. Nakon određenog broja godina, novčanice koje sam stekao prije početka tih godina neće više imati nikakvu vrijednost. One bi dospjele i postale bezvrijedne.

Na ovaj način u socijalnoj strukturi će postati prirodan trend prema dovođenju uvjeta da će sami novac, koji nije ništa drugo nego zapis, naznaka da osoba posjeduje odgovarajuću moć nad radom ljudskih bića, izgubiti svoju vrijednost nakon određenog perioda vremena ako nije bio stavljen u opticaj. Drugim riječima, neće se uvećati, već će sve više nestajati i, nakon četrnaest godina ili možda nešto duže, doći će do nulte točke. Ako ste danas imate milijune, nakon četrnaest godina nećete imati dvostruko već ćete bankrotirati ukoliko u međuvremenu niste dodatno zaradili.

Naravno, svjestan sam da se ljudi vrte kao da su ih ugrizle buhe kada se ovo danas spominje — ako dopuštate takvu usporedbu. Znam to, i ne bi upotrijebio ovu usporedbu da u publici nisam zapazio izvanredne pokrete!

Pošto je, međutim, situacija takva da ove stvari uzrokuju da se ljudi osjećaju kao da ih ujedaju buhe, imamo boljševizam. Samo potražite prave uzroke i tu ste. Nikada nećete moći osloboditi svijet od onoga što dolazi na površinu ukoliko niste zaista riješeni da prodrete do istine.

Činjenica da je istina neugodna ne pravi razliku. Esencijalni dio obrazovanja čovječanstva danas i u neposrednoj budućnosti sastojati će se u okončanju uvjerenja da se istina može kontrolirati prema subjektivnim procjenama, subjektivnim simpatijama i antipatijama. Ali znanost duha, ako je dohvaćena s čvrstom ljudskom inteligencijom, može riješiti problem novca jer on također može biti razmatran duhovno.

Ništa se ne postiže onim neodređenim govorom kojeg sam čuo čak i među antropozofima koji drže novac u ruci i kažu, „Ovo je Ahriman”. Sada novac predstavlja ekvivalent za robu i rad. On predstavlja zahtjev za nešto što se stvarno događa. Ako od čistih apstrakcija pređemo u realnost, ako razmislimo, dakle, kada osoba ima deset novčanica od stotinu maraka i plati ih nekome, on uzrokuje da rad određenog broja osoba kao ekvivalent prijede iz ruke u ruku. Pošto te novčanice posjeduju moć da uzrokuju rad

određenog broja ljudi, one tada zapravo stoje unutar života sa svim njegovim granama i impulsima. Ona više neće i dalje biti zadovoljna sa samom apstrakcijom, nepromišljenom apstrakcijom, plaćanja novca, već će se upitati, „Kakvo je značenje činjenice da sam uzrokovao da deset novčanica od sto maraka prijeđe iz ruke u ruku, tako dovodeći do toga da određeni broj osoba obdarenih glavom, srcem i umom moraju izvršiti rad? Kakvo je značenje toga?”

Odgovor na takvo pitanje može biti pružen, naposljetku, jedino duhovnim promatranjem stvari. Uzmimo najekstremniji primjer. Pretpostavimo da ima novca netko tko nikada nije uložio nikakav napor u ime čovječanstva. Postoje takvi slučajevi. Uzeti ću ekstremni slučaj. Netko tko nikad u ime čovječanstva nije uložio napor ima novac. On sa svojim novcem za sebe nešto kupuje. Zaista, omogućeno mu je da za sebe oblikuje sasvim ugodan život iz razloga činjenice da posjeduje novac, koji je zahtjev na ljudski rad. Fino! Ta osoba nije nužno loše ljudsko biće. Može čak biti i dobar čovjek; zaista, može biti vrijedna osoba. Ljudi često propuštaju vidjeti socijalnu strukturu. Nemaju interesa za svoje bližnje, odnosno, za stvarnu socijalnu strukturu. Ljudi pretpostavljaju da vole ljudska bića kada kupe nešto za sebe s njihovim naslijeđenim novcem, na primjer, ili kada ga čak daju. Kada je novac dan, jedini rezultat je da uzrokuje da određeni broj ljudi radi za one koji su dali novac. To je jednostavno stvar stjecanja moći. Činjenica da je to zahtjev za rad čini ga sredstvom stjecanja moći.

No ova situacija je jednostavno nastala i razvila se do ovog stupnja. To je refleksija nečeg drugog. To je refleksija onog što sam spomenuo na prethodnom predavanju. Tamo sam skrenuo vašu pažnju na činjenicu da je božanstvo Jehove određeno vrijeme kontroliralo svijet preko činjenice da je izvojevao potpunu pobjedu nad drugim Elohim-ima, i da se više ne može spasiti od tako izazvanih duhova. On je protjerao svoje drugove, drugih šest Elohima, iz područja. Zbog toga, ono što ljudsko biće doživljava čak i u embriju steklo je potpunu dominaciju u ljudskoj svijesti. Ostalih šest snaga, koje čovjek nije doživio u embriju, time su učinjene neaktivnima. Time su došli pod utjecaj nižih duhovnih entiteta. U petom desetljeću zadnjeg stoljeća, kao što sam rekao, Jehova se više nije mogao spasiti. Pošto je mudrost Jehove stečena u stanju embrija učinila mogućim shvatiti koncept providnosti samo u vanjskoj prirodi, krajnje ateistička prirodna znanost je preplavila svijet. Refleksija toga, činjenica da novac jednostavno prelazi od jedne osobe do druge bez ikakvog transfera robe, sastoji se u cirkulaciji novca odvojenoj od cirkulacije roba.

Nije važno s kojom se energijom osoba može naprezati na bilo kom polju, ahrimanska snaga živi u onom što se čini da je proizvedeno od novca kao novac. Ne možete naslijediti bez da imate određenu količinu ahrimanske snage prenesenu s novcem. Nema druge mogućnosti posjedovanja novca unutar socijalne strukture na zdrav način nego posjedovati ga na kršćanski

način; odnosno, stječući novac jedino pomoću onog što netko razvija između rođenja i smrti. Drugim riječima, način na koji osoba dolazi u posjed novca ne smije biti refleksija onog što je povezano s Jehovom čak iako je činjenica da smo rođeni, da prelazimo od embrija u vanjski život, nešto što se tiče njega. Refleksija toga je, kažem, činjenica da nasljeđujemo novac. One osobine koje nasljeđujemo krvlju naslijeđene su preko zakona prirode. Novac koji nasljeđujemo a ne zarađujemo bio bi refleksija toga.

Činjenica da kršćanska svijest još nije uzela svoje mjesto u svijetu, da do socijalne strukture još dolazi pomoću drevne mudrosti Jehove ili njegove aveti, rimske koncepcije države, dovela je do svega što je vodilo do jednog aspekta sadašnje nesretne situacije.

Rekao sam da se ne smije razmatrati tako apstraktno kada novac proizvodi novac, već to moramo gledati u stvarnosti. Kada god novac proizvodi novac to je nešto što se javlja samo na fizičkom planu, dok je ono što čini ljudsko biće uvijek povezano s duhovnim svijetom.

Što radite, dakle, kada ne izvršavate rad ali imate novac za koji ljudi moraju raditi da ga dobiju? Ljudsko biće tada donosi na tržište ono što čini njegov nebeski udio a dajete mu samo zemaljsko. Plaćate mu samo zemaljskim, čisto ahrimanskim. Vidite, to je duhovni aspekt stvari. Kada god je na djelu Ahriman, može doći samo do destrukcije.

To je, opet, neugodna istina. I uopće ne pomaže kada osoba sebi kaže, „Sada, zaista, ja sam inače cijenjeni pojedinac i ne činim ništa loše, stoga, koristim moj prihod da platim ovo ili ono”. Stvarna činjenica je da dajete Ahrimana u zamjenu za Boga. Naravno, često smo to prinuđeni unutar sadašnje socijalne strukture, ali ne smijemo zabiti glavu u pijesak i prikrivati to od sebe. Radije se suočimo s istinom jer što će donijeti budućnost zavisi od toga da li to radimo. Do mnogo toga što se slama na čovječanstvu s tako poraznim rezultatima došlo je iz razloga jer ljudi zatvaraju oči i oči njihovih duša u prisutnosti istine. Stvorili su za sebe apstraktne koncepte dobrog i lošeg, i ne žele imati posla sa stvarnim i konkretnim. U odnosu na ovo dalje ćemo govoriti sutra, kada ćemo podići našu raspravu u duhovne visine.

III.

MEHANISTIČKI, EUGENIČKI I HIGIJENSKI ASPEKTI BUDUĆNOSTI

1 prosinac 1918

Ono što sam imao na umu tijekom ovih razmišljanja bilo je baciti svijetlo na oblik koji socijalno razmišljanje mora uzeti danas. Onome što smo već raspravljali želio bih dodati nešto što će učiniti mogućim da podignete stvari na viši nivo. To je zaista nužno baš zbog posebnih zahtjeva duha naše epohe. Sve što sam vam predstavio i još ću predstaviti, nadam se da ćete smatrati, ako smijem ponoviti ovaj zahtjev, ne kao kritikizam sadašnjeg postojećeg stanja, već jednostavno davanje građe pogodne za usmjeravanje naše prosudbe koja može dati temelj za opći izvid uvjeta obilježen neophodnim uvidom. Duhovno znanstveni pogled ne može biti onaj koji daje socijalnu kritiku već samo onaj koji privlači pažnju na te stvari bez pesimizma ili optimizma. Ipak nas ta činjenica sili, naravno, da koristimo riječi koje će neki razumjeti kao namjeru kritikizma ove ili one socijalne klase. To nije slučaj. Kada mi ovdje govorimo o buržoaziji, to je kao da smo govorili o neizbježnoj povijesnoj pojavi, a ne u svrhu stavljanja primjedbi na ono što je jednostavno bilo neizbježno prema određenim duhovno znanstvenim pogledima. Molim vas da na isti način shvatite ono što ću vam predstaviti danas.

Uzmimo kao naše polazište sveobuhvatnu pokretačku snagu koja je u snažnom obliku u pozadini sadašnjih socijalnih zahtjeva proletarijata, baš kao što je u pozadini svih ili mnogih ljudskih pokreta. Ta sila je više ili manje jasno izražena, ali je također i instinktivna, nesvjesna, konfuzna, i nejasna iako ipak temeljna u tim pokretima. To se sastoji u činjenici da postoji određeni ideal za dovođenje socijalnog poretka koji će biti zadovoljen u svim njegovim aspektima. Ako želimo na radikaln način opisati što je dakle temeljno u tim stvarima, imamo razloga reći da je napravljen trud da se promisli i ostvari socijalni poredak koji će dovesti do raja na Zemlji, ili barem sreću dostojnu ljudskog bića na koju je gledala populacija sadašnjeg proletarijata kao nešto za čim se čezne. To je nazvano „rješenje socijalnog problema”. Ono što sam upravo rekao svojstveno je instinktu koji je iza onog što je nazvano rješenje socijalnog problema.

Sada, u razmatranju izraza „rješenje socijalnog problema”, nužno je da se duhovni znanstvenik, koji se ni na jednom polju ne smije predati iluzijama

već uperiti svoju pažnju na stvarnosti, također i u ovom slučaju ne zadovolji nikakvom iluzijom. Bitna činjenica na ovom polju je da oni koji za njima teže ne kreću od stajališta oslobođenog iluzija, već sa stajališta suočenog s velikim brojem takvih iluzija, posebno osnovnom iluzijom da je moguće riješiti socijalni problem.

Činjenica da u našoj epohi nema svijesti o razlici između fizičkog plana i duhovnog svijeta, već se na fizički plan na neki instinktivni način gleda kao na jedini svijet, povezana je s drugom činjenicom da se teži stvoriti raj na ovom fizičkom planu. Zbog tog koncepta je naša epoha prisiljena vjerovati da su ljudska bića osuđena bilo da nikad ne postignu pravdu, usklade svoje impulse i potrebe, ili da je nađu unutar fizičke zemaljske egzistencije.

Fizički se plan, međutim, manifestira onome tko promatra svijet imaginativno, i na taj način spoznaje aktualnu stvarnost, na takav način da mora izjaviti da u tom svijetu nema savršenosti već samo nesavršenosti. Dakle, uopće nije moguće govoriti o apsolutno potpunom rješenju socijalnog problema. Možete težiti na način na koji vas volja, na osnovu najdubljeg znanja, riješiti socijalni problem, ipak on nikada neće biti riješen u smislu u kojem danas mnoge osobe očekuju rješenje. Ali to ne treba nikog voditi da kaže da ako se socijalni problem jednostavno neće riješiti, trebali bi dopustiti da stare besmislice nastave svojim tijekom. Istina je da tijek stvari podsjeća na njihalo: snaga za kretanje gore stečena je kretanjem dolje. Drugim riječima, baš kao što je suprotna snaga akumulirana kretanjem dolje i zatim korištena u kretanju gore, takav je slučaj i u ritmičkom slijedu koji karakterizira povijesni život čovječanstva. Ono što bi za neku epohu mogli smatrati kao najsavršeniji socijalni poredak, ili čak kao uopće jedini socijalni poredak, istroši se kada se jednom realizira, i poslije nekog vremena ponovno vodi u poremećaj. Evolucijski život nije takav da se mirno uspinje, već se njegov tijek sastoji od oseka i plima; napreduje valnim kretanjem. Najbolje što bi jednom mogli uspostaviti, jednom kada je realizirano na fizičkom planu, stvara uvjete koji vode do vlastite destrukcije nakon nužnog perioda vremena. Stanje čovječanstva bi bilo sasvim drugačije ako bi ovaj neopozivi zakon u povijesnom tijeku događaja bio adekvatno prepoznat. Tada se ne bi pretpostavljalo da je moguće u apsolutnom smislu utemeljiti raj na Zemlji, već bi ljudi bili prisiljeni obratiti pažnju na ciklički zakon evolucije čovječanstva. Ako iz razmatranja izuzmemo apsolutni odgovor na pitanje, „Kakav bi trebao biti oblik socijalnog života?” učinili bi pravu stvar pitajući se što treba napraviti u našoj epohi? Koji su točni zahtjevi pokretačkih snaga naše pete post-atlantske epohe? Što u stvari zahtijeva da se ostvari? Sa sviješću da će ono što bude realizirano neizbježno biti uništeno kod obrata u tijeku cikličkih promjena, prisiljeni smo jasno vidjeti da i socijalno možemo misliti samo na relativan način kada prepoznamo pokretačke evolucijske snage određene epohe. Imperativno je nužno raditi u skladu sa stvarnošću. Radimo protiv stvarnosti kada pretpostavljamo da ćemo moći ostvariti bilo što pomoću apstraktnih i apsolutnih ideala.

Za duhovnog znanstvenika, stoga, koji želi usmjeriti pažnju na stvarnost a ne na iluziju, pitanje se ograničava na to što unutar nje nosi impuls kojeg treba realizirati unutar aktualne situacije u neposrednoj sadašnjosti?

Naša jučerašnja objašnjenja su također namijenjena tome da se razmatraju sa ovog stajališta. Interpretirate me sasvim pogrešno ako pretpostavljate da mislim da će do apsolutnog raja doći preko činjenice, recimo, ono što je proizvedeno radom bude odvojeno od rada. Upravo suprotno, to smatram, na osnovu dubokih zakona evolucije čovječanstva, jedino kao nešto do čega u sadašnje vrijeme nužno mora doći. Ono što je usidreno u svim čovjekovim instinktima, prema čemu posebno teži koncepcija života proletarijata, čak i ako oni ponekad guraju stvari do ekstrema takvih zahtjeva kao što su oni koje sam vam jučer nabrojio kao zahtjeve boljševizma —iza onog što ljudi imaju u njihovoj svijesti leži, naravno, ono što će instinktivno dovesti do realizacije. Svatko tko usmjerava svoje napore prema stvarnosti ne obraća pažnju na programe koji su mu predloženi, čak ni one od ruske sovjetske republike, već teži vidjeti što je danas još u instinktivnoj formi iza onih stvari koje ljudi izvana izražavaju zamuckujući. To je ono što je stvarno bitno. Inače, ako tako ne gledamo stvari, nikada se nećemo baviti tim stvarima na pravi način. Ono čemu ljudi instinktivno teže potpuno je svojstveno temeljnom karakteru naše pete post-atlantske epohe, koji je bitno različit od četvrte epohe, grčko-latinske, a isto tako i od prethodne treće, egipatske-kaldejske. Današnji ljudi, u njihovim socijalnim vezama —ne kao pojedinci, već u odnosima socijalne grupe — moraju željeti nešto sasvim određeno.

Instinktivno oni to stvarno žele. Oni danas žele ono što se nije moglo željeti u četvrtoj post-atlantskoj epohi, ili čak do petnaestog stoljeća naše kršćanske ere. Oni danas žele egzistenciju dostojnu ljudskog bića, to jest, ispunjenje kao odraz u socijalnom poretku onog što nejasno u ovoj epohi osjećaju kao ideal za čovječanstvo. Ljudi danas instinktivno žele da ono što je ljudsko biće u sebi bude reflektirano u socijalnoj strukturi.

Tijekom treće post-atlantske epohe, egipatsko-kaldejske, to je bilo različito, a isto tako različito još ranije tijekom druge epohe. U drugoj epohi, drevnoj perzijskoj, ljudsko biće je još potpuno u svojoj unutarnjoj prirodi; čovjek je tada još bio biće potpuno unutarnje prirode. Tada nije instinktivno zahtijevao da u vanjskom svijetu nađe identično ono što je posjedovao iznutra kao svoje potrebe. Nije trebao socijalnu strukturu koja bi mu omogućila da u vanjskim stvarima prepozna ono što iznutra posjeduje kao impulse, instinkte i potrebe. Zatim je došla treća post-atlantska epoha, egipatsko-kaldejska, i ljudsko biće je zahtijevalo da mu se dio njegova bića koji je bio povezan s njegovom glavom pojavi u zrcalu vanjske socijalne stvarnosti. Tako vidimo da je, od treće post-atlantske epohe nadalje, od egipatsko-kaldejske epohe, bilo stremljenje da se postigne teokratsko socijalno uređenje u kojem je sve što je pripadalo teokratskim socijalnim

institucijama bilo na neki način prožeto religijom. Ostalo je još bilo instinktivno. Ono što je bilo povezano s drugim čovjekom, čovjekom grudi i disanja, i ono što je bilo povezano s čovjekom metabolizma, ostalo je instinktivno. Ljudsko biće uopće nije još mislilo o gledanju toga reflektiranog u zrcalu vanjskog poretka. U drevnoj perzijskoj epohi postojala je također jedino instinktivna religija, vođena od onih iniciranih u zoroastrizam. Ali sve što je ljudsko biće razvilo bilo je još unutarnje i instinktivno. Nije još osjećao nikakvu potrebu da stvari traži u vanjskoj refleksiji u socijalnom poretku. Tijekom perioda koji je završio približno s osnivanjem drevnog rimskog carstva, stvarna godina je bila 747 pr.Kr., počeo je zahtijevati da ono što je moglo živjeti kao misao u njegovoj glavi ponovno nađe u socijalnom poretku.

Zatim je došla epoha koja je počela u osmom stoljeću, 747 pr.Kr., a završila u petnaestom stoljeću, grčko-latinska epoha. Čovjek je tada zahtijevao da dva člana njegova bića, čovjek glave i čovjek ritma, disanja, grudi budu reflektirana izvana u socijalnoj strukturi. Ono što je činilo drevni teokratski poredak, ali sada samo kao eho, moralo je biti reflektirano. U stvari, prave teokratske institucije nose blisku sličnost s trećom post-atlantskom epohom a to uključuje čak i institucije katoličke crkve. To se nastavilo, i tome je dodano nešto novo što je posebno izvučeno iz grčko-latinske epohe. Vanjske institucije *res publica*, one institucije koje imaju veze s upravljanjem vanjskog života utoliko što se tiče pravde i nepravde i slične stvari su dodane. Čovjek je sada zahtijevao s obzirom na dva člana njegova bića da ih ne treba samo nositi unutar sebe već da ih treba vidjeti reflektirane vani kao u zrcalu.

Na primjer, ne razumijete grčku kulturu ako ne znate da je situacija bila takva da je jedino metabolički život, koji je izvana izražen u ekonomskoj strukturi, još ostao instinktivan, unutarnji i bez potrebe za vanjskom refleksijom. Tendencija da se zahtijeva vanjska refleksija za to pojavila se najprije u petnaestom stoljeću kršćanske ere. Ako proučavate povijest u njenoj stvarnosti, ne u formi legendi fabriciranih unutar naše takozvane znanstvene povijesti, naći ćete čak i izvana potvrđeno ono što sam vam rekao na osnovu okultnog znanja o grčkoj robovskoj klasi i ropstvu, bez čijeg bi postojanja grčka kultura kojoj se toliko divimo bila nezamisliva. To se može shvatiti kao postojeće u socijalnoj strukturi jedino kada znamo da je cijelom četvrtom post-atlantskom epohom dominirala težnja za vanjskim sustavom institucija na polju zakona i religije, ali još ne za bilo kakvim drugim osim instinktivnim ekonomskim poretkom.

Naša je vlastita epoha, vrijeme koje počinje u petnaestom stoljeću kršćanske ere, ona u kojoj je prvoj napravljen zahtjev da se cijelo tročlano ljudsko biće vidi kao slika također i u vanjskoj socijalnoj strukturi.

Moramo, dakle, danas proučavati tročlano ljudsko biće pošto, po prvi puta, ono razvija trostruki instinkt zahtijeva u vanjskoj strukturi, u strukturi

zajednice, koji sam vam spominjao, odnosno, najprije, duhovnu sferu, koja ima vlastitu administraciju i vlastitu strukturu, drugo, sferu administracije, sigurnosti i reda — političku sferu — koja je isto tako samodostatna, i, treće, ekonomsku sferu, jer naša epoha po prvi puta zahtijeva ekonomsku sferu u vanjskoj organizaciji. Zahtjev da se vidi ljudsko biće realizirano i oslikano u socijalnoj strukturi javlja se kao instinkt u našoj epohi. To je dublji razlog zašto nije više samo ekonomski instinkt onaj koji je na djelu. Ekonomska klasa koja je upravo stvorena, proletarijat, teži prema cilju postavljanja ekonomske strukture izvana jednako svjesno kao što je četvrta post-atlantska epoha postavila administrativnu strukturu sustava zakona, a treća post-atlantska epoha, egipatsko-kaldejska, teokratsku strukturu.

To je unutarnji razlog. Jedino uvažavajući taj unutarnji razlog možete ispravno prosuditi uvjete sadašnjeg vremena, i tada ćete razumjeti zašto sam vam prije tjedan dana morao predstaviti ovaj trostruki socijalni poredak. On zasigurno nije bio izmišljen kako su danas izmišljeni programi brojnih društava, već je izjavljen na osnovu onih snaga koje se mogu promatrati ako uđemo u stvarnost evolucije. Moramo doći do točke, jer vrijeme pritišće u tom smjeru, kada pokretačke evolucijske sile unutar razvoja čovječanstva treba stvarno razumjeti konkretno i objektivno. Vrijeme pritišće u tom smjeru. Ljudi se još bore protiv toga. To je stvarno zapanjujuće čak i ako promatramo one koji su najdalje napredovali. Nedavno je izdana knjiga naslovljena *Pisma dame za Walther Rathenau-a u vezi prevladavanja događaja koji dolaze*. Svakakve stvari su, naravno, raspravljane u knjizi. Na primjer:

Namjera je ovog pamfleta objaviti bitni intuitivni sadržaj epistolarnih spisa. Osobna komunikacija je bila isključena jer nema neposredne veze s ovim. Rezultat je ukidanje fragmentarnog oblika pisma, a time i stalnog ponavljanja pozdrava i završetaka. Dama obdarena vidovitošću ovdje komunicira s autorom knjige, *O stvarima koje će doći*, njeno neobično iskustvo u odnosu na novu dušu vremena i novog rođenja svijeta. Snage budućnosti koje se danas bore za viši oblik života ovdje se manifestiraju u individualnoj ljudskoj sudbini kao doživljena stvarnost novih snaga duše.

Čudno je da se ovdje govori o mnogim stvarima, ali se primjećuje nešto neobično. Dama otkriva da čovjek može razviti više duhovne sposobnosti i da se izvorne stvarnosti mogu opažati jedino pomoću njih. Knjiga s time stvarno završava. Njeno zadnje poglavlje je naslovljeno, *Kozmički zaključci u vezi svjetske duše i ljudske duše*. Ali knjiga ne ide dalje od uvida da osoba može posjedovati više sposobnosti i ne ide do točke da kaže što stvarno opaža pomoću tih viših sposobnosti. To je kao da netko osobi kaže, "Imate oči," ali je onda ne odvede do točke da s njima vidi nešto od stvarnosti. Određeni ljudi imaju čudan stav s obzirom na znanost duha. Oni zapravo ustuknu u

strahu čak i ako samo počnemo govoriti o onom što se može vidjeti. Netko bi želio reći autoru kao što je ova dama, „Priznajte da se u ljudskom biću mogu razviti više sposobnosti. Znanost duha postoji da izvijesti upravo o važnim stvarima ako su se te više sposobnosti razvile”. Ali ljudi ustuknu od toga i ne žele slušati.

Vidite kako nas urgentno vrijeme potiče da dođemo do točke gdje znanost duha želi stići, i kako su u međuvremenu u ljudima zbrkane one stvari o kojima sam govorio u zadnjem broju časopisa, „Das Reich”, uređenom od Alexander von Bernus-a, u mom članku naslovljenom *Luciferski i ahrimanski elementi u našoj suvremenoj povijesti, u životu čovjeka*. To je u ljudskoj duši sve u tako zamršenoj masi da čak i oni koji priznaju da je moguće vidjeti duhovnu stvarnost kao izvornu stvarnost koja se može gledati, smatraju za imaginativnu osobu svakog tko konkretno govori o takvoj duhovnoj stvarnosti.

Uputio sam na ovu damu jednostavno jer ona nije jedinstvena pojava. Ono što se javlja u njoj javlja se u mnogim pojedincima. To je zapravo karakteristika vremena da iako se ljudi osjećaju ponukani gledati izvan uobičajene vanjske stvarnosti, ipak se povlače i suzdržavaju se da to naprave. U ovoj knjizi na primjer, skrenuta je pažnja na određeni odnos između ljudskih bića i kozmičkih sila. No, ne treba pokušati, recimo, objasniti tim ljudima sadržaj moje knjige, *Osnove tajne znanosti*, u kojoj su ti odnosi izneseni. Tada se povlače. Ali ne stječemo uvid u socijalna pitanja, koja treba razmatrati kao što sam vam iznio, ako jednostavno priznamo da je moguće vidjeti i ne razmotrimo ono što se može vidjeti. Od enormne je važnosti to shvatiti. Inače, uvijek ćemo raditi grešku već naznačenu u prvim rečenicama koje sam danas izgovorio, da pravimo apsolutni princip iz nečeg što vrijedi konkretno za jedan pojedini slučaj — tako da se može postaviti pitanje, na primjer, s obzirom na socijalni problem, „Kako trebaju ljudske institucije biti postavljene po svijetu?” Ali to nam pitanje stvarno nije postavljeno. Ljudska bića se u raznim dijelovima Zemlje razlikuju, i u budućnosti će se te razlike povećati. Krajnje nerealne misli izražava onaj tko, dakle, pretpostavlja da je moguće na isti način socijalno postupati u Rusiji, Kini, Južnoj Americi, Njemačkoj ili Francuskoj. Izražava apsolutne misli ondje gdje jedino individualne i relativne misli odgovaraju stvarnosti. Iznimno je važno da se ta činjenica jasno vidi.

Tijekom zadnjih godina, kada je bilo toliko važno da se ove stvari razumiju na odgovarajućim mjestima, bio mi je veliki izvor žalosti da su jednostavno bile krivo shvaćene. Sjetiti ćete se da sam ovdje prije dvije godine nacrtao kartu koja sada postaje stvarnost, i tu kartu nisam pokazao samo vama. Tada sam tu mapu predstavio da objasnim kako se pokretačke sile kreću sa određene strane, pošto je zakon da, ako poznajemo te pokretačke sile, ako ih spoznamo, ako ih uhvatimo s našom sviješću, one

mogu na određeni način biti ispravljene i može im se dati drugačiji smjer. Važno je da to bude shvaćeno.

Ali nitko na odgovornom položaju nije spoznao ove stvari, ili ih uzeo ozbiljno u pravom smislu riječi. Sadašnji događaji svakako pokazuju da su trebale biti uzete ozbiljno.

Sada činjenica koju treba uzeti u obzir u vezi ovih stvari je da se, u pogledu nekih temeljnih zakona evolucije svijeta, ništa zapravo ne zna na sveobuhvatan način tako da bi to znanje našlo vanjsku primjenu osim unutar određenih tajnih društava englesko govorećih naroda. To je nešto što je važno opaziti. Tajna društva među drugim narodima su samo stvar praznih fraza. Tajna društva među englesko govorećim narodima su, naprotiv, izvori od kojih su na određeni način pribavljene istine pomoću kojih se stvari mogu upravljati politički. Mogao bih jednom o njima govoriti, ali danas bi nas to daleko odvelo. Dakle možemo reći da se one snage koje teku od tih tajnih društava u politiku Zapada kreću zapravo u skladu s povijesti. One računaju s zakonima povijesne evolucije. Nije nužno da u vanjskim pitanjima sve bude točno do točke na „i“. Ono što je bitno je da li osoba postupa u skladu s povijesnom evolucijom u objektivnom smislu, ili postupa kao diletant slijedeći svoje proizvoljne ideje.

Politika Srednje Europe, na primjer, pretežno je bila amaterska politika, posve bez odnosa s bilo kojim povijesnim zakonom. Politika koja nije bila amaterska, koja je slijedila činjenice — ili, ako mogu koristiti pravi izraz, profesionalna politika — bila je ona od englesko govorećih naroda, britanskog carstva i njenog dodatka, Amerike. To je velika razlika, i to je značajna točka koju treba jasno vidjeti. Njena važnost leži u činjenici da ono što se znalo u tim krugovima zapravo utječe u svijet stvarnosti. Također teče u instinkte iza onih osoba koje imaju položaje kao politički predstavnici, čak i ako djeluju jedino iz političkih instinkta. Iza njih su snage na koje sada referiram. Ne morate istražiti, dakle, da li je Northcliff ili čak Lloyd George iniciran u nekom stupnju u te snage. To nije ono što je važno. Odlučujuće pitanje je da li postoji ili ne mogućnost da se oni mogu ponašati u skladu s tim silama. Trebaju uzeti u svoje instinkte samo ono što ide usporedo s tim silama. Ali postoji takva mogućnost; to se događa, i te sile djeluju u općem smjeru svjetske povijesti. To je esencijalna točka, i moguće je uspješno djelovati unutar međudnosa svjetske povijesti jedino kada netko stvarno primi u svijest što se na ovaj način događa u svijetu. Inače, druga osoba, koja svjesno djeluje u skladu sa svjetskom poviješću, ili uzrokuje takvo djelovanje, uvijek ima moć, dok je onaj koji o tome ne zna ništa bespomoćan. To je način na koji moć može svladati bespomoćnost. To je vanjska pojava. Ali pobjeda moći nad bespomoćnošću u ovim stvarima zavisi, u konačnici, o razlici između znati i ne znati. To treba biti jasno shvaćeno.

Važno je također vidjeti da kaos, sada u početnom stupnju na Istoku i u Srednjoj Europi, demonstrira kako je strašno bilo sve što se pretvaralo da nosi politički red u ovaj kaos ali je sada uklonjeno. Ali ono što se sada događa u Srednjoj i Istočnoj Europi pokazuje da ništa nego diletantizam prožima javni život u toj oblasti. Na Zapadu, među engleski govorećom populacijom svijeta, postoji svugdje dominantan ne diletantizam, već — ako smijem koristiti krajnji izraz — ekspertno razmatranje stvari.

To je ono što će odrediti formu povijesti desetljeća koja dolaze. Bez obzira na uzvišene ideale koji mogu biti postavljeni u Srednjoj i Istočnoj Europi, bez obzira koliko je dobre volje pokazano u ovom ili onom skupu programa, ništa se neće na taj način postići ako ljudi ne mogu uzeti polaznu točku od pokretačkih sila koje su izvedene na isti ili čak i bolji način sa druge strane praga svijesti, baš kao što su pokretačke sile Zapada, englesko govorećih naroda, uzete u konačnici sa druge strane praga svijesti.

Oni prijatelji koji su čuli ove raspravljane stvari koje sam vam predstavljao godinama baš kao što to radim danas, uvijek su u vezi s tim radili grešku i općenito je teško uvjeriti čak i naše najbolje prijatelje da je napuste. To je greška u razmišljanju, „Ali kakva korist reći da ova ili ona stvar ima svoje porijeklo u određenom tajnom sjedištu Zapada? Sigurno ih je potrebno prvo uvjeriti da postoje takva tajna društva”. Često se mislilo da bi najvažnija stvar bila probuditi uvjerenje da takva tajna društva postoje, ali to nije ono što treba primarno razmatrati. Naići ćete na slab odziv ako se uhvatite uvjeravanja državnika kalibra Kuhlmana, recimo, da postoje tajna društva u posjedu takvih pokretačkih sila, ali da to nikako nije važna točka. Zaista, zabluda je kada se to smatra fundamentalnim. Činjenica da se to smatralo fundamentalnim je zbog sklonosti misteriji i donesenim lošim navikama starog teozofskog društva koje se još mogu naći među antropozofima. Ako netko izusti riječ tajna ili okultna i može uputiti na bilo što a da je tajno ili okultno, kakvu sasvim posebnu razliku dodjeljuje sebi! Ali to nije nešto što može dati poželjne rezultate kada imamo posla s vanjskim realitetima. Ono što je važno je da pokažemo kako se stvari javljaju i jednostavno ukažemo na ono što može razumjeti svatko sa svojim čvrstim zdravim razumom. Unutar tih društava koje se bave takvim okultnim istinama koje imaju utjecaja na stvarnost, promatran je princip, na primjer, da nakon što je carstvo ruskog cara svrgnuto na dobrobit ruskog naroda, politički smjer će morati biti proveden koji bi pružio mogućnost poduzimanja socijalističkog eksperimenta u Rusiji. Ljudi ga ne bi poduzeli u zapadnim zemljama jer ga u tim oblastima ne smatraju povoljnim i poželjnim.

Tako dugo dok ja jednostavno tvrdim da je to navedeno u tajnim društvima, može se dvojiti. Ali, ako ukažem da je cijeli politički smjer takav da je taj princip evidentno u pozadini, ljudi su tada unutar stvarnosti s njihovim običnim čvrstim zdravim razumom. Važna stvar je da se probudi osjećaj za stvarnost.

Ono što je razvijeno u Rusiji je, u osnovi, samo ostvarenje onog što je bila namjera na Zapadu. Činjenica da su do danas samo nevješti socijalistički eksperimenti provođeni od ne-Engleza, da se stvari realiziraju svakakvim zaobilaznim putovima, tako je dobro poznata tim društvima da radi toga nemaju ozbiljnih glavobolja. Znaju da je važno dovesti te zemlje do točke gdje socijalistički eksperimenti postaju neizbježni. Ako se zatim provode bez znanja o prirodi socijalnog poretka, tada netko oblikuje socijalni poredak povezan s tim zemljama i čini sebe upraviteljem socijalističkog eksperimenta.

Vidite, zadržavanje određene vrste okultnog znanja koje je pažljivo prakticirano u tim centrima dovodi do ogromne moći. Suprotna strana se nikako ne može obraniti od te moći osim stječući to znanje i s njim se suprotstavljajući toj moći.

Na tom polju ne može biti rasprave o krivnji ili nevinosti. Tu jednostavno moramo govoriti o neizbježnom, o stvarima koje se moraju dogoditi jer već postoje ispod površine, jer su na djelu u oblasti sila koje još nisu pojave. Međutim, one su već sile, i postati će pojave.

Sigurno da ne moram naglasiti da stojim pri onom što sam uvijek izjavljivao. Pravo biće njemačkog naroda ne može nestati. Pravo biće njemačkog naroda mora tražiti svoj put ali je važno da bude u mogućnosti naći svoj put, da u svojoj potrazi ne prati pogrešne putove, i da ne traži stazama gdje nema znanja. Nemojte interpretirati, dakle, ono što ću sada reći tako da to bude barem kontradiktorno s onim što sam izjavljivao godinama. Stvari uvijek imaju dvije strane i ono na što sam vam ukazao je, u velikoj mjeri, stvar volje. To je moguće paralizirati ako su u igru dovedene također i snage sa suprotne strane ali te snage moraju počivati na znanju, ne na amaterskom nedostatku znanja.

Vidite esencija stvari je da ako nema otpora na Istoku, a s Istokom mislim na cijelu oblast koja leži od Rajne istočno čak u Aziju, britanska svjetska dominacija će se nakon uništenja rimsko-latinskog francuskog elementa razviti na način namijenjen od onih snaga na koje sam danas još jednom ukazao, kao što sam to često radio, što leže iza instinkta. Iz tog razloga je važno da, baveći se s onim što kaže Woodrow Wilson, ne upotrijebimo samo onu vrstu razmišljanja koja je uglavnom razvijena kod današnjih ljudi. Radije, ono što se pojavljuje samo u instinktima čak i kod takve osobe kao Woodrow Wilson treba shvatiti pomoću dubljeg znanja. Kada je to formulirano u svakakvim maksimama, to ljude zaluđuje, a kada dolazi iz uma Wilsona, zaluđuje samo iz razloga jer je njegov um na određeni način opsjednut od podsvjesnih sila.

Zaista važna činjenica je da su kod grupa na Zapadu koji drže svoje znanje tajnim najveći naponi uloženi da vide da će se stvari razvijati na takav način da u svakom slučaju osiguraju nadmoć Zapada nad Istokom. Što god ljudi danas kazali na osnovu njihove svijesti, cilj kojem se težilo je utemeljiti

kastu gospodara na Zapadu i kastu ekonomskih robova na Istoku, počevši s Rajnom i šireći se istočno sve do u Aziju. To ne znači kastu robova u drevnom grčkom smislu, već kastu ekonomskih robova organiziranu na socijalistički način da preuzmu svakakve nemogućnosti u socijalnoj strukturi koje zatim neće biti primijenjene među engleski govorećim narodima. Bit stvari je napraviti englesko govoreće narode populacijom gospodara svijeta.

Sada to je s pravom osmišljeno s te strane u najopsežnijem smislu. Sada sam došao do odgovarajućeg mjesta za objašnjenje nečeg što vas zaista molim da primite potpuno svjesni činjenice da ako se takve izjave daju danas, daju se pod pritiskom i urgentnošću suvremenih događaja i moraju biti primljene zaista u najozbiljnijem smislu. Ono što ovdje izjavljujem najpažljivije je čuvana tajna od centara na Zapadu na koje sam često referirao. Na zapadu je smatrano očito da narodima Istoka ne smije biti dopušteno da išta znaju o ovim stvarima koje osobe na Zapadu posjeduju u formi znanja, kao što sam već rekao, preko metoda koje mogu raspravljati kasnije. Oni te stvari posjeduju kao znanje na takav način da će, budući da ih ostali ne znaju, preko njihove pomoći biti uspostavljena svjetska nadmoć. To je jedini mogući način za postizanje njihovih ciljeva.

Počevši s ovim petom post-atlantskom epohom, određene sile će u evoluciji čovječanstva postati prevladavajuće. Ljudska evolucija, naravno, ide naprijed. Unutar granica kratkog vremenskog isječka koji spada pod istraživanje antropologije ili povijesti na polju vanjske materijalističke znanosti, nikada nije moguće formirati sud u vezi sila koje se manifestiraju u evoluciji čovječanstva. Malo je toga u vanjskom procesu razvoja pretrpjelo promjenu unutar ograničenog isječka vremena. Na osnovu tog znanja nitko ne zna, na primjer, kako su posve različito stvari izgledale, čak i u drugoj epohi, da ne spominjem prvu ili druge još dalje natrag. To se može znati jedino preko znanosti duha. Na isti način, jedino je kroz znanost duha, moguće naznačiti sile koje će se razviti u budućnosti na sasvim elementarni način iz prirode čovjeka. Činjenica da će se takve snage, koje će promijeniti život na Zemlji, razviti iz ljudskog bića poznata je tim tajnim središtima. To je ono što se krije od Istoka od ljudi Zapada koji to sami namjeravaju zadržati. Poznato je, nadalje, da će te sposobnosti, koje čovjek danas posjeduje tek u njihovu začetku, biti trostruke prirode. Iz prirode čovjeka će se razviti na isti način na koji su nastale i druge sposobnosti tijekom evolucije čovječanstva.

Ta trostruka sposobnost, o kojoj govori svaka osoba koja zna unutar tih tajnih krugova — te tri sposobnosti koje će se razviti u ljudskoj prirodi, moram vam napraviti razumljivim na slijedeći način. Prvo, postoje sposobnosti koje imaju veze s takozvanim materijalnim okultizmom. Pomoću te sposobnosti — a to je upravo ideal britanskih tajnih društava — određeni socijalni oblici sada bazični unutar industrijskog sustava biti će postavljeni

na sasvim različitim temeljima. Svaki obaviješteni član ovih tajnih krugova je svjestan da, samo pomoću određenih sposobnosti koje su još latentne ali se razvijaju u čovjeku, i uz pomoć zakona o skladnim oscilacijama, mogu biti pokrenuti strojevi i mehaničke konstrukcije i druge stvari. Mala indikacija se može naći u onom što sam povezao s osobom Stradera u mojim misterijskim dramama.

Te stvari su sada u procesu razvoja. Unutar onih tajnih krugova one se čuvaju kao tajne na polju materijalnog okultizma. Motori mogu biti pokrenuti, stavljeni u aktivnost, neznatnim ljudskim utjecajem preko poznavanja odgovarajuće krivulje oscilacije. Pomoću tog principa biti će moguće zamijeniti čisto mehaničke snage ljudskim snagama u mnogim stvarima. Broj ljudskih bića na Zemlji je danas zapravo 1,400,000,000. Rad je međutim izvršavan, ne samo od ovih 1,400,000,000 osoba — kao što sam jednom ovdje objasnio — već je toliko mnogo rada izvršeno čisto mehaničkim putem da kažemo da Zemlju stvarno nastanjuje 2,000,000,000 osoba. Ostali su jednostavno strojevi. Odnosno, ako bi rad kojeg su izvršili strojevi morao biti napravljen od ljudi bez strojeva, bilo bi neophodno imati još 600,000,000 osoba na Zemlji. Ako ono što raspravljam s vama pod imenom mehanicističkog okultizma uđe u polje praktičnog djelovanja, što je ideal onih tajnih centara, biti će moguće izvršiti rad ne samo 500,000,000 ili 600,000,000 već 1,080,000,000 osoba. Tako će doći do mogućnosti učiniti nepotrebnim devet-desetina rada pojedinaca unutar oblasti englesko govorećih naroda. Mehanicistički okultizam neće samo učiniti mogućim biti bez devet desetina rada kojeg sada još obavljaju ljudske ruke, već će također dati mogućnost paraliziranja svakog pokušaja ustanka tada nezadovoljnih masa čovječanstva.

Sposobnost pokretanja motora prema zakonima recipročnih oscilacija razviti će se u velikoj mjeri među engleski govorećim narodima. To je poznato u njihovim tajnim krugovima, i na to se računa kao na sredstvo kojim će biti ostvarena nadmoć nad ostatkom populacije Zemlje čak i tijekom pete post-atlantske epohe. U tim krugovima je poznato još nešto. Poznato je da postoje još dvije sposobnosti koje će se razviti na isti način. Jedna, koju ću se usuditi nazvati eugenička sposobnost, razviti će se primarno među narodima Istoka, Rusije i azijskog zaleđa. Također je u tim krugovima Zapada poznato da se eugenički okultizam neće razviti iz urođenih potencijala englesko govorećih naroda, već samo iz urođenih potencijala koji pripadaju upravo azijskoj i ruskoj populaciji. Te činjenice su poznate u tajnim krugovima Zapada. One su uzete u obzir i na njih se gleda kao da čine određene pokretačke snage koje moraju postati aktivne u budućoj evoluciji.

Sa eugenička sposobnost mislim uklanjanje reprodukcije ljudskih bića iz oblasti pukog proizvoljnog impulsa i slučaja. Među narodima Istoka postepeno će se razviti briljantno čisto znanje o tome kako zakoni populacije, zakoni naseljavanja Zemlje, moraju ići usporedo s određenim kozmičkim

pojavama. Iz tog podatka znati će da će, ako do začeca dođe u skladu s određenim konstelacijama zvijezda, tako biti dane mogućnosti dušama koje su bilo dobre bilo loše prirode da dobiju pristup za zemaljsko utjelovljenje. Ta sposobnost će biti stečena jedino od onih pojedinaca koji čine nastavak kao rase, nastavak u krvnoj struji, azijske populacije. Moći će jednostavno detaljno vidjeti kako ono što danas kod začeca i rođenja radi kaotično i proizvoljno može biti dovedeno u sklad s velikim zakonima kozmosa u pojedinačnim konkretnim slučajevima. Ovdje apstraktni zakoni nisu od pomoći. Ono što će se steći je konkretna pojedinačna sposobnost u kojoj će se u pojedinačnom slučaju znati da li se začecije treba dogoditi u određeno vrijeme.

To znanje, koje će omogućiti dovesti sa nebesa dolje pokretačke snage za moraliziranje ili de-moraliziranje Zemlje preko prirode samog čovjeka, ta posebna sposobnost razvija se kao nastavak krvne sposobnosti u rasama Istoka. Ono što se tamo razvija kao sposobnost zovem eugenički okultizam. To je druga sposobnost — sposobnost koja će spriječiti evoluciju čovječanstva s obzirom na začecije i rođenje da ima svoj tijek prema proizvoljnim impulsima, i više ili manje slučajno. Molim vas da uzmete u obzir enormne socijalne posljedice, enormne socijalne pokretačke snage koje tu ulaze! Te sposobnosti su latentne. Dobro je poznato u onim tajnim krugovima engleski govorećih naroda da će se te sposobnosti razviti među narodima Istoka. Znaju da oni sami neće imati te sposobnosti unutar njihovih vlastitih potencijala koji su im dodijeljeni rođenjem. Oni znaju da Zemlja ne bi mogla doseći svoj cilj, ne bi mogla prijeći od Zemlje do Jupitera — zaista, oni znaju da bi Zemlja unutar relativno kratkog perioda skrenula od puta koji vodi do njenog cilja ako bi jedino snage koje pripadaju Zapadu bile uposlene. Postepeno bi došlo do toga da bi se samo bezdušna populacija mogla razviti na Zapadu, populacija koja bi bila koliko je moguće bezdušna. To je poznato. Iz tog razloga ti ljudi teže unutar vlastitih krugova razviti, preko svojih sposobnosti, mehanicistički okultizam. Također se nastoji postići nadmoć nad onim narodima koji će razviti eugenički okultizam. Svaka upućena osoba u krugovima Zapada kaže, na primjer, „Nužno je da mi vladamo Indijom iz razloga da samo kroz nastavak onoga što dolazi iz indijskih tijela — kada se to ujedini s onim što na Zapadu teži u sasvim različitom smjeru, u smjeru mehanicističkog okultizma — mogu doći u egzistenciju tijela u kojima će se u budućnosti moći utjeloviti duše koje će prenijeti Zemlju na njene buduće evolucijske stupnjeve”. Englesko govoreći okultisti znaju da ne mogu zavisiti o tijelima koja proizlaze iz temeljnog karaktera njihova vlastita naroda, i tako teže da zavladaju narodom koji će dati tijela uz pomoć kojih se evolucija Zemlje može prenijeti u budućnost.

Američki okultisti znaju da nikada ne mogu prenijeti u budućnost ono što bi željeli prenijeti ukoliko to ne odnjeguju u obliku tijela za budućnost unutar ruske populacije kroz njene eugeničke okultne potencijale, ukoliko nad tim ne dobiju vladavinu, tako da postepeno može nastati socijalna unija

između osobina njihove vlastite dekadentne rase i klijajućih osobina psihičke rase europske Rusije.

Moram vam također govoriti u vezi treće sposobnosti, koja je danas latentna ali će se razviti. To je ono što se usuđujem zvati higijenska okultna sposobnost. Sada imamo sve tri: materijalističku okultnu sposobnost, eugeničku okultnu sposobnost, i higijensku okultnu sposobnost. Ova higijenska okultna sposobnost je već dobro na putu i neće trebati dugo, relativno govoreći, da stigne. Ova sposobnost će sazrit jednostavno kroz uvid da ljudski život, u svom tijeku od rođenja do smrti, napreduje na način identičan s napredovanjem bolesti. Procesi bolesti su, drugim riječima, samo posebna i radikalna transmutacija sasvim običnog, normalnog životnog procesa koji teče između rođenja i smrti, izuzev toga što mi nosimo u sebi ne samo snage da stvaramo bolest već također i one koje liječe. Te snage iscjeljivanja su, kao što svaki okultist zna, upravo iste kao one koje su primijenjene kada osoba stječe okultne sposobnosti, u kojem slučaju su te snage transmutirane u snage znanja. Snaga iscjeljenja urođena ljudskom organizmu, kada je transmutirana u znanje, daje okultne oblike znanja.

Sada, svaka upućena osoba u zapadnim krugovima svjesna je da materijalistička medicina neće imati osnova u budućnosti. Čim se higijenske okultne sposobnosti razviju, osoba neće trebati vanjsku materijalnu medicinu, već će postojati mogućnost profilaktičkog tretiranja na psihički način da se spriječe one bolesti koje se ne javljaju preko karmičkih uzroka jer se na karmičke bolesti ne može utjecati. Sve će se u vezi toga promijeniti. To sada izgleda kao čista fantazija, ali je u stvari nešto do čega će uskoro doći. Sada, situacija je takva da te tri sposobnosti neće doći jednako među svim narodima na Zemlji. Zaista, već ste vidjeli diferencijaciju. Ta diferencijacija je povezana, naravno, jedino s tijelima a ne s dušama, koje uvijek prelaze, naravno, od rase do rase, od naroda do naroda. Ali s tijelima ta je diferencijacija veoma povezana. Od tijela englesko govorećih naroda mogućnost razvoja eugeničkih okultnih sposobnosti u budućnosti nikada ne može doći rođenjem. Upravo na Zapadu će one biti primijenjene, ali način na koji će biti primijenjene je da će biti postignuta nadmoć nad istočnim zemljama, i doći će do brakova između ljudi Zapada i ljudi Istoka. Tako će se iskoristiti ono što se jedino može naučiti od naroda Istoka.

Mogućnost higijenskih okultnih sposobnosti u posebnoj mjeri je prisutna među narodom centralnih zemalja. Engleski govoreći ljudi ne mogu steći higijenske okultne sposobnosti preko njihovih urođenih potencijala, ali te sposobnosti mogu steći u njihovu razvoju tijekom vremena između rođenja i smrti. To mogu postati stečene osobine tijekom tog vremena. U slučaju populacije koja zauzima područje približno istočno od Rajne i sve do u Aziju, te sposobnosti će biti prisutne na osnovu rođenja. Populacija centralnih zemalja ne može steći eugeničke okultne potencijale preko rođenja, ali ih mogu steći tijekom njihova života ako postanu učenici ljudi Istoka. Na taj

način će te sposobnosti biti distribuirane. Ljudi Istoka neće imati ni najmanje sposobnosti za materijalni okultizam; to će moći primiti jedino kada im to bude dano, kada se ne bude tajilo od njih. Uvijek će biti moguće držati to tajnom, posebno kada su drugi toliko glupi da ne vjeruju u stvari koje izjavljuje osoba koja je u položaju da vidi u njih. Drugim riječima ljudi Istoka i oni od centralnih zemalja materijalni okultizam će morati primiti od Zapada. Primiti će njegove dobrobiti, njegove proizvode. Higijenski okultizam će se prvenstveno razviti u centralnim zemljama, a eugenički okultizam u istočnim zemljama. Međutim, biti će neophodno, da postoji međusobna komunikacija između ljudi. To je nešto što se mora uzeti u pokretačke snage socijalnog poretka u budućnosti. Za ljude to čini imperativ da vide da će u cijelom svijetu u budućnosti moći da žive jedino kao ukupna ljudska bića. Ako bi Amerikanac želio živjeti samo kao Amerikanac, premda bi mogao postići najuzvišenije materijalne rezultate, sebe bi osudio na sudbinu da nikad ne napreduje iza zemaljske evolucije. Ako ne bi tražio socijalne veze s Istokom, osudio bi sebe da bude vezan unutar zemaljske sfere nakon određenog utjelovljenja, obilazeći sferu Zemlje kao duh. Zemlja bi bila odvučena od svojih kozmičkih veza, i sve te duše bi morale biti kao duhovi. Sukladno tome, ako ljudi Istoka ne bi primili materijalizam Zapada s njihovim eugeničkim okultnim sposobnostima koji Zemlju vuče nadolje, istočni čovjek bi izgubio Zemlju. Bio bi povučen u neku vrstu čisto psihički-duhovne evolucije, i izgubio bi zemaljsku evoluciju. Zemlja bi pod njim takoreći potonula, i ne bi mogao posjedovati plod zemaljske evolucije.

Ono do čega mora doći je uzajamno povjerenje među ljudima u dubokom unutarnjem smislu. To se pokazuje kroz njihov izvanredan budući razvoj.

Unutar inteligentnih umova onih centara Zapada, postoji namjera da se stvari njeguju samo na način na koji ih oni mogu njegovati. Nije stvar zapadnjaka da obraćaju posebnu pažnju na ono što se razvija na Istoku sa stajališta istočnjaka; ono što se razvija među ostalima treba jednostavno prepustiti njima.

To je nešto što duboko mora biti utisnuto u naše duše, da ovdje stizemo do točke gdje krivnja ili nevinost ili slični koncepti gube njihovo značenje, gdje je činjenica koju trebamo imati na umu to da ove stvari moramo primiti s krajnjom ozbiljnošću, u najdubljem smislu riječi, iz razloga što ove stvari utjelovljuju znanje koje je samo sposobno prijeći u vođenje čovječanstva u budućnosti.

Ove stvari su od velike važnosti, i važno je da bi ih na određeni način trebali vidjeti. Samo uzmite u obzir da sam vam rekao da će se razviti tri vrste okultnih sposobnosti i da će se ispreplesti cijelom Zemljom, diferencirane prema različitim narodima, u skladu s onima na Zapadu, centralnim zemljama, i na Istoku. Rekao sam, zaista, da će se tako ispreplesti da će ljudi Zapada od rođenja posjedovati potencijale za

materijalni okultizam, ali će moći steći higijenski okultizam; da će oni u središnjim zemljama preko rođenja posjedovati primarno potencijale za higijenski okultizam, ali će za sebe moći steći — ako im je dan — materijalni okultizam s Zapada i eugenički s Istoka; da će oni s Istoka od rođenja posjedovati potencijale za eugenički okultizam, ali da će moći za sebe steći higijenski okultizam od središnjih zemalja.

Te sposobnosti se pojavljuju diferencirane, raspodijeljene među čovječanstvom svijeta, ali tako da se istovremeno isprepliću. Preko tog preplitanja biti će određene buduće socijalne veze zajedničkog života u svijetu. Ali postoje prepreke razvoju tih sposobnosti. Te prepreke su raznog karaktera, i njihovo djelovanje je zaista složeno.

Na primjer, u slučaju ljudi centralnih zemalja i istočnih krajeva važna je prepreka razvoju tih sposobnosti, posebno njihovu razvoju na znalački način, kada su u njima aktivne jake antipatije prema ljudima zapadnih zemalja. Tada ove stvari ne mogu biti gledane objektivno. To je prepreka u razvoju tih sposobnosti.

No mogućnost razvijanja druge okultne sposobnosti također je čak i na neki način ojačana ako se razvija iz određenih poriva mržnje. To je čudan fenomen. Često se pitamo, a tu imamo posla s nečim što treba razmotriti sasvim objektivno, zašto je takvo bešćutno zlostavljanje bilo prakticirano u zapadnim zemljama. To također dolazi od instinkta koji teže onim sposobnostima. Jer ono što čini najdublje pokretačke snage u zapadnom okultizmu poticano je ničim snažnijim nego razvojem osjećaja koji su neistiniti ali su osjećani kao da su na neki način sveti, i to može predstavljati ljude Istoka a posebno one centralnih zemalja kao barbare. Potencijali materijalnog okultizma njegovani su, na primjer, načinom mišljenja koji čini takozvani križarski temperament u Americi. To se sastoji od osjećaja da je Amerika pozvana da cijelom zemljom širi slobodu i pravdu i ne znam sve još koje divne stvari. Naravno, ljudi to tamo vjeruju. Ono što ovdje govorim nema nikakve veze s traženjem mana. Ljudi vjeruju da su angažirani u križarski pohod, ali to vjerovanje u nešto lažno čini potporu radu u određenom smjeru. Ako bi osoba svjesno dala neistinitu izjavu, ne bi imala tu potporu. Iz toga razloga, ono što se sada događa je ogromna pomoć s jedne strane a prepreka s druge u razvoju onih sposobnosti za koje moramo izjaviti da su u sadašnje vrijeme još latentne u slučaju većine pojedinaca koji unutar sebe nose volju prema evoluciji u budućnosti i sudbina im je da duboko utječu na socijalnu strukturu čovječanstva.

Samo promislite kako je sve što se događa u sadašnjem trenutku učinjeno svijetlim i transparentnim s razumijevanjem i uvidom kada usmjerite pažnju na one pozadine, i jasno shvatite da podsvjesni nagoni kojima se bavimo u našim razmišljanjima leže iza svega što se danas stalno izjavljuje na svjestan način.

Najvažnija stvar u vezi toga je, međutim, da su upravo engleski govoreći narodi oni koji, zbog sasvim posebnih evolucijskih procesa, imaju okultne centre gdje su ove stvari poznate.

Također je poznato koje sposobnosti će imati u budućnosti kao članovi engleski govoreće populacije, a koje sposobnosti će im nedostajati. Znaju kako moraju urediti socijalnu strukturu da bi mogli podvrgnuti svojoj svrsi ono što u njima nedostaje.

Ono što radi u smjeru ovakvih stvari su instinkti, a ti instinkti su već vršili svoj utjecaj. Izvršili su enorman utjecaj, vrlo značajan utjecaj.

Jedno posebno korisno sredstvo koje se može pokrenuti od zapadnog okultizma da bi se stvari usmjerile u pogrešne kanale je tako utjecati na Istok da se on u budućnosti nastavi držati svojih drevnih sklonosti prema razvoju same religije bez znanosti. Vođe zapadnih tajnih krugova neće žaliti truda da vide da u njihovim vlastitim oblastima ne postoji ništa što sadržava samo religiju ili samo znanost, već da tamo bude sinteza oboje, recipročni utjecaj znanja i vjere. Oni također neće žaliti truda da vide da ta znanost radi samo u tajnosti, da će protkati, na primjer, samo najvažnije stvari čovječanstva i političko vođenje svijeta preko postizanja svjetske dominacije Britanaca. Suprotno, ako se Istok suzdrži što je moguće više od prožimanja religijskih koncepcija znanošću, to će biti ogromna pomoć u širenju te svjetske dominacije.

Sada samo uzmite u obzir kako sve rusko favorizira upravo ove zapadne napore. U Rusiji se još nastavlja težnja biti pobožan, ali ne težnja da se sadržaj te pobožnosti prožima sa znanošću duha. Težnja na neki način ostaje unutar nejasnog misticisma, što bi činilo izvrsno sredstvo potpore dominaciji nad Istokom što se želi od Zapada.

S druge točke gledišta, ono što se poduzima je učiniti znanost, koja pripada Zemlji, što je moguće više teističkom. Upravo tu je budućnost englesko govorećih naroda u nedavnim vremenima bila najviše plodonosna. Postigli su nešto ogromno šireći svijetom, u fundamentalnom smislu, njihov znanstveni trend, odnosno, znanost ispražnjenu od religije, ateističku znanost. To je postala vladajuća snaga nad cijelom Zemljom. Goetheanizam, što je suprotnost od toga, sasvim svjesno njena suprotnost, nije se mogao razviti čak ni u zemlji samog Goethea. To je gotovo nepoznata stvar u Goetheovoj vlastitoj zemlji! Dominirajući intelekt u današnjoj znanosti se drži potpuno u skladu s onim što se namjerava javno objaviti kao vanjski izraz one znanosti u tajnosti prakticirane od onih krugova. Ona je, međutim, tamo prakticirana kao sinteza znanosti i religije. Dakle postoji ateistička znanost za vanjski svijet, ali za unutarne krugove koji upravljaju svjetskim događajima postoji znanost koja također sačinjava religiju, i religija koja sačinjava znanost.

Istok se može najbolje držati u šaci ako se tamo bude podržavala religija bez znanosti. Centralne zemlje mogu se najbolje držati u šaci ako im se nakalemi znanost ispražnjena od religije, pošto se njima ne može nakalemiti religija. Ove stvari su pomagane pri punoj svjesnosti od onih koji čine one upućene unutar krugova koje smo spominjali, a od ostalih instinktivno. Pošto su vladajuće snage centralnih zemalja, preživljavajući od drevnih vremena, počišćene, sada nema ničeg u centralnim zemljama što može doći na njihovo mjesto. Također, to čini iznimno teškim, formirati ispravan sud o cjelokupnom sadašnjem stanju stvari u svjetskom povijesnom ambijentu. Cijeli svijet je bio zaokupljen pitanjima krivnje i uzroka u vezi s ovom ratnom katastrofom. Ali sve stvari će se rasvijetliti jedino ako ih uzmemo u odnosu na pozadinu efektivnih snaga koje se ne manifestiraju u vanjskim pojavama. Upravo iz razloga koji su danas navedeni, nije moguće formirati mišljenja u odnosu na ove stvari prema kategorijama, misaonim kategorijama, unutar kojih se sudovi obično formiraju kada se postavi pitanje krivnje ili nevinosti.

Ja sam potpuno svjestan da u današnje vrijeme, kada je Wilson zapravo nazvan Papom dvadesetog stoljeća, ne podcjenjivački već u smislu odobravanja na temelju toga da je on opravdano laički Papa dvadesetog stoljeća — sasvim sam svjestan da će se čak i u centralnim zemljama postupno razviti konfuzni sud s obzirom na tijek ovog „rata“, kako je nazvan, iz razloga jer su ispravna izvješća o pitanjima previđena. Svaki dokument će potvrditi ono što govorim, ali treba ih vidjeti u svijetlu onog što je u pozadini. Prije svega je potrebno formirati sud, do kojeg u ovom slučaju ne može doći nitko osim osobe koja može baciti nešto svijetla na te stvari s one strane praga. Bojim se da će ono što se sada događa iz dana u dan, mogli bi reći, uzrokovati da sve više pogrešne metode prosudbe postanu prevladavajuće, da će sve manji broj ljudi biti sklon baviti se pitanjima na takav način da bi proizveli plodonosne rezultate. Pretpostavljam da će ljudi imati rijetke ideje kada ih se sada obavijesti, na primjer, od tiska — to može ili ne mora biti istinito — da abdicirani njemački Kaizer kaže, „Zaista nisam bio čak ni prisutan kada je rat počeo; Zaista nisam uopće bio prisutan. To je učinjeno od strane Bethmana i Jagowa! Oni su to učinili“. (Vjerojatno ste to čitali u nedavnim novinama.)

To je, naravno, nečuveno da je takva izjava došla od tih usta, očito nečuveno! Ali prosudbe na koje se potajno utjecalo, koje su takvim stvarima gurnute na krivi put, svugdje su prisutne. Vidite, ono što je potrebno u vezi toga imati na umu je da moramo temeljito razmotriti činjenice da bi mogli postaviti prava pitanja. Ako to shvatimo, tada ćemo vidjeti da ne bi tako površno kako se obično radi trebali gledati duboku, tragičnu nužnost koja leži ispod ove katastrofe. Čak se ni površne događaje ne smije gledati površno.

Skrenuti ću vam pažnju na jedan slučaj i odmah ćete vidjeti zašto odabirem takav detalj. Prije nekog vremena sam se poduhvatio toga da vam

objasnim da su se mnogi nizovi događaja, nizovi činjenica, odigrali u Njemačkoj što je izvan sumnje moglo stvarno voditi do rata ali su se prelomili i nisu doveli do rata, dok ono što je zapravo vodilo do rata nije imalo nikakvu vezu s tim drugim stvarima. Neću danas ponavljati ono što sam vam već rekao u vezi s time. Želio bih, međutim, da uzmete u obzir jednu stvar da bi mogli vidjeti kako se tijekom svjetske povijesti, stvari koje služe kao vanjski simptomi podudaraju, možemo reći, dok su velike stvari kojima sam vam danas govorio iza njih.

Može se postaviti pitanje da li je cijela ratna katastrofa, kako je do nje došlo u srpnju ili kolovozu 1914, mogla pod određenim okolnostima uzeti drugačiji smjer. Sada neću ići u pitanje da li je ova katastrofa kao takva mogla biti izbjegnuta — za to bi morali okrenuti drugu stranicu — ali ću postaviti pitanje da li je ova katastrofa mogla uzeti drugačiji smjer.

Sada, mogla je uzeti drugačiji smjer. To je potpuno shvatljivo premda u ovakvim izjavama nakon događaja nema ničeg osim metodološke vrijednosti. Potpuno je shvatljivo, i na temelju događaja i također na temelju okultne pozadine, da je cijela katastrofa mogla uzeti drugačiji smjer. Moramo donijeti sud prema nizu slojeva. Ono što govorim je valjano jedino u odnosu na određeni sloj činjenica. Unutar tog sloja činjenica, u našoj prosudbi bi mogli doći do nečega kao što je slijedeće. Mogli bi reći da je zamislivo da je rat 1914 mogao početi na takav način da bi njemačka vojska marširala prema Istoku i da bi mogli pričekati da vidimo da li će početak rata na Istoku voditi slično i do rata na Zapadu. Zamislivo je da je glavnina njemačke vojske mogla biti povedena protiv Rusije a na Zapadu zauzet samo obrambeni položaj, i da bi Nijemci tada čekali i vidjeli da li bi Francuska, koja u tom slučaju ne bi bila ni pod kakvom prijetnjom, bila napala. Francuska ne bi imala nikakvu obvezu koja bi im tada bila nametnuta ugovorom ako ne bi postojala objava rata na Istoku već bi Nijemci jednostavno čekali da ruska vojska stvarno napadne. Oni bi zasigurno napali; ne može biti sumnje da bi napali. Ne poričem da je drugačija hipoteza mogla vrijediti pet godina ranije, okrenuta u drugom smjeru, ali to 1914 više nije bilo moguće. Unutar ovog sloja činjenica moguće je zamisliti da je rat mogao imati glavni smjer prema Istoku. To je bilo moguće.

Ipak, kako su stajale stvari, to nije bilo moguće. Unatoč svemu, to zapravo još nije bilo moguće iz razloga jer nije postojao plan za kampanju u odnosu na Istok. Nikada nije zamišljena ideja da se događaj, *casus belli*, mogao dogoditi na bilo koji način nego da bi Njemačka bila izazvana na napad protiv Rusije, i da bi uvjet iz ugovora između Rusije i Francuske tada važio za Francusku, da bi Njemačka morala voditi rat na dva fronta. Pod utjecajem aksioma koji je uobličen u njemačkom sustavu strategije početkom dvadesetog stoljeća, svako razmatranje počinje s idejom da se taj rat na dva fronta ne može voditi ni na koji način nego ofenzivno. Jedini plan kampanje koji je postojao bio je prisiliti Francusku na separatan mir pomoću

iznenadne invazije prema Zapadu preko Belgije — to je zasigurno bila iluzija, ali takva iluzija je postojala — i zatim prebaciti mase vojske prema Istoku.

Sada, molim vas da razmotrite prirodu takvog strateškog plana. Izračunat je svaki detalj za svaki dan. Postoji egzaktni proračun o tome koliko je dopustivo čekati od dana ruske opće mobilizacije dok se ne izda zapovijed za njemačku mobilizaciju, koja ne smije kasniti već se mora nastaviti dalje, jer ruska opća mobilizacija čini prvi poticaj. To se mora dogoditi dan nakon toga, drugog dana nakon toga, i trećeg dana nakon toga. Ako se kasni samo jedan dan nakon ruske opće mobilizacije, cijeli plan pada u konfuziju i više ne može biti proveden. To vas molim da uzmete u obzir. Takva stvar s time uzima svoj smjer, što je zapravo bilo odlučujuće u trenutku kada nije bilo nikakve srednjoeuropske politike. To je naravno esencijalna točka: nije bilo srednjoeuropske politike. Jer von Bethman danas još nastavlja govoriti besmislice. Ljudi su bili u očaju kada je Bethman izjavio svoje nevjerojatne i nemoguće izjave u njemačkom Reichstagu, i još ih nastavlja izjavljivati. Nije bilo nikakve politike, već samo strategija, ali strategija razvijena na temelju jednog savršeno određenog mogućeg događaja. Tu nije bilo moguće nešto promijeniti. Tu se ništa nije moglo promijeniti čak i s obzirom na sate.

Drugim riječima, molim vas da shvatite da nije bilo nužno zbog vanjskih uzročnih okolnosti da bilo tko u Njemačkoj želi rat; morao se dogoditi u svakom slučaju. Uopće nije bilo nužno imati želju za njim. Molim vas da na tu činjenicu obratite pažnju. Morao je početi iz jednostavnog razloga jer se, u trenutku kada je Rusija izdala nalog za opću mobilizaciju, u umu njemačkog glavnog zapovjednika, sasvim automatski i neizbježno, pojavila misao, „Sada ja moram mobilizirati”. Od te točke nadalje, sve se odvijalo automatski. To se nikako nije dogodilo zato što se tako željelo. Dogodilo se iz razloga da je bilo pripremljeno godinama prije.

Napad protiv Francuske preko Belgije slijedio je sasvim automatski nakon ruske opće mobilizacije jer je to smatrano jedinom racionalnom stvari za napraviti. Kaizeru se to nije moglo reći iz razloga, kao što sam vam već ispričao, što su ljudi znali da je bio toliko indiskretan da bi, ako bi mu se to danas kazalo, sutra to znao cijeli svijet. Činjenicu da će napad biti preko Belgije saznao je tek u aktualno vrijeme mobilizacije. Takve stvari su se mnogo puta dogodile. Molim vas da ove stvari uzmete u obzir, i tada ćete sebi reći da sigurno nije bilo nužno da itko unutar Njemačke to želi. Rat se morao dogoditi. To govorim, međutim, uz uvjet da ostanemo unutar sloja činjenica. Možete naravno prijeći na različiti sloj činjenica, ali tamo ćete biti uključeni u složena pitanja.

Činjenice su takve da nas nešto veliko što postaje katastrofa za čovječanstvo, podsjeća na priču o dobrom rektoru Kaltenbrunneru koju sam vam ispričao u vezi s Hamerlingom. Sjetite se kako sam vam to ispričao. Rekao sam vam da, ako pustimo da naši umovi počivaju na poetskoj

osobnosti Roberta Hamerlinga i razumijemo ga, reći ćemo sebi da ono što je djelatno u toj osobnosti je u velikoj mjeri radi činjenice da je otišao na određeno vrijeme u Trst kao učitelj u Njemačkoj srednjoj školi i da je otuda mogao ići na odmor u Veneciju. Drugim riječima, da je došao na obale Jadrana. Cijela unutarnja struktura duše ovog Hamerlinga je zbog činjenice da je mogao živjeti na Jadranu u Trstu, kao učitelj u srednjoj školi. To je bila jedina stvar koju je mogao učiniti u skladu s prethodnim tijekom svog razvoja. Kako je došlo do toga da ide tamo? Rekao sam vam da dok je bio zamjenski učitelj u Grazu, napisao je zahtjev za položaj koji je postao upražnjen u Budimpešti. Sada, samo vidite ovo. Tamo je poslao zahtjev. Da je službenik to primio i odobrio, Hamerling bi cijelih deset godina proveo u Budimpešti. Bila bi eliminirana njegova cijela poetska osobnost; ne bi postojala. Svatko tko poznaje tu osobnost zna da je to točno. Kako se dogodilo to da nije otišao u Budimpeštu, već u Trst? Dobri rektor Kaltenbrunner kojem je zahtjev najprije trebao biti dostavljen sve je zaboravio i zahtjev ostavio u ladici stola toliko dugo dok položaj u Budimpešti nije bio popunjen. Nakon što je položaj popunjen i Hamerling rekao, „Blagi Bože! Trebao sam imati sreće da dobijem taj položaj u Budimpešti!” dobri rektor Kaltenbrunner je pocrvenio i rekao, „Oprosti mojoj duši! Potpuno sam zaboravio vaš zahtjev. Još leži u mojoj ladici”. Tako je Hamerling spašen od odlaska u Budimpeštu. Kada je Hamerling slijedeći puta podnio zahtjev za položaj u Trstu, dobri rektor Kaltenbrunner, u svijetlu prijašnjeg slučaja, nije zaboravio odobriti zahtjev. Hamerling je došao u Trst i time postao Hamerling. Sada vas pitam da li je dobri rektor Kaltenbrunner dao Hamerlingu njegovo mjesto u svijetu kao pjesniku. Ipak ne postoji ni jedan drugi primarni razlog među vanjskim pojavama da to objasni osim da je Hamerling postao pravi Hamerling preko činjenice da je dobri Kaltenbrunner, rektor u Grazu u Steiermarku, pocrvenio. Jednostavna je činjenica da se može doprijeti do površine stvari jedino kada primijenimo simptomatologiju. To nas dovodi do ispravne procjene vanjskih pojava i da vidimo što stoji iza simptoma. To je zaista važna točka. Na to bi se trebao stalno iznova vraćati.

Kada gledamo katastrofu sadašnjeg vremena, nije nikako jednostavno naći put iz opće konfuzije. Samo uzmite u obzir veliku teškoću kojom se suočavamo. Recimo da bi se Lord Grey uhvatio dokazivanja, na osnovu samo vanjskih dokumenata, da je on potpuno bez krivnje u vezi s izbijanjem rata. Naravno, to je za dokazati najlakša stvar na svijetu. Na osnovu vanjskih dokumenata moguće je dati najuvjerljiviji dokaz da britansku vladu ni na koji način ne treba kriviti za izbijanje ovog rata. Ali ono što je u svakom slučaju važno se upitati je koliko težine ima taj dokaz. Možete doći ispod površine tih stvari jedino ako postavite pitanje kao što sam ga ja postavio ovdje pred vama prije više godina. „Da li bi bilo moguće, na primjer, da britanska vlada spriječi invaziju Belgije?” Tada morate reći, „Da, ona bi to mogla napraviti”. To je upravo ono što sam zahtijevao u mom Memorandumu, da se stvari neuljepšane predstave svijetu. To bi naravno

dovelo do toga da bi gospodin koji je sada dezertirao i otišao u Holandiju čak i onda bio obvezan da na neki način nestane. Možda to ima veze s činjenicom da je moj Memorandum imao tako malo povoljnog odziva čak i u slučaju onih koji su ga mogli prosuditi. Ali ja sam zahtijevao da događaji budu opisani iz minute u minutu — neuljepšani, bez ikakve obojanosti — događaji koji su se dogodili u isto vrijeme u Berlinu i u Londonu između 4:30 subotom poslijepodne — subotom poslijepodne, znate, u Berlinu je naređena mobilizacija u oko 4:30, između 4:30 u subotu poslijepodne i 10:30 te noći. Ti presudni događaji, u koje ne ulazi ništa od svih onih stvari o kojima je svijet govorio, pružaju dokaz ako su samo jednostavno opisani, da bi bilo moguće za britansku vladu da spriječi invaziju Belgije. Ona nije bila spriječena. Iz tog razloga u 10:30 subotom navečer, jedina zapovijed koju je Njegovo veličanstvo samo izdalo, suprotno želji njemačke strategije, ta jedina zapovijed, da vojska treba biti zaustavljena, da ne treba marširati prema Zapadu već prema Zapadu treba zauzeti obrambeni položaj — ta jedina zapovijed je bila poništena u oko 10:30 subotom navečer, i prigrllila se stara strategija. Ali događaji moraju, dakle, biti vjerno preneseni iz minute u minutu, činjenice samo opisane, o tome što se događalo između subote poslijepodne u 4:30 i subote navečer do otprilike 10:30. Iz toga bi onda naravno proizašla potpuno različita slika. I što je najvažnije to bi vodilo do ispravno formuliranih pitanja.

Bojalo se da će javnost u svim dijelovima svijeta dopustiti sebi da bude pod utjecajem onog što je otkriveno u arhivama, ali izvjesne presudne činjenice koje su se dogodile između 4:30 subotom poslijepodne i 10:30 subotom navečer, vjerojatno nikada neće izaći iz arhiva u svijet. One navodno nikada nisu ni bile zapisane; odnosno, one su zapravo bile zapisane ali na takav način da se spisi nikada neće pronaći u arhivama.

Vidite sloboda odlučivanja u donošenju suda je također nešto što treba postići. Ako se može steći ta sloboda odlučivanja u donošenju suda to bi bila velika pomoć prema razvoju onih latentnih sposobnosti o kojima sam vam danas govorio, koje se moraju razviti,. U budućnosti čovječanstva, diferencirane na trostruki način u raznim dijelovima svijeta. Tada ćete otkriti da ono što sam vam opisao prije tjedan dana kao jedino opravdano rješenje socijalnog problema u onoj mjeri u kojoj danas možemo govoriti u smislu na koji ukazuje takvo rješenje, nije nikako razvijeno od čisto intelektualnih ideja kao apstraktni program.

IV.

SOCIJALNI I ANTISOCIJALNI INSTINKTI

6 prosinca 1918

Na zadnjem predavanju izričito sam naglasio da stanje koje čini raj — ako možemo koristiti istu riječ koju sam onda upotrijebio — nije moguće na fizičkom planu. Iz tog razloga, sva takozvana rješenja socijalnog problema, koja kane više manje svjesno ili nesvjesno dovesti do takvog trajnog stanja raja na fizičkom planu, nužno počivaju na iluzijama. U svijetlu ove izjave vas molim da primite objašnjenja koja dajem u odnosu na karakterističnu pojavu sadašnjeg vremena jer u stvarnosti našeg vremena zasigurno postoji određeni zahtjev za socijalnim oblikovanjem veza među čovječanstvom. Ono što je bitno je da to pitanje ne treba napraviti apstraktnim, da pitanje ne treba uzeti u apsolutnom smislu, već — kao što sam, zaista, rekao prošli puta — da na osnovu duhovno znanstvene spoznaje trebamo razviti uvid upravo u ono što je nužno za naše vrijeme. Sada ćemo morati nešto kazati u vezi upravo onog što je za danas nužno uzeto u svijetlu pretpostavki znanosti duha.

Kada se danas raspravljaju socijalni problemi i socijalni zahtjevi, ono što se obično potpuno previđa je činjenica da se socijalni problem uopće ne može dohvatiti na način koji odgovara potrebama našeg vremena bez intimnijeg znanja o biću čovjeka. Bez obzira koji socijalni programi su osmišljeni, bez obzira koje idealne socijalne uvjete želimo dovesti, ako ne polazimo od razumijevanja ljudskog bića kao takvog, ako cilj nije u skladu s intimnijim znanjem o čovjeku, sve će ostati bez rezultata. Istaknuo sam vam da je socijalna organizacija o kojoj sam govorio, ta trostruka socijalna organizacija koju sam bio ponukan predstaviti kao važan zahtjev našeg vremena, valjana za sadašnje doba iz razloga jer fokusira pažnju na znanje o ljudskom biću u svakom pojedinom detalju. To je znanje o čovjeku u njegovoj sadašnjoj prirodi u ovoj aktualnoj točki vremena unutar pete post-atlantske epohe. Sa ovog gledišta vas molim da razmatrate sva objašnjenja koja ću predstaviti.

Prije svega dolazi činjenica da se takav socijalni poredak kakav zahtijevaju suvremeni uvjeti ne može utemeljiti osim iz svjesnog znanja o potrebi da čovjek bude svjestan sebe u svom odnosu sa onim što je socijalno.

Mogli bi reći da je, od svih oblika znanja, znanje o samom ljudskom biću izrazito najteže. Prema tome, u drevnim misterijima, „Upoznaj sebe” bilo je postavljeno kao najuzvišeniji cilj za ljudske težnje. Ono što je posebno teško za ljudsko biće danas je shvaćanje svega što u njemu radi iz kozmosa, te

koliko mnogo toga radu u njemu. Pošto je čovjek danas postao posebno lakomislen baš u svom razmišljanju, u svojim koncepcijama, najdraže mu je sebe zamisliti na najjednostavniji mogući način. Ali stvarna istina je da čovjek nikako nije jednostavno biće. Pomoću čisto proizvoljnih koncepcija ništa se ne može postići u vezi ove stvarnosti, i socijalnih odnosa, također, čovjek nikako nije jednostavno biće. Upravo je u socijalnim odnosima on takvo biće, mogli bi čak reći, kakvo bi strasno želio da ne bude; on bi s krajnjom silinom želio da je različit od onoga što jest. Moglo bi se reći da je ljudsko biće stvarno izuzetno sklono sebi. To nije moguće dovesti u pitanje. Ljudsko biće je izuzetno sklono sebi i to samoljublje je uzrok toga što čovjek transformira samospoznaju u izvor iluzija. Na primjer, čovjek radije ne priznaje da je samo polovično socijalno biće i da je drugom polovinom antisocijalno.

Sada, činjenično i suhoparno priznavanje da je čovjek u isto vrijeme i socijalno i antisocijalno biće, temeljni je uvjet socijalnog znanja o čovječanstvu. Sasvim ispravno se može reći, „Težim postati socijalno biće.” Zaista, to se mora kazati, jer ako nije socijalno biće, jednostavno ne može živjeti kako bi trebalo sa svojim bližnjima. Ipak je osobina ljudske prirode da se stalno bori u opoziciji onog što je socijalno, da stalno ostane antisocijalno biće.

U više navrata smo, sa najrazličitijih stajališta, razmatrali ljudsko biće u skladu s trostrukim karakterom njegove duše, u skladu s mišljenjem, ili poimanjem, osjećanjem i voljom. Danas ga također s tog stajališta možemo razmatrati u njegovim socijalnim odnosima. Prije svega, moramo jasno vidjeti u vezi poimanja, mišljenja, da u toj unutarnjoj aktivnosti postoji izvor antisocijalnog koji je iznimno značajan. Preko činjenice da je čovjek misleće biće, on je antisocijalan. U toj stvari samo znanost o duhu ima pristup istini jer jedino znanost o duhu može baciti svijetlo na pitanje kao što je to kako općenito stojimo kao ljudska bića u odnosu prema drugim ljudskim bićima.

Kada je uspostavljena ispravna veza, dakle, između čovjeka i čovjeka za običnu svakodnevnu svijest — ili, bolje rečeno, za običan svakodnevni život? Dakle, kada je ta ispravna veza između čovjeka i čovjeka uspostavljena, nedvojbeno tada postoji također i društveni poredak. Ali zanimljiva je činjenica — mogli bismo reći nažalost, ali onaj tko zna kaže nužno — da razvijamo pravi odnos između čovjeka i čovjeka jedino u snu. Mi jedino kada spavamo uspostavljamo pravi i iskreni odnos između čovjeka i čovjeka. U trenutku kada okrećete leđa običnoj dnevnoj svijesti dok ste u stanju spavanja bez snova između padanja u san i buđenja, vi ste tada, s obzirom na vaše mišljenje — a sada govorim samo s obzirom na poimanje i mišljenje — socijalno biće. U trenutku kada se probudite, počinjete kroz vaš konceptualni život, kroz vaše mišljenje, razvijati antisocijalne impulse. Zaista je nužno shvatiti koliko zamršeni ljudski odnosi u društvu postaju preko činjenice da osoba ima pravi odnos prema drugoj osobi jedino u snu. To sam

na razne načine istaknuo sa drugih stajališta. Istaknuo sam, na primjer, da dok je budna osoba može biti potpuno šovinistička, ali da, kada spava, zapravo je smještena usred onih osoba, udružena s onim osobama, posebno s njihovim duhom naroda, koje najviše mrzi kada je budna. Protiv toga se ne može ništa. San je socijalni nivelator. Ali, pošto moderna znanost o snu ne želi znati ništa, proći će dugo vremena prije nego znanost prihvati ovo što sam upravo rekao.

Preko našeg mišljenja u budnom stanju ulazimo u još jednu antisocijalnu struju. Pretpostavimo da s osobom stojite licem u lice. Zapravo se suočavamo sa svim ljudskim bićima jedino preko suočavanja s pojedinom osobom. Vi ste misleće ljudsko biće, naravno, pošto ne bi bili čovjek da niste misleće biće. Sada govorim samo o mišljenju; poslije ćemo govoriti o osjećaju i volji. Sa gledišta osjećaja i volje mogu se staviti neke primjedbe, ali ono što sada govorim ispravno je sa gledišta razumijevanja. Kada kao razumijevajuće, misleće ljudsko biće, stojite u prisutnosti druge osobe, čudna je činjenica da recipročni odnos do kojeg dolazi između čovjeka i čovjeka donosi u vašu podsvijest tendenciju da budete uspavani od druge osobe. Vi ste u stvari u vašoj podsvijesti uspavani od druge osobe. To je normalan odnos između čovjeka i čovjeka. Kada dođete zajedno, jedan teži — a, naravno, odnos je recipročan — da uspava podsvijest drugog. Što morate učiniti, prema tome, kao misleća osoba? (Naravno, sve što vam govorim odvija se u podsvijesti. To je činjenica čak i ako se ne pojavljuje u običnoj svijesti.) Dakle, kada dođete u prisutnost osobe, ona vas uspavljuje; odnosno, uspavljuje vaše mišljenje, ne vaše osjećaje i volju. Sada, ako želite nastaviti biti misleće biće, morate se protiv toga obraniti iznutra. Morate aktivirati svoje mišljenje. Morate poduzeti obrambene mjere protiv toga da budete uspavani. Suočavanje s drugom osobom uvijek znači da se moramo prisiliti biti budni; moramo se probuditi; moramo se osloboditi onog što nam ta osoba želi napraviti.

Takve stvari se zapravo zbivaju u životu, i mi zaista razumijemo život jedino kada ga vidimo na duhovno-znanstveni način. Ako razgovarate s nekom osobom, ili čak ako ste samo u društvu neke osobe, to znači da se stalno morate održavati budnim protiv njegove težnje da vas uspava u vašem mišljenju. Naravno, to ne dolazi u običnu svijest, ali radi unutar ljudskog bića. To u njemu radi kao antisocijalni impuls. U izvjesnom smislu sa svakom osobom se suočavamo kao sa neprijateljem konceptualnog života, neprijateljem našeg mišljenja. Svoje mišljenje moramo obraniti od druge osobe. To zahtijeva da smo u velikoj mjeri antisocijalna bića s obzirom na naš konceptualni život, naše mišljenje, i socijalna bića možemo postati jedino obrazujući se. Da nismo prisiljeni stalno prakticirati tu zaštitu, na što nas prisiljavaju nužnosti unutar kojih živimo — da ne moramo stalno prakticirati tu zaštitu od druge osobe, mi bi u našem mišljenju mogli biti socijalna bića. Ali, pošto moramo to prakticirati, od krajnje je važnosti da savršeno jasno shvatimo da je moguće da postanemo socijalna bića, da

postanemo takvi kroz samodisciplinu, ali da kao ljudska bića mi još zapravo nismo socijalni.

Iz ove činjenice postaje jasno da se nikakva izjava u vezi socijalnog pitanja ne može dati bez istraživanja života duše i činjenice da je čovjek misleće biće jer socijalno pitanje prodire u posebno intimne stvari u ljudskom životu. Tko god ne uzme u obzir činjenicu da čovjek kada misli jednostavno razvija antisocijalne impulse neće doći ni do kakve jasnoće u vezi socijalnog problema.

Tijekom sna stvari su za nas lake. Najprije, jednostavno spavamo. Tamo se, drugim riječima, mogu izgraditi mostovi koji povezuju sve ljude. U budnom stanju druga osoba, kako se s njom suočavamo, teži da nas uspava da bi se do njega mogao izgraditi most, i mi njoj činimo isto. Ali od toga se moramo zaštititi. Inače bi jednostavno bili lišeni naše misleće svijesti u našem odnosu s ljudskim bićima.

Dakle nije tako lako proglašavati socijalne zahtjeve pošto većina ljudi koji postavljaju socijalne zahtjeve uopće nije svjesna dubine u kojoj je antisocijalno ukorijenjeno u čovjeku. Ljudi su najmanje skloni iznijeti takve stvari sebi kao samospoznaju. Moglo bi im postati lakše ako bi jednostavno priznali, ne da su samo oni antisocijalno biće, već da tu osobinu posjeduju zajedno sa svim drugim osobama. Čak i kada osoba priznaje da su ljudska bića kao mislioci općenito antisocijalna bića, svatko, što se tiče samog sebe, potajno naginje prešućivanju da je on iznimka. Čak i ako to sebi ne navodi u potpunosti, uvijek u njegovoj svijesti sjaji prigušeno i tajno misao da je on iznimka a da su ostali kao mislioci antisocijalna bića. Istina je da postaje iznimno teško za ljude da ozbiljno prihvate činjenicu da kao čovjek nije moguće biti nešto, ali da je ipak uvijek moguće kao čovjek postajati nešto.

Međutim, to je činjenica, koja ima posebnu i fundamentalnu vezu s onim stvarima koje se u naše vrijeme mogu naučiti. Danas je zaista moguće, pošto to netko ne bi bio spreman napraviti prije pet ili šest godina, istaknuti da u svim dijelovima svijeta postoje određene ozljede i nedostaci u ljudskoj prirodi koje su postale savršeno očite. Ljudi sebe nastoje obmanuti u odnosu na ovu potrebu da nešto postanu. Najviše od svega žele skrenuti pozornost na ono što jesu, ne na ono što bi željeli postati. Na primjer, naći ćete da veliki broj osoba koje pripadaju unutar Antante i Amerike misle unutar granica onog što jesu jednostavno iz razloga da je činjenica da pripadaju Antanti ili Americi. Ne trebaju to da postanu nešto. Žele samo istaknuti koliko su različiti od zlih ljudskih bića srednjoeuropskih zemalja, pokazujući koliko su oni crni, dok su samo oni bijeli. To je nešto što je proširilo iluziju o ljudskim bićima nad golemim područjima i neizbježno će tijekom vremena donijeti strašnu kaznu. Ova navika da se želi nešto biti a ne želi nešto postati element je držan u pozadini kao opozicija znanosti o duhu. Znanost o duhu ne može drugačije nego skrenuti pažnju ljudi na činjenicu da je nužno stalno

nešto postajati i da osoba jednostavno ne može biti neka vrsta dovršene stvari. Ljudi se na strašan način obmanjuju o sebi kada vjeruju da mogu ukazati na nešto apsolutno što određuje neku vrstu posebne savršenosti u njihovu slučaju. U čovjeku sve što nije u procesu postajanja dokazuje nesavršenost. Ono što sam vam rekao u vezi ljudskog bića kao mislioca, i u vezi antisocijalnih impulsa začetih od njega kao takvog, ima još jedan važan aspekt.

Čovjek se na neki način izmjenjuje između socijalnog i antisocijalnog, baš kao što se izmjenjuje između budnosti i spavanja. Mogli bi čak reći da je spavanje socijalno a budnost antisocijalna, i baš kao što čovjek mora izmjenjivati budnost i spavanje da bi živio zdrav život, tako mora izmjenjivati između socijalnog i antisocijalnog. Ali upravo ta činjenica postaje upadljiva kada razmišljamo o ljudskom životu. Jer vidite, tako osoba može težiti više ili manje prema jednom ili drugom, baš kao što može težiti više ili manje prema spavanju ili buđenju. Postoje ljudi koji spavaju preko normalne količine. Drugim riječima, oni, u stanju zamaha njihala u kojem ljudsko biće mora biti između spavanja i buđenja, jednostavno teže prema jednoj strani skale. Na isti način osoba mora unutar sebe u većoj mjeri kultivirati bilo socijalne ili antisocijalne impulse. Ljudi su u vezi toga profilirane individualnosti u tome što neki više njeguju socijalne a drugi antisocijalne impulse. Ako u bilo kojoj mjeri posjedujemo znanje o ljudskim bićima, osobe možemo na taj način razlikovati.

Sada, rekao sam da postoji još jedan aspekt ovoga. Antisocijalno u nama je povezano s činjenicom da mi na određeni način štitimo sebe od toga da budemo uspavani. Ali još nešto je s time povezano. To nas čini bolesnim. Čak i ako se uočljiva bolest ne pojavi iz tog razloga —iako se takve uočljive bolesti često pojave — ipak antisocijalna priroda spada među uzroke bolesti. Dakle biti će vam lako shvatljivo da socijalna priroda čovjeka u isto vrijeme posjeduje osobinu iscjeljivanja, nečega što daje život. Međutim iz svega ovoga vidite kako je izvanredna ljudska priroda. Osoba ne može sebe liječiti pomoću socijalnih elemenata u njegovoj prirodi bez da se na neki način uspava. Kako sebe otkida od socijalnog elementa, jača svoju svijest mišljenja, ali postaje antisocijalna. Ali na taj način također osakaćuje svoje snage iscjeljivanja, koje su u njenoj podsvijesti, u njenom organizmu. Tako socijalni i antisocijalni impulsi prisutni u ljudskom biću proizvode svoje učinke čak i toj mjeri da određuju zdravu ili bolesnu konstituciju života.

Onaj tko u ovom smjeru razvija znanje o čovjeku moći će veliki dio više-manje izvornih bolesti pratiti natrag do njihove antisocijalne prirode. Stanje bolesti zavisi, mnogo više nego se pretpostavlja, o socijalnoj prirodi čovjeka, posebno s obzirom na one bolesti koje su često izvorne ali se izvana manifestiraju u nekim stvarima kao što je ćudljivost, u svakakvim mučenjima sebe, mučenjima drugih, i u borbi da se prođe nešto neprijatno. Sve takve stvari su povezane s nezdravom organskom konstitucijom, i

postupno se razvijaju kada je osoba sklona prema antisocijalnim impulsima. U svakom slučaju, trebalo bi biti jasno da je tu prikrivena važna misterija ljudskog života. Misterija života, važna kako za učitelja tako i za čovjekovo samoobrazovanje ako se poznaje na živi a ne samo na teoretski način, znači da osoba stječe sklonost da svoj vlastiti život čvrsto drži u ruci, da razmišlja o ovladavanju antisocijalnim elementom da nad njim zadobije vladavinu. Mnogi ljudi bi se izliječili ne samo od njihove čudljivosti već i od svakakvih oboljenja kada bi temeljito istražili njihove vlastite antisocijalne impulse. Ali to treba napraviti na ozbiljan način. To treba napraviti bez samoljublja jer je to nešto od krajnje važnosti za naše živote.

To je ono što se treba kazati u vezi sa socijalnim i antisocijalnim elementima u ljudskom biću u odnosu na njegov konceptualni život, ili njegovo mišljenje.

Zatim, čovjek je biće osjećaja, i postoji nešto osobito, s druge strane, što se tiče njegovih osjećaja. S obzirom na osjećaje čovjek također nije toliko jednostavan kako bi volio misliti. Drugim riječima, osjećaji između dva ljudska bića, pokazuju najparadoksalniju osobitost. Osjećaji imaju čudnu osobinu da su nam skloni dati neistinit sentiment s obzirom na drugu osobu. Prva sklonost u podsvijesti osobe u odnosu između ljudskih bića se uvijek sastoji od činjenice da se u podsvijesti javlja neistinit sentiment u vezi druge osobe. U našim životima moramo se, prije svega, stalno suprotstavljati neistinitom sentimentu. Onaj tko poznaje život lako će opaziti da su one osobe koje nisu sklone pokazati zanimanje za druge osobe zaista kritične prema svim osobama — barem nakon nekog vremena. To je zaista osobitost velike većine osoba. Oni vole ovu ili onu osobu određeno vrijeme ali, kada to vrijeme prođe, nešto se pobudi u njihovoj prirodi i počinju na neki način biti kritični prema drugoj osobi, imaju ovo ili ono protiv nje. Često sama osoba ne zna što je to što ima protiv druge osobe jer se te stvari u velikoj mjeri odvijaju u podsvijesti. To je zbog činjenice da podsvijest jednostavno ima tendenciju da falsificira sliku koju formiramo o drugoj osobi. Moramo naučiti drugu osobu dublje upoznati, i tada ćemo vidjeti da moramo izbrisati falsifikat koji smo o njoj stekli.

Može zvučati paradoksalno da bi dobra maksima za živjeti, iako bi moralo biti iznimaka, bila uvijek težiti na neki način ispraviti sliku ljudskog bića koja postaje učvršćena u našoj podsvijesti, koja ima tendenciju prosuđivati ljudska bića prema simpatijama i antipatijama. Čak i sam život to zahtijeva od nas. Baš kao što život traži da budemo misleće osobe i tako postanemo antisocijalni, tako i — a ono što vam govorim je temeljeno na činjenicama — zahtijeva da prosuđujemo prema simpatijama i antipatijama. Međutim svaka prosudba temeljena na simpatijama i antipatijama je falsificirana. Zapravo ne postoji sud koji je ispravan ako je formiran prema simpatijama i antipatijama. Pošto je podsvijest u osjećajima upravljana simpatijom i antipatijom, uvijek skicira lažnu sliku druge osobe. Jednostavno ne možemo

u našoj podsvijesti formirati njenu pravu sliku. Sigurno, mi često imamo sliku koja je previše naklonjena, ali uvijek je formirana prema simpatijama i antipatijama, i tu ne možemo ništa napraviti osim jednostavno priznati tu činjenicu i priznati da, također s obzirom na to kao ljudska bića, mi jednostavno ne možemo nešto biti već jedino nešto postati. Posebno što se tiče naše veze u osjećajima s drugim pojedincima moramo jednostavno voditi život „u čekanju“. Ne smijemo djelovati u skladu sa slikom o njima koja iz podsvijesti izbija u svijest, već moramo težiti tome da živimo s ljudima, i vidjeti ćemo da se socijalni stav razvija iz antisocijalnog stava kojeg netko uvijek ima.

Iz tog razloga je od posebne važnosti proučavati čovjekov život osjećaja u onoj mjeri u kojoj je antisocijalan. Dok je život mišljenja antisocijalan jer se mora zaštititi od padanja u san, život osjećaja je antisocijalan jer upravlja odnosom s drugim osobama prema simpatiji i antipatiji, i od početka u društvo injektira lažne struje osjećaja. Ono što preko utjecaja simpatija i antipatija dolazi od ljudi sigurno je da od početka ubacuje antisocijalne struje života u ljudsko društvo.

Može zvučati paradoksalno, mogli bi reći da bi socijalna zajednica bila moguća jedino kada ljudi ne bi živjeli u simpatijama i antipatijama, ali u tom slučaju ne bi bili ljudska bića. Iz ovog jasno vidite da je čovjek u isto vrijeme i socijalno i antisocijalno biće, i da ono što zovemo “socijalnim” pitanjem zahtijeva da uđemo u intimnije detalje njegove prirode. Ako to ne napravimo nikada nećemo doći do rješenja socijalnog pitanja u bilo kojem periodu vremena.

Što se tiče volje koja djeluje između pojedinaca zaista je frapantno i paradoksalno otkriti koliko je čovjek komplicirano biće. Znači, naravno, da u odnosima između pojedinaca što se tiče volje ne igraju ulogu samo simpatije i antipatije — igraju u mjeri u kojoj smo bića osjećaja — već da ovdje također igraju ulogu i sklonosti i nesklonosti koje prelaze u djelo. Odnosno, simpatije i antipatije na djelu, u njihovu izražavanju, u njihovoj manifestaciji, igraju posebnu ulogu. Jedna osoba je povezana s drugom osobom prema tome kako je na nju utjecala njena posebna simpatija prema osobi, poseban stupanj ljubavi koju donosi u susret drugoj osobi. Tu nesvjesna inspiracija igra neobičnu ulogu. Jer sve što obavlja cjelokupne odnose u volji između ljudi treba biti gledano u svijetlu nagonске sile koja je u pozadini tih voljnih odnosa, odnosno, u svijetlu ljubavi koja igra svoju ulogu u većem ili manjem stupnju. Zaista, pojedinci uzrokuju da njihovi impulsi volje, koji na ovaj način djeluju od jednog do drugog, budu podržani tom ljubavlju koja je između njih aktivna.

U vezi osjećaja ljubavi, ljudi su u eminentnom stupnju predmet velike iluzije, koja zahtijeva veće mjere korekcije u njihovim osjećajima nego obične simpatije i antipatije. Koliko god to čudno moglo izgledati za običnu svijest,

potpuno je točno da ljubav koja se manifestira između jedne i druge osobe, ako nije produhovljena — a ljubav je zapravo rijetko produhovljena u običnom životu, iako ne govorim samo o seksualnoj ljubavi ili ljubavi koja počiva na seksualnim temeljima, već općenito o ljubavi jedne osobe za drugu — stvarno i nije ljubav kao takva, već slika koju osoba načini od ljubavi. Obično nije više od strašne iluzije, jer ljubav za koju osoba vjeruje da osjeća prema drugoj najvećim dijelom nije ništa osim samoljublja. Osoba pretpostavlja da voli drugu osobu, ali u toj ljubavi zapravo voli sebe. Tu vidite izvor antisocijalne dispozicije što također mora biti i izvor strašne samoobmane. Drugim riječima, osoba može pretpostavljati da se predaje neodoljivoj ljubavi za drugu osobu, dok u stvari uopće ne voli drugu osobu. Ono što osjeća kao stanje zanesenosti u vlastitoj duši u suradnji s drugom osobom, što doživljava unutar sebe iz razloga da je u prisutnosti druge osobe, daje izjave o ljubavi, ako joj paše, drugoj osobi — to je ono što stvarno voli. U cijeloj stvari osoba voli sebe dok rasplamsava to samoljublje u njenom socijalnom odnosu s drugom osobom.

To je važna misterija u ljudskom životu i od ogromne je važnosti. Ta ljubav koju osoba pretpostavlja je stvarna, ali je zaista samo samoljublje, koristoljublje, egoizam, maskirani egoizam — i u velikoj većini slučajeva ljubav koja igra svoju ulogu između ljudi i naziva se ljubav je samo maskirani egoizam — izvor je najvećih zamislivih i najraširenijih antisocijalnih impulsa. Preko tog samoljublja maskiranog u pravu ljubav, osoba u istaknutom stupnju postaje antisocijalno biće. Postaje antisocijalno biće preko činjenice da se sahranjuje unutra, najviše kada toga nije svjesna, ili ne želi o tome ništa znati.

Dakle vidite da osoba koja govori o socijalnim zahtjevima, posebno u vezi sadašnjeg čovječanstva, mora potpuno uzeti u obzir takva stanja duše. Moramo jednostavno pitati, „Kako će ljudska bića doći do bilo kakve strukture u njihovu zajedničkom životu ako neće shvatiti koliko je koristoljubljiva utjelovljeno u takozvanu ljubav, u ljubav za bližnjeg?”

Tako ljubav može zapravo postati enormno jaka sila koja radi u smjeru antisocijalnog života. Moglo bi se izjaviti da je osoba, kada ne radi na sebi, kada ne provodi samodisciplinu, kada voli, uvijek antisocijalno biće. Ljubav kao takva, kakva pripada prirodi čovjeka, ukoliko osoba ne provodi samodisciplinu, predodređena je da bude antisocijalna, jer je ekskluzivna. Još jednom, ovo nije kritika. Mnoge potrebe života su povezane s činjenicom da ljubav mora biti ekskluzivna. Po samoj prirodi stvari, otac će vlastitog sina voljeti više nego strano dijete, ali to je antisocijalno. Ako ljudi izjave, što je ovih dana uobičajeno, da je čovjek socijalan, to je besmislica; jer čovjek je jednako snažno antisocijalan koliko je i socijalan. Sam život ga čini antisocijalnim.

Iz tog razloga, ako zamišljate takvo stanje raja utemeljeno na Zemlji, koje nikako ne može postojati ali mu se teži jer ljudi uvijek više vole nerealno od realnog, ako mislimo o takvom stanju raja kao da je utemeljeno, ili čak o takvom super-raju kakvog bi Lenjin, Trockij i Kurt Eisner imali na Zemlji, bezbrojni pojedinci bi se unutar kratkog vremena morali tome suprotstaviti. Ne bi im bilo moguće da u njemu ostanu ljudi iz razloga jer bi samo socijalni impulsi bili u takvom stanju zadovoljeni, i odmah bi se pojavili antisocijalni impulsi. To je jednako neizbježno kao i to da se njihalo ne njiše samo na jednu stranu. U trenutku kada bi bilo uspostavljeno stanje raja, antisocijalni impulsi bi nužno stupili na djelo. Ako bi ono što žele Lenjin, Trockij i Kurt Eisner bilo ostvareno, bilo bi preko djelovanja antisocijalnih impulsa transformirano u suprotnost u najkraćem mogućem vremenu. To je igrokaz prirode života. Izmjenjuje se između oseke i plime. Ako ljudi to ne shvate, oni jednostavno ništa ne razumiju o svijetu. Često čujemo da se kaže da je ideal zajedničkog života unutar države demokracija. Dobro! Pretpostavimo, da je ideal zajedničkog života u državi demokracija, ali, ako bi to igdje bilo uvedeno, u svojoj zadnjoj fazi bi neizbježno dovelo do vlastite destrukcije. Tendencija demokracije je neizbježno takva da, kada se demokrati okupe, jedan uvijek teži prevladati drugog; jedan uvijek želi imati svoj način nasuprot drugog. To se podrazumijeva. Postavljeno u oblast stvarnosti, demokratski poredak vodi na suprotnu stranu. U životu nema druge mogućnosti. Demokracija će uvijek, nakon određenog vremena, umrijeti kao rezultat vlastite demokratske prirode. Te su stvari od enormnog značaja za razumijevanje života.

Osim toga, postoji dodatna neobičnost da je najbitnija osobina čovjeka tijekom pete post-atlantske epohe antisocijalna. Tijekom tog perioda mora se razviti svijest temeljena na mišljenju. Zato će taj period izvana manifestirati antisocijalne impulse u najvećem stupnju i kroz samu prirodu čovjeka. Preko tih antisocijalnih impulsa, dovesti će do više-manje uznemirujućih stanja. Reakcija na antisocijalno biti će manifestirana, zauzvrat, protestom u korist socijalizma. Treba znati da se plima i oseka uvijek izmjenjuju.

U konačnici, recimo da stvarno socijalizirate zajednicu. To bi dovelo do takvih uvjeta u odnosima između pojedinaca da bi mi svi jednostavno bili zauvijek uspavani. Socijalni odnos bi bio sredstvo za uspavlivanje. Sada to jedva možete zamisliti jer nećete na konkretan način zamisliti kako bi stvari izgledale u takozvanoj socijalističkoj republici. Ali ta socijalistička republika bi zapravo bila velika spavaonica za čovjekove konceptualne sposobnosti. Možemo razumjeti da postoje težnje za nečim takvim, ali težnja za spavanjem je kod mnogih ljudi uvijek prisutna. Jednostavno moramo razumjeti što su potrebe života, i ne smijemo se zadovoljiti željama za ono što nam služi ili nam ugađa jer stvari koje osoba ne posjeduje obično mu ugađaju. Ono što ima obično ne cijeni.

Iz ovih razmatranja vidimo, kada govorimo o socijalnom problemu, da je najvažnije istražiti intimne elemente prirode čovjeka, i da upoznamo tu ljudsku prirodu na takav način da naučimo kako socijalni i antisocijalni impulsi često postaju uvezani u takve čvorove da stvaraju neobjašnjivi kaos. Zato je tako teško raspravljati o socijalnom pitanju. To pitanje teško može biti raspravljano na bilo koji način ukoliko se nema sklonosti da se zaista kopa dolje u intimne osobine ljudskog bića, na primjer, ići u pitanje zašto buržoazija u sebi utjelovljuje antisocijalne impulse. Sama činjenica pripadanja buržoaskoj klasi rađa antisocijalne impulse, jer biti član buržoaske klase u biti znači stvarati sferu života gdje je moguća miroljubiva egzistencija. Iz pobližeg istraživanja te težnje buržoazije, otkrivamo da, u skladu s osobitostima naše suvremene epohe, ona želi na ekonomskoj osnovi za sebe stvoriti otok života gdje što se tiče okolnih uvjeta može provoditi vrijeme u spavanju, s jedinom iznimkom posebnih životnih navika koje je razvila prema subjektivnim antipatijama i simpatijama. Tako ona ne žudi za vrstom sna koju traži proletarijat koji je stalno održavan budnim jer njegova svijest nije uspavana na postojećim ekonomskim temeljima i koji stoga čezne za snom socijalnog poretka. To je, uistinu, važna psihološka percepcija. Vlasništvo osobu uspavljuje; nužnost borbe u životu je budi. Biti uspavanim preko vlasništva uzrokuje da osoba razvije antisocijalne impulse jer ne žudi za socijalnim snom. Stalna stimulacija od nužnosti učenja i postojanja pobuđuje žudnju za spavanjem u socijalnim odnosima.

Ove stvari treba uzeti u ozbiljno razmatranje; inače ni najmanje nećemo razumjeti sadašnje vrijeme. Sada, moglo bi se reći da, unatoč svemu, naša peta post-atlantska epoha teži, na određeni način, prema socijalizaciji u formi koju sam nedavno ovdje analizirao. Stvari o kojima sam govorio će doći bilo preko ljudskog razuma ako se ljudi tim stvarima prilagode, ili preko kataklizmi i revolucija ako ne. Čovjek teži prema tom trostrukom socijalnom poretku u petoj post-atlantskoj epohi i do njega mora doći. Ukratko, naša epoha teži prema određenoj socijalizaciji.

Međutim ta socijalizacija nije moguća, kao što je očito na osnovi svakakvih refleksija koje smo ovdje predstavili, ukoliko je ne prati nešto drugo. Socijalizacija može biti povezana samo s vanjskom strukturom društva. Ali u ovoj petoj post-atlantskoj epohi takva socijalizacija se može stvarno sastojati jedino u suzbijanju svijesti, svijesti mišljenja, u suzbijanju antisocijalnih ljudskih instinkta. Drugim riječima, socijalna struktura mora na neki način dovesti do suzbijanja antisocijalnih instinkta u našem konceptualnom životu. Mora biti nešto da se tome suprotstavi. Na neki način treba doći do ravnoteže, ali ona može biti postignuta jedino porobljavanjem misli, nadmoć mišljenjem jednog čovjeka nad drugim koja je došla iz ranijih epoha u kojima je bila opravdana, procesom socijalizacije iz svijeta treba biti uklonjena. To traži da u budućnosti dođe do slobode duhovnog života ruku pod ruku s organizacijom ekonomskih uvjeta. Samo ta sloboda duhovnog života čini mogućim da budemo tako povezani kao čovjek s čovjekom da u

drugoj osobi koja stoji pred nama vidimo posebno ljudsko biće, ne ljudsko biće općenito. Program Woodrow Wilsona govori o ljudskim bićima općenito, ali to uopćeno ljudsko biće, apstraktan čovjek, ne postoji. Ono što postoji je uvijek pojedinac, individualno ljudsko biće. Možemo postati za njega zainteresirani, zauzvrat, jedino preko naše potpune čovječnosti, ne preko samog mišljenja. Kada Wilson-iziramo, skicirajući apstraktnu sliku ljudskog bića, gasimo ono što bi trebali razviti u odnosu čovjeka prema čovjeku.

Stvar od esencijalne važnosti za budućnost je da mora doći do apsolutne slobode misli; socijalizacija bez toga je nezamisliva. Prema tome, proces socijalizacije mora biti povezan s ukidanjem svakog porobljavanja misli, bilo da je to porobljavanje njegovano praksom određenih društava engleski govorećih naroda, što sam vam dovoljno opisivao, ili preko rimskog katolicizma. Oni su dostojni jedni drugih, i iznimno je važno da jasno vidimo njihovu unutarnju povezanost. Iznimno je važno da u sadašnje vrijeme ne dođe do nedostatka jasnoće, posebno u odnosu na ovakve stvari. Možete reći jezuitu ono što sam vam rekao u vezi osobitosti onih tajnih društava engleski govorećih naroda. Biti će mu drago da ima potvrdu stajališta koje on predstavlja. Ali jasno morate razumjeti da, ako želite stajati na temeljima znanosti duha, ne možete svoj prigovor tim tajnim društvima poistovjetiti s prigovorom koji pokazuju jezuiti. Čudna je činjenica da, na ovom polju, ljudi pokazuju premalo moći za različitu prosudbu.

Nedavno sam čak i na javnim predavanjima skrenuo pažnju na činjenicu da ono što je bitno nije samo što osoba kaže već da uvijek moramo uzeti u obzir kakav duh prožima ono što je kazano. Uzeo sam primjer rečenica Woodrow Wilsona i Hermann Grimma koje zvuče toliko slično. To sam spomenuo iz razloga da u još većoj mjeri shvatite da će se na toj strani pojaviti tobožnja oporba protiv englesko-američkih tajnih društava baš kao što im se i mi sa naše strane moramo suprotstaviti, ali samo tobožnja oporba. Ono što se pojavilo u prosinačkom broju *Stimmen der Zeit* pravi groteskno komičan utisak na osobu koja vidi stvarne činjenice jer je očito da ono čemu se treba suprotstaviti u englesko-američkim tajnim društvima je upravo ista stvar kojoj se treba suprotstaviti u jezuitizmu. Oni se suočavaju jedni s drugim kao dvije snage, ne mogu postojati jedna uz drugu, okrenute jedna prema drugoj, boreći se jedna protiv druge. Niti jedna niti druga ne posjeduju ni najmanje stvarnog, objektivnog interesa; interes je u oba slučaja povezan sa strankom, s redom.

Posebno je važno da se potpuno riješimo navike da razmišljamo samo o sadržaju a ne i stajalištu sa kojeg je nešto predstavljeno u svijetu. Ako je nešto što je valjano za određenu epohu predstavljeno s određenog stajališta, to može biti blagotvorno, može imati snagu iscjeljenja. Ako je predstavljeno od druge sile, može biti nešto krajnje smiješno ili čak štetno. To je činjenica koju treba uzeti u obzir posebno u sadašnje vrijeme. Postajati će sve jasnije da kada dvije osobe daju istu izjavu, to nije ista stvar, razlikuje se ovisno o

pozadini. Nakon svih kušnji koje je život stavio pred nas u zadnje tri ili četiri godine, imperativ je da barem posvetimo pažnju ovakvim stvarima i zaista se zadubimo u njih.

Još nema mnogo dokaza o takvom zadubljanju. Na primjer, ljudi će se nastaviti pitati kako treba urediti ovu ili onu stvar, kako bi to trebalo napraviti, da bi to bilo ispravno. Istina je da, ako postavite neku stvar ovamo ili onamo, ali ne postavite odgovorne osobe koje razmišljaju u skladu s značajem naše epohe, nije važno da li ste napravili najbolje ili najgore uređenje, rezultat će biti štetan. Stvar od stvarnog značaja je da čovjek zaista dosegne istinu o tome što je nužno da postane. Ne može počivati na bilo čemu što već jest, već mora nastaviti proces postajanja. Nadalje, mora razumjeti kako zapravo gledati u stvarnost. Ljudi tome izrazito nisu skloni, kao što sam naglasio sa najrazličitijih stajališta. U svakakvim stvarima, i posebno s obzirom na uvjete vremena, ljudi su tako čvrsto skloni da ne dodiruju stvarnost već da uzimaju stvari s obzirom na ono što im odgovara. Formiranje suda koji je zaista objektivan nije, naravno, tako jednostavno kao formiranje onog koji direktno ide na najjednostavniju formulaciju. Prosudbe koje su cilj nije lako svesti na formule, posebno kada zažive u socijalnom, ljudskom, ili političkom životu, jer je na tim poljima gotovo uvijek točno suprotno od onog što se pretpostavlja. Tek kada se uloži napor ne da se formiraju prosudbe u vezi takvih odnosa, već da se formiraju slike — drugim riječima, kada se uzdignemo do imaginativnog života — možemo uzeti put koji je otprilike pravi. U našoj epohi je od posebne važnosti napraviti napor da formiramo slike, a ne zaista apstraktne, izolirane prosudbe. Također, slike moraju biti ono, što će otvoriti put socijalizaciji. Ono što je tada potrebno je da nikakva socijalizacija nije moguća ukoliko osoba ne postane duhovno znanstvena — drugim riječima, s jedne strane slobodna u mišljenju, a s druge duhovno znanstvena.

Na ono što je u pozadini ovoga ukazao sam čak i na javnim predavanjima, na primjer, javnom predavanju u Baselu. Rekao sam da određene osobe koje misle na materijalistički način, tražeći da se sve shvaća na osnovu evolucije u nizu uspješnosti životinja, kažu, „Dakle, sada, kod životinja imamo početke socijalnih instinkta; oni se u čovjeku razvijaju u principe”. Ali stvari koje kod životinja postaju socijalni instinkti ako se podignu na ljudsku razinu su antisocijalni. Upravo ono što je kod životinja socijalno kod ljudskih bića je u značajnom stupnju antisocijalno! Ljudi jednostavno ne žele istražiti po raznim potrebnim linijama u stvarnoj slici stvari, već sudove formiraju brzopleto. Do pravog odnosa između čovjeka i čovjeka dolazi kada čovjeka shvaćamo kao duhovno biće, ne kada ga shvaćamo samo s obzirom na njegovu animalnu prirodu; u tome je on istaknuto antisocijalan. Ali čovjeka je kao duhovno biće moguće shvatiti jedino kada cijeli svijet dohvatimo u svijetlu njegovih duhovnih temelja. Ove tri stvari, (socijalna organizacija, sloboda misli, znanost duha) jednostavno su neodvojive jedna od druge. One pripadaju zajedno. U našoj petoj post-atlantskoj epohi jedna od njih nikako

ne može biti razvijena bez ostalih. Posebno će biti nužno da se ljudi prilagode da ne gledaju nepromišljeno takve stvari kao što je činjenica da je antisocijalna priroda svojstvena svakom pojedincu. Mogli bi reći, ako bi se željeli izraziti na trivijalan način, da liječenje bolesti ove epohe uvelike zavisi o tome da li će ljudi prestati tako intenzivno voljeti sebe. To je karakterističan znak sadašnje ličnosti, da toliko voli sebe. Ako ponovno diferenciramo, ona voli svoje mišljenje, svoje osjećaje, svoju volju, i kada postane vezana za svoje mišljenje, neće odustati.

Osoba koja stvarno misli zna nešto što nikako nije nevažno, odnosno, da je jednom mislila pogrešno o svemu o čemu sada razmišlja ispravno. Istina je da mi zapravo znamo ispravno jedino ono za što smo doživjeli efekt u duševnom životu kada u vezi toga mislimo pogrešno. Ali ljudi ne istražuju rado takva unutarnja stanja razvoja. Iz tog razloga ljudi imaju toliko malo uzajamnog razumijevanja u sadašnje vrijeme. Dati ću vam primjer. Pogled na svijet proletarijata, o kojem sam vam često govorio, drži da način na koji ljudi formiraju svoje koncepte, cjelokupnu ideološku nadgradnju, zavisi o ekonomskim uvjetima, tako da svoje političke ideje formiraju u skladu s ekonomskom situacijom.

Svatko tko može istraživati ovakve koncepcije naći će da je ta ideja u velikoj mjeri opravdana, gotovo potpuno opravdana s obzirom na razvoj epohe od šesnaestog stoljeća. Ono kako su ljudi razmišljali od šesnaestog stoljeća gotovo je u potpunosti rezultat ekonomskih uvjeta. To nije točno u apsolutnom smislu ali je relativno opravdano u velikoj mjeri. Ali ova činjenica jednostavno ne može prodrijeti u takvu glavu kao što je ona od profesora nacionalne ekonomije. Na primjer, nacionalni ekonomist podučava na sveučilištu nedaleko odavde — ime mu je Michel — koji kaže da je to netočno jer se može dokazati da političke ideje nisu formirane na osnovu ekonomskih uvjeta, već da su ekonomski uvjeti u posebnoj mjeri modificirani preko političkih ideja. Ovaj profesor Michel zatim ukazuje na kontinentalni embargo Napoleona, pomoću kojeg su određene grane industrije, recimo, bile potpuno iskorijenjene u Italiji ili u Engleskoj a druge uvedene. Tako, kaže on, tu imamo najupečatljiviji primjer kako su ekonomski uvjeti određeni političkim idejama, sa kontinentalnim embargom. On uvodi još i druge primjere. Znam da će, ako stotinu ljudi pročita ovu knjigu od profesora Michela, biti uvjereni da je ono što govori istina jer je razvijena na rigoroznoj logici. Izgleda kao apsolutno istinita ali je smiješno pogrešna iz razloga da se svi navedeni primjeri trebaju tretirati prema istoj shemi primjenjujući kontinentalni embargo. Zasigurno je kontinentalni embargo doveo do toga da su neke industrije u Italiji morale biti izmijenjene, ali ta promjena u industrijama nije dovela do nikakve promjene u ekonomskim odnosima između poslodavca i radnika. Upravo je to karakteristični faktor. Sve to ispada kao iz sita ili bačve bez dna. Drugim riječima ekonomska teorija profesora Michela je bačva bez dna. Sve što predstavlja ispada iz nje kao iz bačve bez dna, pošto pogled na svijet

proletarijata ni najmanje ne drži, na primjer, da se industrija svile Firenze razvila zbog takve ideje kao što je kontinentalni embargo, ta industrija koja prije nije postojala, a s druge strane da se nije razvila u Engleskoj. Međutim, unatoč činjenici da kontinentalni embargo može voditi jednu industriju na jedno mjesto a drugu na drugo, ništa se nije promijenilo u ekonomskim odnosima između poduzetnika i radnika. To su presudni čimbenici. Stoga su ove stvari izvan velikog tijeka ekonomskih događaja s njihovom ideološkom nadgradnjom, tako da upravo kontinentalni embargo s njegovim učincima potpuno podbacuje u dokazivanju onog što profesor Michel želi dokazati.

Sada, upitajte se zašto osoba kao profesor Michel zauzima svoje stajalište sa svojom teorijom nasuprot načinu razmišljanja proletarijata. Iz jednostavnog razloga jer on voli svoj način razmišljanja i ni najmanje nije sposoban uroniti u razmišljanje proletarijata. Drugim riječima, odmah pada u san. To je latentno padanje u san. U trenutku kada treba razmišljati o razmišljanju proletarijata, ona pada u san. U takvom slučaju on može održavati uspravan položaj jedino kada razvija misli koje voli.

Na ovaj način moramo istražiti psihičke čimbenike. Naše doba je jednostavno epoha u kojoj je nužno i važno istražiti psihičke čimbenike. Inače, nije moguće razumjeti što je nužno u našim vremenima i neće biti moguće doći do bilo kakve zdrave prosudbe u vezi ovih tragičnih uvjeta. Jedino zdrava prosudba može i zaista će nas voditi iz nesreće sadašnjeg perioda. Nema prilika za pesimizam u sveobuhvatnom smislu ali sve su prilike za promjenu naše prosudbe. Najviše od svega je tu prilika za svaku pojedinu osobu da u najvećoj mogućoj mjeri promijeni svoj sud.

Moramo reći da je način na koji osobe danas izjavljuju svoje sudove dok spavaju, takoreći, i kako ih brzo zaboravljaju čak i u kratkim vremenskim razmacima, zaista izvanredan. Svakako ćemo u posebnom stupnju doživjeti kako će ljudi zaboraviti sve fraze koje su izgovorili s obzirom na pravdu i nužnost borbe za pravdu protiv nepravde. Doživjeti ćemo da većina ljudi koji su na taj način nedavno govorili o „pravdi“ to zaboraviti i neće ni najmanje vidjeti da će, u neposrednoj budućnosti, velika većina onih koji su govorili o pravdi biti jednostavno zainteresirana za dovođenje do dominacije sasvim obične vlasti. Naravno, ne smijemo misliti da su bolesni na račun toga ali trebamo jednostavno težiti da jasno vidimo da, kada je osoba s jedne strane govorila o pravu, ne smije previdjeti činjenicu da najveći protest ima veze, u konačnici, s vlašću i impulsom da se dođe do vlasti. Ovo nije okrenuto protiv tih ljudi, kao što sam rekao. Ipak će biti neugodno vidjeti kako će oni koji su samo prije kratkog vremena uvijek govorili o pravdi, učiniti sebe dominantnim. To nas ne treba iznenaditi. Ali oni koji su sudjelovali, i slagali se sa svim tim govorom trebali bi biti zaprepašteni kada otkriju kako se slika potpuno promijenila! Trebali bi barem postati svjesni koliko je snažno ljudsko biće sklono formirati svoje sudove prema iluzijama a ne prema realitetima.

V.

DUHOVI STAROG ZAVJETA U SADAŠNJEM NACIONALIZMU

7 prosinca 1918

Za osobu je često teško naći njeno značenje unutar tijeka svjetskih događaja, posebno kada se uzima u obzir s višeg stajališta. Ljudi su jako neskloni da vide istinu bez predrasuda, što često rješava određene konflikte života tek nakon dugog vremenskog perioda. Jedino bi voljeli da su dobro vođeni na uzdi od kozmičkih sila, čak iako to sebi ne priznaju. Za osobu postaje posebno bez predrasuda teško naći njeno značenje kada je osuđena u svakoj pojedinoj inkarnaciji živjeti u tako katastrofalno vrijeme kakvo je sadašnje. Zatim žele pitati zašto bogovi dopuštaju takve stvari. Ne žele pitati o nužnostima života. Uvijek je u pozadini čežnja da sve bude što je moguće udobnije.

U vremenu kao što je naše, čovjek treba promatrati svakakve stvari koje se pripremaju iz kaosa. Kaos je nužan za ukupno odvijanje događaja, i često treba zauzeti položaj usred kaosa, kao i u onom što je harmonizirano. Posebno je naša peta post-atlantska epoha takvo doba da uzrokuje da čovjek prolazi kroz mnogo kaotičnog. Ali to je povezano sa svim obilježjima, cjelokupnom prirodom, ove epohe. Živimo u vrijeme u kojem čovjek mora proći kroz one pokretačke sile u tijeku evolucije koje ga postavljaju na vlastite noge i prožimaju ga individualnom sviješću. Živimo u dobu duše svijesti.

Sada, nakon svega što smo razmatrali, s čime u vezi smo doveli zajedno najrazličitije stvari koje nam mogu poslužiti da ovo naše doba napravimo razumljivim, moramo se upitati koja je najdublja osobina evolucije duše svijesti u naše vrijeme. Najdublja osobina ove epohe je da se čovjek mora na najdublji i najintenzivniji način upoznati sa svim onim silama koje su suprotstavljene harmoniziranju čovječanstva u cjelini. Iz tog razloga svjesno znanje o onim ahrimanskim i luciferskim snagama koje rade protiv čovjeka mora se postepeno širiti. Ako ne bi prošli kroz ove evolucijske impulse u kojima učestvuju luciferske i ahrimanske snage, ne bi došli do potpune upotrebe naše svijesti, i tako do razvoja duše svijesti.

Tu integraciju duše svijesti u ljudsku prirodu treba prepoznati kao jak antisocijalni impuls. Tako u sadašnjoj epohi imamo neobičnu činjenicu da se manifestacija socijalnih ideja javlja kao reakcija na ono što teži da izađe iz najintimnije prirode čovjeka, reakcija na evoluciju individualne svijesti. Ono

što mislim reći je da je razlog zašto imamo takav protest u vezi potrebe socijalizacije je da je najintimnija priroda čovjeka, upravo u naše vrijeme, najžešće suprotstavljena toj socijalizaciji. Iz tog razloga je nužno da dobijemo uvid u sve u kozmosu, u univerzumu, što održava određenu vezu s čovjekom, da bi mogli postati svjesni odnosa koji postoji između antisocijalnih impulsa koji struje iz dubina ljudskih duša i galame za socijalnim usklađivanjem, radeći kao reakcija na ono što izbija iz unutarnje prirode ljudske duše. Jednostavno je nužno da jasno vidimo da čovjek u svom životu predstavlja stanje ravnoteže između suprotstavljenih sila. Svaka ideja koju karakterizira ideja puke dualnosti — princip dobra i zla — nikad neće rasvijetliti život. Život može biti rasvijetljen jedino kada ga predstavimo sa gledišta trojstva, u kojem jedan element predstavlja stanje ravnoteže a druga dva suprotstavljene polove, između kojih se stanje ravnoteže teži stalno kretati kao njihalo. To je razlog zašto smo uzeli Trojstvo da predstavi našu Grupu; Predstavnik čovječanstva uravnotežuje Ahrimana i Lucifera, što čini središnju točku u ovoj zgradi.

Ta svijest o stanju ravnoteže za kojom se teži, ali koja je uvijek u opasnosti da se nagne na jednu ili drugu stranu, mora postati esencijalni element u koncepciji svijeta ove pete post-atlantske epohe. Kako čovjek prolazi kroz stupanj duše svijesti, razvija se prema duhu samom. Ova epoha evolucije duše svijesti trajati će dugo vremena. Ali unutar realnosti stvari se uvijek ne odvijaju na takav način da jedna slijedi drugu po predivnoj shemi. Upravo suprotno, jedna je na neki način uvučena u drugu. Dok mi u sve većoj mjeri razvijamo dušu svijesti, u pozadini uvijek čeka duh sam koji će se zatim tijekom šeste post-atlantske epohe razviti isto tako snažno kao i duša svijesti tijekom pete epohe. Jednako snažno kao što duša svijesti u svom razvoju djeluje antisocijalno, tako će duh sam raditi socijalno. Dakle možemo reći da, tijekom ove epohe, čovjek iz najintimnijih pokretačkih snaga njegove duše razvija ono što je antisocijalno, ali iza toga nešto duhovno socijalno vrši svoj utjecaj. Ovaj duhovni socijalni element koji u pozadini vrši svoj utjecaj u svojoj esencijalnoj prirodi će se pojaviti kada u šestoj post-atlantskoj epohi osvane svijetlo duha samog. Stoga nije iznenađujuće, da se u petoj post-atlantskoj epohi ono što može ući u čovječanstvo na suvremen i dobro organiziran način jedino tijekom šeste post-atlantske epohe, pojavljuje u raznim nejasnim, ekstremnim oblicima.

Tijekom pete post-atlantske epohe čovjek je izložen uznemirujućim preliminarnim pokretima onoga što će doći tijekom šeste post-atlantske epohe. Sve će zavisiti o stjecanju razumijevanja o onome što moramo proći tijekom ove pete post-atlantske epohe. Antisocijalni instinkti će igrati ogromnu ulogu, i mogu biti obuzdani i integrirani u socijalni život jedino na način koji sam nedavno objasnio. Da pomogne, čovjek će upotrijebiti socijalnu znanost koja treba biti izvedena iz opće duhovne znanosti.

Prema tome, iza mnogih borbi, sadašnjeg vremena, a također i neposredne budućnosti, socijalno pitanje će ostati u pozadini jer njegovo vrijeme još nije došlo. Ali sa svih mogućih gledišta moramo ponavljati činjenicu da ta socijalna formacija koja je zahtijevana ne može doseći stvarni život ukoliko ne uđe u savez s još dvije stvari. U šestoj post-atlantskoj epohi, taj savez će se pojaviti više-manje spontano. Tijekom ove pete epohe, socijalni život mora biti reguliran njegovanjem znanosti duha. Svaki napor da se regulira socijalni život izvan sfere znanosti duha voditi će jedino do kaosa i radikalizma, za čovječanstvo donoseći nesreću. Što se tiče socijalnog oblikovanja života, ova peta post-atlantska epoha je u istaknutom stupnju zavisna od znanosti duha. Samo uzmite u obzir ono što sam govorio jučer a također i nedavno na javnom predavanju u Baselu. Samo uzmite u obzir da je čovjek ovladao prirodom koja je rasprostranjena cijelim životinjskim carstvom. On je osvajač životinjske prirode; on unutar sebe nosi životinjsku prirodu.

Naivni darvinizam drži da je ljudski moral samo razvoj socijalnog impulsa među životinjama. Socijalni impulsi su životinji prirođeni, i postaju, baš u mjeri u kojoj su socijalni impulsi kod životinje, antisocijalni impulsi kod čovjeka. Može ponovno probuditi socijalni život jedino ako naraste iznad onog što se u njemu iz životinjske prirode razvilo kao antisocijalni impuls. To je istina. Dakle, ako bi sa tog gledišta željeli shematski predstaviti ljudsko biće, mogli bi reći da čovjek nadilazi i razvija se izvan animalnosti. Ono što je kod životinje socijalno kod čovjeka postaje antisocijalno. Ali on raste u duhovnost i unutar duhovnog može ponovno za sebe steći socijalno. Na višem stupnju nego što je onaj kojeg je čovjek dosegno u epohi duše svijesti, gdje je izrastao iz animalnosti, steći će socijalni element. To sjaji usred kaosa ovog srednjeg stadija gdje je sada.

To se mora dopuniti s druge dvije činjenice. Kada se proces socijalizacije manifestira kao elementarni impuls kao zahtjev unutar čovječanstva, ta socijalizacija sama mora uvijek donijeti prokletstvo. Proces socijalizacije može postati blagoslov jedino ako je povezan s druge dvije stvari koje se moraju razviti kroz cijelo vrijeme tijekom našeg post-atlantskog doba, sve do sedme post-atlantske epohe. To se može desiti jedino kada je povezano s onim što bi se moglo nazvati slobodnim životom mišljenja i uvidom u duhovnu prirodu svijeta koja leži iza čulne prirode. Socijalizacija bez znanosti duha i bez slobode misli nije moguća. To je jednostavno objektivna istina. Ali čovjek mora probuditi slobodu misli; mora postati zreli za slobodu misli upravo tijekom naše epohe duše svijesti.

Zašto moramo probuditi slobodu misli?

Tijekom ljudske evolucije, čovjek je u određenom smislu došao do odlučne točke u ovoj petoj post-atlantskoj epohi. Do ove pete epohe imao je mogućnost da prenatalno vrijeme nastavi svoj utjecaj u postnatalnom životu.

Razjasnimo ovo. Sve do naše epohe čovjek je unutar sebe nosio snage koje nije stekao tijekom života već ih je posjedovao kada je, kako se kaže, najprije ugledao svjetlo svijeta, kada je rođen. One su u njega utisnute tijekom vremena embrija. Te snage koje su u njega utisnute tijekom vremena embrija i koje su nastavljale raditi kroz život, čovjek je posjedovao sve do četvrte post-atlantske epohe. Tek sada smo suočeni s velikom krizom u evoluciji čovječanstva preko činjenice da te snage ne mogu više biti odlučujuće; ne mogu više raditi na takav elementaran način kao do sada. Drugim riječima, tijekom ove pete post-atlantske epohe čovjek će u mnogo većoj mjeri biti izložen utiscima života, jer snage koje su suprotstavljene utiscima života, koje se stečene u periodu embrija prije rođenja, gube svoju snagu. Ta činjenica je nešto od enormne važnosti.

Samo je u jednom pogledu život prije ovog vremena bio takav da je čovjek mogao steći nešto između rođenja i smrti, nešto što u njega nije utisnuto tijekom života embrija. Ali to je bilo moguće jedino zbog slijedećih činjenica. Jučer smo objasnili čudan fenomen spavanja u odnosu na socijalni život. Kada čovjek spava, njegov ego i astralno tijelo su izvan fizičkog i eterskog tijela. Postoji različit odnos između ega i astralnog tijela, s jedne strane, i fizičkog i eterskog tijela s druge strane tijekom spavanja od onog koji postoji u budnom stanju. Dok čovjek spava, stoji u različitom odnosu prema svom fizičkom i eterskom tijelu. Sada, postoji određena sličnost između našeg spavanja i našeg perioda embrija — sličnost, ne identičnost. U izvjesnom smislu, naš život od padanja u san do buđenja sličan je životu kojeg živimo od začeca — ili zapravo tri tjedna nakon toga — do rođenja — opet, sličan, ne identičan. Dok kao dijete ležimo u tijelu naše majke, naš život je sličan onom što kasnije doživljavamo tijekom sna, osim što kod sna udišemo vanjski zrak. Iz tog razloga moram reći samo “sličan” a ne “identičan.” Dok ležimo u tijelu majke mi ne udišemo vanjski zrak. Kada smo rođeni stimulirani smo da dišemo vanjski zrak.

Dakle, na taj način je život tijekom sna različit od embrijskog života. Sada čvrsto držite činjenicu da, dok ljudsko biće spava, njegov život je na mnoge načine sličan onom od embrija osim što je na djelu nešto što se može pojaviti samo između rođenja i smrti a ne u životu embrija. Tu je na djelu disanje. Činjenica da čovjek diše vanjski zrak uzrokuje da se na njegov organizam na određeni način utječe. Ali sve što utječe na naš organizam djeluje na ukupnost naših izražavanja života, čak i našeg psihičkog izražaja. Zbog toga što dišemo, svijet shvaćamo drugačije nego što bi to kada ne bi disali.

Sada, u evoluciji čovječanstva postoji kulturalni element. Kada pokušamo to objasniti dotičemo se značajne misterije ljudske evolucije. To je bio kulturalni element Starog zavjeta, koji je na posebno dubok način prožimao svoje inicirane s činjenicom da je čovjek različit, iz razloga disanja između rođenja i smrti, od života embrija, koji je inače poput života sna. Na tom je unutarnjem znanju o prirodi disanja odnos između starih židovskih

posvećenika, hebrejskih posvećenika Starog zavjeta, i njihova Boga Jehove bio temeljen. Bog Jehova se objavljuje, dovoljno je samo pogledati Bibliju, svom narodu. Koji je bio narod Jehove? To je bio narod koji je imao osobiti odnos prema ovoj istini o disanju koju sam upravo objasnio. To je bio razlog zašto je baš taj narod primio otkrivenje da je čovjek postao čovjek kada je primio dah života.

Stječemo posebno razumijevanje kada se to razvije na osnovi prirode ljudskog disanja. Stječemo razumijevanje života apstraktnog mišljenja, koji je u Starom zavjetu nazvan život zakona, shvaćanje primanja apstraktnih misli. Koliko god sada to čudno izgledalo za materijalističku misao, da je ljudska moć stvaranja apstrakcija u osnovi određena procesom disanja. Činjenica da čovjek može apstrahirati, da može shvatiti apstraktne misli, kao što su zakoni apstraktne misli, povezana je s njegovim procesom disanja, čak i fiziološki. Instrument apstraktnog mišljenja je, naravno, mozak. Mozak je uključen u stalni ritam sinkroniziran s ritmom disanja. Već sam više puta ovdje govorio u vezi ovog odnosa ritma mozga i ritma disanja. Objasnio sam vam kako mozak lebdi u cerebralnom fluidu, i kako taj fluid, kada je zrak izdahnut, teče dolje kroz kralježnicu i ulijeva se u trbušnu šupljinu; kako je fluid ponovno istisnut gore kada je zrak udahnut tako da dolazi do stalne vibracije: s izdisanjem, poniranje cerebralnog fluida; s udisanjem, uzdizanje cerebralnog fluida i potapanje mozga u cerebralni fluid. Sposobnost ljudskog bića da stvara apstrakcije povezana je čak i fiziološki s ritmom disanja.

Ljudi koji su u posebnoj mjeri temeljili stvari na procesu disanja bili su isto tako ljudi procesa apstrakcije. Iz tog razloga su posvećeni mogli njihovu narodu pružiti posebno otkrivenje, jer su stvari razumjeli na način Jehove, pošto je ovo otkrivenje bilo potpuno prilagođeno procesu apstraktnog mišljenja. To je tajna otkrivenja Starog zavjeta. Čovjek je primio otkrivenje koje je bilo prilagođeno sposobnosti apstrakcije, sposobnosti apstraktnog mišljenja. Mudrost Jehove je bila prilagođena apstraktnom mišljenju.

Što se tiče te mudrosti Jehove, čovjek u običnom stanju svijesti spava. Posvećenici Jehove su u vezi njihove inicijacije jednostavno primili ono što čovjek od padanja u san do buđenja doživljava preko disanja. Zbog te činjenice, osobe koje su sklone poluistinama često su imenovali Jehovu kao božanstvo koje regulira spavanje. To je također točno. On je pružio čovjeku onaj element mudrosti koji bi doživio ako bi postao vidovit kao što su postali posvećeni, i trebao bi svjesno doživjeti život između padanja u san i buđenja. Sada, to nije doživljavano od obične svijesti u vremena Starog zavjeta, već je čovjeku dano kao otkrivenje, tako su u toj mudrosti Jehove primili kao otkrivenje ono kroz što su morali spavati. Bilo je nužno kroz to spavati, pošto se inače proces života ne bi mogao nastaviti.

Ovo je esencijalni element kulture Starog zavjeta. Noćna mudrost je bila otkrivena kao mudrost Jehove. U određenoj mjeri — ali vas molim da

primijetite da kažem u određenoj mjeri — ta mogućnost je za čovjeka bila iscrpljena tijekom perioda kada se približio Misterij na Golgoti jer je ta mudrost, koja je na neki način mudrost sna i disanja, jedna sedmina sve mudrosti koju čovjek mora razviti tijekom svoje evolucije. To je mudrost samo jednog od Elohima, odnosno, Jehove. Ostalih šest sedmina je moglo i može doći čovječanstvu jedino dok Krist impuls utječe u čovječanstvo. Možemo dakle reći da, dok se Jehova objavljivao, on je objavljivao mudrost noći i disanja u očekivanju. Šest ostalih Elohima, tvoreći u njihovoj ukupnosti zajedno sa sedmim Elohimom Krist impuls, objavljuju svu drugu mudrost, koja dolazi čovjeku između rođenja i smrti drugačije nego preko disanja.

Unutar kulture života Starog zavjeta čovjek bi bio potpuno antisocijalan da Jehova svom narodu nije objavio socijalni element u apstraktnom zakonu koji je regulirao i harmonizirao njihov život.

Sada, Jehova je mogao steći potpunu kontrolu za sebe gurajući druge Elohime natrag, kao što sam vam objasnio, na neki ih način svrgavajući. To je uzrokovalo da drugi, niži duhovni entiteti dođu u kontakt s ljudskom prirodom i zaposjednu je. Čovjek je bio izložen tim drugim entitetima, tako da imamo dva stanja tijekom evolucije Starog zavjeta: prvo, harmonizirajuću mudrost Jehove u onom što je Židovima dano kao njihov Zakon, što je u isto vrijeme uključivalo njihov socijalni život; drugo, ono što je bilo suprotstavljeno toj socijalnoj uniji, niži entiteti se približavaju ljudskoj prirodi jer drugim Elohim još nije bio dan pristup u vrijeme prije Misterija na Golgoti. Ti niži entiteti su usmjeravali njihove snažne napade u antisocijalnom smislu protiv elementa Jehove.

Osobita je činjenica da je, sredinom devetnaestog stoljeća, u petoj dekadi, Jehova u određenom smislu prestao vladati suprotstavljenim duhovima sa svojim utjecajem, tako da su stekli posebnu moć. Tek tijekom devetnaestog stoljeća je po prvi puta postalo stvarno nužno da Krist impuls, koji je prije bio samo u preliminarnom stadiju kao što sam često naglašavao, bude zaista shvaćen. Ljudska kultura bez tog impulsa ne bi mogla dalje napredovati i posebno je socijalni element bio suočen s tom važnom krizom. Bilo je nužno da se Krist impuls razumije za budućnost. Bez razumijevanja Krist impulsa, ni jedan socijalni zahtjev ne vodi prema bilo kakvom zdravom cilju.

Gotovo dvadeset stoljeća tijekom kojih je kršćanstvo prethodno bilo rašireno bili su samo pripremni stupnjevi za stvarno razumijevanje Krist impulsa jer Krist impuls može biti shvaćen samo u duhu. Sve se događa postupno. U našim kritičnim vremenima, kada smo suočeni s krizom s obzirom na upravo one stvari na koje sam vam skrenuo pažnju, situacija je slijedeća. Instinkt koji vodi samo do mudrosti Jehove još seže u naše doba kao ostatak, težeći prema mudrosti koja je zavisila od onog što je stečeno tijekom života embrija i mijenjana je jedino nesvjesnim procesom disanja.

Mudrosti Jehove potrebno je otkrivenje da bi ušla u našu svijest. To je bilo dovoljno sve do doba dok se duša svijesti nije razvila do određenog stupnja. Sada, pošto se duša svijesti razvila do ovog stupnja, čovječanstvo ne može dalje napredovati s mudrošću Jehove koja je prilagođena disanju, ali je istina da je napravljen trud da se napreduje s nečim što je postalo nedovoljno prema unutarnjim potrebama. Kako, za život između rođenja i smrti, ono što je povezano s procesom disanja ostaje nesvjesno, židovska kultura je bila narodna kultura, ne individualizirana kultura čovječanstva. To je bila narodna kultura u kojoj je sve bilo povezano s podrijetlom od zajedničkog plemenskog oca. Židovsko otkrivenje je, u svojoj esencijalnoj prirodi, otkrivenje prilagođeno židovskom narodu, jer uzima u obzir ono što je stečeno tijekom života embrija i mijenja se jedino preko nesvjesnog elementa, procesa disanja.

Što je rezultat te činjenice u naša kritična vremena? Rezultat je da oni koji neće postati pristaše mudrosti Krista koja u ljudsko biće unosi drugi element, stečen tijekom života između rođenja i smrti odvojeno od procesa disanja, žele nastaviti njihov odnos s mudrošću Jehove i da čovječanstvo bude utemeljeno jedino na temelju narodnih kultura. Sadašnja galama u korist organizacije koja se sastoji od pojedinaca iz samih naroda zaostali je ahrimanski zahtjev za utemeljenjem takve kulture, u kojoj svi narodi predstavljaju samo narodne kulture, odnosno, kulture Starog zavjeta. Narodi u svim dijelovima svijeta bi postali kao židovski narod Starog zavjeta. To je zahtjev Woodrow Wilsona.

Ovdje smo se dodirnuli najdublje misterije, koja će se razotkriti u najrazličitijim formama. Socijalni element koji je antisocijalan u pogledu čitavog čovječanstva i poduhvata se utemeljiti socijalni život samo na pojedinim narodima teži se manifestirati kao ahrimanski element. Kulturalni impuls Starog zavjeta bi se održavao u ahrimanskoj formi.

Dakle vidite da stvari nisu tako jednostavne kako ljudi pretpostavljaju misleći da je nužno jedino promisliti ovu ili onu stvar da bi predložili ideale za čovjeka. Moramo moći pogledati stvarnost. Moramo biti u stanju reći što stvarno upravlja i razvija svoje snage usred tih realiteta. Čovjek je u stvari suočen, s izgledima da ne bude više u mogućnosti temeljiti svoj život na samoj podsvijesti ili da dođe do toga da je nužno da temelji život na svjesnom elementu između rođenja i smrti. Nesvjesno zavisi o procesu disanja i tako neizbježno i s onim što je povezano s procesom disanja, o cirkulaciji krvi, o liniji podrijetla, o krvnim vezama, o nasljeđivanju. Kultura koja mora nastati ne može temeljiti socijalni poredak samo na krvnim vezama jer krvne veze nose samo jednu sedminu onog što treba biti utemeljeno u kulturi čovječanstva. Ostalih šest sedmina treba dodati preko Krist impulsa: U petoj epohi, prvu; u šestoj epohi, drugu; u sedmoj epohi, treću. Ostatak se širi u periodima vremena koji slijede. Iz tog razloga u čovječanstvu se treba

postupno razviti ono što je povezano s pravim Krist impulsom, a ono što je povezano samo s impulsom Jehove mora biti istisnuto.

Tipično, dalekosežne težnje impulsa Jehove dogoditi će se, posljednji puta, u onom što proletarijat shvaća kao međunarodni socijalizam. U biti, to je zadnje miješanje impulsa Jehove. Suočeni smo s čudnom situacijom da će svaki narod postati narod Jehove, i svaki narod će istovremeno zahtijevati pravo da širi vlastiti kult Jehove, vlastiti socijalizam, kroz svijet.

To će biti dvije suparničke snage među kojima se mora naći ravnoteža. U svemu što u tijeku evolucije dolazi kao objektivna nužnost miješa se osjećaj, sentiment, ljudskih bića koja zauzimaju ovaj ili onaj odnos prema različitim nacionalnim grupama, i koji rade uznemirujuće unutar objektivno neizbježnog tijeka evolucije. Preko mudrosti Jehove jedna od sedam vrata jedinstva čovječanstva su bila otvorena. Druga vrata će se otvoriti kada postane poznato da ono što čovjek nosi sa sobom kao fizičku i etersku prirodu tijekom života postaje bolesno. Naravno, ne mislim na akutne bolesti, ali u našoj petoj epohi život je identičan s procesom postupnog postajanja bolesnim. To je istinito od četvrte epohe; to je posebno točno u petoj epohi. Proces života je ista stvar, jedino što je postupna, kao i akutna bolest, jedino što se ona odvija rapidno. Ako, stoga, akutna bolest mora biti liječena posebnim procesom, nešto što donosi iscjeljenje također mora uči i u ljudski život.

Ukratko, prirodni život ljudskih bića, od pete post-atlantske epohe nadalje biti će vrsta stalnog, postupnog postajanja bolesnim. Svi utjecaji obrazovanja i kulture moraju biti usmjereni na cilj ozdravljenja. Na izvjestan način, to je prva istinska aktivacija Krist impulsa: iscjeljenje. To je posebna misija Krista u petoj post-atlantskoj epohi — da bude Iscjelitelj, Onaj koji iscjeljuje. Drugi oblici Krist impulsa moraju ostati u pozadini. U šestoj post-atlantskoj epohi, Krist impuls mora raditi u smjeru vidovnjaštva. Tu dolazi do razvoja duha samog unutar kojeg čovjek ne može živjeti bez vidovnjaštva. U sedmoj post-atlantskoj epohi kao treći element razviti će se vrsta proročke prirode, pošto ona mora, zaista, proročki prijeći preko cijelog novog perioda. Druga tri člana šesterostrukog bića Krista svoj utjecaj će vršiti u slijedećim periodima. Krist impuls tako mora naći svoj put u čovječanstvo, kao element koji čovječanstvo prožima socijalnom toplinom tijekom sadašnje i dvije slijedeće kulturalne epohe, odnosno, kao proces iscjeljenja, vidovnjački proces i proročki proces. To je stvarni živi ulazak Krist impulsa. To će prodrijeti i u druge stvari nužne za evoluciju koje smo već spominjali. Jedna vrata su bila otvorena preko mudrosti Jehove, ali ta su vrata sredinom devetnaestog stoljeća postala beskorisna. Ako bi čovječanstvo prošlo samo kroz ta vrata, jedino što bi slijedilo bi bilo da bi svaki narod razvio hebrejsku kulturu, svaki na svoj način. I druga vrata se trebaju otvoriti. Mudrost inicijacije, koja će biti upoznata kroz druga, treća, i četvrta vrata, treba dodati mudrosti koja je upoznata kroz vrata Jehove. Samo na taj način

čovjek može narasti u druge povezanosti od onih koje su regulirane vezama krvi i disanja.

Ovo pak čini, kritični element našeg doba. Činjenica je da ljudska bića žele očuvati regulaciju svjetskog poretka prema krvnim vezama, koja na ahrimanski način dolazi iz drevnih vremena, ali da unutar njega nužnost teži vani izvan tih krvnih veza. U budućnosti ono što kontrolira socijalni život ne može proizlaziti iz bilo čega što ima veze sa srodstvom. Upravo suprotno, samo ono što sama duša vlastitom slobodnom odlukom može doživjeti kao da to regulira socijalni poredak biti će valjano. Unutar njega nužnost će tako voditi čovjeka da će sve što prodire u socijalni poredak iz puke krvne veze biti eliminirano. Sve ovakve stvari se u početku manifestiraju žestoko. U našem dobu mora se razviti duhovno znanje i sloboda misli, posebno sloboda misli u oblasti religije. Znanost o duhu mora se razviti iz razloga jer čovjek mora ući u odnos s čovjekom. Ali čovjek je duh. Čovjek može ući u odnos s čovjekom jedino kada pristupa iz duha. Odnos u koji su ljudi ulazili u ranijim stupnjevima ima svoj izvor u nesvjesnom duhu koji vibrira u krvi, u skladu s mudrošću Jehove, koja vodi samo do apstrakcije. Ono slijedeće do čega čovjek treba biti doveden mora biti nešto dohvaćeno u duši. Poganski narodi su imali svoje mitove u slikovitoj formi, stvorene kroz atavizam u drevnim kulturalnim oblicima. Židovski narod je imao svoje apstrakcije, ne mitove, već apstrakcije: Zakon. To je nastavilo postojati. To je bilo prvo podizanje ljudskog bića do konceptualne snage i do snage misli. No, iz čovjekova sadašnjeg gledanja na stvar, koje je samo oživljavanje zapovijedi, „Ne pravi sebi lika ni obličja”, čovjek se mora okrenuti sposobnosti duše koja ponovno može, ovaj puta svjesno, formirati slike. U budućnosti, samo u slikama, imaginacijama, socijalni život može biti ispravno utemeljen. Socijalni život može biti reguliran u apstrakcijama jedino što se tiče pojedinog naroda, i regulacija za narod u socijalnim odnosima je bila ona od Starog zavjeta. Slijedeći oblik regulacije socijalnog života zavisiti će o sposobnosti da se na svjestan način upotrijebi ista sila koja je jednom postojala atavistički, u nesvjesnom ili polusvjesnom obliku, u čovjekovoj sposobnosti izgradnje mitova. Ljudi bi bili potpuno ispunjeni antisocijalnim instinktima ako bi težili nastaviti širenje pukih apstraktnih zakona. Moraju opet doći na put svoje koncepcije svijeta, oslikavanja. Iz tog svjesnog stvaranja mita pojaviti će se također mogućnost za razvoj socijalnog elementa u odnosu čovjeka i čovjeka.

Možete pogledati skulpturalnu figuru kao što je ona od naše Grupe: predstavnici Čovjeka, Lucifera i Ahrimana. Tu se po prvi puta suočava ono što radi u cijelom ljudskom biću, jer čovjek je u stanju ravnoteže između luciferskog i ahrimanskog. Ako u stvarnom životu budete prožeti impulsom da se sa svakom osobom suočite na takav način da u njoj točno vidite to trojstvo, tada je počinjete razumjeti. To je esencijalna sposobnost, koja u sebi nosi impuls razvoja u ovoj petoj post-atlantskoj epohi. Tako više ne bi trebali prolaziti jedan kraj drugog kao što prolaze utvare, tako da ne

stvaramo sliku jedan o drugom već drugu osobu samo definiramo s našim apstraktnim konceptima. Istina je da sada ne radimo ništa više. Prolazimo jedni kraj drugih kao da smo utvare. Jedna utvara formira koncept, „To je drag čovjek”, a druga, „To nije baš tako drag čovjek” ... „To je loš čovjek” . . . „To je dobar čovjek”, — svakakvi ovakvi apstraktni koncepti. U općenju čovjeka s čovjekom nemamo ništa osim paketa apstraktnih koncepata. To je esencijalna stvar koja je u čovječanstvo ušla iz načina života Starog zavjeta: „Ne pravi sebi lika ni obličja”. To neizbježno mora voditi asocijalnom životu ako ćemo tako nastaviti dalje. Ono što teče iz najdublje prirode čovjeka, teži ka ostvarenju, je da, kada se jedan pojedinac suoči s drugim, iz druge osobe na određeni način mora teći slika, slika tog posebnog oblika ravnoteže koju svatko manifestira individualno. Ali to zahtijeva, naravno, povećani interes koji sam vam često opisivao kao temelj socijalnog života, kojeg svaka osoba treba imati za drugog. Trenutno još nemamo jakog interesa za drugu osobu. Iz tog razloga je kritiziramo, osuđujemo je, formiramo naše sudove prema simpatijama i antipatijama a ne prema objektivnoj slici koja nam dolazi u susret od drugog.

Ova će se sposobnost koja će na određeni način mistično biti stimulirana, ostvariti. U ljudski život će ući kao poseban socijalni impuls. S druge strane, duša svijesti teži da dođe na antisocijalan način da završi dominaciju u petoj post-atlantskoj epohi. S druge strane opet, nešto drugo iz prirode čovjeka teži vani, odnosno, sposobnost formiranja slika o ljudskom biću s kojim živimo. Tu se pojavljuju socijalni impulsi, socijalni instinkti. Jednostavno je činjenica da ove stvari leže u daleko većim dubinama nego se to obično pretpostavlja kada ljudi govore o socijalnom i antisocijalnom.

Sada se u vašim umovima može pojaviti pitanje kako ćemo postepeno steći sposobnost da nam slika druge osobe skače u susret. Tu sposobnost moramo steći u životu. Sposobnosti Jehove su nam dane pri rođenju; razvijamo ih u životu embrija. Kultura budućnosti neće za ljude stvari činiti toliko udobne. Sposobnosti koje osoba mora pokazati morati će razviti tijekom njenog života. U obrazovanje moraju ući mnogo konkretniji i određeniji principi od onih koji sada dominiraju u pedagogiji na tako krajnje konfuzan način. Najvažnije je od svega da se ljudima usadi instinkt da tijekom ovog života češće gledaju natrag, ali na pravi način. Ono što ljudi sada razvijaju kao sjećanja na ranija iskustva još je većim dijelom označeno sebičnim karakterom. Ako osoba na nesebičan način gleda natrag na ono što je doživjela u djetinjstvu, mladosti, itd. — u skladu s dobom koje je dosegla — tamo se kao iz sivih dubina duha pojavljuju razne osobe koje su bile povezane s njenim životom raznovrsnim vezama.

Pogledajte natrag svoj život i manje obratite pažnju na ono što vas zanima kod vas samih a mnogo više na one likove koji su s vama došli u kontakt, obrazovali vas, bili vam prijatelji, pomagali vam, možda vam također i naškodili — često vas ozlijedili na koristan način. Jedna stvar će vam tada

postati očita a to je koliko malo razloga osoba zaista treba pripisati sebi za ono što je postala. Često je u nama nešto važno zbog činjenice da je neka osoba s nama došla u kontakt u izvjesnoj dobi, i — možda, bez da to sama zna, ili možda, bivajući potpuno svjesna te činjenice — privukla našu pažnju na ovo ili ono. U sveobuhvatnom smislu, stvarno nesebično proveden pregled naših života sastoji se od svakakvih stvari koje nam ne daju priliku da sebično uronimo u naše vlastito biće, da razmišljamo o sebi, već nas vode da raširimo naše poglede da uključuje one likove koji su došli s nama u kontakt. Uronimo sa stvarnom ljubavlju u ono što je ušlo u naš život. Često ćemo otkriti da nam ono što je u određenom periodu u nama pobudilo antipatiju nije više toliko neugodno kada prođe dovoljno vremena jer počinjemo vidjeti unutaranju vezu. Činjenica da je na nas u određeno vrijeme morala neugodno utjecati ova ili ona osoba mogla je za nas biti korisna. Često više dobijemo od štete koju nam se napravi nego od napretka koji nam priušti neko drugi. Bilo bi dobro ako bi osoba češće tako pregledala svoj život, i prožela svoj život s uvjerenjima koja teku iz takvih samopromatranja. „Koliko zaista malo prilika imam da se bavim sobom! Koliko neizmjereno bogatiji moj život postaje kada pogledam natrag na sve one koji su ušli u moj život!” Na ovaj način se oslobađamo od nas samih kada provedemo takav nesebičan pregled. Mi zatim pobjegnemo od tog strašnog zla našeg vremena, kojem mnogi padnu kao žrtve, razmišljanja o sebi. Iznimno je nužno da se oslobodimo tog razmišljanja o sebi. Svatko tko je jednom osjetio moć ovakvog samopromatranja kakvo sam upravo opisao naći će sebe previše nezanimljivim da mnogo vremena provede razmišljajući o vlastitom životu. Neograničeno svijetlo je bačeno na ovaj naš život kada ga vidimo osvijetljenog s onim što u njega ulazi iz sivih dubina duha.

Ali to ima takvu moć klijanja nad nama da mi zaista stječemo imaginativne snage nužne da se suočimo s ljudskim bićem koje je naš suvremenik na takav način da se u njemu manifestira ono što nam se pojavljuje tek nakon mnogo godina u našem pregledu onih likova s kojima smo živjeli zajedno. Tako stječemo takvu sposobnost da slike zapravo dolaze u susret nama od pojedinaca s kojima smo suočeni.

Kultivacija socijalnog života, koja je u ranija vremena imala svoj izvor jedino u krvnim vezama, ne zavisi toliko mnogo o bilo kakvim socijalističkim programima, već o čovjekovom postajanju duhovno-socijalnim bićem. On će postati takvo biće probudivši u sebi, na način koji sam opisao, dublje snage koje mogu dovesti do toga da se u njemu rodi sposobnost slikovitog poimanja drugog ljudskog bića. Inače, uvijek ćemo ostati antisocijalna bića, sposobna pristupiti drugima jedino prema simpatijama ili antipatijama, nesposobni da im pristupimo u skladu sa slikom koja dolazi od svake osobe ako samo razvijemo snage formiranja slika u našem općenju s njima. Upravo u socijalnom životu čovječanstva mora ući princip, „Pravi sebi lika i oblića svog bližnjeg”. Tada, kada formiramo sliku našeg bližnjeg, obogaćujemo naš vlastiti duhovni život; tada poklanjamo blago našem vlastitom unutaranjem

duševnom životu sa svakim ljudskim poznanstvom. Tada više ne živimo više tako da A živi tamo, B tamo, C tamo, već A, B i C žive u D; A, B i D žive u C; C, D i E žive u A; itd. Stječemo sposobnost da druga ljudska bića žive u nama.

Ali to treba steći; to u nama nije rođeno. Ako bi jednostavno nastavili kultivirati one osobine koje su u nama rođene, nastavili bi unutar granica puke krvne kulture, ne kulture kojoj bi se u pravom smislu mogla pripisati riječ ljudsko bratstvo. Jedino kada drugo ljudsko biće nosimo u nama možemo stvarno govoriti o ljudskom bratstvu, koje se do sada pojavljivalo samo kao apstraktna riječ. Kada oblikujemo sliku druge osobe, koja je kao blago utisnuta u našim dušama, tada u oblasti našeg duševnog života nosimo nešto od nje baš kao što u slučaju krvnog brata nosimo nešto kroz zajedničku krv. Ovaj izborni afinitet kao osnova socijalnog života mora na konkretan način zauzeti mjesto pukog krvnog afiniteta. To je nešto što se stvarno treba razviti. Od ljudske volje mora zavisiti da odredi kako bi bratstvo među ljudima trebalo biti probuđeno.

Ljudska bića su do sada bila razdvojena. Ona trebaju postati socijalizirana u bratstvo. Da mnogostrukost ne bi bila izgubljena, najdublji element u čovjeku, misao, u svakoj pojedinoj osobi mora se moći uobličiti individualno. S Jehovom je svaki narod stajao u odnosu. S Kristom u odnosu mora stajati svaka pojedina osoba. Ali činjenica da će tako biti probuđeno bratstvo traži kompenzaciju na potpuno drugom polju, odnosno, kroz slobodu misli.

VI.

PRIROĐENE SPOSOBNOSTI NACIJA SVIJETA

8 prosinca 1918

Na zadnja dva predavanja sam naglasio da takozvano socijalno pitanje uopće nije tako jednostavno kako se to obično misli, i da je nužno pažljivo uzeti u obzir složenu prirodu čovjeka. Moramo uzeti u obzir činjenicu da u njemu postoje i socijalni i antisocijalni impulsi i da moraju doći do izražaja bez obzira kakva socijalna struktura postoji i kakve su socijalne ideje realizirane. Kao što smo vidjeli, antisocijalni impulsi, posebno u našoj epohi duše svijesti, igraju posebnu ulogu. Na određeni način u evoluciji čovječanstva imaju obrazovnu misiju u tome što uzrokuju da čovjek stane na svoje noge. Biti će prevladani zbog činjenice da će, nakon epohe duše svijesti, slijediti epoha duha samog, koja je već u pripremi, čija će esencijalna misija biti dovesti čovječanstvo u socijalnu uniju. To se neće dogoditi, međutim, na takav način kako sada sanjaju ljudi koji se prepuštaju iluzijama, već na takav način da će jedna osoba stvarno poznavati i biti zainteresirana za drugu kao za ljudsko biće. Ukratko, treba usmjeriti pažnju na drugu osobu tako da svaki pojedinac stekne sposobnost razumijevanja drugog s punim interesom.

Ono što danas dolazi na svijetlo kao socijalni zahtjev, čini na neki način vrstu čarke ili prethodnice, vrstu pripreme, koja prirodno uzima kaotičnu formu i uzrokuje mnoge greške i iluzije jer je to samo zametak nečega što će doći kasnije. Te iluzije i greške su zbog činjenice da socijalni impulsi u sadašnje vrijeme u velikoj mjeri dolaze iz nesvjesnog ili podsvjesnog, i nisu pojašnjene duhovnim znanjem o svijetu ili o čovječanstvu. Forma iluzije posebno dolazi do izražaja u razvoju takozvane ruske revolucije. To karakterizira činjenica da u sadašnjoj manifestaciji nema pravu vezu s onim što se priprema kao narod u Rusiji za dolazeću šestu post-atlantsku epohu. Radije, to je uvedeno iz apstrakcija. Tako su ovi više-manje iluzorni ideali sadašnje ruske revolucije posebno značajni u vezi proučavanja ovih kaotičnih težnji unutar čovječanstva u odnosu na nešto što dolazi kasnije. Mogli bi reći da izgleda kao posebna osobina vođe ruske revolucije, Trockog, koji je tipični apstraktno misleći čovjek, živi potpuno u apstrakcijama, da zaista nema ni najmanje pojma da u stvarnosti postoji nešto kao ljudski socijalni život. Promišljeno je nešto sasvim strano realnosti i usađuje se u stvarnost.

To nije kritičizam već puki opis. Jednostavna je istina da je karakteristika našeg doba sklonost prema apstrakciji, prema razmišljanju koje je stvarnosti strano, također želi unutar stvarnosti ugnijezditi takve principe kao što je jednostavno pretpostavljanje bez ikakvog znanja o zakonima te stvarnosti. Ti principi su smatrani potpuno ispravnim bez obzira na složenost ljudskog života, kako ga proučavamo uz pomoć duhovnog koje leži u osnovi vanjske fizičke stvarnosti. Ali što god da će ući u egzistenciju mora proizaći iz te stvarnosti. Iz tog razloga, pošto je u ovom slučaju u prvi plan dovedeno nešto toliko strano stvarnosti, što na kaotičan način uključuje svakakve impulse i instinkte zbog načina razmišljanja proletarijata, stoga se veliki značaj pridaje idejama koje se teže realizirati u ruskoj revoluciji i koje žive u ruskim revolucionarnim glavama sadašnjeg vremena.

Sa ovog gledišta one su iznimno značajne. Zaista, možemo vidjeti da su u Rusiji osobe s najrazličitijim koncepcijama života imali udjela oblikovanju revolucionarnog pokreta u kratkim isječcima vremena. Kako su u Rusiji stvari dovedene do vrhunca, stvarni socijalni problem sadašnjeg doba je postao aktualan pod utjecajem ratne katastrofe. Iz ove aktualnosti problema vlasništva tamo se u Rusiji zatim razvila u ožujku 1917 takozvana Februarska revolucija, čiji je esencijalni cilj bio srušiti one političke snage koje su stajale iza sustava vlasništva. Ali ovaj čisto politički, krajnje politički, oblik revolucije uskoro je stavljen po strani na samim početnim stupnjevima revolucionarnog razmišljanja od onih ljudi koji su shvaćani, prema terminologiji Trockog, da su ljudi od razumijevanja. Oni su ljudi koji su, pomoću svakakvih špekulacija, oštroumnih koncepata, ideja, i još oštroumnijih utisaka transformiranih u koncepte, željeli dovesti socijalnu strukturu. Ti su se revolucionari prvenstveno sastojali od onih osoba koji su već ranije imali više ili manje udjela u formiranju socijalne strukture, inteligencija, trgovci, industrijski krugovi, svi koji su kretali od razuma u naporu da dođu do nekakve socijalne formacije.

Trocki, međutim, smatra, pomalo opravdano čak iako relativno i jednostrano, da one osobe koje žele donijeti socijalnu strukturu na taj način preko raznih špekulacija, s dobrim namjerama i dobrom voljom, samo kočće revoluciju. Oni nemaju nikakvu sposobnost, nisu sposobni uopće ništa napraviti. Na osnovi razmišljanja koja sam vam predstavio znate da je pogled na svijet proletarijata prvenstveno sklon sudu da se takvim razmatranjima ništa ne može postići bez obzira koliko su oštroumna, čak i ako su potpuno naslonjena na temelje položene od onih osoba koje Trocku zove brbljivci ili pričalice jer mogu tako pametno govoriti. Drugim riječima, ta racionalna razmatranja su odbačena od pogleda na svijet proletarijata iz određenog instinkta, koji je postepeno postao teorija marksizma. Jednostavno se ne vjeruje da do bilo kakve zadovoljavajuće socijalne strukture može doći bilo kakvom vrstom racionalnih razmatranja. Jedina stvar koju proletarijat vjeruje je da se plodonosne ideje rađaju samo u glavama samog proletarijata, u glavama onih masa koje ne posjeduju ništa, i iz ekonomskih uvjeta u

kojima žive članovi proletarijata. Takve ideje se ne mogu roditi kod buržoazije ili bilo koje druge klase, iz razloga jer oni neizbježno misle različito zbog njihovih karakterističnih predodžbi. Jedino unutar klase radnika se javljaju ideje koje mogu dati pokretačku snagu koja će dovesti do buduće socijalne tvorevine.

Kada tu činjenicu uzmemo u obzir, jasno je da je neizbježan zaključak za glavu kao što je ona od Trockog, da je jedina stvar koju treba napraviti lišiti buržoaziju onog što posjeduje i klase bez imovine dovesti u poziciju vladanja. To je nešto što se u takvim glavama priprema već desetljećima, i sada to žele uvesti u Rusiji kada se velika kriza pojavila u toj zemlji. Do tih uvjeta je trebalo doći preko takozvane oktobarske revolucije, nakon što su druge stranke — ako ih tako možemo zvati — ostale po strani oduzimanjem moći od samog proletarijata. Sa ovog su gledišta, koje je naravno čisto apstraktno i konkretno jedino u toj mjeri što sve čini zavisnim od jedne klase ljudi, tako čineći stvarnost, vodeće osobe ruske revolucije vodile stvari od listopada 1917.

Sada, takav revolucionarni način razmišljanja dovodi do izvjesnih poteškoća. Te poteškoće u Rusiji slijede u posebno snažnom obliku, i to je obilježeno određenim posebnim preduvjetima, kao što znate na osnovu naših duhovno znanstvenih rasprava. Te poteškoće proizlaze iz postojećih klasnih formacija u cijelom svijetu, jedino se manifestiraju na posebno snažan način zbog ruskih uvjeta. Prva velika poteškoća je da se cijelo socijalno i političko vođenje čovječanstva predaje klasi koja je prije bila lišena svega, i nema nikakve veze s takozvanom kulturom. Proleter, koji zapravo preuzima upravljač, prije je bio isključen iz svih onih pokretačkih snaga koje su utemeljile postojeći faktor moći. On do tada nije nikada na tržište nosio ništa osim svog vlastitog rada, svoje fizičke sposobnosti za rad.

Takvo stanje postoji u svim zemljama. Tako će svugdje doći do toga da, u mjeri u kojoj se revolucija uspinje, proletarijat će u početku preuzimati vodstvo kao politička skupina. Sve će se, međutim, nastaviti kao što je i bilo, u izvjesnom smislu. One osobe koje su do tada imale administrativnu moć će ostati na svojim položajima jer su tehnički obučene i znaju svoj posao. Drugim riječima, neće biti daljnje promjene osim što će se upravni odbor laika ubaciti u cijeli aparat prenesen iz drevnih vremena. Ali važna stvar je da je taj upravni odbor laika posebne vrste, proletherske vrste, i biti će sačinjen isključivo od proletarijata. Pošto će sve te osobe pripadati proletarijatu oni će željeti osigurati da vrijedi načelo da ideje upravljanja u budućnosti mogu doći samo iz glava proletarijata. Takvo vodstvo ne može biti podčinjeno tome kao što je nacionalna ili ustavotvorna skupština, jer bi to bilo izvjesno nastavljanje onog što je bilo ranije. Radije, ono što će doći mora biti radikalna transformacija. Nije potrebno prvo birati; oni koji će voditi su tu jednostavno jer pripadaju proletarijatu. Neće biti nacionalne ustavotvorne skupštine, već diktatura proletarijata.

U početku, vodilo je do poteškoća to što su proleter, kao što sam rekao, laici, koji mogu samo nadgledati one koji su nastavili prethodnu administraciju. Ti pojedinci se, naravno, drže ranijih interesa. Dakle, posebno u Rusiji, proleter su došli na vrh. Prije nisu imali nikakve veze sa stvarima koje pripadaju državnom organizmu i bili su osuđeni preuzeti svakoga tko je vodio takve stvari prema idejama koje odgovaraju ranijem državnom organizmu. Time su u državu donijeli, koja je u cijelosti trebala biti podvrgnuta diktaturi proletarijata, interese koji pripadaju staroj građanskoj državi. Ti se ljudi ponašaju upravo kao neprijatelji koji, premda ne vode otvorenu borbu ni kontra revoluciju, ipak u zemlju neprijatelja prenose sve što će u njoj raditi destruktivno. Na taj su način proleter koji su preuzeli vodstvo u Rusiji gledali na djelovanje starih carskih grupa kao na sabotažu. Njihova prva bitka je bila prevladati tu sabotažu koja se sastojala u naporu da se prenese u režim ono što bi zapravo bila podrška jedino starom režimu. Proces je bio isti kao kada bi građanin jedne zemlje koja nije otvoreno započela bilo kakvu vrstu neprijateljstva odnio otrovne tvari u stranu zemlju da impregnira njeno tlo tako da ništa ne može rasti. Tako su članovi proletarijata gledali na ono što je dolazilo od starih dužnosnika kao na sabotažu. U početku su najžešće primjenjivani propisi bili usmjereni prevladavanju te sabotaže. Tu nisu pokazali nikakvu suzdržanost. Sve što je smatrano destruktivno nastojalo se potpuno iskorijeniti, a osoba kao Trocki je zaista uvjerena da je sada sabotaža u određenoj mjeri već prevladana. Oni koji su napravili bilo što u kršenju volje naroda i razmišljanja proletarijata su protjerani ili na drugi način kažnjeni.

Poteškoća, međutim, zasigurno nije prevladana, kako sam Trocki savršeno dobro vidi, samo boreći se protiv takozvane sabotaže. On vidi da je nužno zadržati cijelo tijelo bivše administracije, ali da ga treba upregnuti da služi osnovnim svrhama vodstva proletarijata.

Trocki, na primjer, u tome vidi prvu veliku poteškoću. To je nešto za što on vjeruje da može biti prevladano njegovim apstraktnim načinom, ali to neće moći napraviti. Na toj točki počinju iluzije, iz jednostavnog razloga jer Trocki je duh stran stvarnosti. Ovaj iluzorni element je temeljen na apstraktnom pojmu da je moguće napraviti cjelokupno tijelo tehničkih dužnosnika, intelektualaca i trgovaca, sluga upravnog odbora koje se sastoji samo od članova vladajućeg proletarijata. U toj iluziji se očituje nevjerica u konfiguraciju života duše i duha. Jednostavna činjenica je da će se, nakon određenog vremena, uvjeti preokrenuti upravo na ono kakvi su bili ranije. Ako su održavane stare ideje, ako se propusti shvatiti istina onog što sam ovdje često naglašavao — da socijalna transformacija mora proizaći iz novih razmišljanja — ako je staro osoblje, stari dužnosnici, stari generali jednostavno vraćeni na njihove položaje, ako je jednostavno preuzeto staro i ljudi ne napreduju u susret novom, najviše preko obrazovanja, to se mora vratiti na ono što je bilo. Drugim riječima, takav proces neće prevladati uvjete već će ih jednostavno nastaviti. Na određeno vrijeme je moguće

prevladati sabotazu pomoću regulacija primijenjenih silom, ali one će ponovno dizati glavu. Ako je točno da je osoba zavisna od situacije u kojoj se nalazi — a bila je zavisna tri ili četiri stoljeća, što je točno s obzirom na modernu povijest — rezultat će biti da, ako se nije oslobodila tih veza pomoću efikasnih misli koje mogu doći jedino iz duhovnog života, mora neizbježno pasti natrag u stare načine razmišljanja i djelovanja, baš kao što mačka uvijek pada na sve četiri.

To je točka gdje se takvo razmišljanje otkriva u svom iluzornom karakteru, krajnje strano stvarnosti. Mogao bih navesti mnogo takvih točaka, ali vam samo želim razjasniti posebnu konfiguraciju tog mišljenja. Želim vam jednim primjerom pokazati kako takvo mišljenje odaje svoju krajnju nerealnost. Nije moguće jednostavno promisliti ovo ili ono što bi se trebalo dogoditi, već je nužno uzeti u obzir te pokretačke snage aktivne unutar stvarnosti sa nerazdvojnim zakonom. Ako osoba ne živi s njima, neizbježno je plijen iluzija. Jedna od najvažnijih iluzija u slučaju Trockog je slijedeće. Trocki zna da kroz posebno snažno suzbijanje koje su doživjele velike mase čak i sadašnjeg proletarijata u Rusiji — a taj izraz je opravdan — među tim ljudima uvjeti su došli do posebnog vrhunca. Zna da oblik koji revolucija poprima pod tim posebnim uvjetima ne može voditi do pobjede. On nema dodira sa stvarnošću, ali ne toliko da bi ga to spriječilo da na racionalan način vidi da je moguće uspostaviti novu socijalnu strukturu u oblasti koja je, koliko god velika, ipak ograničena u usporedbi s cijelom Zemljom. Iz tog razloga je Trocki računao na revolucionarni pokret kojeg bi iznio proletarijat u cijelom civiliziranom svijetu. On se ne zavarava da sama ruska revolucija može biti pobjedonosna. Zna da je zavisna od pobjede proleterske revolucije u cijelom svijetu.

Sada, u tim idejama manifestira se cjelokupan apstraktni karakter shvaćanja stvari Trockoga. Trocki je vjerovao u proletersku revoluciju širom cijele Zemlje. Vjerovao je da bi rat postepeno uzeo takav karakter da bi doveo do vrste proleterske revolucije širom svijeta i da bi rat bio transformiran u revoluciju proletarijata.

Sada će se ova ratna katastrofa svakako transformirati u svakakve stvari. Ali aktualnost je već uvjerljivo pokazala da ta ideja Trockog nema dodira sa stvarnošću. Ona bi bila točna jedino da je ova ratna katastrofa završila općom iscrpljenošću, da ova upečatljiva takozvana pobjeda — do nje je došlo na čudan način — nije bila postignuta od jedne strane u ratu. Ta pobjeda jednostavno eliminira nadu da bi do te iscrpljenosti moglo doći jednoliko po cijelom svijetu. Ono što se dogodilo je odlučujuća hegemonija zapadnih sila u vezi s potpunim podčinjavanjem sa strane srednjih i istočnih sila. Potpuna nadmoć zapadnih sila nad srednjim i istočnim silama ono je što je utemeljeno kao dominantna snaga, i situacija nije mogla biti drugačija. To je bilo jasno onima koji u ovoj oblasti vide stvarnost. Trocki je, međutim, jednostavno duh stran stvarnosti, i sada bi trebao sebi reći, „Događaji su me

opovrgli”. Izrekao je nešto što nije bez osnove, nešto briljantno za samo apstraktni način razmišljanja kada je rekao, „Buržoaska koncepcija života u sadašnjem trenutku nema alternative nego da bira između trajnog rata i revolucije”. Stvari su ispale drugačije. Dogodila se takozvana pobjeda zapadnih snaga — ni trajni rat ni revolucija. U onom što na preliminarni način započinje na Zapadu nema klice za bilo kakvu proletersku revoluciju. Upravo suprotno, tu je jednostavno oblikovanje cijelog Zapada u politički organiziranu veliku buržoaziju, prema proletarijatu Srednje i Istočne Europe.

To je ishod svjetske povijesti. Ona će sigurno biti ponovno transformirana ali sada postoji. To je realno stanje stvari, tako da bi Trocki trebao, prema tome, razmišljati na potpuno drugačiji način ako danas želi vidjeti stvarnost. Trebao bi sebi reći, „Pod ovakvim oblikovanjem događaja, kako mogu ono što sam namjeravao preko ruske revolucije, postati pobjednik, pošto se jedna od najvažnijih pretpostavki, svjetska revolucija proletarijata, neće dogoditi?” Ako on još i danas računa na tu svjetsku revoluciju, to je samo dokaz njegove potpune izolacije od stvarnosti.

U još jednoj točki, otuđenje od stvarnosti koje karakterizira razmišljanje ovakvog revolucionara manifestira se na osobit način. Ovakvi revolucionari su prirodno uvijek referirali na prusko-njemački militarizam kao najveće od svih zala, objavljujući da mora biti prevladan i eliminiran iz svijeta, ali militarizam Antante će u bliskoj budućnosti iskazati značajnu dominaciju! Sada, ni najmanje ne želim govoriti o tome, ali sam Trocki je u prigodi postavio pitanje, „Što je, dakle, najvažniji neposredni zadatak ruske revolucije ako se želi održati?” Njegov odgovor je, „Stvaranje armije!” Upravo to je označeno od Trockog kao najvažniji neposredni zadatak.

Ovim stvarima treba dati primjerenu pažnju. Ove stvari treba potpuno prozreti. Tek kada su ove stvari opažene i prozrete dogodi se da ljudi kažu, „Sada, moram zaista pogledati malo dublje u pokretačke snage unutar čovječanstva ako za sebe želim doći do koncepcija o tome što će proizaći iz kaosa kojeg je prouzročila ova ratna katastrofa”. Ali čovječanstvo je danas izrazito nesklono prodrijeti u takve pokretačke snage, koje sam vam ovdje opisao sa brojnih gledišta kao prave, jedine moguće, socijalne snage. Čovječanstvo će moći doći ispod površine ovih stvari ako se dođe do odlučnosti da se jednostavno dobije čvršća veza sa stvarnim snagama dominantnim u evoluciji čovjeka.

Jedan ekstremno karakterističan izraz stalno se pojavljuje iz umova ruskih revolucionara. U osnovi, što ovi članovi proleterske diktature zaista žele? Oni žele svijet načiniti velikom tvornicom isprepleten vrstom bankovnog knjigovodstvenog sustava koji se proteže preko svih grupa. „Uklopiti ćemo stare tehničare, stare službenike, čak i stare generale u našu diktaturu proletarijata”, kažu oni, „ali moramo imati knjigovodstvo za ukupnu ekonomiju, tvornički računovodstveni odjel u našim vlastitim

rukama". To ne iznenađuje, jer je cijeli pokret iznikao u modernoj industriji. Kada bi ljudi samo zastali da razmisle da je ovaj pokret nastao s proletarijatom moderne industrije, nitko ne bi bio iznenađen da njihov način razmišljanja, razvijen u vezi s onim što su ti ljudi vidjeli u tvornicama, bude primijenjen na sve na što mogu staviti ruke. To je prirodni rezultat i posljedica propusta buržoazije da obrati pažnju na enormnu ekspanziju proletarijata u nedavna vremena. Čak i ako je bilo neizbježno da buržoazija zatvori oči i mirno dopusti da se sve dogodi, zasigurno nije stvar nužnosti da još važniji uvjeti, pokretačke snage koje postoje u svijetu, i dalje budu neprimijećene. Dok god te snage nisu primijećene, nije moguće da ljudi postanu upoznati sa socijalnim zadacima.

Ovdje je nužno znati kako je čovječanstvo diferencirano u različitim dijelovima svijeta — kao što sam rekao, zaista, jučer ili prekjučer. Nužno je znati da ljudi na Zapadu žive različito od onih na Istoku i srednjim zemljama. Nije moguće samo apstraktnim idejama, koje ignoriraju stvarnost, dovesti do bilo kakve socijalne formacije. Sigurno je da će ruska revolucija pretrpjeti brodolom zbog njenih velikih iluzija i izolacije od stvarnosti.

Takve iluzije neko vrijeme mogu biti pretvorene u stvarnost od ljudi koji su slobodna bića kroz obrazovanje, odnosno, slobodna u toj mjeri da osoba koja posjeduje moć može je i koristiti. Ali stvarnost zatim uklanja iluzije; ne može ih koristiti. Stvarnost prihvaća samo ono što je u skladu s tijekom stvarnosti. Ne smijemo zaboraviti da je najvažnija od svega činjenica da živimo u dobu razvoja duše svijesti, koji se pojavljuje u oštro diferenciranim oblicima u cijelom svijetu.

Razmotrimo razne pokretačke snage u pozadini civiliziranog svijeta u svijetlu najvažnijih europskih diferencijacija koje nalaze izraz kroz jezik. Često sam vam skretao pažnju da englesko govoreći narodi posjeduju stvarni početni potencijal za razvoj duše svijesti. Važno je da to jasno vidimo. To je povezano sa svime što se događa u svijetu, ako se smijemo tako izraziti, pod utjecajem englesko govorećih naroda. Engleski narod je — ja nipošto ne govorim o pojedinim osobama, već o narodu — obdaren sa svim pokretačkim snagama koje vode do duše svijesti. Stanje je takvo da se trend prema duši svijesti kod njih pojavljuje instinktivno na način potpuno različit od onog koji karakterizira ostatak čovječanstva. Taj produhovljeni instinkt za razvoj duše svijesti ne postoji nigdje u svijetu kao među engleskim narodom. Tu je instinkt, i nigdje drugdje nije tako, čak ni među narodima romanskog porijekla koji su ujedinjeni s englesko govorećim narodima. Narod romanskog porijekla je pravi nasljednik onoga što je stvarno živjelo u četvrtoj post-atlantskoj epohi. U to je vrijeme ovaj romanski narod u posebnom stupnju imao instinkt za ono što je razvijeno u četvrtoj post-atlantskoj epohi. Njihovi instinkti nisu više elementarni na isti način. Oni su racionalizirani, intelektualizirani i pojavljuju se u retorici, kroz intelekt, kroz psihički život kao dekorativna forma. Odstranjeni su iz instinktivnog života. Ono što se

pojavljuje među latinskim narodom kao narodni temperament je potpuno različito od onog što se pojavljuje kao narodni element među engleskim narodom. Među engleskim narodom ovaj trend prema duši svijesti, ta težnja da individualna osoba stane na svoje vlastite noge, je instinkt.

Drugim riječima, ono što sačinjava misiju pete post-atlantske epohe u Englezu je ukorijenjeno kao instinkt, kao pokretačka snaga koja se pojavljuje instinktivno iz duše naroda. Sada, njihov položaj u svijetu je povezan s tom činjenicom. Taj impuls je dominantan unutar socijalne strukture englesko govorećih naroda. On je presudan, i može potisnuti ostale tendencije. Ostale tendencije, kao što možete vidjeti iz objašnjenja koja sam ponudio, gledaju prema integraciji koju sam dao o socijalnom pitanju, odnosno, ekonomskom impulsu i impulsu duhovnosti. Ako, međutim, narodni karakter englesko govorećih naroda proučavate psihološki, vidjet ćete da su ti impulsi, ekonomski i duhovno produktivni, potpuno zasjenjeni s onim što dolazi od instinktivnog impulsa koji teži prema razvoju duše svijesti.

Iz toga razloga sfere koje moraju oblikovati socijalni život budućnosti među englesko govorećim narodom dobivaju posebnu obojanost. Tri sfere u budućnosti moraju pokazati svoj učinak na posebne načine, i moraju biti presudne. Prvo, politika, koja mora dati sigurnost. Drugo, organizacija rada, čisto materijalnog rada, ekonomski poredak. Treće je sustav duhovne proizvodnje, kojem također pripisujem, kao što sam vam rekao, pravo i administraciju pravde. Te tri sfere socijalne strukture su, vremenom, zasjenjene od onog što čini primarni impuls u slučaju bilo kog profiliranog naroda. Činjenica da razvoj prema duši svijesti radi instinktivno među englesko govorećim narodima dovodi do toga da među njima — kako povijest uči u izobilju — politika, jedna grana, uzima najizrazitiji oblik, i dominantan položaj. Politikom potpuno dominira instinktivni impuls da postavi čovjeka na vlastite noge, i da potpuno razvije dušu svijesti. Instinktivni impuls vodi u tom smjeru — i ovo što dajem je samo opis, a ne kritikizam. Vodi prema rezultatu jer je instinktivan a instinkti su uvijek ukorijenjeni u koristoljublju. Među englesko govorećim narodima koristoljublje i politički ciljevi se jednostavno poklapaju. To vodi do činjenice da sva politika koja se vodi na krajnje naivan način — a to ne opravdava pripisivanje bilo kakve krivnje političaru englesko govorećih naroda — može biti iskorištena od koristoljubive osobe da na taj način ispuni misiju englesko govorećeg naroda. Jedino na ovaj način ćete uspjeti shvatiti pravu prirodu engleske politike, koja je zapravo dominantna politika cijele populacije Zemlje. Ako promotrite stvar, naći ćete da se engleska politika svugdje smatra idealom — parlamentarni sustav sa svojim miješanjem većina i manjina, itd. Ako ispitete uvjete u raznim parlamentima kako su se razvili, vidjet ćete da je u političkom životu bila odlučujuća britanska politika. Ali, kako su se te politike širile na raznim mjestima među različito konstituiranim narodima, nisu više mogle ostati iste jer su ukorijenjene, i to

s pravom, u koristoljublju i egoizmu koji neizbježno prijanja za sve što je instinktivne prirode.

To je ono što razumijevanje čini tako teškim kada ljudi pokušaju dokučiti prirodu engleske ili američke politike. Nijansa, koju je apsolutno nužno postaviti jasno, nije uopće jasna. Zbog te činjenice te politike moraju biti koristoljubive, i moraju počivati na impulsima koristoljubivog karaktera. Zbog njihove posebne prirode, moraju počivati na koristoljubivim impulsima. Dakle, na te koristoljubive impulse će gledati kao na nešto što treba uzeti zdravo za gotovo, kao na ispravnu i moralnu stvar. Tu se ne može staviti primjedba. To ne treba napadati kriticizmom, već prepoznati kao nužnost u svjetskoj povijesti, čak i kozmičku nužnost. Niti se ova izjava može opovrgnuti, iz jednostavnog razloga jer će se svatko tko se poduhvati suprotstavljanja kao član engleskog naroda uvijek naći na pogrešnom putu. Na temelju moralnih razloga, koje nemaju nikakve veze sa stvari, on će zaniijekati da je politika engleskog naroda koristoljubiva, ali moralni razlozi nemaju veze s time. Engleska politika će uspjeti u onom što donosi upravo iz razloga tog instinktivnog karaktera.

Dakle, tijekom naše pete post-atlantske epohe, element moći je dodijeljen toj englesko govorećoj populaciji. Pamtimo tri lika u Goetheovoj bajci: moć; fenomen ili pojavu; mudrost, znanje. Od ova tri elementa, moć je dodijeljena englesko govorećem narodu. Ono što politički postižu u svijetu moguće je zbog činjenice da je jedna od njima svojstvenih, prirodnih osobina da rade putem moći. Raditi preko moći će biti prihvaćeno tijekom pete post-atlantske epohe kao nešto što nije predmet rasprave. Engleska politika je prihvaćena u cijelom svijetu. Naravno, svi štetni učinci, koji se, ipak, uvijek mogu naći u stvarnosti koja pripada fizičkom planu, mogu biti oštro kritizirani, čak i od onih koji pripadaju samom britanskom carstvu. Ipak britanska politika je prihvaćena. Svojstveno je evoluciji našeg vremena da je prihvaćena, i bez ikakvog razmišljanja, bez ikakvog napora da se za to nađe razloga. Štoviše, razloga nikad ne bi bilo dovoljno, jer je jednostavno stvar neposredne neizbježnosti da je moć koja dolazi iz tog smjera prihvaćena.

To ne vrijedi što se tiče naroda romanskog podrijetla koji su ujedinjeni s engleski govorećim narodima. Oni na neki način manifestiraju sjenu, vremensku sjenu, onog što su bili tijekom četvrte post-atlantske epohe. Instinkti su preobraženi u intelektualne gdje više nisu toliko elementarni. Dakle, engleska politika je prihvaćena kao nešto izvan rasprave. Francuska politika je prihvaćena samo od onih kojima odgovara. Francuska priroda se voli u svijetu u onoj mjeri u kojoj paše. Engleska priroda uopće ne zavisi o tome. Temeljena je na prijepornosti s kojom aktualna politika sadašnjeg vremena pada na dio engleske prirode. Zbog te situacije, međutim, također je moguće da se upravo među engleski govorećom populacijom, ekonomski život drži unutar granica i da je podređen dominantnom impulsu prema koristoljublju i moći koja odgovara politici. I duhovni život također, u mjeri u

kojoj pripada petoj post-atlantskoj epohi, postaje podređen politici. Na neki način sve ujedinjeno ulazi u službu politike.

Dakle marksizam je jednostavno pogrešan za engleski govoreći svijet jer on politiku pretpostavlja kao dodatak ekonomskog poretka. To kod engleski govorećih naroda nije tako.

Tamo je marksistički socijalni poredak spriječen da uspije, ne iz razloga argumentacije ili rasprave, ne zbog bilo čega što se događa u svijetu, već preko činjenice da je britansko carstvo građeno različitim temeljima stvarnosti od onih na kojima grade marksizam i marksistički proletarijat. To je veliki kontrast između proletarijata, razmišljanja na marksistički način, i Britanaca koji rade iz instinktivnog života, šireći svijetom britansko carstvo. Uspjeh se neće postići bankovnim institucijama ili računovodstvenim sustavom koji Trocki želi uvesti u Rusiji. Biti će postignut velikom bankovnom institucijom, velikom financijskom institucijom, u koju je engleski govoreća populacija organizirana iz razloga posebnih njoj svojstvenih kvaliteta. Ako istražujemo način na koji je pojedini narod povezan u svojoj posebnoj diferencijaciji sa tri sfere društva koje sam vam opisao kao temeljene na stvarnosti, to se jasno može vidjeti.

Ovome treba dodati još nešto. To je iznimno važno. Diferencijacija o kojoj sam vam govorio ide toliko daleko da osoba koja se ne teži osloboditi od svog naroda, već teži za tješnjom unijom — a politike definitivno teže za takvom unijom — ima potpuno različito iskustvo u vezi s Čuvarom praga od onih osoba koje se teže osloboditi od svog naroda. Ovdje sam došao do točke koja će vam, ako je temeljito proučite, dati temelj za razlikovanje između zdravog okultizma koji se prirodno javlja u svijetu, bez diferencijacije po narodima, i vrste okultizma koja ulazi u političku službu naroda i radi vani kao u slučaju onih društava koje sam spominjao. Možete pitati, „Kako ih, dakle mogu razlikovati?” Možete ih razlikovati ako ćete pobliže obratiti pozornost na one velike razgraničavajuće osobine koje ću vam danas predstaviti.

Da bi netko postigao pravi okultizam, tako služeći cijelom čovječanstvu, treba se osloboditi svog narodnog karaktera. Treba u izvjesnom smislu — ovdje bi moglo biti dopušteno koristiti indijski izraz —postati „beskućnik”; u najdubljoj prirodi svoje duše ne smije smatrati da pripada bilo kojem narodu. Ne smije imati impulse da služi samo jednom narodu ako želi napredovati u izvornom okultizmu. Ali vrsta okultizma koja želi služiti jednom narodu na ograničeni način nailazi na posebno iskustvo kada se suočava s Čuvarom praga. Dakle, u slučaju onih koji traže okultni razvoj unutar društava engleski govorećih naroda, ono što se manifestira u prisutnosti Čuvara praga je da u trenutku kada žele prijeći Prag oni otkriju one snage koje žive u dubinama ljudske prirode. One se pokazuju kada se uđe u nadčulni svijet i istog su karaktera kao i destruktivne sile u univerzumu. To je ono što oni promatraju u prisutnosti Čuvara praga. Kada

su u takvom društvu vođeni do točke prelaska Praga, tada se oni upoznaju sa zlim snagama bolesti i smrti, svega što paralizira i uništava. Kada iste destruktivne snage koje u prirodi uzrokuju smrt — a one također rade i unutar nas — donose znanje, to znanje dolazi na vidjelo u tim društvima. Netko zasigurno ulazi u nadčulni svijet, ali treba proći Čuvara praga. Međutim, nužno je pokraj Čuvara praga proći na taj način, da se ima iskustvo upoznavanja smrti u njenom pravom obliku, kao što boravi u nama a također i u vanjskoj prirodi.

To je zbog činjenice da u vanjskoj prirodi oko nas žive ahrimanske snage, i u njoj ne možete percipirati ništa drugo osim ahrimanskih snaga — to jest, u onoj mjeri u kojoj ostajete unutar vanjske prirode. Možete doći u kontakt s manifestacijom takvih snaga dok ulaze u vanjsku prirodu u maniri aveti. To objašnjava sklonost Zapada prema spiritualizmu, gledanju takvih oblika dok stvarno pripadaju osjetilnom fizičkom svijetu, i nisu vidljive u običnom životu osim pod posebnim okolnostima. To su snage smrti, destruktivne snage, ahrimanske snage. Apsolutno nema drugih duhova unutar cijele široke oblasti spiritualističkih okupljanja osim ahrimanskih duhova, čak i kada su spiritualistička okupljanja izvorna. Oni su duhovi koje osoba vodi sa sobom iz čulnog svijeta kada prelazi Prag. Oni idu s njom. Stoga je progone. Osoba prelazi Prag, a oni koji je prate su ahrimanski demoni, koje prije nije vidjela ali koje vidi na drugoj strani. Oni su sluge smrti, bolesti, i destrukcije. To osobu potrese do nadčulnog znanja i vodi osobu u nadčulni svijet.

Sve osobe koje su trenirane i podučavane na ovaj način imaju značajna iskustva. To je značajno iskustvo o kojem sam vam govorio, ali to je iskustvo koje izrasta iz činjenice da se osoba ne posvećuje okultizmu povezanom sa svim ljudskim bićima, već obliku koji se odnosi na jedan narod. Postoji takva diferencijacija. Ako vam se bilo gdje u svijetu tvrdi da kada prijeđete Prag učite prvenstveno zle sile bolesti i smrti, iz te izjave možete znati da okultist o kojem se radi dolazi iz smjera kojeg sam vam često opisivao. To ćete znati jednostavno iz iskustva koje vam kazuje u vezi s Čuvarom praga.

U vezi njemački govorećih naroda situacija je drugačija. U njemački govoreću populaciju također je nešto ubačeno. U oblasti njegove svjetske moći u engleski narod je bio ubačen latinski element. Njemački govoreći narod ima nešto što ne dolazi iz prošlosti već je kao bljesak munje koji nagovještava budućnost. Slavenski element, s početkom u Rusiji, je budućnost, u stvari je prisutan jedino u svom budućem začetnom potencijalu ali Slaveni, koji su bili gurnuti naprijed, su avangarda, munja koja najavljuje ono što se priprema. Oni na neki način znače munju budućnosti srednjoeuropskog njemačkog svijeta, kao što latinski element znači sjene prošlosti zapadnog englesko govorećeg svijeta.

Međutim, ovaj njemački element sam, ne posjeduje instinktivnu osnovu za razvoj duše svijesti, već samo osnovu preko koje može biti podučen duši svijesti. Drugim riječima, dok je u britanskim oblastima instinktivna osnova za evoluciju duše svijesti prisutna, njemačka srednjoeuropska oblast mora biti podučena duši svijesti ako će je na bilo koji način učiniti aktivnom. To može postići jedino preko obrazovanja. Dakle, pošto je epoha duše svijesti u isto vrijeme i epoha intelektualnosti, Nijemac koji će na bilo koji način unutar sebe aktivirati dušu svijesti mora postati intelektualna osoba. Dakle, Nijemac je tražio svoj odnos s dušom svijesti primarno preko intelektualnosti, ne putem instinktivnog života. Stoga su zadaci njemačkog naroda dosegnuti samo od onih koji su na neki način uzeli u ruke vlastito samoobrazovanje. Osobe pukog instinkta su ostale nedirnute ovom unutarnjom aktivacijom duše svijesti i na neki su način zaostale.

Sličan je razlog zašto su Britanci od početka nadareni za politiku, dok su Nijemci nepolitički narod i nisu ni najmanje nadareni za politiku. Kada se stoga, poduhvate da nastavite politički kurs, izlažu se velikom riziku, što će vam postati posebno jasno ako obratite pažnju na činjenicu da su Nijemci preuzeli zadatak uvođenja drugog elementa u svijet unutar intelektualne sfere. Britanski narodni karakter je moć. Njemački narodni karakter je pojavnost, izglednost, ako želite, oblikovanje misli, ono što na neki način nije od čvrste zemlje. U britanskom narodnom karakteru sve je od čvrste zemlje, ali samo prati intelektualnost Nijemaca. Možete ga usporediti s onim od Grka, osim što su Grci oblikovali pojavnost u skladu s njenom slikovitom prirodom dok su Nijemci oblikovali pojavnost posebno u skladu s njenom intelektualizirajućom prirodom. U konačnici, nema ničeg ljepšeg on onoga što je nastalo preko Goetheanizama, preko Novalisa, preko Schellinga, preko svih onih duhova koji su zbilja umjetnici misli. To Nijemce čini nepolitičkim narodom. Ako se očekuje da budu politički, nisu ravni osobi koja misli politički kroz njene instinkte.

Od tri stvari koje su uključene u Goetheovu bajku — moć, pojavu, znanje — ono što je dopalo Nijemcima u intelektualnoj epohi je oblikovanje intelektualnosti u sferi pojave. Ako je ipak odlučan, da se drži politike, ulazi u rizik donošenja u sferu stvarnosti, onog što je predivno unutar formacije misli. To je pojava, na primjer, Treitschke-a. U stvarnosti, tada će se dogoditi da će nešto što je zaista predivno u pojavi, jer ne leži u granicama vlastitih mogućnosti, postati nešto što nije ispravno povezano s ljudskim bićem, nešto što može ostati puka izjava, ili na svijet mora ostaviti dojam neistinitosti. Velika opasnost, koja očito može biti prevladana, sastoji se u činjenici da Nijemac ne laže samo kada je uljudan, (aluzija na Fausta II, čin2) već može također lagati kada uvodi svoje najbolje talente na polju na kojem ne posjeduje urođene mogućnosti. Mora najprije razviti te mogućnosti u sebi, ali za to mora napraviti poseban napor.

Prije nekoliko godina sam rekao da je Englez nešto, a da Nijemac može samo postati nešto. To čini veliku teškoću u Njemačkoj kulturi. To je razlog zašto u kulturi Njemačke i Austrije istaknuto stoje samo pojedinci koji su stvar uzeli u svoje ruke, dok se mase ne zaokupljaju mislima, koje su svojstvene instinktima britanskog naroda, ali ih treba kontrolirati. Iz toga razloga populacija Srednje Europe pada pod dominaciju pohlepe za vladanjem kao što je ona od Habsburgovaca ili Hohenzollern-a — baš zbog njene nepolitičke prirode, i jer je Nijemac suočen s potpuno drugačijim potrebama ako želi izvršiti svoju misiju. On mora biti obrazovan za tu misiju. Mora na neki način biti dirnut od onog što je Goethe ukalupio u oblik svog Fausta, odnosno, procesom postajanja ljudskim bićem između rođenja i smrti.

To se manifestira, također, u prisutnosti Čuvara praga. Ako pojedinac ostaje unutar njemačkog narodnog karaktera, i tako dođe do Čuvara praga, on ne promatra, kao ona britanska društva o kojima sam govorio, zle sluge bolesti i smrti. Na ovaj način možete povući razliku ako pobliže obratite pažnju na ove stvari. On prvenstveno promatra kako su ahrimanske i luciferske snage, prva prodirući iz fizičkog svijeta a druga prodirući iz duhovnog svijeta, uključene u međusobni sukob. Vidi kako ta borba mora biti promatrana, pošto je zaista oscilirajuća borba i nikada nije moguće reći gdje će pasti pobjeda. Takva osoba u prisutnosti Čuvara praga postaje upoznata s time što čini pravu osnovu za sumnju, što je u svijetu prisutno kao stalno rasplamsana i neodlučena borba, što ga dovodi u stanje kolebanja ali u isto vrijeme podučava kako gledati na svijet sa najrazličitijih gledišta. To će biti posebna misija njemačkog naroda unatoč svoj mogućoj suprotnosti. Oni će se s te strane držati svjetske kulture, iako kao njemački narod. Preko njegovog posebnog karaktera kao naroda, određene stvari kojih će se danas dotaći, na primjer, u oblasti znanja, mogu se razviti jedino kroz njemački narod.

Darvinizam se u svojoj materijalističkoj obojanosti pojavio iz britanskog naroda. To je potpuno ispravno načelo — to možete pročitati u mojoj knjizi, *Zagonetke filozofije*. To je potpuno točno načelo da su se organska stvorenja postepeno razvila od manje savršenih do savršenijih, čak i do čovjeka. Savršeno je izvedeno od nesavršenog. Ovo načelo je potpuno točno ako se promatra fizički svijet i u prisutnosti Čuvara praga nailazi na snage smrti i razaranja. Ali to možemo i drugačije izraziti; drugim riječima, možemo reći da je nesavršeno izvedeno iz savršenog. Pročitajte poglavlje koje se bavi Preuss-om u mojoj knjizi, *Zagonetke filozofije*. Možemo jednako dobro dokazati da je savršeno postojalo ranije i da nesavršeno nastaje kroz dekadenciju. Drugim riječima, da je čovjek postojao prvi i da druga carstva kasnije preko dekadencije vode porijeklo od njega. To je jednako točno. Situacija u kojoj se misleća osoba nađe u trenutku kada mora reći da je jedna stvar točna i da je druga stvar također točna — prepoznati tu situaciju u njenom cjelokupnom karakteru dano je samo njemačkim narodima iz

razloga njihova narodnog karaktera. To uopće nije shvaćeno bilo gdje drugdje u svijetu. U svijetu uopće nije shvaćeno da se ljudi mogu dugo vremena svađati nad ovim pitanjem, jedan držeći da su savršena bića izvedena od nesavršenih, kao Darwin, a drugi držeći, kao Schelling, da su nesavršena bića izvedena od savršenih. Obojica su u pravu, ali sa različitog gledišta. Ako gledamo na duhovni proces, nesavršeno je izvedeno iz savršenog; ako gledamo na fizički, savršeno je izvedeno iz nesavršenog.

Cijeli svijet je treniran da se može držati jednostranih istina. Njemački narod je tragično osuđen da sebe zapanjuje, tako poričući vlastite mogućnosti, kada se zadržava u prisutnosti jednostrane istine. Ako bi razvili vlastite mogućnosti, svugdje bi im postalo jasno, pod uvjetom da urone u određene dubine, da bez obzira kakva izjava je dana u vezi univerzalnih odnosa, i suprotno je također točno. Zapravo je jedino gledajući te dvije stvari zajedno moguće vidjeti stvarnost. U prisutnosti Čuvara praga učimo to uistinu prepoznati kada promatramo borbu između onih duhova koji nam se iz fizičkog svijeta pridružuju cijelim putem do Čuvara praga i onih koji jurišaju protiv njih iz drugog svijeta, iz nadčulnog svijeta. Ovi su previđeni od onih društava o kojima sam govorio.

Opet, situacija je različita u slučaju slavenski govorećih naroda. Ali već sam rekao da su zapadni Slaveni na neki način injektirani u njemački govoreću srednjoeuropsku populaciju. Baš kao što je latinski element sjena prošlosti, tako su i injektirani Zapadni Slaveni, s kojima je njemački govoreća populacija prema Istoku dovedena u kontakt, munja koja ukazuje na ono što će u budućnosti doći od slavenskih naroda. Iz tog razloga, oni manifestiraju na upravo suprotan način ono što latinska populacija među Englezima pokazuje na njen način. Zapadni Slaveni su u epohi duše svijesti također organizirani za intelektualizam, ali oni ga transformiraju u misticizam. Nijemci su apolitični; Zapadni Slaveni su također apolitični, ali oni teže prema dovođenju duhovnog svijeta dolje u fizički svijet. To čine čak i u sadašnjem životu. Na taj način imaju osobinu upravo suprotnu onoj od, na primjer, Francuza ili Talijana. Talijani i Francuzi su, u njihovim politikama, zavisni od stupnja u kojem zadovoljavaju ostale. Politika Engleske je prihvaćena kao nešto van rasprave bilo da ugađa ili ne ugađa. Politika Francuske zavisi od stupnja u kojem francuski narod zadovoljava druge ljude. Učinak onog što su postigli bio je od toga zavisan. U određena vremena uvelike su zadovoljavali. U slučaju Zapadnih Slavena to je drugačije. Njihova politika zavisi od načina na koji njihova duhovna priroda djeluje antipatično na njemački govoreću populaciju. Oni su zavisni od stupnja u kojem ne udovoljavaju. Ako proučavate sudbinu Čeha, Poljaka, Slovenaca, Srba, Zapadnih Slavena, naći ćete da je to ostvareno od stupnja u kojem su antipatični i ne udovoljavaju srednjoeuropskoj populaciji. Odnos Francuza ili Talijana je zavisan od toga kako udovoljavaju; odnos Poljaka, Slovenaca, Čeha i Srba je zavisan od načina na koji ne udovoljavaju. Ako

proučavate povijest naći ćete taj princip potvrđen na predivan način jer je jedno povezano s prošlošću a drugo s budućnošću.

Situacija je krajnje različita u slučaju slavenskog naroda Istoka. Oni imaju klicu budućnosti. Tamo je situacija takva da je klijajuća duhovnost osnovna karakteristika, najdublja priroda slavenske populacije. Za razliku od velike mase germanske populacije koja uvijek izaziva njene pojedince da budu istaknuti među njoj, ruski narod je zavisn od pojedinca koji izvan narodnog karaktera prima otkrivenje koje treba biti primljeno od naroda. Ruska narodna kultura će dugo vremena nastaviti biti kultura otkrivenja, čak i u osvit šeste post-atlantske epohe. Rus je u većoj mjeri od bilo koje druge osobe zavisn od vidovnjaka, ali je također i receptivan na ono što mu vidovnjak donosi.

Engleski govoreći narod jednostavno je kroz njihovu politiku vođen do onoga za što je prirodno obdaren. Njemački govoreći narod je svojom politikom doveden do nečega što se zaista ne odnosi na njih, nešto s čime su lako vođeni u tamni kanal, u neistinu, posebno kada se predaju svojim instinktima. Međutim, to se nikada ne događa, onim osobama s odgovarajućim samoobrazovanjem koje teže prema intelektualnosti. One stvarno predstavljaju njemački narod. Ostali jednostavno nisu stigli do onoga što čini pravu prirodu njemačkog naroda i žive ispod tog nivoa. To je još točnije za ruski narod. Ruski narod nije samo nepolitički kao Nijemci već anti-politički. Iz tog razloga će britanska politika biti koristoljubiva; Njemačka politika će pupati u sanjalački idealizam, koji može ništa ne imati sa stvarnošću. Ovdje ne govorim u moralnom smislu ali ovaj sanjalački idealizam je povezan sa svime neistinitim i teoretskim, a sve što dolazi iz teoretiziranja je neistinito. Ruska politika mora biti krajnje neistinita, pošto je strani element i ne pripada ruskom karakteru. Kada Rus želi postati političan na osnovu svog karaktera, vjerojatnije je da će postati bolestan. Među ruskim narodom postati „političan” znači postati „bolestan”. To znači primanje destruktivnih snaga u sebe. Rus je anti-političan, ne samo apolitičan. On može biti savladan od takvih političara kao što su oni koji su bili u uredu na početku ove ratne katastrofe, ali takvi ne rade kao Rusi. Rade kao nešto potpuno različito. Rus, međutim, postaje bolestan kada se očekuje da postane političan, jer on nema ništa s politikom ako stoji unutar njegova narodnog karaktera. On ima veze s nečim drugim. On ima veze s onim što čini treći element u smislu Goetheove bajke, odnosno, s znanjem i mudrošću koja će osvanuti na čovječanstvo tijekom šeste post-atlantske epohe.

Tako je dakle raspodijeljena trostruka kombinacija: moć, pojavnost, znanje — Zapad, Sredina, Istok. To treba uzeti u obzir. Pošto ruska priroda postaje bolesna u vezi s politikom, čak i takva politika kao što je ona od boljševizma od Rusa se može najprije očekivati u krajnjoj formi, u

najradikalnijoj formi, jer bi bilo moguće jednako dobro cijepiti Ruse s nečim drugim. Ruska priroda nije samo apolitična, već anti-politična.

Ove stvari postaju očite u prisutnosti Čuvara praga. Ono što Rus primarno opaža u prisutnosti Čuvara praga, ako ostane unutar ruske prirode kao okultist, duhovi su koji jure prema njemu s druge strane, duhovi koji jure iznutra iz nadčulnog. On ne vidi duhove koji ga prate, niti vidi borbu između njih. On prije svega vidi duhove koji dolaze preko s druge strane, koji su na neki način puni svjetla. On ne vidi smrt. On ne vidi propadanje. On vidi ono što, u svojoj uzvišenosti, nadvladava ljudsko biće, takoreći. To ga najviše od svega dovodi u opasnost da bude još ponizniji i da padne na koljena u prisutnosti uzvišenosti. Biti zaslijepljen od onog što dolazi preko opasnost je u prisutnosti Čuvara praga za Ruse koji ostaju okultisti među svojim vlastitim narodom.

Ovakve stvari apsolutno treba uzeti u obzir ako ćemo vidjeti aktualne stvarnosti. Stvari su zapravo takve u svijetu, stvari zapravo rade na taj način. Apstrakcije nisu dovoljne. Čovječanstvo nikad nije uspjelo pomoću apstrakcija. U ranijim periodima vremena čovječanstvo je posjedovalo instinkte, ali u slučaju engleski govoreće populacije samo jedan instinkt postoji u produhovljenom obliku a to je instinkt da se razvije duša svijesti. Sve ostalo mora biti svjesno stečeno. Ovo je karakteristična stvar za svijet, da ove stvari moraju biti postignute svjesno. Bez znanja o silama koje rade u čovječanstvu o kojima smo danas govorili, nije moguće ni promisliti da smo u stanju bilo što određeno reći o socijalnom elementu. Ako osoba govori o socijalnoj reformi bez da poznaje objekt na koji će biti primijenjena, govori kao slijepi čovjek o bojama.

To je ono što ponovno daje priliku za upozorenje da je zapravo došlo vrijeme kada ljudsko biće mora ozbiljno prihvatiti dužnost učenja kroz život a ne prihvatiti ga kao igru koju treba odigrati. Pomoću onih stvari koje razvijamo iz naših naslijeđenih mogućnosti, dolazimo u našim životima kao do dvadeset sedme godine. U budućnosti će broj godina biti stalno manji. To znate na osnovu ranijih diskusija. Mi trebamo nešto što nas održava kroz život kao ljudska bića koja su u procesu postajanja a ne kao ljudska bića koja su završena i potpuna. Na osnovu ovih stvari, ljudi će steći uvid u mnogo toga što nosi socijalno pitanje. Ispraviti će mnogo od toga što danas posjeduju u obliku iluzornih ideja i, zaista, mnogo toga treba biti ispravljeno. Moglo bi se reći da se zadatak koji leži pred ljudima može nazvati teškim, ali može se savladati. Samo uzmite na trenutak u obzir činjenicu da vi u stvari sjedite ovdje, i znate ove stvari. Ali nemojte se na račun toga smatrati posebno odabranim. Radije razmislite o činjenici da će vani u svijetu biti mnogi drugi koji će moći razumjeti iste stvari. Nikako nije nemoguće da ovi ideali uđu u ljudski život. Drugim riječima, prepreka je samo nešto umjetno postavljeno. Sigurno, ova umjetno podignuta prepreka je nešto strašno, ali mora biti svladana iz razloga jer spas ne može doći ni na koji drugi način.

Neka svatko kod sebe napravi što je moguće više prema svladavanju teškoća na ovom polju.

Postoji mnogo toga što treba učiniti za čovječanstvo ako samo dopustimo da nas ozbiljnost našeg zadatka potpuno ispuni. Najprije, potrebno je ostvariti uvid u stvarnost; ne živjeti život u tupoj pospanosti, niti dopustiti čovječanstvu da živi život u tupoj pospanosti. Dok se danas upoznajemo s pojedincima opažamo kako su malo skloni da stvarno idu dublje u ovakve stvari. Zasigurno smo doživjeli zadnje četiri ili četiri i pol godine! Zaista je opetovano moguće imati dobronamjerne, čak prilično obrazovane, osobe koje pristupaju sa svakakvim programima za budućnost — i kakvi programi za budućnost postoje u svijetu! Ljudi promišljaju svakakve stvari. Od samog početka, međutim, te stvari nisu proračunate da čovječanstvu donesu iscjeljenje, već prije ništa ili prokletstvo — ništa ako ih nitko ne prihvati ili prokletstvo ako ljudi uđu u njih. Nužno je riješiti samo jednu stvar a to je jednostavno upoznati se sa stvarnošću. Tada se neće pretpostavljati da se može ostvariti unija ili napraviti ovo ili ono. Ali ljudi će se smatrati dužnima razmišljati u skladu sa ovom stvarnošću što god da je to što misle da je stvarno. Ako bi samo unutar našeg Pokreta, barem, dobar broj osoba stvarno nastojao na pravi način prožeti njihov duševni život s onim impulsima na koje smo ovdje skrenuli vašu pozornost! Ako bi samo okrenuli svoju pažnju od apstraktnih fantastičnih ideala za ljudskom srećom, umjesto toga proučavali stvarne zadatke i impulse našeg vlastitog vremena, i u skladu s tim odredili svoje ponašanje, nešto bi zaista bilo postignuto.

Sada, želio bih još jednom sa posebnog gledišta danas vam pokazati kako socijalno pitanje treba biti proučavano. Osoba ne može jednostavno reći, „Pošto sam ljudsko biće poznajem matematiku, i mogu, prema tome, graditi veliki željeznički most”. Ona zna da prvo mora steći znanje matematike, mehanike, dinamike. Tako osoba mora učiti zakone bića čovjeka ako želi imati pravi socijalni sud čak i o najjednostavnijim stvarima. Ljudi jednostavno nisu identični u njihovim prirodama preko cijele Zemlje kao što Trocki zamišlja, ali se najviše razlikuju kao skupine kada pripadaju jednom narodu, ili su zapravo individualnosti. S jedne strane, moramo naučiti karakteristike skupina — na primjer, prema jezicima, kao što smo stvari danas razmatrali. S druge strane, moramo steći ono na što vam je jučer skrenuta pažnja a to je direktno razumijevanje jednog ljudskog pojedinca od drugog. To je povezano sa svime što bi u nama trebalo živjeti u formi socijalne prosudbe i socijalnog osjećaja. Drugim riječima, još jednom sam vas želio upoznati više s jednog određenog stajališta s onim što može usmjeriti do socijalne prosudbe i do socijalnog osjećaja. Želio sam vam skrenuti pažnju na duboku ozbiljnost onog što se zove „socijalno pitanje”.

VII.

SOCIJALNE I ANTISOCIJALNE SILE U LJUDSKOM BIĆU

12 prosinca 1918

Samo vrijeme se vjerojatno dovoljno jasno izražava, tražeći da upravo osjećaje i promišljanja koja stječemo duhovno-znanstvenim produbljivanjem primijenimo na uvjete ovog vremena, na život u ovom vremenu. I ne samo da vanjski suvremeni uvjeti danas govore sami za sebe, već i sami naši duhovno-znanstveni pogledi to opravdavaju na određeni način. U mnogim našim razmatranjima polazimo od osnovne činjenice razvoja: od činjenice da se taj razvoj odvija u sukcesivnim fazama, od kojih su one značajne, koje nas se sada prvenstveno tiču, počele, kao što znamo, velikom atlantskom katastrofom. Četiri post-atlantske epohe su prošle, dok mi sada živimo u petoj post-atlantskoj fazi evolucije. A ovaj stupanj razvoja, koji je započeo u petnaestom stoljeću naše kršćanske ere, je onaj kojeg možemo nazvati razvojem duše svijesti. Ostale duševne sile posebno su se razvije u drugim kulturalnim razdobljima. U našem kulturalnom razdoblju, koje je uslijedilo nakon grčko-latinskog razdoblja, u prvoj polovici petnaestog stoljeća, čovječanstvo bi postupno trebalo razviti dušu svijesti. U prethodnom razdoblju, koje je započelo u osmom stoljeću prije Krista, a završilo u petnaestom stoljeću nove ere, čovječanstvo je prvenstveno razvijalo intelektualnu ili dušu uma.

Pa, ne trebamo ulaziti u karakterizaciju ovih faza, već posebnu pozornost želimo obratiti na ono što je svojstveno našem dobu, dobu koje ima relativno samo nekoliko stoljeća iza sebe. U prosjeku, takva doba traju nešto više od dvije tisuće godina. Dakle, još je puno toga ostalo za dovršiti u ovom dobu duše svijesti. U ovom dobu duše svijesti, zadatak civiliziranog čovječanstva bit će shvatiti cjelokupno ljudsko biće i učiniti ga vlastitim, mnoge stvari iznijeti na puno svijetlo svijesti, od onoga što je čovjek instinktivno osjećao i instinktivno prosuđivao u ranijim razdobljima.

Nije li istina, mnoge poteškoće i veliki dio kaosa oko nas i s nama u našem vremenu, zapravo se mogu objasniti čim znate da je zadatak našeg doba: instinktivne stvari podići u svijest. Jer instinktivno se događa, da tako kažem, samo od sebe; ali ono što se mora dogoditi svjesno, zahtijeva da se čovjek unutarne potruži i prije svega počne misliti cijelim svojim bićem. I ljudi od toga zaziru. To je nešto što ljudi ne vole činiti: svjesno sudjelovati u oblikovanju uvjeta u svijetu. Postoji i jedna stvar oko koje ljudi danas još

uvijek griješe. Ljudi danas misle: pa, trenutno živimo u doba razvoja mišljenja. - Ljudi su ponosni što se danas misli više nego prije. Ali prije svega, to je obmana, iluzija, jedna od mnogih iluzija u kojima čovječanstvo danas živi. Ono što ljude čini tako ponosnima, to shvaćanje mišljenja, često je instinktivno. Tek kada instinktivni element, koji je nastao ljudskim razvojem, i koji se danas izražava u ponosu na mišljenje, kada intelekt proizlazi ne samo iz mozga nego iz cijelog čovjeka, kada je intelektualno samo dio cjelokupnog duhovnog života, kada se od racionalnog odmakne u imaginativno, inspirativno, intuitivno, tek tada će malo po malo nastati ono što želi nastati u ovom petom post-atlantskom razdoblju duše svijesti. Ono s čime se ljudi danas suočavaju - već se može ukazati na to da u određenoj mjeri i svakodnevne misli tu ističu posebnu važnost - jest ono što uvijek iznova treba spominjati: pojava takozvanog socijalnog pitanja.

Ali svatko tko se ozbiljno zadubio u našu antropozofski usmjerenu znanost duha, lako će doći do zaključka da bitna stvar u formiranju socijalnog poretka, nazivali ga državnim ili drugačije, može proizaći od onoga što čovjek razvija iz sebe, što može razviti iz sebe s zadaćom reguliranja odnosa među ljudima. Sve što čovjek razvija iz sebe prirodno odgovara određenim impulsima koji u konačnici leže u našem duševnom i duhovnom životu. Ako tako promatrate stvar, možete se zapitati: da, ne bi li pozornost prije svega trebalo usmjeriti na socijalne impulse, na ono što želi proizaći iz ljudske prirode kao socijalni impuls? Ove socijalne impulse nazovimo socijalnim porivima, iako ne mislimo ni na što čisto životinjsko, već pazimo da se o porivu ne misli samo na nešto nesvjesno ili instinktivno, već kada govorimo o porivima mislimo na: u dobu smo duše svijesti, a instinkti se samo hoće uzdići u svijest.

Ako se tvrdi ovako nešto: postoje socijalni porivi koji se žele ostvariti - posebno u našem dobu je nastupila strašna jednostranost, na koju se ne treba žaliti, koju treba mirno gledati jer je treba prevladati. Ljudi su u naše vrijeme sve skloni gledati jednostrano! To je kao da se prihvaća samo njihanje klatna na jednu stranu, a da se nikad ne razmišlja o tome da se klatno ne može od središta na jednu stranu zanjihati a da se ne zanjije i na drugu stranu. Koliko se klatno može zanjihati samo u jednom smjeru, toliko malo se i socijalni impulsi mogu izraziti samo u jednom smjeru. Zbog ljudske prirode, socijalni nagoni su prirodno suprotstavljeni antisocijalnim nagonima. Prije svega to treba uzeti u obzir. Tako se socijalne vođe i agitatori prepuštaju velikoj iluziji da trebaju širiti stavove i slično, ili se treba pozvati na klasu ljudi koji su voljni ili skloni njegovati socijalne nagone, ako su tog stajališta. Da, iluzija je ponašati se tako, jer se ne očekuje da kako ti socijalni nagoni djeluju, da djeluju i antisocijalni nagoni. Ono što je danas važno jest moći se s tim stvarima suočiti bez iluzija. Njih se može pogledati u lice samo sa stajališta znanosti duha. Mogli bi reći: ljudi propuštaju najvažnije stvari u životu ako ovaj život ne gledaju iz perspektive znanosti duha.

Moramo se zapitati: kakav je zapravo odnos među ljudima u odnosu na socijalne i antisocijalne nagone? - Vidite, stvarnost odnosa između čovjeka i čovjeka zapravo je nešto prilično složeno! Moramo, naravno, situaciju sagledati radikalno. Suočavanje je svakako različito i diferencirano prema različitim okolnostima, ali moramo pogled usmjeriti na zajedničke karakteristike u sučeljavanju jedne osobe s drugom, moramo se zapitati: što se zapravo događa u cjelokupnoj stvarnosti - ne samo u onome što je predstavljeno vanjskim osjetilima - što se događa u cjelokupnoj stvarnosti, kad se jedna osoba suoči s drugom? - Ne događa se ništa manje od toga da od osobe do osobe djeluje određena sila. Konfrontacija jednostavno znači da od osobe do osobe djeluje određena sila. Ne možemo se ravnodušno suočiti s drugom osobom u životu, čak ni u pukim mislima i osjećajima, čak i ako smo fizički udaljeni od njih. Ako na neki način imamo odnos s drugim ljudima, ili bilo kakvu komunikaciju s njima, tada od jedne do druge osobe teče sila stvarajući vezu. To je ono što je u osnovi socijalnog života. To je ono što kada se razgrana, zaplete, uspostavlja socijalnu strukturu ljudi. Naravno, najčišći smisao pojave dobivate kada razmišljate izravno o interakciji između ljudi: kroz dojam koji jedna osoba ostavlja na drugu, postoji pokušaj uspavljivanja. Dakle, to je nešto što je konstanta u socijalnom životu, da jednu osobu uspavljuje druga s kojom je u kontaktu. Fizičar bi rekao da u socijalnom odnosu uvijek postoji latentna tendencija jedne osobe da uspava drugu osobu.

Zašto je to tako? Da, vidite, ovo se temelji na vrlo važnoj konstituciji čovjeka kao cjeline. Temelji se na činjenici da se ono što nazivamo socijalnim porivima stvarno razvija u ljudskoj duši u sadašnjoj običnoj svijesti, kada čovjek spava. Ukoliko se ne uzdignete do vidovitosti, zapravo ste prožeti socijalnim porivima samo dok spavate. I samo ono što iz sna nastavlja djelovati u budnost, u budnom životu djeluje kao socijalni poriv. Ali ako to znate, tada se ne trebate čuditi što vas socijalno biće želi uspavati u međusobnom odnosu. Socijalni poriv treba se razvijati u odnosu od osobe do osobe. Može se razviti samo u snu. Stoga, u interakciji od čovjeka do čovjeka postoji tendencija da jedna osoba uspava drugu kako bi uspostavila socijalni odnos. To je činjenica koja je frapantna, ali koja se promatraču životne stvarnosti odmah nameće. Naša interakcija od čovjeka do čovjeka sastoji se od toga da su prije svega, naše predodžbe uspavane u tom odnosu, u svrhu da se proizvede socijalni poriv od osobe do osobe.

Ali naravno, ne možete cijelo vrijeme živjeti spavajući. Tendencija za razvojem socijalnih poriva postoji i izražava se u činjenici da biste stalno trebali imati sklonost spavanju. Sve stvari o kojima govorim, naravno, događaju se podsvjesno, ali nisu ništa manje stvarne i ništa manje trajne u našim životima. Dakle, upravo da bi se stvorila socijalna struktura, postoji stalna tendencija k spavanju.

Nešto radi i s druge strane. To je stalni otpor, stalna pobuna ljudi protiv ove tendencije kada ne spavaju. Tako da kada se suočite s nekom osobom uvijek ste uhvaćeni u sljedeći sukob: budući da ste s njom suočeni, uvijek razvijate tendenciju da spavate, da svoj odnos s njom doživite u snu; ali dok spavate ne možete ustati, i vama nije dopušteno utonuti u san, u vama se javlja suprotstavljena sila koja vas održava budnima. To se uvijek događa u odnosu od čovjeka do čovjeka: sklonost uspavljivanju, sklonost ostajanju budnim. Tendencija da se ostane budnim je u ovom slučaju antisocijalna, afirmacija vlastite individualnosti, vlastite osobnosti naspram socijalne strukture u društvu. Samim time što smo ljudi među ljudima, naš unutarnji život duše oscilira naprijed-natrag između socijalnog i antisocijalnog. I ono što živi u nama kao ova dva poriva, ono što se može uočiti između čovjeka i čovjeka, kada vidimo čovjeka i čovjeka kako stoje jedan nasuprot drugog i okultno ih promatramo, to dominira našim životima. Kada se dogovorimo - bez obzira koliko su ti dogovori daleko od stvarnosti za današnju vrlo inteligentnu svijest - oni su još uvijek izraz ovog njihanja između socijalnih i antisocijalnih poriva. Ekonomisti mogu razmišljati o tome što je kredit, što je kapital, što je renta, i tako dalje; ove stvari koje čine pravilnost u socijalnim odnosima samo su njihaji klatna ova dva poriva, socijalnog i antisocijalnog.

Vidite, svatko tko razmišlja o lijeku za ovo vrijeme, ovim stvarnima mora pristupiti inteligentno i na istinski znanstven način. Jer odakle to dolazi da se u naše vrijeme javljaju socijalni zahtjevi? Pa, živimo u dobu duše svijesti gdje se čovjek mora sam snalaziti. Ali o čemu to ovisi? Kako bi izvršio svoj zadatak, svoju misiju u našem petom post-atlantskom razdoblju, ovisi o tome da se afirmira, da se ne da uspavati. Upravo zbog njegovog položaja u ovom vremenu, od njega se zahtijeva da razvije antisocijalne porive. Čovjek ne bi mogao ostvariti svoj zadatak u naše vrijeme da sami ti antisocijalni porivi kroz koje čovjek sebe stavlja u prvi plan ne postaju sve snažniji i moćniji. Danas čovječanstvo još nema pojma koliko se snažno antisocijalni instinkti moraju nastaviti razvijati u trećem tisućljeću. Upravo da bi ljudi pravilno napredovali, moraju se razviti antisocijalni porivi.

U ranijim razdobljima, razvoj antisocijalnih poriva nije bio duhovna hrana ljudskog razvoja. Stoga nije bilo potrebe praviti protutežu te stoga nitko i nije. U naše vrijeme, kada čovjek mora razvijati antisocijalne porive radi sebe samog, radi svoj individualnog 'Ja' - koji se već razvijaju jer je čovjek podložan razvoju protiv kojeg se ništa ne može učiniti - tada nešto mora doći, nešto čemu se čovjek sada suprotstavlja antisocijalnim porivima: takva socijalna struktura kroz koju se održava ravnoteža te razvojne tendencije. Antisocijalni porivi moraju djelovati iznutra kako bi čovjek mogao dosegnuti vrhunac svog razvoja; društvena struktura mora djelovati izvana kako se ljudi ne bi izgubili u kontekstu života. Otuda i socijalni zahtjev našeg vremena. Socijalni zahtjev u našem vremenu nije, u određenoj mjeri, ništa drugo nego nužna protuteža unutarnjoj razvojnoj tendenciji čovječanstva.

Iz ovoga vidite da se ništa ne postiže jednostranim gledanjem. Jer samo promislite da, kako ljudi žive, određene riječi - ne želim čak ni spominjati ideje ili osjećaje - određene riječi dobivaju 'vrijednost', određene vrijednosti. Pa, 'antisocijalno' znači nešto što vam se čini antipatičnim, to vidite kao nešto loše. Lijepo, ali ne možete se puno brinuti hoće li se na to gledati kao na nešto zlo ili ne, jer je to nešto nužno, jer je - bilo zlo, bilo dobro - povezano s nužnim razvojnim tendencijama čovjeka u našem vremenu. I ako se onda netko javi i kaže da se treba boriti protiv antisocijalnih poriva, to je sasvim obična glupost, jer protiv njih se ne može boriti. U skladu s normalnom razvojnom tendencijom čovječanstva, oni u našem vremenu moraju dotaknuti unutarnje ljudsko biće. Ne radi se o pronalaženju recepta za borbu protiv antisocijalnih poriva, već o promjeni socijalnih institucija, strukture, onoga što se nalazi izvan ljudske jedinice, da se to uredi tako da postoji protuteža onome što unutar čovjeka djeluje kao antisocijalni nagon. Zato je toliko potrebno da se čovjek i cijelo njegovo biće u ovom razdoblju odvoji od socijalnog poretka. Inače ni jedno ni drugo ne mogu biti čisti.

Vidite, u ranijim godinama postojali su statusi, postojale su klase. Naše doba teži biti bez statusa, izvan klase. Naše doba ne može više ljude dijeliti na klase, nego mora prihvatiti ljude kao cjelinu i smjestiti ih u takav socijalni ustroj da je socijalno strukturirano samo ono što je od njih odvojeno. Zato sam jučer na javnom predavanju rekao: u grčko-latinskom dobu još je moglo biti ropstvo, jedan je bio gospodar, drugi rob, a ljudi su bili podijeljeni. Danas nam preostaje upravo ono što proletere toliko uzbuđuje: da je njegov rad roba i da je nešto što je u njemu još uvijek izvanjski organizirano. To mora otići. I samo ono što ne ovisi o osobi može biti socijalno strukturirano: njen položaj, mjesto gdje je postavljena; ne nešto što je u njoj samoj.

Sve što se na taj način priznaje u pogledu nužnog razvoja socijalnog života danas se doista mora shvatiti tako da, naprimjer, čovjek nema pravo moći računati ako nikada nije naučio tablicu množenja, i ima jednako malo prava reći nešto o socijalnoj reformi i slično ako nikada nije naučio stvari o kojima sada raspravljamo, naprimjer: da postoji socijalno i antisocijalno na način kako smo to sada konkretno okarakterizirali. Često ljudi koji danas počnu govoriti o socijalnim zahtjevima na najvažnijim mjestima u državi ili organizacijama, upućenima izgledaju kao ljudi koji žele početi graditi most preko burne rijeke, a koji nikada nisu naučili teorem o paralelogramu sila ili nešto slično! Možda će ti ljudi izgraditi most, ali on će se prvom prilikom srušiti. A ovako izgledaju društveni vođe ili čak oni koji održavaju druge ustanove: njihovi dogovori će se prvom prilikom pokazati nemogućima, jer stvari zahtijevaju da surađujemo sa stvarnošću, a ne protiv nje. Toliko je nevjerojatno važno da se konačno uozbiljimo u vezi ono što čini okosnicu naše antropozofske misli.

Jedan od impulsa koji nas pokreće u području našeg antropozofskog pokreta je taj da, do određene mjere, u cijeli ljudski život prenosimo ono što većina ljudi smatra primjenjivim samo na ranu mladost: čak i kada smo možda već osijedili, i dalje sjedamo u školsku klupu, ali u školsku klupu života. To je također jedna od razlika koje mi pravimo u odnosu na one ljude vani koji vjeruju da ako su prošetali - ne, želim reći, pohađali, studirali fakultete - do svoje dvadeset pete ili dvadeset šeste godine, da su spremni za život! Zatim postoji vrsta zabavljanja, zar ne, kroz koju se stječe ovo ili ono. Ali ono što dolazi pred našu dušu u obliku osjećaja kada se približavamo nervu našeg duhovno-znanstvenog pokreta je: da ljudi doista moraju učiti kroz cijeli život, ako žele biti dorasli zadacima ovog života. To je toliko važno da sebe prožimamo tim osjećajem. Ako se ne promijeni uvjerenje da se sve može kontrolirati talentima koje je čovjek razvio do svoje dvadesete ili dvadeset pete godine, onda samo treba doći u parlament ili negdje drugdje i odlučivati o svemu, dokle god ne prestanemo tako gledati na stvari, s tim osjećajem, ništa zdravo ne može nastati u socijalnoj strukturi.

Proučavanje međudnosa socijalnog i antisocijalnog iznimno je važno, posebno u današnje vrijeme. Ali možemo proučavati samo antisocijalno, jer, kao što sam objasnio, upravo je u naše vrijeme to antisocijalno jedna od najvažnijih stvari koja se treba afirmirati i razvijati u nama samima. Ovo antisocijalno se može održati u izvjesnoj ravnoteži samo socijalnim; ali socijalni aspekt se mora njegovati, mora se kultivirati svjesno. A to u naše doba postaje sve teže, jer je ono drugo, antisocijalno, zapravo prirodno. Socijalni aspekt je ono što je potrebno i što se mora njegovati. I vidjet ćemo da u ovom petom post-atlantskom razdoblju postoji tendencija ignoriranja socijalnih aspekata kada se čovjek jednostavno prepušta sam sebi, ako aktivno ne intervenira, ne sudjeluje u aktivnosti duše. Ono što je potrebno i što se mora stjecati svjesno, a prije se instinktivno afirmiralo kod ljudi, jest upravo interes, od osobe do osobe. Osnovni nerv cjelokupnog socijalnog života je interes od osobe do osobe.

I danas se čini gotovo paradoksalnim kada se kaže: ljudi neće imati nikakav uvid u takozvane teške ekonomske pojmove ako ne bude rastao interes od osobe do osobe, ako ljudi, iluzije koje dominiraju socijalnim životom, ne počnu povezivati sa stvarnošću. Vidite, tko to razmišlja tako da misli, da je jednostavno zbog svog položaja unutar društvenog poretka, da je zapravo uvijek u složenom odnosu od osobe do osobe? Pretpostavimo da imate novčanicu od stotinu franaka u džepu, i iskoristite tu novčanicu od sto franaka tako što ćete jednog jutra izaći u kupnju, toliko da potrošite ovu novčanicu od sto franaka. Da, što znači da ćete izaći van s novčanicom od sto franaka u džepu? Novčanica od sto franaka zapravo je lažna, zapravo ne vrijedi ništa i ne bi vrijedila ni da je metalni novac. Danas ne želim govoriti o metalistima i nominalistima u oblasti monetarne teorije; ali čak i ako je to metalni novac on je zapravo laž, ne vrijedi ništa. Novac je 'posrednik' između druge dvije stvari, i samo zato što postoji određeni socijalni poredak, u naše

vrijeme čisto državni poredak, ova novčanica od sto franaka koju imate i ujutro potrošite na razne stvari, nije ništa osim ekvivalentne vrijednosti za toliko i toliko radnih dana toliko i toliko ljudi. Toliko i toliko ljudi mora odraditi toliko dana, toliko se ljudskog rada mora uliti u socijalni poredak, kristalizirati u robu, tako da prividna vrijednost novčanice postane stvarna vrijednost - ali to zapovijeda samo socijalni poredak. Novčanica vam samo daje moć da dobijete toliko posla kao uslugu, odnosno da zapovijedite toliko i toliko posla. Pred sobom u svom umu imate sliku: tu imam novčanicu, ona mi daje moć nad toliko radnika na temelju socijalnog položaja kojeg imam, i sada vidite: iz sata u sat, drugi prodaju rad ovih radnika kao ekvivalentnu vrijednost, kao stvarnu ekvivalentnu vrijednost onoga što imate u novčaniku kao novčanicu od stotinu franaka: tek sada imate stvarnu sliku.

Naše su se okolnosti toliko zakomplicirale da više ne obraćamo pažnju na te stvari, pogotovo kada nisu toliko očite. Ovo je očiti primjer gdje su stvari lake. Kad je riječ o teškoj političkoj ekonomiji kapitala i rente i kredita, gdje su stvari vrlo složene, o tome ne znaju ni sveučilišni profesori, mislim na političke ekonomiste čiji bi posao bio da znaju. Iz ovoga već možete vidjeti kako je prijeko potrebno da se na ove stvari gleda ispravno. Naravno, danas ne možemo odmah krenuti u reformu ekonomije, koja je dovedena u takvo stanje onim što danas učimo kao studenti ekonomije. No, možemo se barem pitati s obzirom na pučko obrazovanje i slično: što je potrebno da bi se socijalni život mogao svjesno suprotstaviti unutarnjem asocijalnom životu? Što je potrebno? Rekao sam da je u naše vrijeme teško razviti pravi interes od osobe do osobe. Nemate pravi interes ako vjerujete da možete kupiti nešto za novčanicu od sto franaka, a ne smatrate da je za to potreban socijalni odnos s toliko ljudi i snagom njihovog rada. Tek tada imate pravi interes, ako na vašoj slici, kada počinete bilo kakvu lažnu radnju kao što je zamjena robe za novčanicu od sto franaka, zamijenite stvarnom akcijom koja je s tim povezana.

Vidite, puki, želim reći sebični, srceparajući razgovor o ljubavi prema našim bližnjima i iskazivanje te ljubavi kada za to imamo priliku nije ono što čini socijalni život. Ta ljubav je uglavnom užasno sebična ljubav. Mnogi ljudi podržavaju ono što mogu učiniti recimo, kada na patrijarhalan način vežu svoje bližnje ne bi li stvorili objekt za svoje samoljublje, jer se griju iznutra mišlju: ti radiš ovo, ti radiš ono. Ne shvaća se koliko je takozvane ljubavi prema činjenju dobra maskirano samoljublje.

Ne radi se o tome da se jednostavno usredotočimo na tog bližnjeg, nešto što zapravo ugađa našem samoljublju, već da se osjećamo obveznima pažljivo sagledati razgranatu socijalnu strukturu u kojoj se nalazimo. Da bismo to učinili, moramo stvoriti barem temelje. Vrlo malo ljudi danas je sklono stvaranju tih temelja.

Želio bih prodiskutirati barem jedno stvar sa stajališta pučkog obrazovanja, a to je: kako se zapravo možemo suprotstaviti, i to svjesno, socijalnim porivima koji se prirodno razvijaju? Kako možemo njegovati socijalni element, to zanimanje čovjeka za čovjeka, koje je strašno oslabilo u našem dobu duše svijesti, da stvarno raste u nama, i ide sve dalje i dalje, i ne daje nam mira ako ne ide dalje? U našem vremenu već su otvoreni ponori između čovjeka i čovjeka! Na način da ljudi i ne slute, danas prolaze jedni pored drugih, a da se ni najmanje ne razumiju. Želja da se stvarno razumije druge ljude, njihove posebnosti, danas je jako mala. S jedne strane imamo krik socijalnosti, a s druge strane čisti asocijalni instinkt se sve više širi. Koliko ljudi danas slijepo prolaze jedni pored drugih, vidi se kada se ti ljudi udruže u razna društva. Danas često nije prilika da ljudi steknu neko znanje o ljudskoj prirodi. Danas ljudi godinama mogu biti s drugim ljudima, i ne poznavati ih ništa bolje nego su ih poznavali kad su ih prvi put upoznali. A to je upravo ono što je potrebno, hoću reći, da se u budućnosti sustavno onom antisocijalnom pridodaje socijalno. Postoje različiti načini da to učinimo unutarne-duševno, između ostalog ako se pokušamo češće osvrnuti na naš vlastiti život ovog vremena, u ovoj inkarnaciji, kada pokušamo dobiti pregled onoga što se u našim životima dogodilo između nas i drugih ljudi koji su ušli u naš život. Ako ćemo biti iskreni, mi ćemo, barem većina ljudi, reći sebi: taj ulazak drugih ljudi u naše živote danas gledamo tako da u središte tog osvrta stavljamo vlastitu osobnost. Što smo dobili od ove ili one osobe koja je ušla u naše živote? To se pitamo prilično emotivno. To je nešto protiv čega se trebamo boriti. Trebali bismo u našim umovima pokušati vizualizirati ljude koji su intervenirali u naše živote kao učitelji, prijatelji, ili nas na drugi način podržali, ili ljude koji su nam naudili i kojima, s određenog gledišta, ponekad dugujemo više nego onima koji su nam bili od koristi. Trebali bismo pustiti te slike da živo prođu ispred naše duše, da zamislimo što su svi koji su bili uz nas, učinili za nas. I vidjet ćemo, nastavimo li na ovaj način, da ćemo postupno naučiti zaboraviti sebe, uvidjeti ćemo da gotovo sve što je oko nas ne bi uopće moglo biti tu da nas ova ili ona osoba ne pomaže, podržava, ili na drugi način intervenira u naš život. Tek tada, pogotovo kad se osvrnemo na protekle godine i na ljude s kojima možda više nismo u vezi, prema kojima smo možda lakše objektivni, vidjet ćemo kako je duševna supstanca našeg života apsorbirala ono što je utjecalo na nas. Pogled nam se proteže preko mnoštva s kojim smo se s vremenom susreli. Ako pokušamo razviti osjećaj koliko toga moramo zahvaliti ovoj ili onoj osobi, ako se pokušate na taj način vidjeti u ogledalu onih koji su utjecali na nas kroz vrijeme i koji su bili s nama, tada će se postupno - moći ćemo to doživjeti - od nas odvojiti značenje koje se sastoji u sljedećem: budući da smo prije vježbali pronalaženje slika osobnosti koje su u prošlosti bile povezane s nama, iz naše duše se oslobađa osjećaj, kako bismo došli i do slike osobe s kojom se suočavamo sada, s kojom smo sada suočeni s licem u lice. I to je nevjerovatno važna stvar, da se u nama budi poriv, ne samo da osjećamo simpatije i antipatije kada smo suočeni s ljudima, ne samo da volimo ili mrzimo nešto u vezi s ljudima, nego da u

nama probudimo pravu sliku ljudi, bez ljubavi i mržnje. Možda vam se ne čini da je ovo što govorim strašno važno. Ali to jest nešto važno. Jer ta sposobnost da stvorimo sliku druge osobe bez mržnje i ljubavi, da pustimo drugog da se pojavi u našoj duši, to je osobina koja se, mogu reći, smanjuje svakog tjedna u ljudskom razvoju; to je nešto što ljudi potpuno gube. Prolaze jedni pored drugih bez poriva da drugu osobu probude u sebi. Ali to je nešto što treba svjesno njegovati. To je također nešto što treba biti ugrađeno u pedagogiju i u školsko obrazovanje: ova sposobnost razvijanja sposobnosti imaginacije kod ljudi. Jer stvarno možemo razviti tu sposobnost imaginacije ako se ne bojimo, ako umjesto toga, tiho bacimo pogled unatrag, koji naše prošle odnose s ljudima stavlja pred naše duše. Tada ćemo se moći i imaginativno povezati s ljudima koje sada susrećemo. Tada socijalnom porivu suprotstavljamo ono što se sve više razvija, sasvim nužno i nesvjesno: antisocijalni poriv. To je jedna stvar.

Druga stvar je nešto što se može povezati s ovim pregledom odnosa s ljudima: da pokušavamo postati sve objektivniji prema sebi. Moramo se vratiti u naša ranija vremena. Ali želim reći da možemo odmah prijeći na same činjenice, naprimjer, razmislite o tome sada kada imate recimo, trideset ili četrdeset godina: da, kako je bilo tada kad sam imao deset godina? Prije svega, želim se potpuno zamisliti u toj situaciji, želim se zamisliti kao da zamišljam drugog desetogodišnjeg dječaka ili djevojčicu; želim zaboraviti da sam to bio ja, stvarno pokušavam biti objektivan. Ovo objektiviziranje sebe, ovo sadašnje odvajanje od svoje prošlosti, ovo ljuštenje 'Ja' od njegovih iskustava, nešto je čemu u sadašnjosti posebno moramo težiti; jer sadašnjost ima tendenciju sve više povezivati 'Ja' i ova iskustva. Danas ljudi instinktivno žele biti ono što im iskustvo govori. Zato je tako teško uključiti se u aktivnost koju daje znanost duha. Svaki put kad morate iznova napregnuti svoj duh, ne možete se koncentrirati samo na to da se toga prisjetite. - Zapravo ćete primijetiti: u pravoj znanosti duha ništa se ne može učiniti tako da se zadržavamo, ugodno, na istom položaju. Zaboravljate stvari i uvijek iznova morate obraćati pažnju na njih; ali to je baš dobro, baš to je ono pravo, da se uvijek iznova morate truditi. Osoba koja je prilično napredna, u oblasti znanosti duha, svaki dan pokušava vizualizirati najelementarnije stvari; ostali se srame to raditi. U znanosti duha ništa ne bi smjelo ovisiti o tome da netko zapamti materiju, jer je moramo dotaći u neposrednom iskustvu sadašnjosti. I tako je upravo činjenica da se prilagođavamo ovoj sposobnosti tako što objektiviziramo sebe, zamišljamo tog dječaka ili djevojčicu kao da je to biće koje nam je strano u njegovoj ranijoj dobi, sve više se pokušavamo odmaći od iskustva tridesetogodišnjaka, toliko da nas progone još samo impulsi desetogodišnjaka. Odvajanje od naše prošlosti nije nešto što znači poricanje naše prošlosti - dobijemo je natrag na druge načine; ali ovo je nešto što je nevjerojatno važno. Dakle, s jedne strane, svjesno negujemo socijalni poriv, socijalni impuls, stvaranjem imaginacije u sadašnjosti fokusirajući se na ljude koji su bili s nama u vezi u prošlosti, gledajući i vidjevši sebe duševno kao proizvod tih ljudi. S druge

strane, našom objektivizacijom dobivamo priliku izravno razvijati imaginaciju o sebi. Ova objektivizacija ranijih vremena korisna nam je ako ne dolazi nesvjesno. Pomislite samo: ako desetogodišnji dječak ili djevojčica nastavi nesvjesno raditi u vama, onda ste vi, tridesetogodišnjak ili četrdesetogodišnjak, uvećani za desetogodišnjaka; ali isto je i s jedanaestogodišnjakom, dvanaestogodišnjakom i tako dalje. Egoizam je enormno moćan. Ali postaje sve manje i manje kada odvojite ono što je bilo prije, kada to objektivizirate, kada više postane objekt. To je ono što je značajno, što moramo uzeti u obzir.

I tako osnovni preduvjet - to bi zapravo danas trebalo biti jasno ljudima koji na ignorantski, iluzoran način, postavljaju socijalne zahtjeve: trebalo bi postojati razumijevanje kako se čovjek pretvara u socijalno učinkovito biće u dobu u kojem se moraju pojaviti antisocijalni porivi kao dio ljudske prirode.

Što će se tada postići? Puno značenje onoga što sam sada objasnio, pronaći ćete ako razmislite o sljedećem. Vidite, 1848, pojavio se prvi, da tako kažemo, efektan spis, koji i danas ima utjecaj čak i u najradikalnijem socijalizmu, u boljševizmu: 'Komunistički manifest' Karl Marxa, koji je sažeo ono što šesto prevladava u glavama i u srcima proletera. Karl Marx je uspio osvojiti proleterijski svijet iz jednostavnog razloga što je rekao ono što proleter razumije, što misli jer je proleter. Ovaj 'Komunistički manifest', čiji sadržaj ne trebam objašnjavati, objavljen je 1848. godine. Bio je to prvi dokument, prva sjetva onoga što je sada urodilo plodom, nakon nedavnog uništenja suprotstavljenih pokreta. Ovaj dokument sadrži jedan slogan, jednu rečenicu koju ćete pronaći u gotovo svakoj socijalističkoj publikaciji: 'Proleter svih zemalja, ujedinite se!' To je rečenica koja je prošla kroz sve socijalističke udruge: 'Proleter svih zemalja, ujedinite se!' Što onda to izražava? Izražava nešto najneprirodnije što se može zamisliti u naše vrijeme. Izražava poticaj za socijalizmom, za ujedinjenje određene mase ljudi. Na čemu treba graditi to ujedinjenje, to socijaliziranje? Na suprotnosti, na mržnji prema onima koji nisu proleter. Socijalizaciju, zajedništvo treba graditi na odvojenosti! O tome morate razmisliti, i morate pronaći stvarnost ovog principa u onome što se danas pokazalo kao prava iluzija - ako smijem upotrijebiti taj izraz, razumjet ćete to - prvo u Rusiji, sada i u Njemačkoj, u austrijskim zemljama, i nastaviti će gutati sve više i više. Zato je to nešto najneprirodnije, jer s jedne strane izražava potrebu za socijalizacijom, a s druge strane je ta socijalizacija izgrađena na antisocijalnom instinktu, naime na klasnoj mržnji, klasnom antagonizmu.

Ali takve stvari morate jednostavno gledati u višem svijetlu, inače nećete daleko stići; inače nećete moći djelovati iscjeljujući na tijek evolucije na mjestu na kojem stojite. I danas ne postoji drugo sredstvo osim znanosti duha da se te stvari stvarno vide u sveobuhvatnom smislu, to jest da razumijete svoje vrijeme. Baš kao što se netko ustručava ući u ono što leži u osnovi fizičkog ljudskog bića kao duh i duša, također se ustručava i ne želi

ući u ono što je potrebno u socijalnom životu, obeshrabren je - ne bavi se onim što se u socijalnom životu može dokučiti samo duhom. Ljudi se toga boje, stavljaju poveze preko očiju, i poput noja, zabijaju glave u pijesak, pred tako stvarnim, smislenim stvarima: da kada se ljudska bića suočavaju s drugim ljudskim bićima, jedna osoba uvijek pokušava uspavati drugu, a druga osoba se uvijek želi održati. Ali to je, govoreći u Goetheovom smislu, izvorna pojava socijalne znanosti. Ali doseže dalje od onoga što je čisto materijalistički način razmišljanja sposoban spoznati, seže do onoga što se može dokučiti samo ako se zna da se u ljudskom životu ne spava samo kada se leži na lijenoj koži i nespretno spava, satima, već i da sklonost spavanju neprestano igra ulogu u takozvanom budnom životu, da zapravo iste sile koje nas tjeraju da se budimo ujutro i zaspimo navečer, da stalno igraju u svakodnevnom životu i svojom ulogom pomažu u ostvarivanju socijalnog i antisocijalnog. Ništa ne može proizaći iz razmišljanja o socijalnom poretku, ništa ne može proizaći iz pojedinačnih institucija, ako se čovjek doista ne potruži da ove stvari ima u vidu.

Polazeći s ovog gledišta, potrebno je ne zatvarati oči pred činjenicama koje se šire zemljom, već gledati na ono što se događa. Današnji socijalist, što on misli? On misli da može smisliti socijalne maksime, socijalističke maksime, ili pozvati ljude u svim zemljama svijeta: 'Proleter i svih zemalja, ujedinite se!' i tada mora biti moguće stvoriti, kako se danas kaže, neku vrstu raja na cijeloj Zemlji.

E to je jedna od najvećih iluzija i jedna od najpogubnijih koje mogu postojati! Ljudi nisu samo apstraktni ljudi već su konkretni ljudi. Temeljna stvar je da je svaka osoba individua. Pokušao sam to razjasniti u mojoj 'Filozofiji slobode', nasuprot relativizmu kantijanstva i socijalizma. Ali ljudi su također diferencirani u skupine diljem svijeta. Razgovarati ćemo o jednoj od ovih razlika kako bismo vidjeli da se ne može jednostavno reći: određeni socijalni poredak počinjete na zapadu i zatim kroz istok i po cijeloj Zemlji dok se ponovno ne vratite. Baš kao što su ljudi u ranijim vremenima putovali svijetom, danas tako cijelim svijetom žele širiti socijalizam, i Zemlju vide kao sferu u kojoj, ako počnu na zapadu, završe na istoku. Ljudi su diljem svijeta diferencirani, a u diferencijaciji živi, ako mogu upotrijebiti izraz, motor napretka. Na ovaj način vidite da u našem dobu posebno mora biti izražena duša svijesti. Želim reći: kroz njihovu krv, kroz dispoziciju rođenjem, kroz nasljednu dispoziciju, samo su ljudi engleskog govornog područja zapravo opremljeni da imaju utisnutu dušu svijesti, u naše vrijeme u čovječanstvu. Tako je čovječanstvo diferencirano. Ljudi iz populacije engleskog govornog područja danas su posebno predisponirani za razvoj duše svijesti, tako da su na određeni način reprezentativni ljudi ovog petog post-atlantskog razdoblja; tako su konstituirani.

Narod istoka mora predstavljati pravilan razvoj čovječanstva na drugačiji način. S narodom istoka, počevši s ruskim stanovništvom, a zatim s cijelim

azijskim pozadinskim stanovništvom, koje će samo činiti pojačanje, slučaj je da postoji pobuna, otpor protiv ove instinktivne, očigledne prirode, koja se odvija u razvoju duše svijesti. Ljudi s istoka ne žele miješati ono što je najvažnija duševna sposobnost u našem vremenu, intelekt, s iskustvima; žele to osloboditi i sačuvati za sljedeće doba, šesto post-atlantsko razdoblje, kada će se dogoditi sjedinjenje, ne s čovjekom kakav je danas, već s duhovnim jastvom koje će se tada razviti. Dakle, dok karakteristična snaga našeg razdoblja dolazi upravo sa zapada zbog našeg doba i može je posebno kultivirati stanovništvo koje govori engleski, s druge strane, narod istoka kao narod - ne misli se na pojedinca, pojedinac se uvijek izdvaja iz naroda, radi se o narodu - je tu da spriječi da se u njegovim duševnim snagama pojavi upravo ono što je karakteristično za razdoblje, kako bi moglo klijati ono što će započeti tek u sljedećem razdoblju, ono što je osobito važno za naredno razdoblje koje će započeti u četvrtom tisućljeću. Tako vidimo da postoji zakonitost u ljudskom životu i ljudskim bićima. Kad je priroda u pitanju, ljudi se danas ne čude što ne mogu paliti led, što je sve podložno zakonu. Ali s obzirom na socijalnu strukturu čovječanstva, ljudi naprimjer vjeruju da se u Rusiji, može stvoriti socijalna struktura prema istim principima kao i u Engleskoj ili Škotskoj ili čak Americi. Ne možete to učiniti; jer svijet je uređen po zakonima, a ne tako da se svugdje može raditi bilo što samovoljno. To je ono što treba uzeti u obzir.

A u srednjim zemljama su srednji uvjeti. Slučaj je da se nalazimo, reklo bi se, kao u nestabilnoj ravnoteži, s jedne i s druge strane. Dakle, podijelili ste stanovništvo diljem Zemlje na tri dijela. Ne možete reći: 'Proleter svih zemalja, ujedinite se!', jer i tih proletera ima tri vrste. Stanovništvo je trodijelno. Ako ponovno pogledamo stanovništvo zapada nalazimo da svako tko govori engleski - kao narod, pojedinac se može jako isticati - ima poseban talent, posebnu dispoziciju, posebnu misiju da razvije dušu svijesti, to jest, u dobu duše svijesti, karakteristična duševna svojstva ne postoje da bi se odvojili, već da bi razvoj inteligencije, posebne karakteristike inteligencije, povezali s iskustvima. Prirodno, instinktivno, želim reći, postavljanje sebe u svijet kao osobe duše svijesti, to je osnova cijelog širenja Britanskog carstva! Izvorna pojava u širenju Britanskog carstva je da se ono što se temelji na raspoloženju njegovih ljudi podudara s najdubljim impulsom ovog doba. Znači, ono bitno o svemu tome možete pronaći u mom ciklusu predavanja o europskim dušama naroda, sve je to već sadržano, u tom ciklusu predavanja, koji je napisan davno prije rata i koji zapravo nudi nužnu osnovu za objektivnu ocjenu ove vojne katastrofe.

Upravo ta predispozicija, koja je povezana s razvojem duše svijesti, uzrokuje da je stanovništvo engleskog govornog područja posebno nadareno za politički život. Može se proučavati kako se političko umijeće podjele društva i stvaranja socijalne strukture iz Engleske proširio svugdje gdje su ostali ostaci starog, četvrtog post-atlantskog razdoblja - stvari su ostale onakve kakve jesu - sve do podjele okruga u mađarskom razdoblju s

Obergespan-om na vrhu; ovo političko razmišljanje Engleske proširilo se na ove turanske narode Europe, jer političko razmišljanje petog post-atlantskog perioda može proizaći samo iz te krvi. Ti su ljudi posebno skloni politici. Ne pomaže danas donositi sudove o tim stvarima - odlučuje samo nužda. Možete osjećati simpatiju ili antipatiju, to je privatna stvar. Ali o svjetskim poslovima odlučuju objektivne nužnosti. Važno je imati na umu ove objektivne nužnosti, posebno danas u dobu duše svijesti.

Goethe je u svojoj 'Bajci o zelenoj zmiji i lijepoj Ljiljani' nabrojio sile koje se nalaze u ljudskoj duši kao tročlane: moć, izgled ili pojavnost, znanje i mudrost - brončani kralj, srebrni kralj, zlatni kralj. U ovoj bajci, kada se govori o odnosu snaga, na čudan je način izraženo mnogo toga što se danas priprema i što će se nastaviti i dalje. Dakle, mora se istaknuti da se ono što Goethe simbolizira s brončanim kraljem, impuls moći, širi Zemljom od stanovništva engleskog govornom područja. To je nužnost zbog podudarnosti kulture duše svijesti i posebne dispozicije onog što je britansko i američko.

Vidite, u srednjim područjima, koja su ionako zahvaćena kaosom, postoji nestabilna ravnoteža između sklonosti intelekta prema duši svijesti i želje da se otrgne, pa stoga ponekad prevlada jedno, ponekad drugo. Tamo je sasvim drugačija tendencija. Nitko u sredini nije zainteresiran za politiku. Žele li biti politički, vrlo su predisponirani da ispadnu iz stvarnosti koja je uvijek prisutna kada politička misao anglo-američkog stanovništva stoji čvrsto na zemlji, usidrena u duši. U sredini dominantna je druga duševna sila: izgled, pojavnost. Ova sredina također ističe intelektualnost s posebnim sjajem. Usporedite to s nečim što dolazi od populacije engleskog govornog područja u smislu misli: te su misli čvrsto povezane sa zemaljskom stvarnošću. Ako uzmete posebno briljantna postignuća njemačkog duha, vidjet ćete da se radi više o estetskom oblikovanju misli kada to estetsko oblikovanje poprima i logični oblik. Osobito je istaknuto kako jedna misao vodi drugoj, jer tada se ono što ima posebne dispozicije pojavljuje u dijalektici, u estetskoj razradi misli. Ako to želite primijeniti na ovozemaljsku stvarnost, ako s tim želite čak i postati političar, lako možete postati neistiniti, lako možete upasti u takozvani sanjarski idealizam, gdje se žele uspostaviti jedinstvena carstva, gdje se desetljećima bunca o jedinstvenim carstvima, a zatim se nasilno uspostavljaju carstva, od kojih jedno propada u drugo. Nikada i nigdje politički život se nije sudario kao u dvije suprotnosti, kao što su njemački snovi o jedinstvu 1848, i ono što je potom utemeljeno 1871. Tu se vidi kolebanje, njihanje naprijed-natrag onoga što zapravo teži estetskom oblikovanju, a što može postati neistina, iluzija, san, ako se želi primijeniti na politiku. Ovdje jednostavno nema raspoloženja za politiku. Kad srednjoeuropski ljudi postanu političari ili sanjaju ili lažu. Dodao bih da se o tim stvarima ne smije govoriti sa simpatijama ili antipatijama, da bi se optuživalo ili oslobađalo optužbe, nego se govore upravo zato što odgovaraju nužnosti s jedne strane i tragediji s druge strane. To su stvari na koje jednostavno treba paziti.

A onda pogledajte na istok, što se tamo sprema. Stvari idu toliko daleko da ako govorite nešto radikalno, možete reći: pa Nijemac, kad hoće postati političar, pada u sanjarenje, u idealizam; kada su stvari dobre, u lijepi idealizam; kada stvari postanu loše, u neistinitost. Rus, ako želi postati političar, od toga se razboli ili umre. To može biti samo donekle jasno, radikalno rečeno, ali pojava je takva. Ne postoji ništa u ruskoj duši naroda što je unutarne povezano s temeljnim političkim aspektima engleske ili američke duše naroda. Ovaj istok je predisponiran da prenese intelekt, koji je odvojen od očigledne veze s iskustvima, u buduće doba duhovnog jastva.

Dakle, treba znati kako se sposobnosti razlikuju diljem svijeta. To postaje vidljivo u mnogim iskustvima. Iz raznih rasprava koje su se vodile, svi znate što se u višem nadosjetilnom iskustvu naziva susret s Čuvarom praga. Pri susretu s Čuvarom praga također postoje razlike. Naravno, ako se inicijacija odvija potpuno neovisno o nacionalnosti, tada je susret s Čuvarom praga univerzalan. Ali ako inicijaciju provode jednostrani ljudi ili društva, i ako se odvija na popularan način, iskustvo s Čuvarom je također različito. Osoba koja pripada populaciji engleskog govornog područja, ako nije inicirana od viših duhova, koji su vođe, nego od strane nacionalnog duha, primarno je predisponirana sa sobom na prag dovesti ona bića koja nas, kao ahrimanski duhovi, neprestano prate u svijetu kojim smo ovdje okruženi, koji nas prate kada idemo na prag nadosjetilnog svijeta, i koje onda možemo povesti sa sobom ako smo, da tako kažemo, razvili sklonost. Iznad svega, vode nas do pogleda na sile bolesti i smrti. Tako ćete čuti od velike većine ljudi koji su bili inicirani u misterije u anglo-američkim zemljama i koji su zakoračili na prag, da je njihovo najvažnije iskustvo s kojim su se prvi put susreli ono s moćima bolesti i smrti. Oni to upoznaju kao nešto izvanjsko.

Ako idete u srednje zemlje, a narodni duh je uključen u inicijaciju, ako osobu koju želite inicirati ne izdignete iz naroda do sveljudskog, nego je uključen duh naroda, onda je prva stvar, najvažniji događaj je da čovjek postane svjestan bitaka koje se odvijaju između određenih bića koja pripadaju samo duhovnom svijetu, i koja stoje s druge strane struje, i određenih bića koja stoje ovdje u fizičkom svijetu, s ove strane struje, ali su nevidljiva za običnu svijest. Vodi se stalna bitka. Ljudi u središnjim krajevima postanu svjesni ove borbe. Ova borba, koje čovjek postaje svjestan, pulsira na pragu jer u srednjim krajevima, ako je netko ozbiljan tragač za istinom, posebno je prožet moćima sumnje. Čovjek se upoznaje sa svime što su moći sumnje, što su moći višestrukosti. U zapadnim oblastima ljudi su mnogo skloniji zadovoljiti se čistom istinom; u srednjim zemljama odmah pada na pamet druga strana stvari. Kad je u pitanju potraga za istinom, čovjek ostaje nestabilan: svaka stvar ima dvije strane. Filistar si ako u srednjim zemljama pristaneš na izravnu, jednostranu izjavu. Ali to uzrokuje tragičnu patnju kada dođete do praga. Treba obratiti pažnju na to kako ova bitka, koja se odvija na pragu između duhova koji pripadaju samo duhovnom životu i onih koji pripadaju samo osjetilnom svijetu, uzrokuje sve

ono što u ljudskom biću izaziva sumnju i kolebanje u odnosu na istinu, nužnost da se najprije obrazuje za istinu, da se ne obazire na već prepoznate impulse istine.

Ako odete u istočne zemlje, a duh naroda je pokrovitelj osobe koja se inicira, pa ako se ta osoba dovede do praga pod pokroviteljstvom duha naroda, tada će oni koji pripadaju tim istočnim narodima vidjeti, iznad svega, sve one duhove koji utječu na ljudsku sebičnost. Vidi sve što može dati povoda ljudskoj sebičnosti. Recimo, zapadnjak koji stane na prag ne vidi to prvo. Duhove koji prodiru u svijet i čovječanstvo on vidi kao bolest i smrt u najširem smislu, kao paralizirajuće, destruktivne, sile koje vode prema dolje. Osoba koja je inicirana na istoku, prvo vidi sve što čovjeku dolazi kako bi ga navelo na sebičnost.

Stoga je ideal koji proizlazi iz inicijacije, osobito na zapadu, učiniti ljude zdravima, održati ih zdravima, osigurati da vanjske okolnosti za zdravlje budu dostupne svim ljudima. In istoku, iznad svega, kao instinktivna spoznaja čisto religioznog upoznavanja s inicijacijom, javlja se želja da se osjećamo malenima u usporedbi s uzvišenim duhovnim svijetom. Zao jer su prvo što vam dolazi iz duhovnog svijeta moći. Čovjeku istoka prvo je ukazano na ono uzvišeno u duhovnom svijetu, na lijek za sebičnost, na istjerivanje sebičnosti, jer mu je ukazano na njene opasnosti. To je izraženo čak i u vanjskom karakteru ljudi na istoku. A nešto od onoga što zapadnjaci smatraju nesimpatičnim u vezi s karakterom ljudi sa istoka, dolazi od onoga što je izraženo na pragu.

Tako se razlikuju ljudske osobine kada promatramo unutarnji razvoj, unutarnje oblikovanje ljudskog duha i duše. Važno je ne skidati pogled s ovih stvari. U određenim okultnim krugovima stanovništva engleskog govornog područja, gdje su te stvari poznate - iako pod pokroviteljstvom duha naroda - mogli ste pronaći proročke reference tijekom druge polovice devetnaestog stoljeća o stvarima koje se događaju danas. Zamislite kako bi bilo da ljudi ostatka Europe, osim populacije koja govori engleski, nisu začepili oba uha i zavezali oči da ne bi obraćali pozornost na te stvari! Želi reći formulu koja je više puta izražena u drugoj polovici devetnaestog stoljeća, a to je: u Rusiji, da bi se ruski narod razvijao, ruska država mora nestati, jer se u Rusiji mora provesti socijalistički eksperiment, koji se nikako ne može provesti u zapadnim zemljama. - Ovo je možda nesimpatično za ne-Engleza, ali to je velika, duboka mudrost, pamet u najvišem stupnju. I osoba koja se može povezati s tim stvarima na takav način da može biti u njih uvjerena kao u impulse u čijem ostvarenju sudjeluje, stvarno je osoba svog doba, dok druga osoba stoji izvan svog doba.

Ove stvari treba uzeti u obzir. Naravno, bila je opravdana sudbina srednje i istočne Europe začepiti oba uha i biti slijep na oba oka na okultne činjenice, ne slušati ih, prakticirati apstraktni misticizam, prakticirati

apstraktni intelektualizam, praktikirati apstraktnu dijalektiku. Ali sada počinje doba kada ovako više ne može! Takva razmišljanja ne vode u pesimizam ili pustoš. Ne, snaga, hrabrost, osjećaj za upoznavanje onoga što je potrebno, to je ono što vidimo u tome. I u tom smislu trebamo osjetiti da ne radimo protiv zadaće našeg vremena, već s zadacima našeg vremena unutar antropozofski orijentiranog pokreta znanosti duha. Razjasnimo što još propuštamo. Znanost duha nam pokazuje ono što je inače skriveno od svijesti, također nas vodi do razvoja socijalnih poriva na budan i svjestan način, pokazuje ono što je inače skriveno od svijesti, pokazuje kakve moći čovjek razvija kad je slobodan od tijela, kakav je od trenutka kada zaspi dok se ne probudi. Da budemo jasni: snage potrebne za naše vrijeme njegujemo kad budno razmišljamo o onome što može snažno prodrijeti u našu dušu samo kad o tome budno razmišljamo. Inače ćemo biti nemoćni ako to budemo morali razvijati samo dok spavamo.

U sadašnjosti djeluju dvije sile. Jedna je snaga koja, u raznim metamorfozama Krist impulsa od misterija na Golgoti, prolazi kroz sva kasnija razdoblja zemljine evolucije. Često smo govorili o činjenici da će se neka vrsta ponovnog pojavljivanja, sada eterskog Krista, dogoditi u našim stoljećima. Nismo tako daleko od Kristovog ponovnog pojavljivanja. To što se On pojavljuje nešto je što doista ne može pobuditi nikakav pesimizam, ali niti čežnju da se živi samo maglovito i raspituje o, da tako kažem, egoističnim teozofskim teorijama koje griju dušu. Taj Krist impuls u svojim različitim oblicima, čak i u obliku koji ima sada, kada želi naviještati čovječanstvu ono što se iz duhovnog svijeta želi objaviti kao duhovna mudrost za naše doba, pomoći će da se to ostvari. Htjet će se ostvariti, a Krist impuls će pomoći za to ostvarenje. Spoznaja toga će biti ono što je važno. I čovječanstvo je suočeno s važnom odlukom u ovom kritičnom trenutku. S jedne strane je Krist impuls koji nas poziva da se iz svoje slobodne duševne odluke okrenemo tome, o čemu se danas govorilo, da svjesno upijamo socijalne impulse, da slobodno upijemo sve što je ljekovito za čovječanstvo i može pomoći duši. Stoga se ne ujedinjujemo tako da prigrlimo ljubav koja je u osnovi mržnja, kao u poklicu: 'Proleter i svih zemalja, ujedinite se!'; umjesto toga, ujedinjujemo se nastojeći ostvariti Krist impuls i činiti ono što Krist želi za naše vrijeme.

Nasuprot tome stoji protivnik, ono što Biblija naziva 'nezakonitim knezom ovog svijeta'. Obznanjuje se u raznim oblicima. Jedan od tih oblika je sljedeći: sile koje su nam na raspolaganju kao ljudskim bićima kako bismo se okrenuli, iz svoje slobodne odluke, nečemu poput onoga o čemu smo danas govorili, te sile treba staviti u službu tjelesnosti. Protivnik, nezakoniti knez ovoga svijeta, ima razne načine. Kao takav, naprimjer, ima glad i društveni kaos. Vlast koja bi trebala biti stavljena u službu slobodnih ljudi, tada se koristi fizičkim sredstvima, prisile. Pogledajte samo kako čovječanstvo na svakom koraku danas pokazuje: ne želi se okrenuti socijalnom životu i spoznaji istinskog ljudskog napretka iz svoje volje, želi se

prepustiti sili. Vidite kako ta prisila nije dovela čak ni do točke da ljudi mogu nekako praviti razliku između duha nadosjetilnog svijeta, između duha Krista i neprijateljskog duha, nezakonitog kneza ovoga svijeta! Tu vidite taj odnos, i možete sebi reći, da to objašnjava, da ljudi stoje na mnogim mjestima danas i opiru se da preuzmu bilo što o duhovnom naviještanju i duhovnim istinama i znanosti duha: jednostavno su opsjednuti nezakonitim knezom ovoga svijeta.

Dok se okrećete duhovnom životu sa svojom dubokom slobodnom odlukom, smatrajte se u najskromnijem, ali i u najozbiljnijem i najsnažnijem smislu, kao misionari duha Krista u našem vremenu, koji se mora boriti protiv nezakonitog kneza ovoga svijeta, koji opsjeda sve one koji žele, ne iz svijesti, već iz drugih sila, koji puštaju da ih druge sile prisile da realiziraju nešto što će čovječanstvo voditi prema budućnosti. Takav stav ne vodi u pesimizam, nemate vremena na svijet gledati pesimistički. Neće vam zatvoriti oči i uši da ne vidite ono što se dogodilo, na trenutke snažno i tragično, u svom pravom obliku. Već će vam prije svega to, pred duše doći na takav način da ćete sami sebi reći: u svakom slučaju, pozvan sam sve gledati bez iluzija; ali ne moram biti ni pesimist ni optimist, već učiniti sve što mogu da u vlastitoj duši probudim snagu, da sudjelujem u slobodnom razvoju ljudi, na mjestu gdje trenutno stojim. - I ne treba poticati ni pesimizam ni optimizam, makar se s duhovno-znanstvenog gledišta jasno ukazuje na štetnost i tragičnost vremena, umjesto toga, treba poticati da ljudi stanu i probude se u sebi, da njeguju ispravne misli. Jer prije svega je nužna pronicljivost. Kad bi samo dovoljno ljudi imalo danas snage reći sebi: prije svega treba imati uvid u takve stvari, onda će doći drugi! - A ako želite imati uvid u socijalno pitanje, važno je prije svega imati volju za stjecajem znanja u budnom životu. Stimulacija volje - na koju se računa - doći će, jer će se razviti. Ako bi se u budnom životu željeli educirati, stvarati ideje za socijalni život, onda ćemo postupno doći do toga, prema okultnom zakonu, na način da će svatko tko traži te spoznaje za sebe, ipak moći povesti još nekoga sa sobom. Svatko se može pobrinuti za dvoje ako želi. Možemo puno učiniti, ako samo imamo ozbiljnu volju da prije toga steknemo uvid. Ostalo bi uslijedilo. Nije toliko loše to što mnogi ne mogu učiniti ništa; ali beskrajno je gore to što se ne mogu odlučiti da barem preko znanosti duha upoznaju socijalne zakonitosti i da ih proučavaju. Ostalo bi uslijedilo, ako bi ih proučavali.

To je ono što sam danas želio podijeliti s vama o važnosti poznavanja i prepoznavanja određenih stvari u sadašnjoj socijalnoj situaciji, ali i kako to prepoznavanje treba postati poticaj za život. Nadamo se da ćemo ponovno moći razgovarati o intimnijim stvarima naše znanosti duha, u ne tako dalekoj budućnosti. Nadajmo se, doviđenja!

VIII.

TRANSFORMACIJA INSTINKTIVNIH U SVJESNE IMPULSE

13 prosinca 1918

Iz različitih razmatranja koja smo nedavno provodili o socijalnim impulsima modernog vremena, sadašnjosti i neposredne budućnosti, vidjet ćete da se u različitim pojavama koje su proizašle iz tih impulsa pojavljuje jedna stvar, nameće se nešto poput osnovne tendencije, iako ona u početku karakterizira tijek na vrlo izvanjski način. Možemo reći: svakako, ima različitih pojava, postavljaju se najrazličitiji zahtjevi; pojavljuju se socijalni i antisocijalni svjetonazori. Iz takvih socijalnih i antisocijalnih svjetonazora radi se ovo ili ono. Ali ako bi željeli sažeti mnoge stvari sa stajališta kojeg dobijemo pitanjem: što je zapravo u pozadini, što se pokušava probiti na površinu ljudske sudbine i razvoja? - tako da se stvar može okarakterizirati na sljedeći način, iako u početku izvanjski: čovjek također želi imati socijalni poredak, on želi društvenom suživotu dati socijalnu strukturu unutar koje, primjereno našem dobu duše svijesti, može postati svjestan onoga što ima u svom dostojanstvu kao ljudsko biće, u svom smislu kao ljudsko biće, u svojoj moći kao ljudsko biće, u onom što može znati kao ljudsko biće. Želi se pronaći kao ljudsko biće u tom socijalnom poretku. - Ti impulsi koji su nekad bili instinktivni vodili su ljude da čine ovo ili ono, da misle ovo ili ono, da osjećaju ovo ili ono. Ti instinktivni impulsi žele se transformirati u svjesne impulse. Čovjek će moći ispravno unijeti te svjesne impulse u svoj život u dobu duše svijesti, koje je započelo u petnaestom stoljeću i trajat će do četvrtog tisućljeća, ako u ovom dobu postane svjesniji što on kao ljudsko biće jest, i za što je sposoban kao ljudsko biće, čak i unutar socijalne strukture u kojoj živi, u strukturi društva, države ili slično.

Već sam naznačio da ono što, u smislu ovog doba svijesti, što jedino ispravno i jasno može razumjeti znanost duha, da tu i tamo izlazi na vidjelo na više ili manje buran način, kako u gledanju tako i u mislima ljudi, kao i u događajima u kojima ljudi sada žive. Naprimjer, dosta je karakteristično, rekao bih šokantno karakteristično, ono što je izraženo u govoru koji je održao Trocki. Ako uzmete ovo što sam upravo rekao o volji da se čovjek postavi u središte svjetonazora, riječi poput onih koje je Trocki izgovorio zvučat će vam kao nešto šokantno. On kaže: Komunistička doktrina ili socijalistička doktrina, postavila je sebi za jedan od najvažnijih zadataka postići takvo stanje na našoj grešnoj Zemlji da ljudi prestanu pucati jedni na druge. Jedna od zadaća komunizma ili socijalizma je stvoriti takav poredak u

kojem će čovjek prvi put biti dostojan svog imena. Navikli smo da riječ čovjek zvuči ponosno. Gorki kaže: 'Čovjek, kako to ponosno zvuči'. - Ali u stvarnosti, ako pogledate ove tri i kusur godine krvavih ubojstava, poželjeli biste uzviknuti: Čovjek, kako to sramotno zvuči!

U svakom slučaju, ovdje vidite pitanje: kako ljudi mogu postati svjesni svoje ljudske prirode, svoje ljudske vrijednosti i svoje ljudske snage? - koliko burno dolazi u središte razmatranja odmah na početku programatskog govora. I tako, ako bolje pogledate, naići ćete na istu pojavu kod mnogih ljudi. Čovjek može razumjeti ovu pojavu - sada mislim na način na koji ono što se može vidjeti jasnije kroz znanost duha, nejasno opsjeda ljudske glave - čovjek može razumjeti tu ukletost, ovu pojavu ako također razumije mnoge stvari, koje još nismo dovoljno uzimali u obzir, s obzirom na razmišljanje petog post-atlantskog razdoblja.

Zapravo, mnoge stvari su se jako promijenile, i to s određenim skokom, od vremena kada je ovo peto post-atlantsko razdoblje u petnaestom stoljeću poslije Krista slijedilo četvrto, koje je tada završilo - koje je, kao što znate, počelo u osmom stoljeću prije Krista. Ljudi jednostavno ne primjećuju kako se duševna konstitucija civiliziranog čovječanstva zapravo radikalno promijenila tijekom prijelaza iz, naprimjer, trinaestog, četrnaestog u petnaesto, šesnaesto stoljeće. Dao sam vam niz pojava na polju umjetnosti, na polju misli i na drugim poljima iz kojih možete vidjeti tu promjenu. Danas želimo pogledati nešto što je posebno relevantno za sile koje su u igri sada i u bliskoj budućnosti. Zapravo, može se reći da se javni ekonomski život, otvoreni nacionalni ekonomski život, uklopljen u socijalnu strukturu, svjesno promatra tek od početka petog post-atlantskog razdoblja. Prije se više-manje instinktivno pojavljivalo ono o čemu ljudi danas misle. Uglavnom, tek prema šesnaestom stoljeću ljudi su počeli svjesno postavljati pitanje: što je ekonomski poredak? Koji je najbolji ekonomski sustav? Koji su zakoni u osnovi ekonomskog sustava? - I iz tih razmatranja, do danas se razvijaju impulsi socijalističkog svjetonazora. U prošlosti su se te stvari uređivale više ili manje instinktivno, od osobe do osobe, od udruge do udruge, od ceha do ceha, od korporacije do korporacije, ili čak od carstva do carstva. Tek s pojavom moderne državne strukture, koja datira tek iz šesnaestog stoljeća, vidimo da se razmatraju ekonomska pitanja.

Sada, kada pogledate ovako nešto, ne smijete zanemariti sljedeće. Ovo vam mora biti jasno: sve dok se nešto čini instinktivno, funkcionira s određenom sigurnošću. - Nazovite to 'božanskim poretom', zovite to 'prirodnim poretom', kako god hoćete, instinkti su nešto što kroz evoluciju djeluje s određenom sigurnošću, što se ne da potresti mislima, ili što misli ne uznemiravaju. A neizvjesnost počinje tek kada iste stvari gdje je prije djelovala izvjesnost instinkta, sada prodru ljudske misli, ljudski intelekt. I tek postupno čovjek - može se reći kada prođe kroz različite pogreške - svjesno stječe sigurnost, koju je prije imao instinktivno u drugim uvjetima.

Naravno da se tome ne može prigovarati: pa bolje se vratiti instinktu. Uvjeti su se promijenili, a pod promijenjenim uvjetima instinkt više ne bi bio prava stvar. Nadalje, čovječanstvo je u procesu razvoja, i s obzirom na te stvari, prelazi od instinkta na svjestan život. Zahtjev da se treba vratiti starim instinktima bio bi otprilike jednako pametan kao kad bi netko s pedeset godina odjednom odlučio ponovno napuniti dvadeset. - Ovdje vidimo kako ekonomsko razmišljanje počinje prema šesnaestom stoljeću i u šesnaestom stoljeću. Čovjek svoj svjesni pogled usmjerava prema pojavama koje je prethodno instinktivno doživio u tom kontekstu.

Zanimljivo je prisjetiti se barem nekih misli i ideja koje su ljudi imali o socijalnom poretku. Naprimjer, takozvani merkantilisti prvi su se pojavili s određenim idejama o gospodarskom socijalnom životu. Njihove ideje zapravo su u potpunosti ovisne o pravnim pozicijama koje je netko prethodno stekao u pravnim ili drugim odnosima u javnom životu, te s tim idejama pokušavaju razumjeti tijek i razvoj trgovine i industrije u usponu. Ove ideje merkantilista ovisne su prije svega o razmatranju trgovine i industrije. Ali na njih utječu i druge stvari, na njih utječe činjenica da je moderna, više apsolutistička monarhija sa svojim okruženjem, službeničkom državom, tada već dobila svoje posebno obilježje. Ideje su uvjetovane činjenicom da je otkrićem Amerike u Europu uvezeno mnogo plemenitih metala, te da je novčana ekonomija zauzela mjesto stare ekonomije. Ideje prvih učitelja ekonomije, merkantilista, bile su pod utjecajem takvih stvari. Prema idejama koje su formirali, ti su ljudi željeli razmišljati o javnoj ekonomiji i javnom socijalnom suživotu po uzoru na staru privatnu ekonomiju. A stare rimske pravne ideje bile su na snazi za stari privatni ekonomski odnos. Kao što sam rekao, nastavili su, jednostavno su nastojali proširiti zakone privatnog sektora na javni život.

Te su ideje dale svojevrstan rezultat i nije nezanimljivo pratiti na što se ljudi postupno fokusiraju u svojim mislima. To je dalo rezultat za koji su merkantilisti sami sebi rekli: bit gospodarstva, nacionalne zajednice, temelji se na tome da ima što više ekvivalenata za robu koja se prodaje kroz trgovinu i proizvodi kroz industriju unutar ekonomskog teritorija. Drugim riječima, ljudi su htjeli osmisliti socijalnu strukturu koja će donijeti što više novca u zemlju koju su razmatrali. Bogatstvo te zemlje vidjeli su u raspoloživom novcu. A kako povećati prosperitet ove zemlje u kojoj će prosperitet pojedinca, rekli su, biti najveći zamislivi? Stvaranjem takvog unutarnjeg ustrojstva u toj zemlji, da puno novca cirkulira u zemlji, a da malo novca teče iz ove zemlje u druge zemlje, kako bi što više novca bilo koncentrirano u zemlji.

Protiv ovog gledišta pojavilo se drugo, koje se zove fiziokratsko gledište. To je stajalište temeljeno na ideji: količina novca koja se drži na okupu u jednoj zemlji zapravo nije važna u odnosu na prosperitet, nego koliko se iz zemlje izvuče ljudskim radom i koliko se dobara dobije korištenjem prirodnih

resursa. Prometom robe u trgovini i gomilanjem novca postiže se u biti samo nešto prividno. To zapravo ne povećava bogatstvo.

Vidite dva potpuno različita gledišta koja se pojavljuju u dva uzastopna pogleda na nacionalnu ekonomiju. Molim vas da obratite pozornost na ovo. Jer čovjek bi vrlo lako mogao povjerovati da je, kad se ovo nauči, vrlo lako reći što uzrokuje prosperitet, koja je najbolja vrsta ekonomije. Kad vidite da ljudi koji razmišljaju o tome, kojima je razmišljanje o tome čak i profesija, s vremenom dolaze do suprotnih stajališta, više nećete reći da je tako lako razmišljati o tim stvarima.

Budući da su fiziokrati glavnu vrijednost pridavali proizvodnji dobara obradom tla, prirode općenito, došli su do zaključka da ljude zapravo treba prepustiti samima sebi, kako bi bili natjerani slobodnom konkurencijom da izvuku što je moguće više iz prirodne osnove egzistencije. Dok su se merkantilisti bavili više postavljanjem carina i zatvaranjem zemalja prema vanjskom svijetu da odljev novca ne bude prevelik i da se nacionalni prosperitet poveća zadržavanjem novca na okupu u zemlji, tako su i fiziokrati došli do suprotnog gledišta, da upravo kada se slobodno izvozi i uvozi iz jedne zemlje u drugu, moć korištenja tla u cijeloj zemlji se povećava, a s time i prosperitet pojedinačne zemlje. Vidite, odmah u osvit svjesnog razmišljanja o ekonomskim stvarima, suprotstavljene ideje vode u različitim smjerovima.

Zatim se može nastaviti pratiti kako je u području ekonomije zavlдалo jedno utjecajno stajalište koje je zapravo imalo strahoviti utjecaj na zakonodavstvo, ali i na razmišljanja ekonomista o tim stvarima. To je gledište Adama Smitha, koji je sebi postavio pitanje: kako stvoriti socijalnu strukturu koja je prikladna za oblikovanje prosperiteta pojedinca i prosperiteta cjeline na najbolji mogući način? - Adam Smith je zapravo došao do stajališta - želimo istaknuti karakterističnu točku - da je potpuno individualno oblikovanje nacionalne ekonomije najbolja stvar. Pretpostavljao je da su dobra, roba, koju treba kupovati koja u konačnici čini sadržaj nacionalne ekonomije, zapravo rezultat ljudskog rada. Moglo bi se reći da je njegov stav bio sljedeći: ako nešto kupite, to je nastalo ljudskim radom. Dakle, u određenom smislu, dobra, roba, kristalizirani je ljudski rad. I vjerovao je da se upravo zbog te osnovne nacionalne ekonomije, prosperitet najbolje postiže tako da se nikakvim zakonodavstvom ljudi ne sprječavaju da slobodno proizvode. Pojedinaac će najbolje učiniti za cjelinu ako čini najbolje za sebe. Adam Smith otprilike vjeruje da ako činite najbolje za sebe, činite najbolje za cijelo čovječanstvo. Najbolji način da stvari isporučite i učinite najbolje za čovječanstvo je da učinite najbolje za sebe. Za pojedinca i za čovječanstvo najbolje je da je nacionalna ekonomija organizirana na individualistički način, da se zakonodavstvom ne postavljaju posebne zapreke i slično.

Sada vidite, cijeli smjer razmišljanja kod takvih teorija ekonomije je sljedeći: koji je najbolji način za postavljanje socijalne strukture? - Ali možda ćete doći do pitanja koje bi vam se moglo činiti najvažnijim, koje po svojoj prirodi nije jasno shvaćeno, čak ni od fiziokrata. U ekonomskim sustavima o kojima sam do sada govorio, ljudi razmišljaju o tome kako najbolje stvoriti ekonomsku strukturu. Samo provođenje ovih ideja koje su ovdje izašle na vidjelo stalno iznova podsjeća da postoji i drugo pitanje, pitanje: koja je zapravo cijela svrha ekonomije? - Ona ne želi samo, barem ne može željeti samo raspodijeliti ono što ima, mora se i pobrinuti da nešto postoji, da se stvarno proizvode materijalna dobra. Također ovisi o tome da se dobra vade iz zemlje. Kakav je odnos između ljudi i dobara koja se izvlače iz zemlje? Prvi koji je došao do svjesne misli o ovome bio je Malthus, a njegove su misli išle putem koji zapravo može izazvati zabrinutost kod ljudi u određenoj mjeri. Ono što je Malthus iznio na vidjelo kao kardinalno pitanje i ono što je iznio kao mišljenje o tom kardinalnom pitanju, nikako nije neutemeljeno. Rekao je: ako pogledate porast stanovništva Zemlje - bio je mišljenja, kao i mnogi moderni ljudi, da se stanovništvo Zemlje stalno povećava - i ako pogledate količinu hrane koja se prinese, dobivate određeni odnos. I Malthus to izražava pomalo matematički kada kaže: povećanje hrane ide aritmetičkom progresijom, povećanje broja ljudi geometrijskom progresijom. - Možda ovo mogu pojasniti s nekoliko brojeva. Ako bi omjer povećanja hrane bio 1,2,3,4,5, geometrijski omjer bi bio: 1,2,4,8,16. Drugim riječima, on misli da se stanovništvo povećava mnogo brže nego raspoloživa hrana. Stoga je mišljenja da razvoj čovječanstva ne može izbjeći opasnost da dođe do borbe za opstanak, i da će u konačnici biti previše ljudi u odnosu na količinu hrane. Dakle, on gleda na ekonomski razvoj čovječanstva s potpuno drugog gledišta; s gledišta povezanosti čovjeka i zemaljskih prilika. Dolazi do zaključka, ili barem njegovi sljedbenici dolaze do zaključka, da zapravo govore protiv rasterećenja siromašnih i slično, jer to samo rađa prenaseljenost, a to je štetno za ljudski razvoj. Čak dolazi do toga da kaže: onoga tko je slab u životu treba ostaviti bez podrške, jer bitno je da se oni neadekvatni eliminiraju. - On tada pokušava drugim sredstvima, o čemu ne želim ovdje govoriti, mogu samo natuknuti. Posebno preporučuje sustav dvoje djece, kako bi se suprotstavio prirodnoj tendenciji prenaseljenosti. Ratove vidi kao nešto nužno u ljudskom razvoju, jer je prirodna tendencija da je porast stanovništva brži od porasta raspoložive hrane.

Vidite, vrlo pesimističan pogled na ekonomski razvoj ulazi u povijest. Ne može se reći da se pitanju: kako su ljudi povezani s prirodnom osnovom svoje ekonomije? - da mu se u zadnje vrijeme posvećuje briga. Ne postoji čak ni jasna svijest među suvremenim ljudima da treba u tom smjeru istraživati. Zatim se, u određenoj mjeri, uvijek iznova pozivalo na samu socijalnu strukturu, na način kako treba rasporediti ono što postoji, kako bi postigli najveći moguće prosperitet; pitanje nije bilo kako od zemlje stvoriti što je moguće više, već kako rasporediti.

Pa, u zamahu razmišljanja pojavljuju se razne stvari koje je važno uočiti, jer pripremaju današnje socijalno i socijalističko mišljenje, koje je ljude dovelo i vodit će još i dalje u neku vrstu socijalnog kaosa, iz kojeg je nužno tražiti izlaz. Jedna stvar koju sam upravo spomenuo jest da je kod Adama Smitha, naprimjer, jasno vidljiva ideja da je ono što se kupuje kao dobro, roba, da je to akumulirani rad. I u određenoj mjeri, ta se misao pojavljuje kao nešto što odgovara prirodnoj nužnosti: ono što se čini kao roba ne može se promatrati nikako drugačije nego kao akumulirani rad. Ta misao toliko dominira da je zapravo jedan od osnovnih motora današnje proletherske misli. To je, utoliko što je, iz ekonomskih preduvjeta koje sam opisao, u umove proletarijata ušao uvid da, kako je danas ekonomski poredak, kakva je socijalna struktura, da je radna snaga radnika, koji nema vlasništvo i na tržište može iznijeti samo rad svojih ruku, da je roba. Kao što se kupuju druge stvari, tako se i od proletherskog radnika kupuje radna snaga.

Suočen s pitanjem: što sam zapravo ja kao osoba? -suvremeni proleter to doživljava kao nešto što ga najviše deprimira i odakle instinktivno izviru njegovi zahtjevi. On ne želi da se bilo koji njegov dio proda; on se osjeća moglo bi se reći, kao da se mogu prodati njegove dvije ruke, baš kao što se može kupiti i prodati njegov rad. To se ljudima čini neugodnim, u kojem god obliku se izražavalo, bilo marksističko razmišljanje, ili revizionističko razmišljanje, ili kako god to želite nazvati; temelji se na osjećaju: drugi kupuju i prodaju robu, ali ja moram prodati svoj rad.

Bilo bi pogrešno prigovoriti ako bismo rekli: i drugi ljudi prodaju svoj rad. - To nije istina. U našoj sadašnjoj socijalnoj strukturi samo proletherski radnik stvarno prodaje svoj rad. Jer onog trenutka kad ste na bilo koji način vezani za vlasničke odnose, prestajete prodavati svoju radnu snagu. Dakle, buržuj ne prodaje svoju radnu snagu; on kupuje i prodaje robu. On može prodavati proizvode svoga rada; ali to je drugačije od prodaje vašeg rada. Osobito moderni proleter ima vrlo jasne ideje o ovim stvarima, a svatko tko poznaje način razmišljanja modernog proletarijata zna da ovo načelo: 'proletherski rad' znači prodavanje vlastite radne snage - da je to načelo pravi pokretački element današnje proletherske misli, od najumjerenijih do najradikalnijih oblika. Tko to ne može iščitati iz događaja, taj ne razumije današnje vrijeme, a žalosno je da toliko ljudi ne razumije današnje vrijeme. Kao rezultat toga, sve dublje i dublje ulazimo u zbrku jer ljudi ne pokušavaju razumjeti svoje vrijeme. To je jedna stvar.

Druga stvar je da se - iako modificirana kasnijim, ali na određeni način instinktivnim točkama - takva ideja kao što je ona o zakonu o plaćama, razvila u vezi s onim što se karakterizira. U radikalnom obliku u kojem je ta ideja nekoć postojala, ona više ne postoji u modernoj proletherskoj misli, ali treba znati oblik u kojem je ta ideja još postojala, naprimjer, kod Lassallea; kako bi se čovjek mogao orijentirati kroz ono što još postoji kao ostatak te ideje u proletherskoj sadašnjosti. Tu ideju jasno utvrđuje takozvani rudarski

zakon nadnica, ekonomskog istraživača Ricarda. Ali Lassalle ga je još sredinom prošlog stoljeća zastupao svom svojom energijom. To bi bilo otprilike ovako: kakva je današnja socijalna struktura sa svojim oblikom kapitala, svatko tko mora raditi kao proleter nikada ne može biti nagrađen za svoj rad iznad određenog maksimuma. Plaće uvijek moraju biti na određenoj razini. Ne mogu se uzdići iznad te razine, niti pasti ispod nje. Objektivno, uvjeti sami po sebi zahtijevaju provođenje određene razine plaća. Visina plaće radnika ne može se kretati gore ili dolje iznad maksimalne ili, ako hoćete, ispod minimalne plaće - to je u ovom slučaju nebitno; barem nije značajno; Ricardo vjeruje da je tako, i to iz sljedećeg razloga. On kaže: pretpostavimo da postoji posebno povećanje plaća u nekom trenutku zbog okolnosti, naprimjer zbog dobre ekonomije ili tako nešto. Što bi se dogodilo? Proleter bi odjednom dobili visoke plaće, njihov životni standard bi se povećao, i postigli bi određenu razinu blagostanja. Traženje proleterskog posla tada bi bilo privlačnije nego s prijašnjim plaćama. Veća je ponuda proleterskog rada, kao i veći porast broja radnika zbog blagostanja i tako dalje, ukratko, jača je ponuda. Rezultat toga je da je lakše doći do radnika. Onda ga opet premalo plaćate. Plaće se stoga vraćaju na prethodnu razinu. Samom činjenicom da plaće rastu uzrokuje se njihov ponovni pad. Ako pretpostavimo da padaju, tada će doći do osiromašenja, što će rezultirati manjom ponudom. Radnici ranije umiru i obolijevaju, imaju manje djece, pa je ponuda radnika mala, a to opet dovodi do povećanja plaća. Ali to može ići samo do određenog nivoa.

Naravno, kada su Ricardo i Lassalle uspostavili ovaj rudarski zakon nadnica, oni su razmišljali o određivanju nadnica u čisto ekonomskom procesu. Danas, a i prije dva-tri desetljeća, sami proleter bi vam rekli kad biste citirali rudarski zakon nadnica: to nije u redu, Ricardo i Lassalle nisu bili u pravu. Ali prigovor zapravo nije u redu, jer su ovi istraživači mogli misliti samo na to da kada je socijalna struktura prepuštena sama sebi, tada ovaj rudarski zakon nadnica stupa na snagu. No, upravo da ne bi bio na snazi, osnivana su radnička udruženja i korištena državna pomoć i državni utjecaj. Rezultat toga je da se razina zakona o plaćama umjetno povećava. Sve što nadilazi razinu zakona o plaćama uzrokovano je zakonodavstvom ili udruživanjem i slično. Stoga je prigovor netočan. Vidite, ovisi o tome kako okrenete misao.

Pa, samo sam htio pokazati ove stvari, mogle bi se neizmjerljivo umnožiti, da bi pokazao kako su se ideje o nacionalnoj ekonomiji postupno razvijale u dobu duše svijesti. Mišljenja su se uvijek protezala u jednom ili drugom smjeru. Neki su uvijek mislili da je za nacionalni prosperitet najbolje kada je nacionalna ekonomija organizirana na individualistički način, kada je pojedincima dopušteno da budu što slobodniji. Drugi su govorili da bi to škodilo slabijima; slabije treba podržati tako što će im država ili udruženje priteći u pomoć.

Morao bih dosta karakterizirati kada bi htio navesti sve što je tijekom vremena izašlo na vidjelo. Takve ekonomske ideje pojavljivale su se u raznim područjima svijeta, civiliziranog svijeta. One koje sam vam opisao, kao i mnoge druge, uglavnom su bile više od pukog razmišljanja o tome: kakva se do sada socijalna struktura razvila u svijetu? - već su išli i na: što je najbolje za socijalnu strukturu da ljudi ne bi živjeli bijedno, da imaju prosperitet i slično? Za mnoge koji su bili uključeni, ekonomija je imala tendenciju poboljšanja ekonomskog života. Utopisti i takve prirode kao što su Saint-Simon, Auguste Comte, Louis Blanc i drugi, imali su tu tendenciju u vidu. Imate otprilike sljedeću misao: do sada se društvo, više-manje, jer je prepušteno samome sebi, razvijalo tako da se pokazala velika razlika između nesretnih i dobrostojećih, između siromašnih i bogatih. To treba promijeniti. - U tu ste svrhu proučavali zakone ekonomije i došli do različitih ideja kako biste te stvari promijenili i doveli do nekog poboljšanja. Neki su, naravno, krenuli s idejom da bi se neka vrsta raja, kao što sam nedavno spomenuo, mogla stvoriti na Zemlji.

Ali ovo razmišljanje o socijalnoj strukturi sada je među modernim proletarijatom poprimilo poseban oblik. I već sam ovdje govorio zbog kojih je stvari posebno proletarijat bio predodređen da razvije takva gledanja. Ali želio bih dati dodatan komentar o jednom posebnom gledištu. Svakako, ono što je Karl Marx izrazio u svojim knjigama i u onima koje je napisao zajedno s Friedrich Engelsom, mnogo je puta mijenjano. Ali promjene su daleko manje od osnovnih impulsa koji su zapravo u tim stvarima. I premda ova izjava vrijedi samo u vrlo modificiranom obliku, ipak se općenito može reći: u svim zemljama civiliziranog svijeta, od krajnjeg zapada do Rusije, dominiraju proleter, iako se danas više ne izražavaju jasnim konturama marksističke misli, nego marksističkim impulsima. Razmišljanje o socijalnoj strukturi pojavljuje se na vrlo neobičan način u ovoj modernoj marksističkoj proleterskoj misli.

Ideje koje sam sada razradio za vas, a koje su se također pojavile među buržoaskim ekonomistima od početka doba duše svijesti, preuzimaju socijalističko mišljenje. Ali one su oblikovane socijalističkim mišljenjem na isti način na koji proleter, iz perspektive svoje kaste, nužno misli. Ovdje izlazi na vidjelo čudna stvar, ovo: unutar moderne kapitalističke socijalne strukture, čovjek mora prodavati svoju radnu snagu kao proleter - to teoretski dalje razvijeno, pokretački motor proleterske misli postaje misao: kako izbjeći da se radna snaga iznese na tržište i proda kao roba? - Naravno, na taj impuls utječe gledište, koje su također jasno formulirali Adam Smith i drugi, da se u robu koju se kupuje radi o akumuliranoj radnoj snazi. To je nevjerojatno uvjerljiva misao, misao koja se zatim proširuje do sljedećeg zaključka: da, što se zapravo može učiniti? - Ako kupim neku odjeću, rad koji je obavio krojač ili osoba koja je sudjelovala u izradi je unutar odjeće: pohranjeni rad. Stoga se uopće ne razmatra pitanje: može li se rad odvojiti od robe? - već se to vidi kao nešto, rekao bih, aksiomatsko, kao nešto

samorazumljivo, to da je rad neodvojivo povezan s robom. Traži se dakle, socijalna struktura koja bi tu nepobitnu činjenicu učinila što bezopasnijom za radnika, da rad ostaje povezan s proizvodom rada. Pod takvim utjecajem zapravo je nastao marksizam, nastalo je uvjerenje da se samo tako da sredstva za proizvodnju postanu opće dobro, na određeni način javnost, zajednica, postaje vlasnikom sredstava za proizvodnju, svih strojeva, zemlje i prijevoznih sredstava, to je jedini način da se postigne pravedna naknada. Nikada se nije postavilo pitanje: može li se roba proizvesti neovisno o naknadi? - već: kako se može postići poštena naknada ako se mora pretpostaviti aksiomatski, kao nešto samorazumljivo, da se rad ulijeva u robu? - To je pravo pitanje i sve drugo je povezano s tim. Čak je i materijalistički pogled na ekonomiju, ekstremni materijalistički pogled na povijest, povezan s time. Kao što sam već objasnio, to je ono što proleter misli: sve što funkcionira unutar ljudske kulture, svi intelektualni proizvodi, svo mišljenje, sva politika, općenito sve što nije utemeljeno na ekonomskim procesima, samo je nadgradnja, ideologija koja se gradi na temelju onoga što je ekonomski razrađeno. Ekonomija je prava stvar. Način na koji su ljudi pozicionirani u ekonomskoj strukturi je ono što je stvarno u ljudskom životu. - Kakve god misli tada ima proizlaze iz njegovog ekonomskog konteksta. Ljudi koji su vrlo strogi marksisti, popu Franza Mehringa, naprimjer, pišu o Lessingu - samo jedan primjer - pitajući se: kakav je bio gospodarski život u drugoj polovici osamnaestog stoljeća? Kako su ljudi proizvodili stvari, kako su kupovali? Kakav je bio odnos između industrije i ostatka čovječanstva? Što su kao rezultat toga ljudi mislili? Kako dolazi do pojave kao što je Lessing? - Ova posebna ličnost i njena postignuća, objašnjeni su iz ekonomskog života druge polovice osamnaestog stoljeća! Kautsky i drugi čak pokušavaju objasniti pojavu kršćanstva s ove točke gledišta. Oni ispituju ekonomske uvjete na početku naše ere i utvrđuju: vladali su takvi i takvi proizvodni uvjeti. Ono što nazivaju vrstom komunističkog mišljenja, razvijenog na određeni način, potom je kršteno imenom Krista Isusa. Istina, stvarnost, na početku naše ere, zapravo je ekonomski poredak. Kršćanstvo je ideologija, nadgradnja, odraz ekonomskog poretka. Ne postoji ništa osim ekonomskog poretka. Drugo sve lebdi iznad njega, fatamorgana, slika u zrcalu, ništa stvarno, najviše nešto što - kako sam već okarakterizirao na prethodnim predavanjima - ima utjecaja na ekonomske uvjete, ali manjim dijelom zaobilazno, kroz drugačije procese.

Ove dvije stvari rade zajedno. Ogorčenost što ljudi moraju dopustiti da se dio njih samih, njihova radna snaga, tretira kao roba: to djeluje u sprezi s materijalističkom idejom, dovedenom do krajnosti, da je ekonomski život jedina stvar koja je stvarna.

Naravno, nisu svi ljudi usvojili ovo gledište, iako milijunima ljudi, posebno proleterima, manje ili više dominira ovo gledište. Ali među drugim ljudima, u pogledu tih stvari, druge stvari su postale uobičajene. Ono što je uobičajeno među proleterima nije uobičajeno među drugim ljudima. Kad

proleter i odrade svojih osam ili deset ili ponekad više sati, okupljaju se navečer i razgovaraju o ovom pitanju i ovo pitanje im se nameće; održavaju se i ženski sastanci. Svatko od njih je zabrinut za prirodu socijalne strukture i o tome razmišlja na svoj način, traže da im se kažu i druga razmišljanja o ovom pitanju i tako dalje. Jednom riječju, dobro su informirani; doduše na svoj način, ali imaju znanje. - U onom sloju iznad, koji se zove buržoazija - morat ćete priznati - nije tako, a nakon što je 'posao gotov', kažemo u navodnicima, zauzeti su drugim stvarima. Jedini način na koji se bave proleterima - i onda misle da su puno napravili - je kada se odigra na pozornici neki komad koji je napisao neki buržoaski pjesnik. Ali razmišljanja o ekonomskom poretku prepuštena su profesorima na sveučilištima. Za to su zaposleni, to već rade. Naravno, vi ne vjerujete u autoritete, ali se kunete u ono što su ti profesori smislili o tom stvarima; to naravno mora biti točno, jer ih plaća država i tu su da to rade. Da, ali vidite, među tim profesorima postupno se pojavila čudna ekonomska teorija. Danas, kada pišu svoje knjige, to nazivaju 'povijesna škola'. Bave se merkantilistima, fiziokratima, Adamom Smithom, socijalizmom, anarhizmom i tako dalje, a zatim vlastitim gledanjem; to je 'povijesna škola'. Pitate se: 'kako bi trebalo razmišljati o tome?' - Zaista, ljudi su u vezi toga bespomoćni. Oni ne dolaze do takve aktivnosti mišljenja koja bi ih potakla da imaju predodžbu što bi trebalo učiniti da bi se uspostavila neka socijalna struktura. Filistri poput, recimo, Luja Brentana, ili popu Schmollera ili poput Röschera, čak ni ne pomišljaju na to da mišljenje učine aktivnim, nego misle da treba proučavati pojave, kao što to radi prirodoslovac. Takva osoba pušta pojave da se odvijaju i proučava ih. Jednostavno proučava povijesni razvoj čovječanstva, možda povijesni razvoj ideja ljudi o ekonomiji. Opisuje ono što postoji. U najboljem slučaju to radite kao Luj Brentano: ako to ne želite promatrati u svojoj domovini, otputujete u zemlju s reprezentativnim gospodarstvom, u Englesku, istražite tamo, zatim opišete kakvi su uvjeti između zaposlenika i tamošnjih poslodavaca i slično. Naučite da ima bogatih ljudi, kako se dolazi do kredita, kako funkcionira kapital, da postoji bijeda, da postoje razvlašteni ljudi, da neki nemaju što jesti, više-manje nemaju što jesti zbog ovih ili onih okolnosti. Ali onda ljudi kažu: da, posao znanosti nije pokazati kako bi se stvari trebale razvijati, već samo pokazati kako se razvijaju. Ali što u konačnici bude s takvom znanošću što se tiče praktičnog života, kada zapravo samo promatra kako se stvari razvijaju? To je kao kad bi htio učiti slikara i rekao mu: prije svega, okušaj ići kod svakakvih slikara i promatraj kako jedan radi dobro, drugi loše i tako dalje, ali sam nemoj ništa raditi! - Nije li istina, na takvom području stvar odmah postaje paradoksalna; ali to se stvarno može usporediti. Prilično je ludo - oprostite na izrazu - kada pogledate što se danas radi, sasvim uzaludno, kada se znanstvena metoda pokušava baviti stvarima poput ekonomije ili nečeg sličnog. Jer iz toga ništa ne proizlazi, jer su u osnovi najgluplje pretpostavke. Najviše, zar ne, je da će iz te skupine nastati 'profesionalni socijalisti', koji iz promišljanja postojećeg dolaze do zaključka: nešto se mora učiniti. - I onda donosite zakone koji bi trebali pomoći ovome ili onome.

No, upravo je ta bespomoćnost doprinijela ovakvoj situaciji. I danas bi bio kukavičluk ne istaknuti da ono što si današnje čovječanstvo, koje naravno ne štuje autoritet, dopušta za reći na ovom području, i deklarirajući da je zadovoljno, da je velikim dijelom krivo za kaos u koji smo upali. Te stvari su toliko ozbiljne da ih stvarno treba zahvatiti u njihovom pravom obliku. Tada se postavlja pitanje: što je to što još dublje djeluje u tim stvarima? Zašto takve kolebljive ideje utječu na jedno od najvažnijih područja, kao što sam objasnio?

Ako pogledamo takvu ideju, koja je iluzorna, ali izuzetno učinkovita, gledamo na modificiranu marksističku ideju, koja je u biti ideja današnjih profesora: samo je ekonomija stvarna, samo je ekonomska struktura stvarna; drugo je sve ideologija, nadgradnja, fatamorgana, koja se razvija oko nje. Nešto je stvarno čudno: apsolutna nevjerica u sve što čovjek može proizvesti kao duhovno iz svih ideja koje su se razvile od početka doba duše svijesti. Time je jasno da se ljudi sve više guraju prema onome što je izvana poznato, onome što je izvana opipljivo osjetilima. Drugi bježe, izbjegavaju. I pod tim bježanjem, pod tim izbjegavanjem, razvila su se u naše vrijeme ne samo socijalna razmišljanja, nego i socijalni osjećaji i u konačnici socijalni događaji, a razvijat će se i dalje ako se ne čuje poziv za istinskim duhovno-znanstvenim prodiranjem u činjenice.

Što je u osnovi toga? Ovo se temelji na činjenici da smo tek ušli u doba duše svijesti, da smo u njemu od petnaestog stoljeća, i da ovaj razvoj unutar doba duše svijesti, ovo guranje čovjeka nakon buđenja duše svijesti, čini nužnim da se čovjek sve više približava točki u svom razvoju gdje zapravo želi pobjeći - iz 'protu-instinkta'. Bitna stvar za modernog čovjeka bit će da nadvlada taj instinkt za bijegom; želi pobjeći od nečega u što mora ući. Rekao sam vam nedavno, kad sam posljednji put ovdje govorio: prema raznim nacionalnim područjima, zapadu, srednjim zemljama, istoku, također se razlikuje način na koji ljudi pristupaju Čuvaru praga kada uđu u duhovni svijet. Kretanje prema iskustvima koja se mogu svjesno doživjeti sa Čuvarom praga, ali kako ih instinktivno više ili manje moraju imati svi ljudi u dobu duše svijesti - ljudi su gurnuti prema tome iskustvu Čuvara praga, iako u vanjskom obliku; to je ono što kod modernih ljudi djeluje kao impuls, kao instinkt, kao nagon i ono od čega bježe. Boje se stići tamo gdje bi trebali ići.

To je sasvim u skladu s modernim ljudskim razvojem. Uzmite ono što sam ranije predstavio kao vanjsku karakterizaciju modernih težnji. Čovjek nastoji prepoznati što je on kao čovjek, koliko kao čovjek vrijedi, kakvu snagu ima, koje je njegovo ljudsko dostojanstvo. Čovjek nastoji sebe sagledati kao ljudsko biće, da konačno dođe do slike vlastitog bića. Ne može se doći do slike čovjeka ako se želi ostati u svijetu osjetila, jer čovjek se ne iscrpljuje u svijetu osjetila, čovjek nije samo osjetilno biće. U doba instinktivnog razvoja, kada se ne pita o ljudskom dostojanstvu ili o ljudskoj

snazi, može se zanemariti činjenica da, ako se želi upoznati čovjeka, treba izaći iz svijeta osjetila u duhovni svijet; u našem dobu duše svijesti se mora barem malo intelektualno upoznati s nadosjetilnim svijetom. Ista stvar koju posvećenik mora svjesno nadvladati, tada radi nesvjesno. Taj strah od nepoznatog koji se mora uzeti u obzir, još uvijek nesvjesno djeluje kod naših suvremenika i kod ljudi čija sam vam socijalna razmišljanja opisao. Strah, malodušnost, kukavičluk, to je ono što dominira modernim čovječanstvom. I kada ovo moderno čovječanstvo kaže: ekonomija je ono opipljivo što uzrokuje sve - pa to je stajalište proizašlo iz činjenice da se ljudi boje onoga što je nevidljivo, onoga što nije opipljivo. Tome ne želite pristupiti, želite to izbjeći, pretvarate to u ideologiju, u fatamorganu. I vi to pretvarate u ideologiju, fatamorganu, jer se toga bojite. Suvremeni socijalni svjetonazor je točka straha i tjeskobe u odnosu na točke koje sam vam opisao. S jedne strane, neki ljudi koji se izvana čine tako hrabri u potrazi za ovim modernim socijalnim svjetonazorom - pred duhovnim s kojim se moraju suočiti u nekom obliku, u kojem žele upoznati ljudsko biće, toga se boje, kukavički odstupaju od toga. Proizvod straha, proizvod anksioznosti, to je ono što se pojavljuje u modernom socijalističkom svjetonazoru.

Stvari se moraju promatrati iz ovog ugla. Jer moderni čovjek mora upoznati tri stvari jer je prirodno vođen tim trima stvarima, diferenciranim na zapad, sredinu i istok, baš kao što sam to prošli put opisao. Sasvim prirodno, u ovom ili onom obliku, on je doveden do ove tri stvari. Iako samo posvećenik vidi ono što je prisutno u te tri točke, ipak tijekom vremena, svaka prosječna osoba koja želi razumjeti socijalnu strukturu mora ih osjetiti, upiti, primiti barem u svoj intelekt. Prvo, moderni čovjek mora imati jasan osjećaj, ili barem jasnu intelektualnu predodžbu, o silama koje su sile propadanja, destruktivne sile, u kozmosu. Među snagama kojima se voli baviti - a zbog samih simpatija zavarava se o njima - su konstruktivne snage. Uvijek želite graditi, graditi, graditi. Ali u svijetu ne postoji samo evolucija ili izgradnja, postoji i involucija ili razgradnja. Mi sami nosimo razgradnju u sebi. Naš razvijeni živčani sustav, moždani sustav, u stalnoj je razgradnji. U svijetu postoji razgradnja. Čovjek se mora upoznati s tim silama razgradnje. Mora sam sebi reći, bez predrasuda i nepristranosti: upravo na putu koji se razvija u doba kada se duša svijesti treba potpuno probuditi, sile razgradnje su najučinkovitije. One se nekad koncentriraju, konsolidiraju, te snage razgradnje, i onda se razvije nešto kao ove zadnje četiri i pol godine. Tada se u koncentriranom obliku čovječanstvu pokazuje nešto što je uvijek prisutno. Ali to ne smije ostati nesvjesno i instinktivno; mora postati potpuno poznato, posebno u ovom dobu. Sile razgradnje, sile smrti, paralizirajuće sile - čovjek voli okrenuti glavu od njih; ali time se zasljepljuje, ne surađuje u evoluciji jer bježi od sila razgradnje.

Druga stvar s kojom se čovjek mora upoznati, a od koje opet bježi, jest da u ovom dobu intelektualnog razvoja, to jest, u doba razvoja duše svijesti, čovjek apsolutno mora doći do točke da ima, takoreći, novo žarište svog bića.

Instinktivni razvoj mu je dao fokus, također i u mislima. On vjeruje da stoji čvrsto sa svojim stavovima, sa svojim idejama, koje mu dolaze krvlju ili porijeklom ili na neki drugi način. Od sada to više ne može. Čovjek se mora odvojiti od onoga što je čvrsto uspostavio, što se instinktivno razvilo. Čovjek se mora postaviti, da tako kažem, na rub ponora, mora osjetiti prazninu, ponor ispod sebe, jer središte svog bića mora pronaći u sebi. Ljudi zaziru od toga, boje se toga.

I treća stvar je: čovjek mora u punoj snazi upoznati impuls sebičnosti, egoizma kada se razvija prema budućnosti. Naše je doba stvoreno da čovjeku razjasni kako je, ako se prepusti svojoj prirodi, sebično biće. Najprije treba istražiti sve izvore egoizma u ljudskoj prirodi, kako bi se egoizam nadvladao. Ljubav se pojavljuje samo kao pandan ljubavi prema sebi. Morate prijeći preko ponora samoljublja ako želite upoznati kakva bi socijalna toplina trebala prožimati socijalnu strukturu sadašnjosti i budućnosti, osobito ako je želite upoznati ne samo u teoriji, nego i u punoj praksi. - Približavanje ovom osjećaju, koji inicirana osoba jasno vidi kod Čuvara praga pri ulasku u nadosjetilni svijet, ljude ispunjava strahom jer im postaje jasno: ne postoji drugi način da se uđe u doba koje nužno mora proizvesti socijalnu strukturu, nego kroz ljubav, koja nije samoljublje, ljubav prema drugim ljudima, interes za druge ljude. Ljudi to osjećaju kao goruću vatru, kao nešto što ih izjeda, kao nešto što im oduzima vlastitu bit oduzimajući im samoljublje, pravo na samoljublje. I kao što bježe od nadosjetilnog, kojeg se boje jer im je nepoznato, tako bježe i od ljubavi jer je ona za njih goruća vatra. I baš kao što ljudi u dobu u kojem treba pripremiti duhovne impulse zavezuju oči i začepljuju uši pred istinom nadosjetilnog, primjerice ukazujući na nju u marksizmu i u današnjem zavedenom proleterskom mišljenju, da se treba osloniti na ono opipljivo kako bi se odvratilo od nadosjetilnog, kao što na tom području slijede suprotno od onoga što stvarno leži u trendu evolucije, tako to čine i na području ljubavi. To se čak odražava i u trendovskim riječima. Predstavljaju se ideali koji su suprotni onome što zapravo leži u evoluciji i čemu se mora težiti.

Kada se 1848. pojavila prva, najvažnija manifestacija modernog proleterskog pogleda na život, 'Komunistički manifest', već je bio opremljen riječima koje se sada mogu naći na svakoj socijalističkoj knjizi i brošuri kao moto: 'Proleter i svih zemalja, ujedinite se!'

Ako netko ima makar i malo smisla za poimanje stvarnosti, onda mora doći do preciznog, ali čudnog paradoksalnog suda o ovim riječima. Što znači: 'Proleter i svih zemalja, ujedinite se!?' To znači: 'radite zajedno, radite jedni s drugima, budite braća, budite drugovi! - to je ljubav! - neka među vama bude ljubav!' - Dolazi do burne tendencije, ali kakve?: - Proleter i, budite svjesni da ste odvojeni od čovječanstva, mrzite one koji nisu proleter i, neka mržnja bude poticaj vašeg ujedinjenja! - Na čudan način spojene su ljubav i mržnja, iz mržnje se traži ujedinjenje, što je suprotnost ujedinjenju! To se

jednostavno ne primjećuje jer su ljudi danas daleko od toga da misli povezuju sa stvarnošću. No, ono što se napada je strah od ljubavi, ujedno se i izbjegava, jer se pred njom uzmiče, uzmiče kao pred vatrom koja spaljuje, ističući upravo ovakve riječi i čineći ih motom socijalnog pokreta.

Dakle, jedino duhovno-znanstvenim prodiranjem u ono o čemu se stvarno radi, može se dobiti informacija o tome što je na djelu u sadašnjosti i što čovjek mora znati da bi stvarno mogao biti svjestan u ovoj sadašnjosti. Nije tako lako pratiti što danas pulsira u čovječanstvu. Za ovu potragu potrebna je znanost duha. To se ne smije zanemariti. I u duhovno-znanstvenom pokretu u pravu je onaj koji ove stvari shvaća dovoljno ozbiljno.

IX.

LOGIKA MIŠLJENJA I LOGIKA STVARNOSTI

14 prosinca 1918

Danas bih želio iznijeti nekoliko temeljnih zapažanja o onim stvarima koje smo dugo vremena smatrali svojom zadaćom. Razmišljajući o tome kako znanost duha o kojoj se ovdje radi može razmatrati i odgovoriti na takva pitanja, koja su životna pitanja, prije svega treba voditi računa da ova znanost duha, a s njom i naše vrijeme i budućnost općenito, postavlja drugačije zahtjeve za predodžbe i za način mišljenja, nego je to čovjek navikao, naime na navike mišljenja koje proizlaze iz znanosti i njene popularizacije u neposrednoj prošlosti i također sadašnjosti. Vi znate da je sve što znanost duha ima za reći na bilo kojem području, uključujući i socijalno područje, izraz rezultata duhovnog istraživanja koji nisu dobiveni na čisto racionalistički način, na čisto apstraktan način, već su izvučeni iz duhovne stvarnosti. Oni se mogu razumjeti, kao što znate, ako na njih jednostavno primijenite zdrav razum - ali pronaći se mogu samo ako se uzdignete od obične svijesti, koja također uključuje racionalno, apstraktno mišljenje, prirodno istraživanje i tako dalje, do imaginativne, inspirativne, intuitivne svijesti. Ono što izlazi na vidjelo putem imaginacije, inspiracije, intuicije, formulira se u izražajne koncepte i ideje, i to čini sadržaj znanosti koji antropozofski orijentirano istraživanje mora pružiti.

Jednostavno se morate naviknuti na drugačije ideje o pronalaženju istine od onih na koje ste naviknuli, a to je ono što mnogim našim suvremenicima čini toliko teškim da krenu potrebnim putem, putem od današnjeg uobičajenog razmišljanja do antropozofske znanosti duha. Ljudi se danas tako lako pitaju: može li se dokazati jedno ili drugo? - Svakako, pitanje je legitimno. Ali patnje treba pogledati i sa stajališta stvarnosti. Ako to znači: može li se u bilo kojem pogledu dokazati ono što duhovni istraživač iznosi, na temelju pojmova koji su već stečeni, na temelju zajedničkih pojmova apsorbiranih kroz odgoj i život? - tada često zalutate; jer su rezultati znanosti duha izvučeni iz stvarnosti.

Dopustite da vrlo trivijalnom, jednostavnom usporedbom pokažem da se u običnom, čisto apstraktnom mišljenju može pojaviti pogreška. Iz jedne misli treba slijediti druga; i kada se vidi da misao ne slijedi, vjeruje se da to mora biti pogrešno, dok u stvarnosti još uvijek može biti ispravna. Posljedice stvarnosti ne podudaraju se s posljedicama puke misli; logika stvarnosti je

nešto drugo od puke misaone logike. U našem dobu, jer je metafizički legalistički način razmišljanja zavladao umovima, ljudi vjeruju da sve treba obuhvatiti onim na što smo navikli kao logiku mišljenja. Ali nije tako. Vidite, ako imate kocku čije su stranice dugačke, recimo, trideset centimetara, kocku koja ima trideset centimetara u svim smjerovima, i netko vam kaže: ova kocka se nalazi na visini od jednog i pol metra iznad poda ovdje u ovoj dvorani, i da niste u dvorani svojom pukom logikom možete zaključiti: mora biti na nečemu. Mora postojati stol koji je odgovarajuće visok jer kocka ne može lebdjeti u zraku. - Dakle, to možete zaključiti čak i ako niste tamo i nemate iskustvo.

Ali pretpostavimo da na vrhu kocke leži lopta. To ne možete shvatiti mentalno, morate to vidjeti, morate to pogledati. Ali odgovara stvarnosti. Dakle, stvarnost je prožeta entitetima, stvarima koje naravno imaju logiku u sebi, ali logiku koja se ne poklapa s pukom logikom misli. Logika promatranja drugačija je od puke logike mišljenja.

Ali to ne znači da samo takozvane logičke zaključke na koje je današnja misao navikla moramo znati dokazima, inače se nikada nećete moći uhvatiti ukoštac sa stvarima. U području o kojem već tjednima raspravljam ovdje, u području socijalne strukture društva, proizlaze mnogi zahtjevi, jednostavno iz preduvjeta da sam vam predstavio trostruku strukturu društva, koja je potrebna za budućnost. Naprimjer, to rezultira vrlo specifičnim poreznim sustavom. Ali ovaj se porezni sustav može pronaći samo ako se u pomoć pozove intuitivna logika. Ne možete se uhvatiti u koštac s ovim samo misaonom logikom. Zbog toga je potrebno čuti one koji nešto znaju o tim stvarima; jer kad je stvar rečena, zdrav razum, ako uzme u obzir sve strane, može odlučiti. Zdrav razum, dragi prijatelji, uvijek će biti dovoljan; uvijek može provjeriti što duhovni istraživač kaže. Ali zdrav razum je nešto drugačije od logike mišljenja kakvu imamo - posebno kroz znanstveno zasićeni način promišljanja sadašnjosti. Ali iz ovoga vidite da znanost duha ne bi trebala na ljude imati učinak da primaju određeni skup ideja i da onda vjeruju da se prema tim idejama mogu odnositi kao prema bilo čemu drugom što se danas predstavlja kroz znanost ili se slično priopćava. To jednostavno nije moguće i nezamislivo je. Jer ako tako mislite, pogrešno razmišljate. Znanost duha znači da cjelokupan način razmišljanja, način poimanja svijeta kod ljudi postaje drugačiji nego što je bio prije, tako da ljudi nauče ne samo dobro razumjeti, već i razumjeti na drugačiji način. Iznad svega, kad uronite u znanost duha to morate imati na umu, naravno dušom, kako biste se uvijek mogli zapitati: učim li gledati na svijet na drugačiji način preuzimajući znanost duha - ne vidovitost, nego znanost duha - učim li gledati na svijet na drugačiji način nego sam prije gledao? - Da, netko tko znanost duha vidi kao zbroj kompendija može znati mnogo; ali ako misli onako kako je mislio prije, nije prihvatio znanost duha. Znanost duha je prihvatio tek kad se vrsta, formacija i struktura njegova mišljenja promijenila u određenom pogledu, kada je postao druga osoba nego je bio

prije. To se postiže uz pomoć moći, snage ideja koje se apsorbiraju kroz znanost duha.

Sada je u socijalnom razmišljanju apsolutno bitno da ovaj zahtjev, koji se može pojaviti samo kroz znanost duha, zahvati ljude, jer ono što sam jučer rekao može se razumjeti samo u ovom svjetlu. Jučer sam istaknuo da su školski ekonomisti, koji danas podučavaju ljude o ekonomskim pojmovima, zapravo prilično bespomoćni kada je riječ o stvarnosti. Zašto su tako bespomoćni? Jer je to nešto što se ne može razumjeti znanstveno orijentiranim mišljenjem, jer to žele razumjeti znanstveno orijentiranim mišljenjem. Tek kad je netko sposoban za razumijevanje socijalnog života drugačije od znanstveno uvježbanog razmišljanja, moći će pronaći plodonosne ideje koje se mogu realizirati i koje su plodonosne za život.

Već sam skrenuo pozornost na nešto što je možda neke iznenadilo, ali o čemu treba dublje razmisliti. Skrenuo sam pozornost na činjenicu da logički zaključak koji je netko sklon izvući iz određenih koncepata ili čak iz pogleda na svijet, nije uvijek isti kao ono što iz tog pogleda proizlazi u životu. Mislim na sljedeće: netko može biti u posjedu zbroja pojmova ili čak cijelog svjetonazora. može vizualizirati ovaj svjetonazor čisto konceptualno i onda iz njega izvući druge posljedice, posljedice za koje s pravom pretpostavlja da su logične, i može vjerovati da posljedice koje ste logično izvukli nužno moraju slijediti ovaj svjetonazor. Ali to uopće nije tako, sam život iz toga može izvući sasvim druge posljedice. Možete biti posebno iznenađeni kako život iz toga izvlači sasvim druge posljedice. Što to znači: život ima različite posljedice? Pretpostavimo da imate svjetonazor koji vam se čini prilično idealističkim. S pravom vam se, kažemo, ovaj svjetonazor čini idealističkim. Sadrži prekrasne idealističke koncepte, prekrasne idealističke ideje. Može se dogoditi, ovisno o svjetonazoru, da o tome učite sina ili učenike u određenoj dobi, i pustite da sadržaj svjetonazora živo djeluje na njih. Vjerojatno ćete dopustiti samo logične posljedice svog svjetonazora. Ali ako drugačije razmislite, ako pogledate i život izvan toga, može se dogoditi sljedeće, što samo znanost duha može objasniti kao nešto nužno: formirate pogled na svijet koji vam se čini idealističkim, što vas s pravom navodi da vjerujete da sve što iz njega možete logično izvesti također mora biti idealističko, lijepo i veliko, i to prenosite na sina ili kćer ili nekog studenta, a oni postanu nitkovi, hulje. To sigurno može biti slučaj. Vaš idealistički svjetonazor može dati nitkove u životu.

Ovo je naravno, ekstremni slučaj, ali se također može dogoditi, a cilj je da shvatite da se iz stvarnog života izvlače drugačiji zaključci nego iz pukog razmišljanja. Zato su ljudi danas tako užasno udaljeni od stvarnosti, jer se previđaju takve stvari, jer zapravo nisu voljni u svijest pretočiti ono što je nekada bilo instinktivno. Instinkti bi u ranijim vremenima već osjetili: ovo ili ono će nastati ovdje ili ondje. Instinkti nisu uvijek skloni pretpostavljati ono što je logično. Instinkti su radili svojom logikom. Ali danas smo ušli u

određenu neizvjesnost, a ta će neizvjesnost prirodno postajati sve veća u dobu razvoja duše svijesti, osim ako se ne stvori protuteža koja se sastoji u svjesnom upijanju logike stvarnosti. A upijate je u trenutku kada stvarno sagledate bit i procese duha iza osjetilne stvarnosti.

Želim vam ispričati praktični slučaj koji može ilustrirati ono što sam upravo teoretski objasnio. Ali u isto vrijeme trebao bi vam ilustrirati nešto drugo. Namjera je pokazati koliko možete biti u krivu ako na stvari gledate samo na temelju njihovih vanjskih simptoma. Na predavanjima ovog tjedna govorio sam o simptomatologiji u proučavanju povijesti. Simptomatologija je nešto što ljudi moraju usvojiti ako žele prijeći s vanjskog, s pojavnosti na stvarnost.

Ruski pisac i filozof Berdjajev nedavno je napisao vrlo zanimljiv esej o filozofskom razvoju ruskog naroda od druge polovice devetnaestog stoljeća do danas. Postoje dvije vrlo čudne stvari u ovom eseju Berdjajeva. Jedno je što autor polazi od čudne predrasude, koja dokazuje da nema uvida u istine koje su nam već sigurno dobro poznate, istine da su na ruskom istoku, za šesto post-atlantsko razdoblje, za razdoblje duhovnog jastva, nastali potpuno novi elementi koji su danas prisutni samo kao klice. Budući da to ne zna, potpuno pogrešno prosuđuje jednu točku. Za sebe kaže da je čudno - i kao ruski filozof to mora znati - da u Rusiji, za razliku od zapada europske civilizacije, ljudi zapravo nemaju pravi osjećaj za ono što se na zapadu naziva istinom, pogotovo u filozofiji. Iako su ljudi bili jako zainteresirani za filozofiju zapada, oni nemaju pravi osjećaj za filozofiju zapada utoliko što ona teži 'istini'; umjesto toga, filozofsku istinu upijamo u onoj mjeri u kojoj ona služi životu, utoliko što je korisna za neposredno poimanje života. Socijalist se, naprimjer, zanima za filozofiju jer vjeruje da mu ova ili ona filozofija daje opravdanje za njegov socijalizam. Isto tako pravoslavca ne zanima nikakva filozofija kao zapadnjaka jer je to istina, ali ga zanima jer mu daje osnovu, opravdanje za njegovo pravoslavno vjerovanje i tako dalje. Berdjajev u tome vidi veliki nedostatak današnje ruske duše naroda. Jer on kaže: oni na zapadu su daleko ispred, oni ne vjeruju da istina mora biti zasnovana na životu, već istina je istina, i ona je tu, i život mora biti zasnovan na istini. U tu svrhu izričito dodaje sljedeću rečenicu - čudnu, međutim ne za čovjeka sadašnjice, jer je čovjeku sadašnjice to samorazumljivo - već rečenicu koja je krajnje čudna za duhovnog znanstvenika: ruski socijalist nema pravo koristiti izraz 'buržoaska znanost', jer buržoaska znanost sadrži istinu, ona je konačno uspostavila pojam istine; i to je nepobitno. Stoga je mana u ruskoj duši naroda ako vjeruje da se i ta istina može prevladati.

Berdjajev dijeli ovo gledište ne samo sa čitavim profesorskim svijetom, nego i sa sljedbenicima čitavog profesorskog svijeta, a to je, naprimjer, cijela zapadno i srednjoeuropska buržoazija, osobito plemstvo i tako dalje. Berdjajev ne zna da se ono što sada klija u duši ruskog naroda često izražava burno i karikirano upravo zato. U ovom poimanju istine iz

perspektive života, koje je danas pogrešno, krije se i klica za poimanje budućnosti. Stvari će se ispraviti u budućnosti. Jer kada procvjeta ono što se danas priprema kao sjeme: ako je ljudski razvoj usmjeren prema duhovnom jastvu, onda će ono što se danas naziva istinom zapravo imati potpuno drugačiji oblik. A danas sam vam skrenuo pozornost na neke osobitosti u tom pogledu. Ta će istina, na primjer, osvijestiti - nešto što ljudi danas ne mogu ni razumjeti - da je logika činjenica, logika stvarnosti, logika percepcije, drugačija od puke logike pojmova. A ovo transformirano poimanje istine imat će i neka druga svojstva. To je jedna stvar koju vidite da se događa kod Berdjajeva i što je vrlo čudno, jer pokazuje koliko je takav pisac malo svjestan onoga što je pravo značenje evolucije našeg vremena, što bi on vrlo dobro mogao uočiti u svom narodu, ali ne može prepoznati ovu predrasudu.

Drugu stvar treba promatrati u sasvim drugom smjeru. Berdjajev očito s velikom neugodom doživljava pojavu boljševizma - što je jasno iz smisla njegovog eseja. Pa, ovaj ili onaj, ovisno o tome je li boljševik ili nije, može se složiti da je u pravu ili u krivu; o tome sada ne želim govoriti. Želim iznositi činjenice, ne želim kritizirati. Ali ono što je važno je ovo. Baš kao što je šezdesetih godina - kaže Berdjajev sa stajališta viđenja istine, filozofije ovisne o životu - kao što je materijalizam u to vrijeme pronašao put u Rusiju i ljudi vjerovali u materijalizam jer je služio i bio koristan za život, ljudi su vjerovali u pozitivizam Augusta Comte, sedamdesetih. Zatim su drugi ogledi, naprimjer Nietzsche, našli put u Rusiju, među inteligencijom. Sada se Berdjajev pita kakva je to filozofija sada uzela maha među boljševicima, koji pripadaju inteligenciji. Jer činjenica je da je filozofija uzela maha. No, Berdjajev je zapravo potpuno u zabludi kada je riječ o spoju ove osebujne filozofije s boljševizmom. Ne može vjerovati kako boljševizam na čudan način smatra učenje Avenariusa i Macha svojom filozofijom.

Da je Avenariusu i Machu rečeno da će njihovu filozofiju prihvatiti ljudi poput boljševika, bili bi još više zapanjeni nego Berdjajev. Oni bi bili ogorčeni - obojica su već umrli - da su mislili da će ih se smatrati službenim filozofima boljševika. Pomislite na dobrog buržuja Avenariusa, koji je vjerovao da barata samo najzrelijim konceptima, koji je prirodno pretpostavljao da ga mogu razumjeti samo ljudi koji - pa, recimo - nose pristojne kapute i koji nikome nisu nudili na boljševički način, ukratko, potpuno civilizirani ljudi koji su to u smislu u kojem se o 'moralnim ljudima' mislilo šezdesetih, sedamdesetih i osamdesetih. Avenarius je zamišljao da njegova filozofija može naći sljedbenike samo među takvim ljudima. Pa, ako uđete u sadržaj ove Avenarijusove filozofije, onda sigurno nećete shvatiti činjenicu da je Avenarius službeni filozof boljševika. Jer što Avenarius misli? Kaže sebi: ljudi žive pod predrasudom da su u mojoj glavi ili duši ili bilo gdje, ideje, percepcije, subjektivne; vani su objekti. To nije u redu. Da sam ja sam na svijetu, nikad ne bih naišao na razliku između objekta i subjekta. Jedini način na koji mogu uočiti razliku je da tamo ima i drugih ljudi. Kad bih

samo gledao stol, ne bih došao na ideju, kaže Avenarius, da je stol vani u sobi i da je njegova slika u mom mozgu, već bih imao stol i ne bih pravio razliku između subjekta i objekta. Razlikujem ih samo zato što kad s nekim drugim gledam u stol, kažem si, oni vide stol, ja ga percipiram, ta percepcija postoji u mojoj glavi. Sada mislim da ono što on osjeća da to i ja osjećam. Dakle, unutar takvih čisto teorijskih razmatranja - ne želim vam ih sve iznositi, rekli biste da vas ništa od toga ne zanima - Avenarius se kreće unutar takvih epistemoloških, čisto apstraktnih razmatranja. Godine 1876. napisao je knjigu: 'Filozofija kao razmišljanje o svijetu prema načelu najmanje mjere sile'. Jer iz takvih pretpostavki koje sam upravo dao, on pokazuje da koncepti koje imamo kao ljudi, nemaju nikakvu stvarnu vrijednost, već da koncepte samo stvaramo u svrhu ekonomskog održavanja svijeta na okupu. Pojam 'lav' naprimjer, ili neki pojam izražen u prirodnom zakonu, uopće nije ništa stvarno, ne ukazuje na ništa stvarno, ali je neekonomično ako sam vidio pet, šest ili trideset lavova u mom životu, i trebao bih zamisliti sve te lavove; učinit ću stvari ekonomičnijima, stvorit ću jedan pojam koji sažima svih trideset lavova. Svo formiranje pojmova samo je unutarnja, subjektivna ekonomija.

Mach ima sličan stav. Mach je ista osoba o kojoj sam vam pričao, koja je jednom, kad je bila umorna, ušla u autobus koji je imao ogledalo. Pa je ušao i vidio osobu s druge strane. Pa, smatrao je tu osobu krajnje neugodnom i rekao je sebi: kakav je to učitelj neugodnog izgleda? - A onda je shvatio da tamo visi ogledalo i da je vidio sebe. On je samo želio ukazati na to koliko malo čovjek poznaje sebe, čak i u odnosu na svoj vanjski ljudski oblik, koliko malo ima samospoznaje. Čak priča i drugi slučaj kada je prošao pored izloga u kojem se reflektirao, gdje je tako susreo samog sebe i gdje je bio ljut što je sreo tako ružnog učitelja. Isti Mach, o kojem sam vam pričao ove stvari, na nešto popularniji način, imao je iste poglede kao i Avenarius. On kaže: nema subjektivnih ideja, nema objektivnih stvari, već zapravo postoje samo sadržaji senzacija. I sam ja sam sadržaj osjeta. Izvan stola je sadržaj osjeta, moj mozak je sadržaj osjeta, sve je samo sadržaj osjeta. A koncepti koje ljudi stvaraju postoje samo iz ekonomskih razloga. Bilo je oko godine 1881 ili 1882, bio sam prisutan na sastanku Akademije znanosti u Beču gdje je Mach održao svoje predavanje o 'Ekonomske prirode fizičkog istraživanja', o ekonomiji mišljenja. Moram reći da je na mene, tada vrlo mladog jazavca, u ranim dvadesetima, ostavilo užasan dojam kada sam čuo da postoje ljudi takvog radikalizma koji nemaju pojma, da putem mišljenja dolazi prva objava, prvo otkrivenje nadosjetilnog; koji pojmove toliko niječu da ih vide samo kao rezultat djelovanja ljudske duše koji se temelji na ekonomiji. Ali kod Macha i Avenariusa sve se to događa u granicama - nemojte me krivo shvatiti - sasvim pristojnog mišljenja. Ne morate biti nimalo pronicljivi da shvatite da su dva gospodina i svi njihovi pristaše, ljudi dobrog buržoaskog mišljenja, od kojih je svaka praktična, radikalna ideja, ili čak revolucionarna ideja najdalje moguće. A sada su postali službeni filozofi boljševika! Nikada to ne biste pomislili! Ako ste čitali knjižicu o 'najmanjoj mjeri sile' od

Avenarius, mogla bi vas zanimati, vrlo je lijepo napisana; ali kad biste počeli čitati njegovu 'Kritiku čistog iskustva' vjerojatno biste ubrzo prestali jer bi vam bila užasno dosadna. Napisana je apsolutno profesorskim tonom, i nema šanse da izvučete iz toga bilo što o boljševizmu. Iz toga ne bi dobili čak ni praktičnu predodžbu o najmanjem radikalizmu.

Sada, znam da oni koji simptome uzimaju za stvarnost mogu dati odgovor. Solidan pozitivist bi rekao: ma, to se može jednostavno objasniti. Boljševici su sve svoje inteligentne ljude dobili iz Züricha. Avenarius je predavao u Zürichu, a oni koji se sada čine inteligentnim ljudima među boljševicima su bili učenici Avenarius. Osim toga, jedan od Machovih učenika, mladi Adler, koji je tada pucao u Stürgkha u Austriji, radio je kao privatni predavač. Brojni Lenjinovi sljedbenici, možda čak i sam Lenjin, bili su tamo, pokupili te stvari i to se prenosilo. Dakle, ovo je čista slučajnost. - Naravno da sam svjestan da čvrsti, tvrdoglavi pozitivisti to mogu tako objasniti. Ali također sam nedavno objasnio da se cijela pjesnička osobnost Roberta Hamerlinga može pratiti unatrag do činjenice da je dobri rektor Kaltenbrunner poništio Hamerlingovu prijavu za mjesto nastavnika u Budimpešti i kao rezultat toga netko je drugi dobio to mjesto u Budimpešti. Da Kaltenbrunneru nije promakla ta molba, Hamerling bi šezdesetih godina kao gimnazijski profesor došao u Budimpeštu, a ne u Trst. A ako sad razmislite što je Hamerling postao s provedenih deset godina u Trstu na Jadranu, vidjeti ćete da je cijeli Hamerlingov pjesnički život rezultat toga. Naizgled, međutim, dobri ravnatelj gimnazije u Grazu Kaltenbrunner, zanemario je zahtjev i time izazvao Hamerlingov dolazak u Trst. Ove stvari ne smijemo uzeti kao realnost, već kao simptome onoga što izražavaju iznutra.

Dakle ono što Berdjajev jednostavno tumači da su boljševici za svoje idole odabrali dobe buržoaske filozofe Avenarius i Macha, vodi natrag na ono što sam objasnio na početku današnjeg dana: da je stvarnost života, stvarnost percepcije, drugačija od puke logičke stvarnosti. Naravno, iz samih Avenarius i Macha, nikako ne slijedi da su ti ljudi mogli postati službeni filozofi boljševika. Ali sve što iz neke stvari možete logički zaključiti također je značajno samo izvanjski i simptomatski. Do stvarnosti možete doći samo ako istraživački uđete u to. U stvarnosti djeluju duhovni entiteti.

Sada, mogao bih puno toga reći, da bi vam se sigurno učinilo potrebnim da filozofije poput Avenariusove i Machove, u skladu s životom, dovedu do najradikalnijeg socijalizma današnjice kao posljedice. Jer iza kulisa egzistencije isti su duhovi koji u ljudsku svijest usađuju Avenariusovu ili Machove filozofiju, i u ljudsku svijest usađuju onu koja vodi, primjerice, u boljševizam. Ali ne možete logički izvesti jedno iz drugog. To izlazi iz stvarnosti života. To je nešto što vas molim da zapišete duboko u svoja srca, kako biste imali nešto od onoga što uvijek ističem. Potrebno je pronaći prijelaz od pukog logičkog šipražja, kojim iluzorno zamišljamo stvarnost, do istinske stvarnosti. Ako pogledate simptome, ako znate procijeniti simptome,

stvar ponekad može postati ozbiljna. Želio bih istaknuti nešto na što oni drugi koji nisu duhovni znanstvenici ne obraćaju previše pažnje, jer to uzimaju više kao frazu. Vidite, Mach, koji je pozitivist, ali radikalni pozitivist, dolazi do zaključka da je sve zapravo senzacija. Učenje koje je mladi Adler iznio i kao privatni predavač u Zürichu, a koje je sigurno mnoge pridobilo za njega, za Macha i Avenariusu, govori da je sve senzacija, da nemamo pravo razlikovati fizičko i psihičko. Stol je fizički i psihički u potpuno istom smislu kao što su i moje ideje fizičke i psihičke, a koncepti su tu samo u svrhu ekonomičnosti.

Ali ono što je čudno kod Macha jest to što se ponekad instinktivno povlačio od vlastitog pogleda na svijet, od radikalnog, pozitivističkog pogleda na svijet. Odmaknuo se i zatim rekao: da, ako sada sebi razjasnim nakon svih dostignuća modernog vremena: nema smisla govoriti da postoji nešto drugo osim mog osjeta, ali da bih trebao razlikovati fizičko i psihičko, ali ipak, kada imam stol ispred sebe, potaknut sam da ne govorim samo o osjetu, već da vjerujem da je nešto još uvijek fizički prisutno vani. I opet, kada imam ideju, senzaciju, osjećaj, nemam samo percepciju, ono što se događa, pojavu, nego vjerujem - iako svojim znanstvenim uvidom znam da je to nemoguće - da postoji duša unutra i objekt izvana. Osjećam se prisiljenim praviti razliku. Što je to zapravo? - Mach govori sam sebi: kako mogu doći do točke da odjednom moram pretpostaviti: unutra je nešto duševno, a vani nešto izvan duševnog. Znam da to nije različito. Ali prisiljen sam misliti drugačije od onoga što mi moja znanost govori - kaže Mach ponekad u sebi kad se odmakne od stvari, piše u njegovim knjigama. Zatim daje komentar i kaže: ponekad se dogodi da se zapitate da li vas kao ljudsko biće zao duh vodi u krug? I on odgovara: vjerujem u ovo drugo.

Znam koliko ljudi jednostavno pročita ovakav odlomak kao puku frazu. Ali to je simptomatično. Ponekad ono što je istina viri preko ramena duše. Ahrimanski duh je taj duh koji ljude vodi u krug tako da razmišljaju onako kako razmišljaju Avenarius i Mach. I Mach u takvim trenucima postaje svjestan tog ahrimanskog duha. To je isti ahrimanski duh koji sada djeluje i u boljševičkom načinu razmišljanja. Stoga nije ni čudo da je gledanje u stvarnost logički to donijelo kao rezultat. Ali vidite, ako želite razumjeti stvari u životu, morate pogledati dublje u ovaj život. To doista nije beznačajno, pogotovo u socijalnoj domeni, danas i u bliskoj budućnosti. Jer zaključci koji se moraju izvući nisu oni koje je izveo Schmoller ili Brentano, Wagner, Spencer, John Stuart Mill ili tko već, već se u socijalnoj domeni moraju izvući realni, logički realni zaključci. I loše je što u našim sadašnjim agitacijskim naporima i u svemu što je od tiha agitacija postalo, što žive puki logički zaključci, iluzije, a iluzije su postale vanjska stvarnost. Htio bih dati dva primjera za to. Jedan vam je dobro poznat, samo ga treba vidjeti u svijetlu u koje ga sada stavljam.

Marksistički obojeni socijalisti - objasnio sam jučer i mnogo puta, to je gotovo cijeli proletarijat sadašnjice - pod utjecajem Marxa kažu: ekonomija, ekonomske proturječnosti, klasne proturječnosti koje proizlaze iz ekonomskih proturječja, to je prava stvarnost, drugo je ideološka nadgradnja. Što ljudi misle i pišu, što umjetnički stvaraju, što misle u državi, o životu, o svemu, samo je rezultat načina na koji žive ekonomski. Zbog toga današnji proleter kaže: ne treba nam opća skupština ako želimo zavesti novi poredak, jer će građani tamo govoriti iz svog ekonomskog određenja. Ne treba nam to. Trebaju nam samo oni koji govore onako kako dolazi iz proleterskih umova, jer oni su ti koji danas trebaju oblikovati svijet. Uopće ne trebamo sazivati sastanke, već će ono malo proletera koji su trenutno na vrhu provoditi diktaturu jer imaju proleterske stavove, pa će misliti ispravno. - Poput Lenjina i Trockog u Rusiji, Karl Liebknecht u Berlinu odbacuje narodnu skupštinu. On kaže: to bi bilo ništa drugo nego novo izdanje starih brbljavaca iz Reicha - pod tim misli na Reichstag.

Pa, što je u osnovi toga? Ono što je u osnovi toga bila je sama tema zbog koje sam prije šesnaest godina u biti bio izbačen iz Socijalističke radničke škole u Berlinu - rekao sam to kada sam objašnjavao povijest svoje 'Filozofije slobode'. Između ostalog, trebao sam izlagati znanstvena pitanja, vodio sam i govorne vježbe, ali sam predavao i povijest. Predavao sam to onako kako sam pretpostavljao da treba objektivno predavati. To je bilo sasvim dovoljno za one koji su bili moji učenici. Da se ovo moglo nastaviti, da nije umjetno prekinuto, znam da je moglo uroditi dobrim plodom. Ali socijaldemokratski su vođe došli do zaključka da ja ne predstavljam marksizam, ne marksistički pogled na povijest, da sam napravio skokove i preskočio granice o čemu ću sada govoriti, a što se radnicima koji su bili moji učenici jako svidjelo. Naprimjer, rekao sam: obični povjesničari ne mogu razumjeti što je to u vezi sa sedam rimskih kraljeva, oni to čak smatraju mitom, jer nasljeđe sedam kraljeva, kao što je rečeno u Liviju, uspon je i pad, uvijek neka vrsta rasta do Marcija, četvrtog, zatim opadanje do dekadencije, do sedmog, Tarquinius Superbusa. I tada sam objasnio ljudima da se vraćamo u najstarije razdoblje rimskog razvoja, u vrijeme prije Republike, da se promjena u republiku sastoji upravo u tome što su se stare atavističke duhovne pravilnosti pretvorile u svojevrsni kaos, dok je zapravo u starijim vremenima, kao što je vidljivo kod egipatskih faraona, postojala mudrost u institucijama koja se mogla istraživati kroz znanost duha. Nije uzalud Numa Pompilius bio pod utjecajem nimfe Egerie da uredi cijelu stvar. Tada sam objasnio kako su ljudi zapravo dobivali nadahnuće za uređivanje, kako se nije radilo o tome da je jedan vladar kasnije slijedio drugoga, nego se to određivalo prema zakonima koji su dolazili od duhovnog svijeta. Otuda pravilnost u slijedu egipatskih faraona a također i rimskih kraljeva, koji slijede jedan drugoga od Romula, Numa Pompiliusa i tako dalje do Tarquinius Superbusa. Ako sada pogledate sedam principa, kako sam ih sažeo u mojoj 'Teozofiji', jedno za drugim s određene točke gledišta, tada ovih sedam principa imate u nasljeđu sedam rimskih kraljeva. Ovo je nešto na što sada samo aludiram; ovdje

među vama trebam samo to, ali to je nešto što se, ako se tako izrazi, mora prikazati kao posve objektivna istina, i što rasvjetljuje tu osobitost koju običan povjesničar materijalist ne može razumjeti. Stoga danas sedam rimskih kraljeva tretiramo kao istinske - ne, znanstvene! - Povjesničari su na to gledali kao da uopće ne postoji, nego kao mit. Vidite, otišao sam tako daleko i predstavio te stvari i na druge načine; i ako to učinite u skladu s tim, to prirodno izgleda kao nešto što odgovara stvarnosti. Ali to nije 'materijalistički pogled na povijest'. Budući da materijalistički pogled na povijest zahtijeva da se ispita kakvi su bili ekonomski uvjeti, kako je poljoprivreda povezana s uzgojem stoke, kako je poljoprivreda povezana s trgovinom, kako su osnivani gradovi, kakvu su vrstu gospodarstva imali Etrušćani, kako su Etrušćani trgovali s Rimljanima u nastajanju i kako su se, pod utjecajem ekonomskog elementa, tada razvili uvjeti pod Romulom, Tullus Hostiliusom i tako dalje, redom.

Ali vidite, naravno da ni ovo ne bi prošlo tako lako. Ali opet mi je u pomoć priskočila prava stvarnost; upravo zato što sam otišao u pravu stvarnost, prava stvarnost mi je pritekla u pomoć. Naravno, ne čine samo mladi takvu publiku. Među njima je bilo i onih koji su već donekle upili proletersku misao, a i onih koji su već bili prožeti svakakvim predrasudama; takve ljude nije nimalo lako uvjeriti, čak ni u stvari o kojima ne razmišljaju. Recimo, kada sam jednom pričao o umjetnosti, gdje sam objašnjavao što je umjetnost i kako umjetnost funkcionira, jedna gospođa iz pozadine je odjednom viknula: pa dobro, verizam, zar nije umjetnost? - Dakle, ljudi nisu bili spremni prihvaćati stvari samo na temelju autoriteta. Bilo je to pitanje pronalaženja načina da se dopre do ljudi, ne lukavim, skrivenim putevima, već iz osjećaja za stvarnost i istinitost. Onda se dogodilo da se mora reći, ne samo da se može reći, nego se mora reći: da, ali vi ste ispunjeni takvim konceptima koji odgovaraju materijalističkom pogledu na povijest, koji vjeruje da sve ovisi samo o ekonomskim uvjetima i da se sav duhovni život temelji samo na ideologiji, koja je fatamorgana koja se širi iznad na temelju ekonomskih uvjeta. I Marx je to vrlo pametno i domišljato objasnio. Ali zašto se to dogodilo? Zašto je sve tako objasnio i zašto vjeruje u to? Jer Marx je vidio samo svoju neposrednu sadašnjost i nije se vraćao u starija vremena. Marx kao osnovu uzima povijesni razvoj čovječanstva od šesnaestog stoljeća. Slučaj je da je nastupila epoha u ljudskom razvoju u kojoj je duhovni život, čak i ako ne baš onakav kakav je bio kod Karl Marxa, barem na određeni način postao izraz ekonomskih uvjeta u velikom dijelu svijeta. - Goetheanizam se ne može izvesti iz ekonomskog života, ali samog Goethea ti ljudi vide kao da je daleko od ekonomskog života. Dakle, mogli biste reći: pogreška je u tome što je generalizirano ono što se odnosi samo na određeno vremensko razdoblje, a posebno na novije razdoblje. I samo bi se posljednja četiri stoljeća mogla razumjeti ako bi se prikazala u okvirima materijalističkog pogleda na svijet.

Ali sada dolazi važna stvar, a ta važna stvar je da ne nastavljate s konceptualnom logikom, jer postoji užasno malo toga što se konceptualno može argumentirati protiv kratko sročениh rečenica Karl Marxa, već morate nastaviti s logikom života, logikom stvarnosti, logikom percepcije. Ali tada postaje očito da se ispod ove evolucije, koja se odvija od šesnaestog stoljeća na takav način da se može tumačiti povijesno materijalistički, događa važna involucija, nešto što teče nevidljivo, nadosjetilno, ispod onoga što je izvana vidljivo osjetilima. A to je ono što želi izbiti na površinu, što želi izaći iz ljudskih duša - upravo pandan materijalizmu. Tako da materijalizam postaje toliko velik i ima tako snažan učinak da se ljudi bune protiv njega, tako da u dobu duše svijesti nađu priliku tražiti duhovno, i doći do samosvijesti duhovnog. Dakle, zadatak nije, kao što Karl Marx vjeruje, jednostavno pogledati stvarnost i iščitati iz nje: ekonomija je realna osnova ideologije - već radije reći sebi: od šesnaestog stoljeća stvarnost nam ne nudi ono što je istinski stvarno, nego to treba tražiti u duhu. Mora se pronaći upravo takav društveni poredak koji nadmašuje ono što se čini izvana, što se izvana može promatrati od šesnaestog stoljeća. Samo nas vrijeme tjera, ne samo da promatramo vanjske procese, već i da pronađemo nešto što te procese može ispraviti. Ono što je marksizam okrenuo naglavačke, mora se postaviti na noge.

Iznimno je važno znati da u ovom slučaju logika stvarnosti zapravo preokreće tek oštroumnu dijalektiku Karl Marxa. Još će dosta vode poteći Rajnom prije nego što dovoljan broj ljudi uvidi potrebu da se dođe do logike stvarnosti, logike percepcije. Ali to treba prepoznati. To je nužno upravo zbog gorućih socijalnih pitanja. To je jedan primjer.

Drugi primjer može se povezati s nečim što sam vam jučer rekao. Rekao sam vam da je karakteristično još od Ricarda, od Adama Smitha, i tako dalje, da su ljudi primijetili da ekonomski poredak rezultira korištenjem ljudskog rada u socijalnoj interakciji, kao roba se donosi na tržište i kao s robom rukuje se u skladu s ponudom i potražnjom. Jučer sam vam objasnio da je to upravo ono što uzbuđuje, prava pokretačka snaga u proleterskom svjetonazoru. Svatko tko razmišlja samo pojmovno primijetiti će da je to tako i reći će sebi: dakle, moramo imati ekonomiju, socijalnu doktrinu, socijalni pogled na život koji uzima u obzir ono što je moguće i na najbolji mogući način odgovara na pitanje kako, budući da je radna snaga roba, ta roba može biti zaštićena, radna snaga, od izrabljivanja ljudi. - Pitanje je postavljeno netočno. Ne samo iz teorije, nego krivo i iz života. Pogrešno pitanje danas ima destruktivan, devastirajući, prekomjeren učinak. Ako ne dođe do preokreta, to će potaknuti još veću prekomjernost. Jer i ovdje se ono što je naopako mora postaviti na noge. Ne treba postaviti pitanje: kako treba oblikovati socijalnu strukturu da se ljudi ne mogu iskorištavati, iako se njihova radna snaga kao i svaka druga roba plasira na tržište prema ponudi i potražnji? Jer to proturječi unutarnjem poticaju razvoja koji proizlazi iz logike stvarnosti; razotkriva onaj unutarnji impuls koji uopće nije izražen, ali

koji odgovara stvarnosti i koji se može izraziti ovako: grčko razdoblje, grčka kultura koja nam je postala toliko važna, zamisliva je samo zato što su veliki dio grčkog stanovništva bili robovi. Ropstvo je preduvjet kulture koja nama toliko znači. Ali ropstvo je bilo toliko preduvjet da je filozof koji je tako dobro razmišljao poput Platona vidio ropstvo kao opravdano i neophodno za kulturu.

Ali ljudski razvoj napreduje. Ropstvo je postojalo u davna vremena, i znate, čovječanstvo se pobunilo protiv ropstva, instinktivno se pobunilo protiv činjenice da se čovjek može prodati ili kupiti. Cijelog čovjeka ne može se kupiti niti prodati. Moglo bi se reći da je to danas aksiom, a tamo gdje još postoji ropstvo, ono se smatra barbarstvom. Za Platona to nije barbarstvo, već se podrazumijeva da postoje robovi. Za njega je to samo po sebi razumljivo, kao i za svakog Grka s takvim načinom razmišljanja, i doista za svakog Grka koji je razmišljao državnički. Rob nije mislio ništa drugo nego: podrazumijeva se da se ljudi mogu prodati, da se ljudi dovode na tržište prema ponudi i potražnji - naravno ne kao krave. Ali to je samo maska, prikriveno, jer je prešlo u blaže ropstvo, kmetstvo. To je trajalo jako dugo. No, i protiv toga se čovječanstvo pobunilo. Ono što ostaje, što se ističe u našem vremenu, jest da se ne može prodati cijeli čovjek, nego dio čovjeka, radna snaga. Ali danas se ljudi bune protiv toga da se radna snaga prodaje. To je samo nastavak odbacivanja ropstva, što zahtijeva odbacivanje mogućnosti kupnje i prodaje radne snage. Stoga je sasvim prirodno da se tijekom ljudskog razvoja javlja protivljenje protiv toga da se radna snaga smatra robom i da kao roba funkcionira u socijalnoj strukturi. Dakle, pitanje se ne može postaviti ovako: kako čovjeka zaštititi od izrabljivanja? - ako se pođe od aksiomske premise da je radna snaga roba, kako je to postalo uobičajeno od Ricarda, Adama Smitha i drugih, i kako to zapravo smatra Karl Marx i cjelokupna proleterska koncepcija života. Zato što se smatra aksiomom da je rad roba. Ali unatoč tome što je roba, vi je želite zaštititi od izrabljivanja, odnosno radnika od izrabljivanja njegove radne snage. Cjelokupno razmišljanje kreće se tako da se, više ili manje instinktivno ili ne instinktivno, kao kod samog Marxa, to prihvaća kao aksiom, pogotovo među uobičajenih desetak profesora ekonomije koji trenutno rade na fakultetima; aksiom je da radnu snagu treba tretirati isto kao i robu.

Danas ima puno predrasuda o takvim stvarima, a predrasude postaju formativne. Predrasude su strašne, pogotovo na tom području. Ne znam koliko vas uopće može biti ovdje koji gledaju kao na nametanje baviti se ovim stvarima, da uopće treba gledati na ove stvari. Ali ne možete gledati život kao cjelinu ako ne možete razmišljati o tim stvarima. Možete se zavaravati o bilo čemu ako ne možete razmišljati o tim stvarima. Posljednje četiri godine jasno su pokazale sve te stvari. Što sve nisu donijele ove četiri godine! Mogli ste svjedočiti najčudnijim stvarima. Samo vam želim reći jednu stvar kao primjer. Kada ste se uvijek iznova vraćali u Njemačku - a nije bilo drugačije ni drugdje - doživljavali ste da je svaki trenutak bilo nešto novo, a

to su bile nove upute za domoljublje. Upravo kad smo se zadnji put vratili u Njemačku, primjerice, ponovno se pojavio novi patriotski slogan za bezgotovinsko poslovanje: ljudi više ne bi trebali plaćati gotovinom, nego poticati transakcije čekovima, pa ako je moguće, ne dopustiti da kola novac, nego čekovi. Ljudima je rečeno da je posebno domoljubno promicati bezgotovinske transakcije jer, kako su mislili, potrebno je dobiti rat. Nitko nije shvatio da je tako govoriti obična besmislica. Ali to nije samo rečeno, to je zapravo propagirano, i ljudi su to slijedili, i to nevjerojatni - ljudi za koje bi se pretpostavilo da razumiju nešto od nacionalne ekonomije, jer su vodili tvornice, jer su vodili industrijske tvrtke! Poručuju: bezgotovinski promet, to je domoljublje! - Bezgotovinske transakcije bile bi domoljubne samo pod jednim uvjetom: kad biste svaki put računali koliko biste vremena uštedjeli kroz bezgotovinske transakcije; ono što samo neki ljudi mogu učiniti, većina ne može. Morali biste zbrojiti to vrijeme i onda bi morali otići i reći: da, uštedio sam toliko i toliko vremena kroz bezgotovinske transakcije, molim vas da me koristite za to i to, želim raditi to i to. Tek tada bi to bila prava ušteda. Ali ljudi to nisu učinili, niti su uopće mislili da to pod tim uvjetima može imati domoljubnu vrijednost. I takve stvari su se govorile na strašan način u zadnje četiri i pol godine, jer se sve mijenjalo. Bilo je nevjerojatno diletantskih prijedloga. Nemogućnosti su postale stvarnost, zbog potpunog neznanja ljudi - čak i onih koji su davali takve upute - o stvarnim vezama u ovoj domeni života.

U vezi pitanja kojih sam se posljednji put dotaknuo jest da se istraživanje mora usredotočiti na: kako dizajnirati socijalnu strukturu, socijalni suživot, tako da objektivna roba, dobro, proizvod, bude odvojen od radne snage? A ono što je važno u svemu čemu se mora težiti u nacionalnom gospodarstvu, jest da se proizvod iznese na tržište i cirkulira tako da se radna snaga odvoji od proizvoda. Ovaj problem se mora ekonomski riješiti. Ali ako pođete od aksioma da je radna snaga kristalizirana u robu, da se ne može odvojiti, onda skrivate glavni problem i prevrćete na glavu ono što bi trebalo postaviti na noge. Čovjek i ne primjećuje da je najvažnije pitanje o kojem ovisi sreća ili nesreća civiliziranog svijeta u gospodarskoj sferi i na koje mora biti usmjeren svaki impuls promišljanja: kako se objektivna roba, dobro, odvaja od radne snage, tako da radna snaga više ne može biti roba? To se može postići. Ako napravite aranžmane u smislu trostruke strukture koju sam predstavio, onda je to način da odvojite ono što je objektivno roba, odvojeno dobro, mora biti odvojeno od radne snage.

Međutim, još uvijek postoji malo razumijevanja za te stvari, koje su izvedene iz stvarnosti. Godine 1905. objavio sam esej 'Teozofija i socijalno pitanje' u Lucifer Gnosis. U to sam vrijeme skrenuo pozornost na vrhovno načelo koje se mora potvrditi kako bi se proizvod odvojio od rada: da spas socijalnog pitanja može ležati samo u ispravnom razmišljanju o proizvodnji i potrošnji. Danas ljudi razmišljaju isključivo o proizvodnji. Moramo promisliti! Pitanje se mora skrenuti s proizvodnje i usmjeriti prema potrošnji.

Neki bi se savjeti mogli detaljnije dati, ali ne bi imali prave posljedice zbog neprikladnih okolnosti i drugih nedostatnosti. To smo također ponekad doživjeli. Ali zapravo je tako da ljudi danas, budući da vjeruju u određene logičke posljedice, koje uzimaju kao stvarne posljedice, nemaju osjećaj potrebe za sagledavanjem stvarnosti. Ali stvarnost postavlja i prava pitanja, posebice u socijalnom području. Naravno, danas ćete lako naći da vam ljudi kažu: da, ali zar ne vidite da se mora raditi da bi roba bila tamo? - Svakako se mora raditi da bi roba bila tamo. Logično, iz rada proizlaze i dobra. Ali stvarnost je drugačija od logike.

Više puta sam to razjasnio našim prijateljima s drugog aspekta. Rekao sam: pogledajte samo razmišljanje darvinističkih materijalista. Mogu živo zamisliti kako sam prije mnogo godina u Münchenskoj podružnici prvi put pokušao - a onda to ponovio mnogo puta - našim prijateljima pojasniti: pokušajte samo zamisliti pravog Haeckelijanca. On misli da su ljudi nastali od majmunolike životinje. Sada, kao prirodoslovac, trebao bi formirati pojam majmunolike životinje, a potom i pojam čovjeka. Da još ne postoje ljudska bića i da ima samo pojam majmunolike životinje, iz svog pojma nikada ne bi mogao izvući pojam čovjeka. On samo vjeruje da pojam čovjeka proizlazi iz pojma majmunolike životinje, jer smatra da je proizašao iz stvarnosti. U stvarnom životu ljudi već razlikuju čistu pojmovnu logiku, logiku predodžbi i logiku promatranja. Ali to se mora postići, inače nikada nećemo postići poredak u socijalnim i političkim uvjetima koji je neophodan za sadašnjosti i neposrednu budućnost. Ako se netko ne želi okrenuti realističkom razmišljanju, kako sam vam ga danas ponovno predstavio, nikada neće dosegnuti goetheanizam u javnoj sferi. Ali činjenicu da goetheanizam treba ući u svijet treba simbolizirati činjenica da se ovdje na ovom brdu nalazi Goetheanum.

Kao duhovito bih vam savjetovao da pročitate veliku reklamu koja se danas pojavila na posljednjoj stranici 'Basler Nachrichten' u kojoj se od vas traži da učinite sve za najveći dan u svjetskoj povijesti koji samo što nije osvanuo, obrazlažući Wilsonizam! Pa to je samo reklama, zar ne, a htio sam to samo u šali spomenuti. Ipak Wilsonizam je snažno utemeljen u ljudskim dušama.

Nedavno sam objasnio da to što se ovdje nalazi Goetheanum, ima određeni značaj, a tada sam to nazvao 'negativnim kukavičlukom'. Treba izraziti ono suprotno od kukavičluka. I istina je da će se u budućnosti dogoditi događaji - čak i ako je ova reklama samo šaljiva anticipacija - zbog kojeg će ovaj protest iz određenog svjetonazora izgledati proročki. Čak i ako pola stranice Wilsonove reklame ne treba shvaćati ozbiljno, dobro je ako znate: Wilsonizam će biti utemeljen. Zato treba unaprijed protestirati: Goetheanum!

X.

SILE U ISTOČNOM - SREDNJEM - ZAPADNOM ČOVJEČANSTVU

15 prosinca 1918

Jučer sam dio naših razmišljanja povezoao s esejem Berdjajeva koji se, kao što ste vidjeli, temelji na predrasudi, na bezuvjetnom vjerovanju u modernu znanost; koji s druge strane, bilježi čudnu činjenicu - koja se može razumjeti samo kroz suprotnost između intelektualne logike, koja je također znanstvena logika i logike činjenica - da je boljševizam, Avenarius, Macha i slične filozofe pozitivizma, učinio takoreći, svojim službenim filozofima. Možda je potrebno izričito naglasiti da je esej o kojem sam govorio napisan već 1908, i vrlo je čudno - to se može razumjeti samo iz duhovno znanstvene osnove - da sadrži sud koji je najviše usklađen sa sadašnjošću, kako god inače netko gledao na stvari, činjenica je da ovaj ruski pisac ima sud koji je primjenjiv i na sadašnjost. Možda je također važno da čujete da su Mach i Avenarius već bili smatrani boljševičkim filozofima, da tako kažem, u vrijeme kada, ne želim nikoga uvrijediti - ali 'možda' velik dio još nije znao što je zapravo boljševizam. Velik dio čovječanstva zapadne i srednje Europe za boljševizam je znao tek kratko, a kao takav on je zapravo stara pojava.

Sada bih želio dodati nekoliko stvari razmatranjima koja smo imali tijekom vremena. Vidjeli ste da mi je bilo važno pokazati vam kako se socijalni impulsi sadašnjosti mogu procijeniti iz duhovno-znanstvene perspektive. I morali smo pridati veliku važnost tome - ne na način apstrakcije na koji se to danas obično čini - da se ne prepustimo samo uvjerenju, da o socijalnim impulsima u svijetu razmišljamo jednoobrazno. Upravo to će zamutiti svako razmišljanje i prosuđivanje o socijalnom pitanju i odvesti ga na krivi put ako se ne uzme u obzir činjenica da su ljudske zajednice u civiliziranom svijetu diferencirane, pa se mora izbjeći ta pogreška u koju se pada kada se kaže: što se tiče socijalnog pitanja, vrijedi ovo ili ono; ljudsko društvo mora biti uređeno na ovaj ili onaj način. - Treba postaviti pitanje: koje su to snage u istočnom čovječanstvu, koje su snage u zapadnom čovječanstvu, i koje su snage u sredini, koje vode socijalnim zahtjevima? I okarakterizirali smo na mnogo različitih načina, s vanjske simptomatske i također s unutarnje okultne točke gledišta, kako o ovoj diferencijaciji između zapadnog čovječanstva, središnjeg čovječanstva i istočnog čovječanstva, u koje uključujemo europski istok, posebno Rusiju,

treba razmišljati. Bez poznavanja te diferencijacije nije moguća plodna koncepcija socijalnog pitanja.

Sada se zapitajmo: što je - toga smo se dotakli mnogo puta, želimo danas istaknuti nekoliko stvari - osnovna kvaliteta duše u dobu koje je počelo u petnaestom stoljeću i, kao što sam rekao, trajat će do trećeg tisućljeća, što je osnovna karakteristika koja omogućuje razvoj duše? Ta temeljna kvaliteta, koja se jedva pokazala u svom pravom obliku, koja je sada u svojim počecima i koja će se dalje razvijati, jest ljudska inteligencija, inteligencija kao osobina duše. Tako da će tijekom ovog razdoblja ljudi sve više biti pozvani da koriste svoju inteligenciju da prosuđuju sve stvari, posebno socijalne, znanstvene, religijske stvari, jer one zapravo iscrpljuju opseg ljudskog života: religijske, znanstvene, socijalne impulse.

Pa, možda će vam ova ideja inteligentnog bića, ljudskog bića, koje se mora probuditi, postati lakša ako shvatite da se ne može govoriti o četvrtom post-atlantskom razdoblju u smislu kao danas, da se čovjek kao osobnost želio postaviti samo na temelju inteligencije. To sam posebno oštro naglasio u svojoj knjizi 'Zagonetke filozofije' s osvrtom na filozofsku misao. U četvrtom post-atlantskom razdoblju, koje je završilo u petnaestom stoljeću nove ere, nije bilo potrebno da se ljudi osobno služe inteligencijom. S percepcijama okoline, s ostalom životnom vezom sa svijetom, kao što boje i tonovi ulaze u ljude kroz percepciju, u ljude ulaze pojmovi, ideje tj. ono intelektualno. Sadržaj intelektualnog bio je za Grke percepcija, naprimjer, isto ono što je bio i za Rimljane.

Za čovjeka od petnaestog stoljeća intelektualno više ne može biti rezultat percepcije. Iz svijeta percepcije, percepcija pojmova je odsutna. Čovjek više u isto vrijeme ne prima koncepte, ideje i percepcije. Samo je pogrešno misliti da se ta velika promjena nije dogodila na prijelazu u petnaesto stoljeće. Ovu grešku, ovu nemogućnost razlikovanja, neki su ljudi primijetili i u vanjskom životu. Za Europljanina, primjerice, lako ispadne da sve Japance doživljava istima, iako su jednako različiti kao i Europljani. Jednostavno se ne razlikuje. Današnja znanost ne razlikuje pojedina vremenska razdoblja i smatra da je sve isto. Ali to nije slučaj; naprotiv, dogodila se golema promjena, posebno na prijelazu u petnaesto stoljeće, kada su ljudi prestali percipirati koncepte istovremeno s percepcijom, i počeli sami za sebe razrađivati koncepte. Suvremeni čovjek mora razvijati pojmove iz svoje vlastite osobnosti. To je tek na početku, ali će se razvijati sve više i više. I upravo se u pogledu ovog kultiviranja inteligencije zapadni ljudi, ljudi srednje oblasti i istočni narodi, izrazito razlikuju. A budući da se današnji teoretski zahtjevi proletarijata postavljaju kao inteligentni zahtjevi, kao što je prirodno u petom post-atlantskom dobu, u dobu duše svijesti, dakle, važno je razmotriti odnos inteligentne prirode ljudske duše, kako se ona razlikuje cijelim licem Zemlje, također i s obzirom na socijalne impulse.

Vidite, važnost ovih stvari je podcijenjena jer, čak i danas, one djeluju samo u podsvijesti. Čovjek ne voli praviti razliku pri svom komotnom razmišljanju pri punoj svijesti. Ali svaki čovjek u sebi ima unutarnjeg čovjeka, koji zrači u budnu svijest samo do određene mjere. I on pravi oštru razliku, naprimjer, između zapadnjaka, ljudi sredine i istočnjaka, ovisno o tome je li sama osoba zapadnjak, čovjek sredine ili istočnjak. Ne mislim na individualnost pojedinca, već na onu koja pripada nacionalnosti. Molim vas da uvijek pravite ovu razliku. Naravno, pojedinac se izdiže iz nacionalnog elementa. Svakako, ima ljudi kod kojih nacionalni element jedva djeluje, ima onih koji se sustavno trude biti ljudi tako da ne dopuštaju da nacionalni element djeluje u njima; ali utoliko što je izraženo nacionalno, ono se izražava na način na koji smo to okarakterizirali u raznim prigodama i kako sada ponovno želim pogledati s određenog gledišta, s obzirom na socijalno pitanje.

Kad se pojavi nešto poput socijalnog pitanja, čak i kad se pojavi nešto drugo što ovisi o zajednici, a ne o pojedincu, onda uvijek nacionalno dolazi u obzir. I koliko god pripadnik britanske nacije ili pripadnik njemačkog naroda ili stanovnik ruskog tla - ovako namjerno pravim razliku - mogli prosuđivati englesku, njemačku ili rusku politiku ili socijalnu strukturu na isti način kao ljudi, ali one ne mogu biti iste, moraju se razlikovati jer u obzir dolazi ono što im je zajedničko. Dakle, ono što ovdje propitujemo nije toliko individualni odnos od osobe do osobe, već ono što djeluje od naroda do naroda i različito je kod jedne nacije od druge nacije. To uvijek moram oštro naglašavati jer se te stvari uvijek iznova pogrešno shvaćaju, nekad dobronamjerno, a nekad zlonamjerno.

Uzmimo jednu stvar za primjer. Tražim od vas da ove stvari uzmete 'sine ira', nisu zamišljene kao kritika, već kao izjave o činjenicama; stoga vas molim da stvari uzmete u obzir bez imalo simpatije ili antipatije. Uzmimo srednjoeuropsku osobu koja s jedne strane promatra život ljudi koji govore engleski, i s druge strane život ljudi koji govore ruski, kako oni žive u idejama ljudi, dakle opet ne pojedinca nego naroda. Pripadnik srednjoeuropskog naroda možda će svjesno donositi svakakve sudove. Danas se, naravno, govori ovo ili ono prema javnom mnijenju, koje je uvijek privatna lijenost. To može biti tako, ali unutrašnje ljudsko biće, sada mislim na srednjoeuropsku osobu, postaje kada prosuđuje - čega ne mora ni biti svjestan - kada gleda prema zapadu stanovništvo koje govori engleski, kada promatra ljude kako se politički i socijalno ponašaju, prosudit će: to je filistarstvo. A kada pogleda prijeko na Rusiju, procijenit će: to je boemski. Naravno da je to malo radikalno, ali tako je. Svakako, on sam će čuti s zdesna i slijeva: možete nas zvati filistri, možete nas zvati boemi, ali vi ste - pedant! To može biti točno, naravno, opet se prosuđuje s druge točke gledišta. Ali ove stvari su stvarnije nego se čini na prvi pogled, i moraju izaći iz dubine egzistencije.

Čudno je to što je unutar stanovništva engleskog govornog područja inteligencija instinktivna. Djeluje instinktivno, to je novi instinkt koji se pojavio u ljudskoj evoluciji, instinkt da se razmišlja inteligentno. Ono što bi duša svijesti trebala obrazovati, inteligenciju, instinktivno prakticira stanovništvo engleskog govornog područja. Englezi su predisponirani za prakticiranje inteligencije instinktivno.

Ruska populacija razlikuje se od populacije engleskog govornog područja kao što se Sjeverni pol razlikuje od Južnog pola, ili - mogao bih čak reći - kao što se Sjeverni pol razlikuje od Ekvatora, s obzorom na ovaj impuls inteligencije. U Srednjoj Europi - to sam već spomenuo - inteligencija nije nešto što imate instinktivno, već se za nju morate obrazovati, ona je naučena. To je velika, ogromna razlika. U Engleskoj, u Americi, inteligencija je instinktivna. Ima sve karakteristike instinkta. U Srednjoj Europi inteligencija nije nešto s čime se rađa, već je treba naučiti, treba je svladati kako se osoba razvija. U Rusiji - htio bih se bazirati na raznim književnim manifestacijama da ne mislite da konstruiram te stvari - stvar je u tome da ljudi, da tako kažem, raspravljaju o tome što je zapravo inteligencija. Prema izjavama pronicljivih Rusa, ono što se tamo zove inteligencija nešto je sasvim drugo od onoga što se naziva inteligencija u Europi, a kamoli u Engleskoj. U Rusiji onaj tko je naučio ovo ili ono nije inteligentna osoba. Koga mi ovdje ubrajamo u intelektualce? One koji su naučili ovo ili ono, stekli ovo ili ono, i time se uvježbali u razmišljanju. Kao što rekoh, u zapadnoj Europi i Americi to je čak i urođeno. Ali nećemo si dopustiti da u inteligenciju ne ubrojimo trgovca ili državnog službenika ili predstavnika bilo koje slobodne profesije. Ali Rus će to učiniti. On ne smatra inteligentnom osobom samo trgovca ili državnog službenika ili predstavnika neke slobodne profesije, već bi inteligentna osoba, u slučaju Rusa, trebala biti osoba koja je budna, koja je postigla određenu razinu samopouzdanja. Državni službenik koji je puno naučio i koji o mnogočemu ima svoje mišljenje ne mora biti bistra osoba. Radnik koji razmišlja o svojoj povezanosti sa socijalnim poretom, koji je budan u pogledu svog odnosa prema društvu, inteligentna je osoba. I vrlo je znakovito da je netko čak prisiljen upotrijebiti riječ inteligencija u sasvim drugom smislu. Jer, vidite, dok je na zapadu inteligencija instinktivna, urođena, usađena posredno ili barem stečena, na istoku se tretira kao nešto što sigurno nije urođeno, ne može se usaditi, ne može se razvijati, nego je ono što se budi iz određenih dubina duše. Čovjek se budi 'u inteligenciju'. Ovo osobito primjećuju neki članovi takozvane 'kadetske stranke', koji nalaze da je upravo ta vjera u buđenje, razlog zašto se u ruskoj inteligenciji može opaziti izvjesna oholost, izvjesno precjenjivanje sebe, uza sve druge osobine skromnosti.

Ova inteligencija u Rusiji ima vrlo posebno mjesto u ljudskom razvoju. Ako se ne date prevariti, ako se ne prepustite iluzijama o vanjskim simptomima, nego radije pogledate što je unutra, onda možete biti vrlo impresionirani ovom ruskom inteligencijom, čak i ako, prema vašem

zapadnoeuropskom ili srednjoeuropskom poimanju, čini se malo važnim, ako ne dopustite da na vas utječu simptomi, nego gledate uzroke, onda možete reći: zaštićena je od svega instinktivnog. Rus smatra da ne smije dopustiti da ga izjeda nikakav ljudski instinkt, niti treba vjerovati da se nešto posebno može postići onim što se uči kao da je inteligencija. Rus želi - nesvjesno naravno - sačuvati inteligenciju do šestog post-atlantskog razdoblja, njegovog razdoblja, tako da tom inteligencijom ne dopire do instinkta, već da inteligenciju nosi tamo gdje će duhovno jastvo procvjetati. Dok populacija koja govori engleski dopušta inteligenciji da se svodi na instinkt, Rus je želi zaštititi od toga. On ne želi dopustiti da se ta inteligencija spusti u instinkte, on je želi njegovati, bez obzira koliko mala bila danas, kako bi se mogla sačuvati za nadolazeće doba kada se duhovno jastvo, ono čisto duhovno, može prožeti s ovom inteligencijom.

Ako tako gledate na razloge, onda se ovako nešto, što biste inače morali kritizirati nepristranim sudom, čini stanovitom nužnošću ljudskog razvoja. Kao što rekoh, sami Rusi, pronicljivi Rusi koji karakteriziraju te stvari, sasvim ispravno nalaze da ruska inteligencija ima dva temelja, koji leže u njenom razvoju. Ta je ruska inteligencija dobila konfiguraciju, karakter koji ima danas, jer je Rus koji je razvio inteligenciju i želio postati probuđena osoba bio u početku potisnut od policijske vlasti. Od policijskog nasilja morao se braniti do mučeničke smrti. Kao što rekoh, netko ih može osuđivati, ali o njima treba stvoriti nepristran sud. S jedne strane, specifičan karakter ove ruske inteligencije, koja se želi sačuvati za buduće duhovne impulse čovječanstva, potpuno je određen policijskim ugnjetavanjem, koje je bilo do mučeništva. A s druge strane, sasvim je prirodno - to ruski pisci stalno ističu - ta ruska inteligencija, jer se želi sačuvati za buduća vremena, sada je svijetu nešto strano, nešto što se ne može lako nositi sa životom, nešto što je usmjereno na nešto sasvim drugo od onoga što trenutno pulsira u svijetu. Stoga se može reći: i u ovom pogledu, ruski duševni život je suprotan od onoga od engleski govorećeg stanovništva. Može se reći: na zapadu inteligenciju štiti policija, na istoku se inteligencija užasava policije. Jedno se može sviđati jednom, drugome drugo, ali to je stvar utvrđivanja činjenica. Dakle, na zapadu je, kao što rekoh, inteligencija zaštićena. Poseban karakter inteligencije trebao bi utjecati u vanjski život, trebao bi biti prisutan posvuda u društvenoj strukturi. Ljudi bi trebali imati udjela u socijalnoj strukturi na temelju svoje inteligencije i tako dalje. U Rusiji, bez obzira radi li to car ili Lenjin, inteligencija je potisnuta od strane policije i još će dugo biti potisnuta od strane policije. Možda nerv njezine snage leži u činjenici da je potiskuje policija. Te se stvari mogu prikazati prilično shematski, a još uvijek valjano s obzirom na to. Može se reći: u Rusiji je inteligencija progonjena, u Srednjoj Europi pripitomljena, a na zapadu se inteligencija već rađa pitoma.

Ako napravite ovu podjelu, ovu strukturu, zapravo ste je dobro napravili, iako riječi zvuče čudno. U Engleskoj i Americi inteligencija se rađa pitoma s

obzirom na konstituciju države, s obzirom na vanjsku politiku, a također i s obzirom na socijalni ustroj. U Srednjoj Europi se kroti. Na istoku bi rado jurila nasumce, ali progone je.

To su stvari koje morate imati na umu ako želite vidjeti stvarnost, ako ne želite ulaziti u stvari na kaotičan način koji vam onda ne dopušta da dođete do bilo kakvog uvida. Poanta je da se, s jedne strane, ljudi ponašaju na ovaj način, posebno u odnosu na inteligenciju, razlikuju se utoliko što etnička pripadnost djeluje u ljudima. Različiti su kao što sam sugerirao u raznim prigodama, kao što danas opet sugeriram s određenog stajališta. No, s druge strane, u dobu duše svijesti, ova se diferencijacija mora razumjeti, a u isto vrijeme moramo se pomaknuti izvan nje.

Postoje dva načina da praktično idete izvan ove diferencijacije u životu. Prije svega, upoznavanjem s njom. Ako netko samo proglasi s vrlo općih, apstraktnih stajališta da je ovo ili ono ispravno socijalno stajalište, bez prepoznavanja diferencijacije unutar čovječanstva, onda to nema nikakve vrijednosti; to je samo govor mimo stvarnosti. Dakle, važan je uvid u te okolnosti. Druga stvar je da ste na određeni način u mogućnosti koristiti svoje cjelokupno ljudsko iskustvo da nadiđete ove stvari i da diferencijaciju uzmete u obzir ako želite biti praktični; da ne vjerujete da su ljudi u cijelom svijetu isti i da se socijalno pitanje može u cijelom svijetu riješiti jednako. Treba znati da se socijalno pitanje mora rješavati na različite načine, jer se ono želi riješiti na različite načine, na temelju nacionalnih impulsa.

Ali to je jedino moguće pod pretpostavkama kakve ovdje postavlja znanost duha. Jer ako imate nekakav društveni ideal koji je više ili manje kaotičan ili čak skladan, kako ćete ga primijeniti na sve ljude? To možete koristiti samo jednostrano. Možete imati najljepše, lako dokazive ideje; možda vjerujete ni u što drugo nego da možete usrećiti ljude diljem svijeta s takvim idejama. Samo je nesreća našeg vremena da ljudi žele tako nešto. Tko danas vjeruje ili misli drugačije kada stoji pred ljudima i govori o socijalnim ili političkim idejama, osim da uvjete na cijeloj Zemlji treba urediti ovako ili onako? 'S idejama koje ja smislim, cijelo čovječanstvo može biti usrećeno!' - Tako se danas razmišlja. A na temelju naših navika mišljenja, teško da je moguće misliti drugačije, dragi moji prijatelji.

Ali uzmite socijalni aspekt koji sam vam donio prije nekog vremena, uzet iz znanosti duha. Vidjet ćete da to raskida s navikama mišljenja našeg vremena i da ima potpuno drugačiji karakter. Rekao sam vam: nije riječ o postojanju nekog jedinstvenog socijalnog ideala, već o istraživanju: što se želi ostvariti u stvarnosti? - Ukazao sam na trostruku podjelu života koja je do sada bila kaotično sažeta u jednočlanoj državi. Danas svugdje vidite kabinet, parlament, i ljudi to vide kao ideal, da se sve na kaotičan način okupi u jednom parlamentu. Rekao sam da stvarnost nastoji razdvojiti ono što je sažeto u jednoj stvari. Duhovni život, uključujući pravna pitanja - ali ne

upravno pravosuđe, nego građansko i kazneno - čini jednu kariku, ekonomski život čini drugu kariku. A život koji regulira to dvoje čini treću gdje se vrši administracija, gdje se pruža služba zaštite i tako dalje. Ovo troje se suočava jedno s drugim kao što se danas suočavaju države. Međusobno komuniciraju preko predstavnika, uređuju međusobne odnose, ali sami po sebi su, da se tako izrazim, suvereni.

Neka se temeljito preispita i kritizira ono što govorim, ali tada ne kritizirate stav, već nešto što se želi ostvariti u sljedećih četrdeset do pedeset godina. Ova trostruka podjela jedina je prilika da se računa s diferencijacijom čovječanstva. Jer ako imate samo jednostrukost, morate je nametati cijelom čovječanstvu, kao da želite isti kaput obući na malog čovjeka, čovjeka srednje veličine i diva - iako ovdje koristim veličinu samo radi pojašnjenja, ne namjeravam narode opisivati kao male ili velike. Ali imajući tu trojnu prirodu, imate priliku unutra imati nešto univerzalno. Zapad će se oblikovati na takav način s obzirom na svoju socijalnu strukturu da će njime dominirati uprava, ustav, opća regulacija javnog života, sigurnosne službe u sveobuhvatnom smislu i tako dalje. Drugi su momenti podređeni i ovise o ovome. I opet za druga područja je drugačije. Jedno od troje je dominantno, drugo dvoje je više ili manje ovisno. Budući da imate trostruku strukturu, imate priliku pronaći, u vlastitom pogledu na stvari, diferencijaciju stvarnosti. Ono što je samo unitarno, morate raširiti po cijeloj Zemlji: ali za ono što je intrinzično tročlano možete reći: na zapadu prevladava jedno, u središnjim zemljama drugo, a na istoku prevladava treće. Kao rezultat toga, ono što smatrate idealnom socijalnom strukturom, razlikuje se po cijeloj Zemlji. To je temeljna razlika između ovdje predstavljenog gledišta znanosti duha i drugih gledišta.

Gledište koje predstavlja znanost duha primjenjivo je na stvarnost od samog početka, jer unutar sebe ima diferencijaciju, i na stvarnost se može primijeniti na drugačiji način. Ovo je razlika između apstraktnog pogleda i konkretnog pogleda: apstraktno gledište je zbroj koncepata za koje netko vjeruje da će usrećiti ljude; konkretno gledanje je ono kojem je inherentno da može izrasti jedna stvar, zatim druga ili treća. Tada se jedno ili drugo ili treće može primijeniti na druge vanjske uvjete. To je ono što čini razliku između pogleda na stvarnost i svakog dogmatizma. Dogmatizam se kune u dogme. Ali dogme se mogu afirmirati samo ako tiraniziraju stvarnost. Pogled na stvarnost, kao i sama stvarnost, živ je sam po sebi. Kao što je ljudski ili neki drugi organizam pokretljiv i živ sam po sebi, i nema potpunu čvrstoću, tako je i pogled na stvarnost živ sam po sebi i raste u jednom ili drugom smjeru.

Ako uzmete u obzir ovu razliku u pogledu na stvarnost od dogmatizma, onda je ona iznimno važna za promjenu navika mišljenja u duši, koja je ljudima danas toliko potrebna i od koje su još toliko daleko - mnogo više nego što to znaju. A ovo što govorim duboko je u sebi povezano s antropozofski orijentiranom znanošću duha.

Vidite, za običnu znanost, jedinu koja je danas uobičajena, čovjek je jedinstvo. Današnji anatom, današnji fiziolog promatra mozak, osjetilne organe, živce, jetru, slezenu, srce; za njega su to sve organi koje on svrstava u jedinstveni organizam. Zna, da mi to ne radimo. Razlikujemo glavu, ili nervno-osjetilnog čovjeka, od čovjeka grudi, ili čovjeka disanja i krvotoka, te čovjeka metabolizma ili čovjeka udova ili čovjeka mišića. Kao što znate, razlikujemo trodijelno ljudsko biće, trodijelno ljudsko biće koje živi u svijetu. I budući da se u antropozofski orijentiranoj znanosti duha ne držimo apstraktno jednodijelnog ljudskog bića, također je istina da antropozofski orijentirani znanstvenik duha pronalazi socijalni poredak u koji se ljudsko biće uklapa kao tročlano biće. Jer to je smjernica, ta antropozofska struktura čovjeka. Ta su tri člana manje više samo vanjski simboli čovjekova bića, jer je čovjek ukorijenjen u sve svjetove. Ali ako pogledamo ovu trostruku strukturu, to je za nas vodilja da još jednom uzmemo u obzir diferencijaciju ljudi diljem svijeta.

Kada govorim o ovoj stvari, molim vas da to opet pogledate 'sine ira', jer ja samo karakteriziram; ne kritiziram i ne govorim ništa što bi imalo štetan učinak na jednu stranu ili koristan učinak na drugu. Počnimo s Rusima, Čovjeka ne možete uopće proučavati ako se fokusirate samo na današnju anatomiju, fiziologiju ili psihologiju, a ne na trodijelnog čovjeka kojeg sam barem skicirao u svojoj knjizi 'O zagonetkama duše'. Jer ako shvatite što se danas događa - molim vas da uzmete u obzir: danas! - Kod Ruske duše, uopće kao posebnost ruskog naroda, može se reći: u Rusiji - neka mi Rusi oprostite, ali tako je - čovjek glave je kod kuće. Ja kažem: Rusi mi mogu oprostiti jer sami to ne vjeruju; ali nisu u pravu. Mogli biste reći: U Rusiji je čovjek srca kod kuće, a glava je u drugom planu. To je moguće reći samo ako ne proučavate znanost duha kako treba. Jer zato se ruska kultura glave pojavljuje prvenstveno kao kultura srca, jer, ako se smijem banalno izraziti, Rus ima srce u glavi, odnosno srce radi tako snažno da djeluje prema glavi; da osujećuje svaku inteligenciju, da sve preko njega prolazi. Ali učinak srca na glavu, na pojmove, na ideje, ono je što konfigurira cijelu istočnoeuropsku kulturu.

I neka mi Srednjoeuropljani ne zamjere, ali to je tako: njima je bitno - a to karakterizira cijelu srednjoeuropsku kulturu - da im glava stalno pada u prsa, a trbuh ili ekstremiteti stalno se povlače prema srcu. To je bit srednjoeuropskih ljudi; zato im je tako teško snaći se, jer zapravo nisu ni na jednom ni na drugom kraju. Objasnio sam vam ovo rekavši: s Čuvarom praga, osoba iz Srednje Europe ima iskustvo kolebanja, sumnje, neizvjesnosti.

I neka mi zapadni Europljani ne zamjere, jer - možete već pogoditi što je ostalo - njihova je kultura prvenstveno trbušna kultura, kultura mišića, jer upravo je u tome posebnost da sve što izvire iz kulture mišića - u narodu a ne u pojedincu - snažno djeluje i na glavu. Otuda instinktivnost inteligencije,

otuda podrijetlo kulture mišića u modernom smislu života, sporta i tako dalje. Sve što govorim možete pronaći posvuda u vanjskom životu ako to želite, ako želite stvarno i nepristrano sagledati okolnosti. Putokaz u tome može vam dati samo antropozofski orijentirana znanost duha. Kod Rusa je slučaj da srce 'dimi' u glavu, kod engleskog govornog područja slučaj je da trbuh 'dimi' u glavu, ali i glava djeluje natrag na trbuh i usmjerava ga. Vrlo je važno imati na umu ove stvari. Ne treba ih uvijek reći ovako radikalno kako mi međusobno govorimo, ali mi se razumijemo, jer smo među sobom možda donekle dobronamjerni i znamo te stvari sagledati objektivno, a ne sa simpatijama ili antipatijama.

Tako vidite, morate imati na umu trodijelno ljudsko biće, stvarno morate znati da je ljudsko biće trodijelno biće, biće prema obrascu trojstva, također i ako želite proučavati fiziološke i psihološke diferencijacije. I bitno je, ne samo kako kaže župnik, da se ljudi zanimaju jedni za druge, da imaju interes jedni za druge, nego da postoji pravi interes od čovjeka do čovjeka. Ali to se može temeljiti samo na uvidu. Ostaje prazna apstrakcija kada kažete: volim sve ljude. Potrebno je pristupati ljudima s razumijevanjem, pa tako i zajednicama, ako se želi prosuđivati ljudske zajednice i socijalnu strukturu zajednica. Ali to možete učiniti samo iz trodijelne ljudske prirode. Ako ne znate - nemojte me krivo shvatiti - koji je najistaknutiji dio u zajednici ljudi, ne možete upoznati osobu. Morate nekako imati vodilju da biste dobili uvid, inače na kraju sve pobrKate. To je ono što je bitno. Zato je antropozofski orijentirana znanost duha nešto što stvarnost uzima u obzir. Time je također i nešto što ljudima često stvara nelagodu. Zbog određenih predrasuda ljudi ne žele da ih se prozre. To je užasno neugodno za ljude u privatnom životu kada ih se prozre, pa se skoro može reći: najmanje devet od deset ljudi postaju neprijatelji ako ih stvarno prozrete; naći će oni neki način; možda nesvjesni, ali hoće. Neugodno je za ljude da se vidi kroz njih, čak i ako je to u svijetlu, kao što je to ovdje, ako je namijenjeno povećanju ljubavi među ljudima. Apstraktna ljudska ljubav je upravo ona ljubav koju bi peć - često sam koristio tu usporedbu - trebala razviti svojom toplinom. Ako mu kažete: vi ste peć, vaša je dužnost kao peć zagrijati sobu - a ako je ne ugrijete, svako moralno uvjeravanje je beskorisno. Tako je i sa svim nedjeljnim poslijepodnevnim propovijedima. Bez obzira koliko ljudima propovijedate ljubav - a ne dajete gorivo koje čini da se ljudi i zajednice upoznaju i razumiju, svako propovijedanje je bezvrijedno.

Vidite, u kojem smislu antropozofsku znanost duha možemo vidjeti kao gorivo, kao poticaj za zanimanje čovjeka za čovjeka, za razvoj ljubavi među ljudima. Čak i važne povijesne činjenice - razvio sam ih ovdje pred vama kao simptomatologiju prije nekog vremena - koje leže u osnovi današnjih socijalnih impulsa, mogu se ljudskom uvidu dati samo iz perspektive pogleda na stvarnost.

Ako uzmemo u obzir sve što smo već rekli o diferencijaciji zapadnog, srednjeg i istočnog svijeta, i ono što se još obilnije slijeva u vaše duše kada te svjetove doista promatraste s razumijevanjem, onda se također pitamo i: odakle to, osim već rečenog, da se ruska inteligencija može sačuvati za buduća vremena? - Potreba je veća snaga za zaštitu inteligencije od nasrtaja nagona, da tako kažem, nego za prakticiranje urođene, instinktivne inteligencije. Potrebna je veća snaga. I to je postignuto kroz, ako mogu tako reći, određene aranžmane u razvoju zapadnog čovječanstva. Uzmimo samo okolnost da je Rusija bila u mnogočemu zadržana strujanjima kulturnog života koja su se odvijala na zapadu. Jednom sam, s druge točke gledišta, opisao ovo zatvaranje, zagušenje suvremene kulture prema istoku. Razmotrite kako se u devetom stoljeću u crkvi dogodio raskol, koji je dovršen u desetom stoljeću; kako je raniji oblik kršćanstva gurnut natrag na istok, gdje ostaje stacionaran, konzervativan, tako da se može reći: određeno stanje koje je bilo rašireno u cijelom kršćanstvu u prvim stoljećima, potisnuto je prema istoku i tako je ostalo stacionarno. Zapad je nastavio razvijati svoje kršćanstvo. Dakle, nešto je gurnuto natrag na istok. To je jedna stvar. S druge strane, tatarski element, odnosno ono što je došlo iz Azije, guralo se na istok. Ali sve je to samo izraz činjenice da su ranije ljudske snage bile zgusnute na ruskom tlu i da su kao snage apsorbirale ono što je došlo iz Azije u, rekao bih, mlađem stanju od zapadnoeuropskog čovječanstva.

Da stavimo nešto u perspektivu, uzmimo srednjoeuropsku kulturu u njezinoj ovisnosti o protestantizmu. Ta je ovisnost veća nego što se obično misli. U osnovi, cijela srednjoeuropska kultura konfigurirana je impulsom protestantizma, ne ovom ili onom vjerom, nego impulsom protestantizma, jer za one koji gledaju iz više perspektive protestantizam je samo simptom, suštinska stvar je duhovni impuls koji je djelovao u protestantizmu. Cijela znanost kakva se prakticira u Srednjoj Europi, oblik koji poprima, zapravo je pod utjecajem protestantizma, bez protestantizma je ova srednjoeuropska kultura nezamisliva. Ono što se na jednom mjestu čini osobito istaknutim - baš kao što sam ranije pokazao na primjeru socijalnih zadataka antropozofije, koji bi se trebali primijeniti na diferencirani način - na drugom je mjestu prisutno na drugačiji način, u drugačijem odnosu prema životu. Protestantizam je u Srednjoj Europi bio takav da je prije svega, rekao bih, poticao čovjekovo oslanjanje na inteligentnu prirodu. Srednjoeuropska inteligencija, koja se mora obrazovati, vezana je za protestantizam. Čak i katolička akcija koja se digla protiv protestantizma, ako se dobro promatra, protestantskog je karaktera, osim ako ne proizlazi iz jezuitizma, koji je svjesno zadržavao ono što je došlo kroz protestantizam. Ali impuls koji djeluje kroz protestantizam, želim reći, u Srednjoj Europi djeluje u svom najčišćem obliku. Kako je funkcionirao u zapadnoj Europi? Proučite li povijesne uvjete pomoću povijesne simptomatologije, otkrit ćete da u zapadnoj Europi i Americi protestantizam djeluje na takav način da odgovara urođenom instinktu inteligencije kao samom po sebi razumljivom, koji je još više izražen u političkom životu nego u vjerskom životu. Djeluje potpuno

prirodno. To je nešto što prožima sve, ne treba mu posebna narav, iako su se tu i tamo prirodno zažarila srca reformacije; ne treba provesti tako šokantnu reformaciju kao što je to bio slučaj u Srednjoj Europi. Naravno da postoji na zapadu. Takav je da bi se moglo reći: moderni zapadnjak rođen je kao protestant; srednjoeuropski ljudi o stvarima raspravljaju kao protestanti. Tu nije urođeno. Rus odbacuje protestantizam kao Rus. Ne želi ga, a kao Rus ni ne može ga imati. Rusizam i protestantizam su nespojivi jedno s drugim.

Ono što govorim ne izražava se pukim uvidom u vjersku ispovijest, nego se izražava u upijanju svakakvih kulturnih impulsa. Naprimjer, možete pratiti marksizam u zapadnim zemljama. Tako je prihvaćen da je od početka protiv starih vlasničkih struktura i tako dalje. U srednjim zemljama se o tim stvarima mora puno raspravljati, svađati, sumnjati i govoriti puno beskorisnih stvari. To odgovara predstavnicima srednjih zemalja. U istočnoj Europi marksizam poprima čudne oblike, u istočnoj Europi prvo se mora u potpunosti implementirati. A ako uzmete marksizam u istočnoj Europi, on je zapravo potpuno prožet i obojen ruskim pravoslavljem. On nosi pečat pravoslavne vjere, ne u svojim idejama, već u načinu na koji sam Rus gleda na marksizam.

Ovo je samo da se skrene pozornost na to kako je potrebno gledati izvan vanjskih stvari i na unutarnje. Puno ćete dobiti ako se naviknete na mnoge stvari u životu i kažete sebi: kako mi danas koristimo riječi, one su već uvelike izlizane kovanice. Ono što danas mislimo o stvarima, na temelju jezika kojim se služimo, zapravo nikada posve ne odgovara stvarnosti. Svugdje treba dublje sagledati stvari. Želim reći: protestantizam, definiran na način kako se to radi prema današnjim navikama mišljenja, zapravo više ne govori ništa što odgovara stvarnosti. Protestantizam treba shvatiti i na način da se može reći: dakle, ako pogledamo kako se protestantizam pojavljuje u marksizmu ili, u politici ili čak u znanosti, onda imamo ono što odgovara stvarnosti. Toliko je radikalno neophodno da težimo ići onkraj puke iluzije riječi, onkraj iluzije pojmova, do živog shvaćanja stvarnosti. O tome sve ovisi, a prije svega o tome ovisi ispravno razumijevanje najvažnijeg impulsa sadašnjice, socijalnog impulsa. O tome ovisi i pravilna procjena uvjeta vremena. Upravo zato jer ljudi nisu navikli na ono što je stvarnost, jer su daleko od stvarnih ideja, suvremene se prilike procjenjuju tako iskrivljeno. Uvijek pitaju o krivnji ili nevinosti u nedavnim vojnim katastrofama, iako to pitanje kao takvo nema ni najmanjeg smisla. Zato sam ovdje davno rekao kako te stvari leže u svjetskim impulsima. Kao što se u stvari danas realizira mapa koju sam zabilježio ovdje pred vama, realiziraju se i druge stvari. Ostvaruju se, također će se ostvariti točno onako kako je ovdje bilo riječi. Morate imati osjećaj za ono što stvarno jest i ne vezati se za prazne riječi, koje se često moraju koristiti kako bi se okarakterizirale stvari, ali ne treba zapeti na njima. Dakle, kada vidite stvarnost, također sa stanovišta stvarnosti morate razumjeti i trenutnu prosudbu Antante i Amerikanaca o srednjim zemljama. Već sam rekao: kad je počela ova ratna

katastrofa, čuo sam s mnogih strana da je ono što je sredina napravila bilo kritizirano. Ovo što se sada događa u smislu nasilne politike i tako dalje, danas je puno manje kritizirano od onih koji su to tada kritizirali, iako ima dovoljno razloga za slične oštre kritike. Mislim da nikad nisam branio nikakvu osobnost, nego karakterizirao okolnosti. Stoga nemam nikakav zadatak braniti osobnosti čija je maska nedavno pala. Ali je li potpuno idoliziranje 'wilsonizma', naprimjer, i svega što ide uz to, manje posljedica ljudske sklonosti prema nekoj vrsti idolopoklonstva nego ono što je razvijeno u sredini kao 'ludendorfizam' i što je, da, to je nešto o čemu se mora vrlo pažljivo odlučiti i ne može se govoriti tako ležerno.

Ali s druge točke gledišta jednom sam ovdje rekao: kada jedna osoba vrijeđa drugu i govori zlo, razlog za to nije uvijek, čak je i rijetko, osoba o kojoj se govori zlo. Ona može biti zla; ali to zlo u njoj, za objektivnog promatrača stvarnosti, najmanji je razlog za grdnju. Razlog za psovanje obično je potreba za psovanjem. I ta potreba za psovanjem traži objekt na kojem će se isprazniti. Također pokušava svoje ideje dovesti u takvu struju, da se čini da su te ideje opravdane. Često je to tako između ljudi. Ali u svijetu, u širem svijetu, nije drugačije. Treba samo sagledati činjenice i vidjeti da postoje dublji razlozi. Vidite, posve je razumljivo da ljudi u zemljama Antante i u američkim krajevima, sada pribijaju na stup ne samo pojedine vladare, nego i stanovništvo središnjih zemalja i govore svašta na toj liniji. To možete razumjeti, jer kako bi izgledala politika Antante u ovih nekoliko tjedana da ljudi tamo kažu: ovi u srednjim zemljama nisu tako loši; uglavnom, to su ljudi koji samo trebaju istaknuti svoje bolje aspekte i onda će s njima biti dobro. - Da, kad bi to govorili, ne bi to imalo veze s politikom koju vode. Morate reći ono što vas opravdava. Mora se znati kako stvari proizlaze iz stvarnosti. To je dublje gledanje. Posve je samo po sebi razumljivo da javno mnijenje kod članova Antante nije takvo zato jer je to istina, nego da bi opravdali vlastito ponašanje, kao što često kad netko vrijeđa drugoga, ne vrijeđa zato jer je vrijeđani ovakav ili onakav, nego zato jer ga treba vrijeđati, jer se želi rasteretiti. Zapravo se radi o tome da stvari gledate drugačije nego što ste navikli gledati na njih. To je ono što je bitno. Razumijevanje znanosti duha u skrovitim dubinama vlastite duše, u mnogočemu je nešto sasvim drugačije od onoga što zamišljaju mnogi koji sebe smatraju dijelom antropozofskog pokreta.

Izvana, gledano apstraktno - a sada dolazimo do drugog poglavlja - moglo bi se vjerovati da sadašnji socijalizam, socijalni zahtjevi sadašnjosti, proizlaze iz socijalnih impulsa. Nedavno sam opisao kako ljudi osciliraju naprijed-natrag između socijalnih i antisocijalnih poriva ili instinkta. Apstraktni mislilac će uzeti kao nešto potpuno samorazumljivo da se sadašnji socijalni proleter rađa iz socijalnog, jer je sasvim prirodno, zar ne, da se socijalno definira iz socijalnog. Ali to nije istina. Svatko tko promatra današnji proleterski socijalizam prema njegovoj stvarnosti, zna da je socijalizam, kako se danas pojavljuje kao marksizam, antisocijalna pojava.

Proizlazi iz antisocijalnih impulsa. To je razlika između apstraktnih definicija, između apstraktnog mišljenja i realističnog mišljenja. Što u tom smjeru pokreće ljude koji danas žele ostvariti socijalizam? Pokreću li ih socijalni instinkti? Ne, antisocijalni instinkti! Jučer sam to čak pokazao iz vanjskih pokazatelja, iz konfiguracije osnovne formule: 'Proleter i svih zemalja, ujedinite se!' To znači: osjetite mržnju prema drugim klasama, kako biste osjetili vezu ujedinjenja! - Tu imate jedan od antisocijalnih impulsa. Proučavajući suvremenu socijalnu psihologiju, moglo bi se nabrojiti beskonačno mnogo antisocijalnih impulsa. To je razlika između načina mišljenja koji se razvija, mora se razvijati i koji treba promicati kroz antropozofski usmjerenu znanost duha i onoga koji odgovara današnjim uobičajenim navikama mišljenja.

Zato ono što se mora postaviti kao antropozofsko stajalište prema socijalnom pitanju i danas nailazi na toliki otpor, jer ljudi ne mogu razmišljati u skladu sa stvarnošću, jer, prije svega, ljudi ne mogu razmišljati diferencirano, a često vjeruju da kada netko može diferencirano misliti, da sam sebi proturječi.

Važna pitanja sadašnjosti mogu se riješiti samo realnim razmišljanjem. Reći ću vam jedno takvo pitanje, koje je povezano s onim o čemu smo već razgovarali. Rekao sam: ono što posebno tutnji u proleterskim umovima, što je pokretačka snaga, jest da je staro ropstvo zamijenjeno ropstvom rada, time što je u današnjoj socijalnoj strukturi rad roba. Jučer sam naglasio da se zadatak socijalnog mišljenja sastoji upravo u odvajanju robe od radne snage. Trostruka socijalna struktura o kojoj sam govorio, već sadrži impuls koji odvaja robu od ljudskog rada. Jer ono što nastaje ovom trostrukom podjelom nisu logične posljedice, već su jednostavno posljedice stvarnosti, koje također odgovaraju stvarnosti opažanja.

Sada se na ovo pitanje nadovezuje drugo, koje je u određenoj mjeri goruće. Znači, jedan od temeljnih zahtjeva proleterskog materijalizma, koji ima marksistički prizvuk, jest podruštvljavanje sredstava za proizvodnju. Sredstva za proizvodnju trebaju postati javno vlasništvo. To bi bio tek početak zajedničke imovine, uključujući zemlju i tako dalje. A također znate iz onoga što sam vam predstavio kao program ruske Sovjetske republike da je dio programa nacionalizacija, odnosno podruštvljenje, sredstava za proizvodnju i zemlje. To već upućuje na najvažnije socijalno potpitanje koje se danas može zamisliti. Može se formulirati ovako: treba li socijalna intervencija u sadašnjoj kulturi, ili u sadašnjem kaosu, ako gledamo srednje zemlje i istočne zemlje, biti učinjena na takav način da se prema budućnosti pojavi tendencija, ako je moguće da sve više ljudi postanu vlasnici, ili se treba razvijati tako da zajednica postane vlasnik? Razumijete što mislim. Treba li biti tako da, koliko god je moguće, pojedinačna osoba ima posjed, imovinu, ili treba, da bi se izbjegla nepravda, ono što može biti vlasništvo, zemlja, sredstva za proizvodnju i tako dalje, postati zajedničko vlasništvo? -

To je vrlo važna socijalna podtema. Težnja proleTERSke misli danas je da stvari učini zajedničkim vlasništvom. No, s obzirom na najvažnije socijalne impulse, nema razlike je li vlasnik pojedinac ili udruga ili cjelina. Cjelina - za one koji znaju proučavati stvarnost - neće biti ništa manje loš poduzetnik u odnosu na pojedinca nego je to individualni poduzetnik. To je jednostavno zakon koji leži u prirodi činjenica, a mi ga jednostavno ne vidimo; i zato smo zavedeni. Jer pitanje je ovo: trebaju li svi ljudi postati vlasnici? - To bi bio slučaj da nema zajedničkog vlasništva - ne mogu ulaziti u tehniku, ali to je izvedivo - već kada bi pojedinci bili vlasnici prema prilikama koje vladaju na nekom području, kada bi svi bili vlasnici na pravedan način. Trebaju li svi postati vlasnici ili svi trebaju postati proleter, kako bi to htjela današnja proleTERSka misao? To je alternativa. Današnja proleTERSka misao želi sve pretvoriti u proletere, a samo zajednica bi bila poduzetnik. Ono što se događa kada možete shvatiti stvarnost je suprotno. Jer nikada nije moguće postići tročlanu socijalnu strukturu tako da sve ljude učinimo proleterima. Ono što treba postići kao tendenciju tročlane strukture je sloboda pojedinca u fizičkim, duševnim i duhovnim odnosima. To se ne može postići ako svi ljudi postanu proleter; ali je dostižna svakom pojedincu ako ima određenu osnovu vlasništva.

Drugo, ono što se mora postići je takvo uređenje situacije, da svi budu jednaki pred zakonom ili pred ustavom, i općenito pred vlašću. Sloboda na duhovnom putu, ravnopravnost u državi, ako tu trećinu i dalje želite tako zvati, bratstvo u odnosu na život u gospodarstvu. Znam vrlo pametne knjige koje s pravom ističu da su tri ideje 'sloboda, jednakost i bratstvo' u suprotnosti jedna s drugom. Pa, jednakost je apsolutno suprotna slobodi; duhovni pisci su to rekli 1848, čak i ranije; to je apsolutno točno. Kad sve pomiješate, stvari su kontradiktorne. Sloboda u duhovnom, pravnom području, vjeri, nastavi, pravosuđu; jednakost u upravi, u vlasti, u službi sigurnosti; bratstvo na polju gospodarstva. - U gospodarskom području ima vlasništva koje samo treba primjereno razvijati za budućnost; u području sigurnosti i administracije, pravo, te u području duhovnog i pravnog života, sloboda. Kada su stvari raspoređene prema tročlanstvu, ne proturječe jedna drugoj. Jer ono što proturječi samom sebi u mišljenju, u skladu je sa stvarnošću, jer je u stvarnosti raspoređeno na različite stvari. Mišljenje žudi za proturječjima; ali stvarnost živi u proturječjima. Ne možete shvatiti stvarnost ako ne možete shvatiti proturječnosti, ako proturječnosti ne slijedite mislima. Iz svega ovoga možete vidjeti da znanost duha, na kakvu se ovdje misli, ima što reći o najvažnijim pitanjima današnjice. Možda će neki od vas shvatiti da ova antropozofski orijentirana znanost duha ima mnogo toga za reći, i da bi na način na koji o njoj treba razmišljati trebala utjecati svijest o tome kakav odnos ima prema najvažnijim zahtjevima vremena.

To je nešto što je također intimno povezano sa cijelim načinom na koji moramo zamisliti, naprimjer, kako ova antropozofski orijentirana znanost duha, odnosno njezin nositelj, antropozofski orijentirani duhovni pokret,

treba biti smješten u duhovni život današnjice. Naravno, to naši suvremenici ne mogu postići tek tako, kao što jasno vidite. Nemojte misliti - u to neće vjerovati nitko to me poznaje - da ove stvari karakteriziram iz gluposti ili osobne taštine. Zbog nužnosti činjenica, stalno sam prisiljen karakterizirati u ovom ili onom smjeru. Doista je tako, a to sam vam pokazao u raznim prilikama, da nisam sklon precijeniti ono što mogu sam i želim učiniti. Poznajem granice i znam neke stvari za koje možda neki sumnjaju da ih znam. Ali posebno za one koji me mogu malo prosuđivati u tom smjeru, mogu možda reći da imam jednu stvar - ako smijem upotrijebiti izraz, nije sasvim ispravan, ali nema druge - koju bi mogao 'poželjeti': to je određena razlika između onoga što se ovdje želi i onih stvari s kojima se ono što se ovdje želi često brka. Koliko danas ima onih koji ovdje ili ondje vide ovo ili ono okultno društvo, ili društvo koje sebe naziva okultnim, a ne bave se zdravorazumskim razlikovanjem onoga što se ovdje može naći! Jer ma koliko nesavršeno bilo, ovdje se teži da se stvarno računa sa sviješću vremena. S druge strane, pogledajte sve ono što se često smatra okultnim ili sličnim pokretima, kako se računa sa sviješću vremena. Ono što je zastarjelo u vezi sa svim tim masonima niske i visoke razine, uključujući različite vjerske zajednice, jer da nisu u stanju stvarno računati sa sviješću vremena. Gdje se još govori o pravim temeljima koji se mogu pronaći u tim stvarima? Gdje govorite o gorućim pitanjima sadašnjosti na istinski moderan, angažiran način prilagođen stvarnosti? Te stvari nećete moći doznati iz obreda i propisa jedne ili druge masonske ili vjerske zajednice. To je ono što bi željeli, da postoji mogućnost razlučivanja!

Svakako, teško je, priznajem, zbog povijesnih okolnosti, kao što sam opisao, da je ovo društvo u početku bilo brkano s teozofskim ili svakakvim drugim društvima. Gledano izvana, to je možda bila pogreška; karmički opravdana. Bilo bi pametnije da je ovo antropozofsko društvo osnovano samo od sebe, potpuno samostalno, bez ikakvog odnosa prema drugim društvima. Svakako, ako bi se gledalo izvana, bilo bi pametnije, jer sva filistarska buržoastina teozofskog društva, sve zastarjele stvari, to ne bi bilo uključeno. To nije ušlo u antropozofiju, ali često je ušlo u život i navike društva. Kad bi u našem društvu antropozofija živjela na pravi način, kao što ne živi, ovo bi društvo moglo, barem u izvjesnom smislu, moglo biti uzor za karakterizaciju trećine naše socijalne strukture, kako proizlazi iz same antropozofije, duhovne trećine, uključujući i pravnu. Jer ono što bi zapravo trebalo kao pravo od pojedinca do pojedinca, među antropozofima trebalo bi biti samo po sebi razumljivo. Uvijek je kao najoštrij raskid s onim što bi se među nama trebalo razvijati, kada se govori o drugome tako da ovaj izađe vani i žali se. Tu bi se trebala razvijati i pravna svijest, u mjeri u kojoj se misli na jednu trećinu socijalne strukture. Ali još je dalek put prije nego što antropozofsko društvo bude sadržavalo ono što bi moglo sadržavati i bude ono što je namjera, u skladu s antropozofskim impulsima. Tada se prvo mora razviti sluh za unutarnju istinu, taj sluh za unutarnju istinu kojeg danas ima vrlo malo ljudi. Budući da ova diskriminacija, koja bi stvarno

trebala doći izvana, ne dolazi izvana, potrebno je svako malo ukazivati na ono što je drugačije s ove ili one točke gledišta. Ovo želim danas reći posebno u vezi s određenim stvarima: to je ono što razlikuje ono što živi kroz mene u ovom antropozofskom pokretu od drugih stvari, po tome što sam uvijek radio prema principu koji sam naveo u predgovoru kada je objavljena moja 'Teozofija', da ne komuniciram ništa osim onoga što mogu podijeliti kao osobno iskustvo. Ono što ovdje govorim nije ništa drugo nego ono za što mogu jamčiti iz osobnog iskustva. Ovdje nema pozivanja na autoritet u bilo kojem smislu kako se to obično čini ovdje ili ondje.

Ovo ima posljedicu da mogu reći da duhovna struja koja teče kroz antropozofski pokret nije ovisna ni o kojoj drugoj struji, već isključivo o duhovnosti koja teče kroz sadašnjost, i samo o njoj. Stoga - molim vas da ovo shvatite ozbiljno - nisam dužan, nikome dužan, prešutjeti bilo što a što smatram da bi trebalo reći u sadašnjosti. Ne postoji obveza čuvanja tajnosti za one koji nemaju obveze prema nikome u pogledu svog duhovnog dobra. I to već daje osnovu za razlikovanje ovog pokreta od drugih pokreta. Jer svatko tko bi ikada tvrdio da se ono što se proglašava unutar antropozofski orijentirane znanosti duha, da se proglašava drugačije nego u smislu riječi u mojoj 'Teozofiji' - koje ja osobno podržavam, taj ne poznaje okolnosti, ili je često bio odsutan, ali objavljuje neistinu, bilo iz zlobe ili ne iz zlobe. Ali svatko tko je često bio s nama i kaže drugačije, naprimjer da postoji prošlost ili veza između ovog duhovnog pokreta i nekog drugog, ako poznaje ovdašnje prilike, laže. O tome se radi: ili će reći neistinu iz nepoznavanja okolnosti, ili će lagati ako poznaje okolnosti. Tako treba shvatiti sve protivljenje ovom pokretu.

Zato uvijek iznova moram naglašavati: moram prešutjeti samo ono za što znam da se sadašnjem čovječanstvu zbog njegove nezrelosti još ne može priopćiti. Ali nemam što skrivati iz bilo kojeg razloga, jer sam se nekome zavjetovao ili tako nešto. Nikada se u ovaj pokret nije ulilo nešto što je došlo s druge strane. Ovaj pokret nikada nije bio duhovno ovisan o nekom drugom; veze su bile samo vanjske. Možda će doći vrijeme kada ćete i vi shvatiti da je dobro da se ponekad prisjetite da ponekad predvidim stvari koje se tek kasnije vide u njihovom pravom kontekstu. Možda će vam jednoga dana, budete li imali dobre volje, dobro poslužiti da se prisjetite duha u kojem se kultivira duhovno blago koje bi trebalo teći kroz antropozofski pokret.

Ali svatko tko želi razlikovati ovaj antropozofski pokret od drugih pokreta, također ima i kamen kušnje. Kamen kušnje koji danas postoji za takav pokret je trostruk. Prvo, da je takav pokret sposoban odgovoriti na znanstvene i intelektualne zahtjeve sadašnjosti. Ako pogledate moju literaturu, vidjet ćete, čak i ako su pojedinačni komadi nesavršeni, nastojanje da se ne stvori pokret koji se naslanja na stare i zastarjele stvari,

već je temeljito upoznat s današnjom znanostu i djeluje u potpunom skladu sa sadašnjom znanstvenom svijestu. To je jedna stvar.

Drugo je da takav pokret ima što reći na istinski živ način o vitalnim pitanjima sadašnjice, naprimjer o socijalnom pitanju. Pokušajte to usporediti ono što drugi pokreti imaju za reći u tom smjeru, u zaostalosti i otuđenju od stvarnosti, s onim što ovaj pokret ima za reći o tome.

Treći, treći dio kamena kušnje je da je takav pokret sposoban svjesno prosvjetliti različite vjerske potrebe, u smislu da kombinira prosvjetljenje vjerskih potreba s potpunim upoznavanjem stvarnosti. To vam omogućuje da ovaj pokret razlikujete od svih onih pokreta koji u osnovi uspijevaju doći samo do propovijedi nedjeljom poslijepodne, koji uspijevaju ljudima održati moralna predavanja i slično, ali su im strani konkretni koncepti koji trenutno funkcioniraju u socijalnoj strukturi. Suvremena znanost o stvarnosti mora moći govoriti o radu, o kapitalu, o kreditnim uvjetima, o zemljišnim uvjetima, o svim tim stvarima koje su povezane s današnjim životom, o organizaciji socijalnog života, na isti način na koji zna govoriti o odnosu čovjeka i božanske prirode, o odnosu čovjeka prema milosrđu i tako dalje. To je ono što čovječanstvo tako dugo nije uspijevalo: pronaći vezu odozgo prema dolje do najneposrednijih konkretnih tvorevina i procesa života. To je ono što su teologija i teozofija u našem vremenu propustile u svojim različitim oblicima, a što je također propustio jedan okultni smjer. Oni govore odozgo, da tako kažem, dolje do mjesta gdje mogu reći ljudima: budite dobri ljudi i takve stvari. Ali oni su jalovi, sterilni, kada stvarno treba shvatiti konkretna goruća pitanja sadašnjice. Vanjska znanost govori, ali također na nerealan način, o stvarima koje utječu na neposredni život. Jučer sam vam pokazao koliko je taj život stran ljudima. Koliko ljudi danas uopće zna što je kapital, naprimjer, što je u stvarnosti? - Naravno, znate da ako imate toliko novca u ormaru, to je kapital. Ali to ne znači znati što je kapital. Znati što je kapital znači znati kako je socijalna struktura uređena u odnosu na određene stvari i procese. Kao što se u antropozofskom smislu moraju poznavati odnosi koji vladaju u krvotoku koji ritmički regulira ljudski život, mora se poznavati i ono što u socijalnom životu pulsira na razne načine. Ali sadašnja fiziologija nije sposobna materijalistički riješiti ni najvažnija pitanja; ona se mogu riješiti samo kada se postigne antropozofski uvid u trostruko ljudsko biće.

Što današnja znanost zna, naprimjer, o nečem iznimno važnom: na čemu se čisto materijalistički temelji predodžba, na čemu je čisto materijalistički utemeljena volja u određenom smjeru? - Danas govorim takve stvari jer sam te stvari istraživao trideset do trideset i pet godina svog života, kao što sam već rekao u osvrtu na drugu točku. Predodžba se temelji na činjenici da u struji krvotoka čovjek ima, naprimjer, unutarnji ugljični dioksid koji još nije izdahnut. Ako ugljična kiselina cirkulira iznutra, a još nije izdahnuta, onda je to materijalni pandan, materijalni korelat mišljenja. Ako u čovjeku postoji

kisik koji još nije prerađen u ugljičnu kiselinu, kisik koji je još na putu da se preradi u ugljičnu kiselinu, onda je to u određenom smislu materijalni korelat volje. Gdje god u čovjeku pulsira kisik, koji još nije do kraja prerađen i ima određenu funkciju, volja se materijalno aktivira. Tamo gdje u ljudskom tijelu već postoji ugljična kiselina koja još nije potpuno prerađena da bi se izbacila ili izdahnula, tu je materijalna osnova za misaonu formu. Ali o tome kako su ova dva pola, misaoni pol, koji se također može nazvati polom ugljične kiseline, i pol volje, koji se može nazvati polom kisika, kako su ti polovi regulirani - o tome postoji samo jedna stvarna znanost. Nigdje nećete ovakvu istinu kakvu sam vam sada izrazio naći u današnjim knjigama. Ali budući da se ne prakticira mišljenje u odnosu na ovakvu stvarnost, također se ne prakticira mišljenje na ono što je današnjim ljudima potrebno u odnosu na socijalnu strukturu. Ali to se mora dogoditi, to je sada potrebno i to će se morati dogoditi, da se u naše socijalno pitanje uključi pitanje kako je čovjek kao duhovno-duševno biće integriran u socijalnu strukturu.

To nije sve učinjeno. Zamislite samo kako bi stvari bile drukčije kada bi pojedini radnik u ovoj ili onoj ustanovi bio duhovno-duševno uključen u cijeli proces kroz koji roba koju proizvodi prolazi u svijetu, kad bi shvatio kako stoji unutar socijalne strukture proizvodeći upravo tu robu. Ali to može biti slučaj samo ako doista prevala takav interes od osobe za osobu, da malo po malo više ne postoji prava odrasla osoba koja ne može savladati najvažnije socijalne pojmove na način koji odgovara stvarnosti. Mora doći vrijeme, to je socijalni zahtjev, kada kao ljudsko biće jednako dobro znaš što je kapital, što kredit, što gotovina, što je ček u odnosu na nacionalni ekonomske učinak - i to može znati, nije tako teško, samo se s time moraju pozabaviti oni koji to trebaju podučavati - kao što danas znamo da se juha ne jede vilicom, nego žlicom. Nije li istina da bi svatko tko jede juhu vilicom činio glupost; ali na isti način i onaj koji ne zna druge stvari čini gluposti. To mora postati opće poznato.

Tada će najvažniji impuls sadašnjice, socijalni impuls, biti postavljen na sasvim drugu osnovu.

XI.

NOVO OTKRIVENJE DUHA

20 prosinca 1918

U ovim razmišljanjima posljednjih tjedana sagledali smo veliku potrebu vremena, takozvani socijalni zahtjev, s raznih gledišta. Pokušali smo ovaj zahtjev vremena sagledati iz osnove znanosti duha. Samo tako se može ispravno orijentirati u odnosu na ono što taj zahtjev zapravo podrazumijeva. I samo uzimajući u obzir ono što bi se moglo dobiti iz ovih razmatranja, naše vrijeme tolike kušnje i njegova neposredna budućnost moći će dobiti impulse i perspektivu. Sutra ću se vratiti na ova razmatranja jer danas moram dodati nešto epizodno, što će biti, da tako kažem, nastavak onoga čega sam se nedavno dotaknuo, ali što će pokazati kako se ova znanost duha, kako je ovdje predstavljena, povezuje s onim za što vjerojatno mogu reći, da je unutarne stanje svijesti naše sadašnjosti i bliske budućnosti.

Na kraju prošlog predavanja u tom smislu sam iznio neke glavne točke. Skrenuo sam pozornost da će svatko tko ima volju koristiti zdrav razum, kako se razvio do danas, tko može ispitati i razlučiti što se ovdje misli unutar ove znanosti duha, otkriti kako je ova antropozofski orijentirana znanost duha sposobna računati sa savješću i načinom razmišljanja sadašnjeg vremena. A to može proizaći upravo iz naših socijalnih promišljanja. Stoga, kad god govorimo o jednom ili drugom predmetu naše znanosti duha, treba istaknuti da sve što se iznosi može biti provjereno od strane onih koji to žele provjeriti, iz suvremenog mišljenja, posebno iz suvremenog znanstvenog mišljenja. Može se čak reći da veliki broj napada na ovu znanost duha proizlazi iz činjenice da se ona na tako upadljiv način može provjeriti savješću sadašnjosti i neposredne budućnosti. To je za neke ljude izrazito neugodno i nezgodno. Upravo zato što se stvari slažu sa svim znanstvenim zahtjevima i znanstvenim idejama našeg vremena, a ipak postoji određena nevoljkost u mnogim glavama, a posebno u srcima, protiv ove vrste duhovnog znanja, nameće se opozicija kojoj je jednostavno neugodno da se mora dogoditi nešto, što se može potpuno provjeriti znanstvenim zahtjevima našeg vremena. Ali ono s čime ova znanost duha računa kao s unutarnjom duhovnom činjenicom evolucije jest da se, počevši od našeg vremena i postajući sve jasnije prema budućnosti, nove stvari probijaju, da tako kažemo, kroz veo kozmičkih pojava i kozmičkih događaja. Čovječanstvo je dugo živjelo u čistim, osjetilnim predodžbama. Ono što je imalo izvan ovih osjetilnih predodžbi bili su u osnovi stare pojave koje su došle iz vremena u

kojem je čovječanstvo bilo opremljeno atavističkom vidovitošću, u kojem je mudrost dopirala do čovječanstva na potpuno drugačiji način nego što će doći do ljudi u budućnosti. Velik dio mudrosti koja je odgovarala prošlim vremenima je sačuvan. To je u neku ruku mnogima bila i ostala jedina mudrost. To je jedina mudrost čak i za današnje prirodoslovce. Ako pažljivo pogledate, primijetit ćete to. Ali elementarno otkrivanje mudrosti kako je postojalo u davna vremena odavno je nestalo. I u izvjesnoj mjeri za evoluciju čovječanstva nastupila je tama, tupost, u kojoj se ništa duhovno ne otkriva izravno. Sada počinje vrijeme kada nove objave probijaju koprenu događaja u ljudski, duhovni i duševni horizont. Stoga se mnoge stvari moraju obnoviti. S obzirom na to možemo ukazati na najvažniji događaj na Zemlji: otajstvo Golgote. Točno je da je otajstvo Golgote dalo značenje evoluciji Zemlje. Planeta Zemlja ne bi bila ono što duhovno i duševno jest, da se na njoj nije dogodio misterij Golgote. Ali ovaj misterij Golgote je nešto drugo kao činjenica koja se dogodila, a nešto drugo su učenja koja su prevladavala kao kršćanska učenja o ovom misteriju Golgote kroz stoljeća. Tko o tome ne vodi računa, teško će se snaći u osnovnim zahtjevima našeg vremena.

Za usporedbu uzmite nešto obično. Nije li istina, to su dvije različite stvari: događaj koji se odvija pred vašim očima, i ono što dvoje ili troje ljudi koji su vidjeli taj događaj govore o njemu, kažu o tom događaju. I naravno, ništa osim onoga što je rečeno, ljudima nije postalo poznato u višem smislu, o misteriju Golgote kao činjenici. Ali ono što je rečeno o duhovnom događaju - a takav je misterij Golgote, iako se dogodio i na fizičkom planu - rečeno je sa stajališta drevne mudrosti. Čak su i Evanđelja - to znate iz mog rada 'Kršćanstvo kao mistična činjenica' - napisana sa stajališta drevne mudrosti. To znači da su ljudi imali određene ideje iz drevnih misterija, ili općenito naslijeđene ideje. Ono što se dogodilo na Golgoti izraženo je jezikom tih ideja. Ali to su ideje koje pripadaju atavističkom razdoblju čovječanstva. Da bi uopće bio shvaćen, misterij Golgote morao je biti zaodjenut ovim jezikom. Ali danas živimo u vremenu u kojem je ovaj način duhovnog gledanja na svijet, kakav je bio u davna vremena, zastario. Jer nova otkrića duhovne vrste, čak i ako ih ljudi još ne žele prepoznati, prodiru i polako postaju ekvivalent starim atavističkim objavama. Stoga, ako se uzmu u obzir zahtjevi vremena, o misteriju Golgote također se mora govoriti kao o činjenici u novom jeziku, novim idejama. To znači da će kršćanske ideje također morati uzeti u obzir ono što se događa u evoluciji. Inače bi kršćanstvo ostalo zbroj tradicionalnih ideja. I sve što živi u ljudima kao zahtjevi vremena izumrlo bi u odnosu na tradicionalne ideje, i ne bi našlo podršku. Upravo to je ono što antropozofski usmjerena znanost duha želi uzeti u obzir; da nove duhovne objave moraju biti razumljive i da se najveći događaj na Zemlji, misterij na Golgoti, mora zaodjenuti u ideje tih novih duhovnih objava.

Sada se može postaviti pitanje, i to iznimno važno pitanje: tko u duhovnom svijetu zapravo stoji iza ovih duhovnih objava koje se probijaju kroz veo pojava u ljudsku povijest? Vi znate slijed različitih hijerarhija, kako

sam ih predstavio u svojim spisima, i stoga znate što su takozvani Duhovi osobnosti unutar duhovnog reda hijerarhija. Vi znate da su Duhovi osobnosti jednu stepenicu niže u hijerarhijskom redu duhova, od onih duhova u koje ubrajamo Jahvea, naprimjer, takozvane Duhove oblika.

Duhovi osobnosti sada žele dodati onim objavama koje su čovječanstvu došle preko Duhova oblika, iako je to više kao priprema, a ne sa silnom snagom kojom su se Duhovi oblika otkrili. A ako tražimo riječ za ono što zapravo jesu Duhovi oblika, možemo se držati dobre stare riječi 'Stvaratelji'. Biblijska riječ 'Stvaratelj' obuhvaća otprilike sve što i mi povezujemo s Duhovima oblika, kada uzmemo u obzir njihov utjecaj na ljude od drevnog lemurijskog razdoblja do danas, a također i u budućnosti. Jer neće zaustaviti svoje djelovanje, ali će ga morati provoditi na nekom drugom planu, da tako kažem.

Ako uzmemo u obzir sve što nam je poznato u znanosti duha, Duhove oblika možemo zvati kreativnim duhovima. Prije svega njima čovjek duguje svoje postojanje, kakav je kao ljudsko biće na Zemlji. Sve do našeg doba, međutim, Duhovi osobnosti nisu bili kreativni duhovi. Bili su duhovi koji su naređivali razne stvari, iz duhovne oblasti. O djelovanju ovih Duhova osobnosti možete čitati u mojoj 'Tajnoj znanosti'. Ali počinje vrijeme kada prvi put moraju stvarno intervenirati u kreativne aspekte evolucije. Kasnije će također morati kreativno intervenirati u drugim oblastima. U hijerarhijama se odvija razvoj. Duhovi osobnosti uzdižu se do kreativne djelatnosti. To zapravo ukazuje na značajnu tajnu evolucije. Svatko tko evoluciju ne nastoji obuhvatiti površnim promatranjem prirode, kao što je to danas učinjeno, nego je promatra iznutra duhovno-znanstvenim impulsima, zna da od početka petog post-atlantskog perioda, o kojem govorimo iz raznih perspektiva, nešto u čovjeku počinje umirati. S tim odumiranjem, želim reći, s tim paraliziranjem nečega u našoj prirodi, s time je u osnovi povezan naš cjelokupni duševni i duhovni napredak.

Nismo više živa ljudska bića u istom smislu, ako ćemo otvoreno reći, kao što su to bili ljudi prije nekoliko stoljeća ili čak tisućljeća. Imali su veću vitalnost u sebi, veću snagu u sebi, snagu koja je izvirala iz pukog fizičkog. Ljudi poznaju umiranje samo kada se ono dogodi u radikalnom obliku prestanka života na Zemlji. Ali iz duhovno-znanstvenih razmatranja znate da nešto u nama neprestano umire. A da nešto neprestano ne umire, ne bismo imali svijest. Svijest je povezana upravo s umiranjem nečega u nama. Ali to umiranje, taj proces umiranja, sada je jači nego što je bio, naprimjer, u prvom kršćanskom stoljeću ili čak u predkršćanskim stoljećima. Ono što je u čovjeku proizašlo iz kreativnih duhova kao što su Duhovi oblika počinje, ako mogu tako reći, brzo umirati, a ljudskoj prirodi moraju se dodati novi kreativni elementi, koji moraju proizlaziti iz duhovnog. Stvarno je tako da, od našeg doba nadalje, kreativne snage teku iz duha u ljude koji se ne opiru. Znanost duha nastoji razumjeti te kreativne sile. Nastoji dokučiti, kroz

mišljenje i promatranje, ono što prodire iz svjetova koji do sada nisu dopuštali svojim impulsima da dotječu u ljudsku evoluciju, što u evoluciju vremena ulazi kao novi element. I to je zapravo ono što jest znanost duha u istinski modernom smislu. Dakle, ona se ne pojavljuje kao bilo koji drugi program, bio to znanstveni ili neki drugi program, već jer se događa da u određenoj mjeri nebesa šalju nova otkrivenja ljudima i jer ta otkrivenja treba razumjeti.

Tko ne shvaća zadaću antropozofski usmjerene znanosti duha u tom smislu, taj je uopće ne shvaća. Jer ta bi antropozofski orijentirana znanost duha šutjela, da ne mora najavljivati nešto novo, nešto što je tek nastalo, ako smijem tako reći, nešto što se čovječanstvu otkrilo s nebesa.

A ono što se otkriva kroz veo pojavnosti izraz je novog stvaralačkog principa, koji osiguravaju Duhovi osobnosti. Zbog toga ovo naše doba, za koje smo rekli da je počelo u petnaestom stoljeću naše ere, ima kao svoju karakterističnu značajku razvoj impulsa osobnosti. Osobnost želi, ako smijem upotrijebiti trivijalni izraz, stati na vlastite noge, i to će željeti sve više i više u trećem tisućljeću. Tada će se nakon osobnosti pojaviti drugi impulsi.

Kako razmišljate o ovome što sam upravo rekao, vidite, na neki način, kako ovo novo otkrivenje Duhova svjetlosti, Duhova osobnosti, dolazi ljudima. Međutim, od početka ovog novog petog post-atlantskog razdoblja određeni duhovi tame su se tome protivili. Jer čim pogledamo iza vela pojavnosti, primjećujemo kako se određenoj skupini duhova suprotstavljaju suprotni duhovi. S jedne strane, promatramo Duhove osobnosti, koji se otkrivaju na način koji sam upravo objasnio. Ali s druge strane, vidimo određene duhove tame koji se otkrivaju, duhove koji imaju svaki interes da ne dopuste onome što dolazi kao novo otkrivenje Duhova osobnosti, bude učinkovito u čovječanstvu. Ti novi, tupi, mračni duhovi, nalaze priliku da se realiziraju kroz pojavu koju sam ovdje spomenuo prije nekoliko tjedana, pojavu kojoj sadašnje čovječanstvo, nažalost, posvećuje premalo pažnje.

Vidite, kad ljudi danas pitaju koliko ljudi ima na Zemlji, obično kažu: 1500 milijuna točno. To bi imalo za posljedicu da bi se na Zemlji radilo samo onoliko koliko ovih 1500 milijuna ljudi može obaviti. Ali to nije tako, od početka petog post-atlantskog razdoblja pojavila se mogućnost da uz ovih 1500 milijuna ljudi na Zemlji o kojima se obično govori, postoji još pet stotina milijuna radnika. To je kroz strojeve! Kad bi ljudi danas obavljali sve poslove strojeva, taj posao bi moralo obavljati petsto milijuna ljudi.

Iz ovoga vidite da je ljudski rad donekle našao zamjenu na Zemlji, da postoji nešto što sličí na čovjeka, ali nije čovjek od krvi i mesa. Ova činjenica je izuzetno važna za razvoj čovječanstva u cjelini. Ova činjenica je povezana s drugim činjenicama u sadašnjem razvoju. Pet stotina milijuna ljudi koji zapravo ne postoje kao ljudi od krvi i mesa, već kao radnici - strojevi rade posao baš kao što bi to radili ljudi - ova radna postignuća daju priliku

mračnim duhovima da se mogu ostvariti unutar naše evolucije, onim mračnim duhovima koji su protivnici onih Duhova osobnosti koji donose nova otkrivenja.

Dakle, s jedne strane imamo nova otkrivenja nebesa koja provaljuju za novu vidovitost, dok s druge strane imamo, da tako kažemo, izranjanje iz podzemlja, vrstu tjelesnosti za protivnike, za određene demonske duhove, za duhove tame, koja se ne ostvaruje kroz ljude od krvi i mesa, ali koja ipak hoda među nama zamjenjujući ljudsku snagu mehanizmom, strojevima.

To je također temelj svih socijalnih nesklada u našem vremenu. Ali je također temelj za određene aberacije u ljudskom mišljenju sadašnjice, koje su zauzvrat polazište za socijalne aberacije. Budući da se ljudsko mišljenje u određenom pogledu prilagodilo mehanicističkom poretku tijekom posljednjih nekoliko stoljeća. Ljudsko mišljenje je prožeto i impregnirano idejama koje su isključivo prilagođene mehanicističkom poretku. Može se reći: u mnogim područjima prirodnih istraživanja, ali i u mnogim područjima današnjeg socijalnog ili socijalističkog mišljenja, ne koriste se druge ideje osim onih koje su korisne za razumijevanje mehanizma, ali koje su beskorisne za razumijevanje svega što se nalazi izvan mehanizma. Ipak, u svijetu objave svaka stvar ima dvije strane, pa ne možete reći: zato što je tako, mehanicističke ideje su se uvukle u ljudsko razvoju kao nešto što treba izbjegavati. - Ne, to bi bilo apsolutno pogrešno! Koliko god su mehanicističke ideje opasne jer određenim duhovima tame daju priliku da se pojave protiv otkrivajućih Duhova osobnosti, koliko god su opasne te mehanicističke ideje, posebice mehanicistički poredak iz kojeg su uzete, s druge strane, blagotvorno je upravo ono mišljenje, koje se temelji na takvim mehanicističkim idejama. Jer to je zadatak modernog vremena, da se naše duševne mogućnosti naoružaju ovim idejama, koje također žive u modernoj znanstvenoj misli, u modernom mišljenju općenito, da te ideje prodru u nas, ali onda te ideje stavimo u službu novog otkrivenja nebesa. Drugim riječima, mehanicističke ideje naučile su čovječanstvo da razmišlja u jasnim, oštrim crtama. To nije bio način na koji se prije mislilo u mehanicističkim predodžbama. Ideje starih vremena uvijek su imale zamagljene konture. Svatko tko prati duhovno povijest tog vremena to zna. Čak i ako proučavate oštroumne ljude poput Platona, njihovi koncepti imaju zamagljene konture. Ljudi su mogli naučiti misliti u oštrim misaonim konturama samo upadajući u jednostranost stvaranja mehaničkih ideja o svijetu. Jednostrane mehanicističke ideje izrazito su siromašne sadržajem svijeta; u osnovi sadrže samo ono mrtvo. Ali su izvanredno obrazovno sredstvo; to je i danas primjetno. Samo oni ljudi koji su stekli određene znanstvene ideje mogu oštro misliti. Oni ostali misle više ili manje na mutan način.

Sada je odgovornost ovog obrazovanja, koje je čovječanstvo dobilo kroz oštro definirano mišljenje, okrenuti se prema novom duhovnom otkrivenju i duhovne svjetove razumjeti s jednakom jasnoćom s kojom smo navikli

razumjeti stvari u znanstvenom svijetu. To je ono što zahtijeva suvremena intelektualna savjest i bez čega se čovječanstvo neće moći snaći, bez čega neće moći riješiti najvažnija pitanja koja se postavljaju u sadašnjosti i bliskoj budućnosti: britko mišljenje, oslanjajući se na najmodernije znanstvene ideje, ali primijenjene na duhovni svijet koji se iznova otkriva. To je u osnovi konfiguracije antropozofski orijentirane znanosti duha. Takvu želi imati jer uvažava najnužnije zahtjeve sadašnjosti. Zato se s određenih duhovnih visina može spustiti do shvaćanja onoga što je ljudima potrebno u svakodnevnom životu. Uvijek treba istaknuti da u tom smjeru, znanost duha želi biti pomoć ljudskom radu i ljudskom postignuću.

Od starih tradicija koje su starija vremena iznjedrila, uzmite različite vjerske denominacije. Istini za volju, ove vjerske ispovijesti dovoljne su danas za jedan broj ljudi ako ti ljudi traže neku pouku. Ljudima se tada govori o božansko-nebeskim oblastima iz utrobe starih vjeroispovijesti, govori im se o onome što se krije iza vela osjetilnih pojava. To je spuštено do te razine da se ljudima može propovijedati da trebaju biti dobri ljudi, da se trebaju voljeti i tako dalje. Drugim riječima: to se može svesti na određene moralne zahtjeve.

S druge strane, danas ljudi pokušavaju steći uvid u svakodnevne zahtjeve koji su, da tako kažem, na drugom polu života. Pokušava se steći spoznaja o prirodi. Pa, znate, botanika i zoologija tek se rijetko najavljuju ljudima na nedjeljnim popodnevnim propovijedima pastora ili propovjednika, na temelju viših otkrivenja. Ono što se objavljuje o nebeskim sferama ne dopire do Zemlje. Ali ne samo u pitanjima znanosti; za druge stvari, također, za neposredne zahtjeve koji nas okružuju svakog sata, svake minute - pojavio se donekle znanstveni način mišljenja o socijalnim zahtjevima i s ovog drugog pola. Ali pomislite kako stoje jedna uz drugu misli koje danas ljudi imaju o zahtjevima svakodnevnog života i ono što župnik naviješta iz duhovnih oblasti. To su dva svijeta koja se ne dodiruju. Ljudi žele raditi - ako to žele, također žele razmišljati o svom poslu, a kada obave svoj posao, žele čuti kako stoje stvari sa smrću, s besmrtnošću, s onim božanskim. Ali to su dva potpuno odvojena područja. Ljudi nemaju potrebu povezati te dvije oblasti jednu s drugom, da se u određenoj mjeri odvija ono što sam naveo s drugog stajališta na prethodnim predavanjima, da ljudi žele razmišljati o kapitalu, o novcu, o kreditu, o radu i tako dalje s jedne strane, o moralnim i etičkim zahtjevima s druge strane, da nedostaje snaga mišljenja, iz onoga što je rečeno o duhu, u isto vrijeme također i svakodnevnom životu, gdje se Bog ili bogovi otkrivaju ništa manje nago u drugim oblastima - to je velika nevolja sadašnjosti. Iznad svega, ovo morate razumjeti ako želite shvatiti zašto je ovakvo katastrofalno vrijeme zadesilo čovječanstvo. Ljudima je pak potrebna znanost koja, govoreći o onom najvišem božanskom, ujedno može i odgovoriti na potrebe svakodnevnog života. Jer inače će te svakodnevne potrebe ostati u kaotičnom poretku u kojem ih vide Lenjin i Trocki. A učenja koja naviještaju misterije nebasa, ma koliko zagrijavala egoistične osjećaje srca, ostaju neplodna za vanjski život.

Ubuđuće to ne bi smjelo biti tako. Ubuđuće ne bi smjelo biti nedjeljnih popodnevnih propovijedi u kojima se ljudi žele izdići iz svakodnevice, samo se žele podići, podgrijati svoje egoistične vjerske potrebe, da bi onda bezbožno gledanoj svakodnevici pristupili samo vanjskim, neadekvatnim mišljenjem, bez duhovnog prozrenja. Veliki zahtjevi koje vrijeme postavlja pred nas su u duhovnoj oblasti. Neće biti reda u naše vrijeme sve dok ljudi ne priznaju da ovo što je upravo opisano treba uzeti u obzir.

Ali uz to je vezan čitav niz drugih važnih impulsa vremena. Mi smo u sredini a ne na kraju. Ovo kaŹem potpuno svjesno: nismo na kraju, mi smo usred vremena borbe, vremena u kojem se odvijaju kaotični događaji unutar evolucije, događaji, kako sam često govorio, iz kojih ljudi trebaju učiti. NaŹalost, ima toliko onih koji ništa nisu naučili iz ovih događaja u posljednje četiri i pol godine, već imaju naćin mišljenja kakav je bio formiran i prije četiri i pol godine. Zbivaju se događaji koji pokazuju izvanjsko ćovjećanstvo, ili bolje reći život izvanjskoga ćovjećanstva, u borbi i sukobima. Naravno, bilo je borbi i sporova u drugim razdobljima; ali borbe i razmirice u našem dobu ipak imaju poseban karakter. A taj poseban karakter primjećujemo kada pogledamo, ne samo na površinu, nego u dubinu, kada postanemo svjesni da se mnoge stvari danas događaju izvana koje su zapravo dizajnirane da se odvijaju u unutarnjem životu ljudi. Lako je zamisliti da prihvaćanje nove objave s nebesa mora biti popraćeno većom dubinom nutrine ljudske naravi. Ta produbljena nutrina prenijet će u ljudsku prirodu određene unutarnje borbe, u duše. Ova mogućnost unutarnjih duševnih borbi ne bi nas trebala učiniti pesimistićnima, jer samo kroz te duševne borbe ljudi u budućnosti mogu biti jaki. Tko to danas ne Źeli, neka mu vjernici i dušebriŹnici donekle zamute ono što već podsvjesno Źivi u duši. Trebali bi mu ugrijati dušu, trebali bi ga utješiti, trebali bi mu reći samo stvarno lijepe stvari o tome što Bog ima na umu za ćovjeka, a da ćovjek tu ništa ne poduzima. Ali u bliskoj budućnosti bogovi će imati samo planove za ljude koji ukljućuju da ljudi sami poduzmu nešto po tom pitanju. Ćovjek mora proći kroz unutarnje duševne borbe koje ga ćine snaŹnim. Ne moramo gledati u budućnost koja je ugodnija od prošlosti ili sadašnjosti. Takvi prividni ideali, koji su samo moderni narkotici, nisu istina, oni su samo wilsonizam. Govoriti o tome da nekih dva puta po sedam toćaka mogu dovesti do potpuno drugaćijeg doba - ne znam bi li to trebalo biti mistićno, ali ako jest u lošem je smislu - to je sasvim posebna forma modernog praznovjerja.

U budućnosti, nije da će stvari biti ugodnije u vanjskom životu. U ostatku zemljine evolucije ćovjećanstvo će morati prihvatiti još veće neugodnosti nego što moŹe sanjati. Ali to će preuzeti na sebe jer će ga ojaćati unutarnje duševne borbe - svako pojedinac u svojoj osobnosti. Gledajući kroz veo vanjskih pojava, ne vidimo svijet u kojem bogovi spavaju nevjerojatno tihim snom, svaki u svom krevetu, i vode miran Źivot, baš kao što ljudi sanjaju, a to nije ništa drugo nego još jedan oblik besposlice. Ne nije tako! Kada gledamo kroz koprenu pojava, ne vidimo boŹansko-duhovni usnuli Źivot, već

rad hijerarhija. A ono što nas prvo pogađa velika je bitka koja se odvija iza scene fizičkog, osjetilnog svijeta, između mudrosti i ljubavi. I čovjek je uključen u tu borbu. Dugo je toga bio nesvjestan; ubuduće se mora sve više svjesno uključivati u ovu bitku koja se odvija u svijetu između mudrosti i ljubavi. Jer čovjek bi trebao biti ono što nastaje kada se mudrost i ljubav neprestano njišu poput klatna, čas prema strani mudrosti, čas prema strani ljubavi. Jer ono što postoji u svijetu tu je kroz ritmičko njihanje klatna, a ne kroz pospanu smirenost.

Ta bitka između mudrosti i ljubavi, u davnim atavističkim vremenima i u dosadašnjim vremenima, još uvijek se odvijala u podsvjesnim dubinama ljudske duše. Tamo dolje, gdje pulsiraju nesvjesni instinkti, stoji duh mudrosti protiv duha ljubavi, i duh ljubavi protiv duha mudrosti. Ali ovo se podiže u svijest od našeg doba razvoja duše svijesti. Čovjek tu bitku mora voditi u sebi. Sile koje su u igri u ljudskoj prirodi na temelju ove unutarnje borbe duše, postajat će sve jače i jače. Ali danas se ljudi još opiru tom unutarnjem razvoju. Sumnjaju i boje se toga, ali nemaju hrabrosti za tu unutarnju borbu. Što piše u knjizi 'Kako se stječe uvid u više svjetove?', to stoji, treba dovesti do toga da osoba može pobijediti u ovoj unutarnjoj borbi. Ljudima je neugodno. Zaziru od toga; nemaju hrabrosti voditi ovu unutarnju bitku. Ali to je karakteristična pojava da ljudi ne žele izdržati tu unutarnju borbu, da još uvijek bježe od nje, da još ne žele imati tu unutarnju borbu. A pošto je ne žele unutra, zato se danas projicira vani. Naznačio sam to u jednom od mojih Misterija, gdje možete pročitati kako su vanjske borbe koje se odvijaju među ljudima izraz unutarnje borbe. Vi znate da je odlomak napisan davno prije izbijanja sadašnje svjetske ratne katastrofe, ali upravo sadašnja svjetska katastrofa svjedoči o istinitosti onoga što je tamo napisano. Podrazumijeva se da su sve vanjske bitke koje se danas odvijaju - u drugim vremenima bitke su imale drugačiji karakter, jer se sve mijenja i prolazi metamorfozu - da su bitke izbačene iz nutrine ljudi. To je ono što mora doći: ljudi moraju unutar sebe prihvatiti ono protiv čega vjeruju da se danas moraju boriti vani. Ratno poprište u ljudskim dušama bit će lijek za ono što je među ljudima danas postalo tako razorno. Sve dok ovo unutarnje bojno polje ne bude u ljudskim dušama, strašna katastrofa koja je danas zavládala ne može se zaustaviti. Jer vanjski sukob je jednostavno ono što ljudi projiciraju izvan sebe, jer ga nisu voljni unijeti u svoj unutarnji život. Sve ostalo je samo privid; ali to je stvarnost.

To je opet okolnost koju antropozofski orijentirana znanost duha uzima u obzir. Uzima u obzir tako što ne preuzima samo zastarjela stara učenja, već zapravo želi ljudima donijeti ono što se, u smislu sadašnjeg vremena i budućnosti, nameće kao nova otkrivenja s nebesa, da tako kažem. Treba vidjeti tu razliku, inače će se znanost duha, na kakvu se ovdje misli, uvijek stavljati zajedno s drugim stvarima s kojima ne pripada. Ova znanost duha, koja je antropozofski orijentirana, ne može se naviještati na isti način kao što se mnogo toga želi naviještati u sadašnjosti, a zapravo je stvar prošlosti.

Ova antropozofski orijentirana znanost duha mora se obraćati punoj, jasnoj svijesti čovječanstva. Ali samim time povrijedi se taština mnogih ljudi. Zato što svi ljudi danas vjeruju da imaju izvanredno jasne, bistre misli. Ali samo trebaju pogledati oko sebi i vidjeti kako rade stvari, posebno duhovne, i primijetiti će da ovo potpuno, jasno mišljenje ipak nije za ponos. Socijalni i, ako hoćete, ratni problem sadašnjice ne može se riješiti nikako drugačije nego kroz jasne misli uvježbane u modernom mišljenju, koje su usmjerene prema novootkrivenom duhovnom svijetu, onom svijetu koji dolazi od dobrih Duhova osobnosti. Budući da je ova znanost duha tako nova u tom pogledu, ona za svoje protivnike ima sve one koji se ne žele potruditi da stvarno prodru u ovo novo. Jer za stvaranje unutarnje duševne aktivnosti potrebna je dobra volja.

Vidite, sami nerv ove znanosti duha, na kakvu se ovdje misli, razlikuje se od onoga od kuda dolaze ranija otkrivenja. Često sam upozoravao na ovo: danas je vrlo česta pojava da se ljudi koji se žele educirati o tajnama egzistencije okreću starim knjigama koje sadrže staru atavističku vidovitost. Kako se sretno mnogi ljudi danas osjećaju kada pronađu knjige koje, bez prodiranja moderne znanstvene svijesti, imaju namjeru dati informacije o onome što nitko sada ne može znati, već o onome što su stari govorili o soli, živi i sumporu i slične stvari. Naravno, to su časne, uzvišene stvari, koje su zapisane u ovim knjigama. Ali u svijetu postoji razvoj, i ono što je bilo dobro za ranije epohe, nije dobro za naše vrijeme. Prethodne epohe mogle su, na svoj način, primiti ono što je zaodjenuto riječima: sol, živa, sumpor. Sadašnje vrijeme mora tražiti nešto novo. Budući da duhovna bića donose novu stvar za spas čovječanstva, ta se stvar ne smije ignorirati. Ova nova stvar mora biti potpuno drugačije prirode od one stare. Postoji temeljna razlika između novog i starog. Drevni su razvili veliko razumijevanje svijeta, razumijevanje onoga što je izvan čovjeka. A ono što je drevna mudrost dobila preko duhova kao što su Paracelsus ili Jakob Böhme bilo je duboko razumijevanje svijeta. Zatim je to razumijevanje svijeta primijenjeno i na razumijevanje ljudi. Sam čovjek je shvaćen iz svijeta, to je osnovni karakter drevne mudrosti. Kako su se duhovno i duhovna bića otkrivala u različitim fazama kroz različite elemente u prirodi, moglo se vidjeti kroz atavističku vidovitost na način koji danas ljudima više nije moguć. U velikoj, sveobuhvatnoj prirodi, ljudi su prepoznali najprije život planeta, život zvijezda, zatim elementarni život kroz elemente, kroz sol, živu, sumpor; i onda se možete zapitati: kako to utječe na ljude? Od svijeta došlo se do čovjeka.

Taj put više nije onaj kojim se čovjek može razvijati u sadašnjosti i bliskoj budućnosti. Još je Jakob Böhme mogao reći: sol, živa, sumpor. - Moramo reći drugačije, jer moramo ići suprotnim putem, suprotni put je put budućnosti. Počinjemo s ljudima, prvo razumijemo ljude, a od razumijevanja ljudi prelazimo na razumijevanje svijeta. To je put kojim sam ja išao u svojoj 'Tajnoj znanosti' u jednom području, to je put kojim se mora ići u

budućnosti. Ne govorimo o soli, govorimo o onome što živi u ljudskom organizmu kao nazadni razvoj živčano-osjetilnog sustava, a živčano-osjetilni sustav shvaćamo kao retrogradni razvoj. Stari je pogledao u prirodu i vidio što je postignuto pod elementom soli. Gledao je izvana ono što mi gledamo kada gledamo nervna osjetila sa stajališta znanosti duha. Da bi to razumio, stari je pogledao u vanjski svijet, svijet Merkura. Gledamo u ljudski organizam i pronalazimo ritam. Sav ritmički život - često smo to isticali - ono je što je Merkur izvana. Gledamo ljude, nastojimo razumjeti ljude, i iz razumijevanja ljudi, razumjeti svijet.

Takvo je moćno otkrivenje prema kojem moramo živjeti s obzirom na koncepciju svega duhovnog. Iz stare objave, koja je od poimanja svijeta prešla na poimanje čovječanstva, nastale su sve stare vjere i tradicije koje su još sačuvane u zastarjelim svjetonazorima. One neće biti ni od kakve koristi čovječanstvu osim što ih se promatra povijesno i omogućuju nam da staro doživimo na dostojanstven način. Religiozna uvjerenja također u konačnici proizlaze iz ovoga. Danas jedno počinje s drugim, s razumijevanjem čovječanstva, koje se mora proširiti na razumijevanje svijeta.

Ovo mora biti novi način, dragi prijatelji, i uključuje mnogo toga. A kako je to povezano s mnogo toga, vidi se recimo po načinu na koji se ovdje pokušala graditi ova zgrada. Znači, ja sam tu i tamo s posebnim naglaskom istaknuo kako je to kleveta - iako možda po mnogima nije subjektivna, iako oni koji ništa ne razumiju o našoj građevini ne bi baš trebali o tome govoriti - kako je objektivna kleveta kad se kaže da ta zgrada predstavlja ovo ili ono 'simbolički'. Potražite bilo koji simbol u ovoj zgradi - nećete ga naći. Nigdje nema simbola! Pokušalo se stvoriti nešto neposredno iz duhovnog svijeta, ne nešto simbolično, nego duhovna stvarnost, u onoj mjeri u kojoj se do danas može otkriti. Ono što je ranije korišteno kada se obraćalo čovječanstvu je simbolično. Napredak u razvoju čovječanstva sastoji se upravo u tome da se percepcija koja kroz simbole djeluje na instinkte, dovede do pune svijesti, gdje se sagledava stvarnost, duhovna stvarnost.

Ali ovaj pogled na duhovnu stvarnost zahtijeva određenu duhovnu aktivnost. Gledajući simbole ljudi su zaspali, da tako kažem. Nedavno sam vam rekao kako danas, naprimjer, ima slobodnih zidara koji kažu da su jako sretni što im se ne objašnjavaju njihovi simboli; svatko može smisliti što god želi, što većina ljudi tumači tako da ne misle ništa, već puštaju simbole da nesvjesno djeluju na njih. To je ono što je ostalo od davnih vremena, što se mora preobraziti u novo. Simbolizam, kao što znate, ne igra osnovnu, temeljnu ulogu u onome što se ovdje naziva antropozofski orijentirana znanost duha. To znači da na određeni način ovdje moramo iznova govoriti na nov način. A ako se s vremena na vrijeme ukazivalo na simbole, ti su simboli bili korišteni, da tako kažemo, kao posuđeni simboli za primjer ovoga ili onoga, ili za pokazati suglasje između onoga što je novo, što može poslužiti novom čovječanstvu, i onoga što je zastarjelo iz davnih vremena.

Ali u određenoj mjeri dio je ljudske prirode - a ovo što sada govorim odvest će nas sutrašnjem razmatranju socijalnog života - da se u početku uvijek opire onome što izgleda uistinu novo; a najviše se opiru oni koji sebe vide, takoreći, kao čuvare i zaštitnike starog. Zato je ova nova, antropozofski usmjerena znanost duha, predodređena da naiđe na protivljenje među onima koji sebe vide kao čuvari starog. Ali to ne može spriječiti ovu antropozofski usmjerenu znanost duha da slijedi svoj put, koji je nužan i samorazumljiv put za suvremeno čovječanstvo.

Postoji određeni broj vas koji znate da u našoj sredini, za one koji bi to tražili, doista nije bilo suzdržavanja u predstavljanju simboličke i obredne suštine koja je ostala iz davnih vremena, ali uvijek na drugačiji način od uobičajenog, kada se simbolima i ritualima dodjeljuje vrijednost u zastarjelom smislu. Da bi se održao kontinuitet ljudskog razvoja, još uvijek je u određenoj mjeri potrebno nastaviti s ritualima i simbolikom. Ali u našim krugovima ritual i simbolizam nikada nisu bili predstavljeni kao nešto drugo osim duhovne stvarnosti, osim neposredne integracije duhovne stvarnosti u vrijednosti našeg vremena. Odatle dolaze, posebno unutar antropozofski orijentirane znanosti duha, objašnjenja za mnoge stvari, zapravo za sve ritualno, simboličko, iz prošlosti. Može se pokazati kako je, danas zastarjelu mudrost, čovječanstvo primilo na druge načine, što je ljude dovelo u, da tako kažem, stanje neslobode, ali i kako se danas može ići drugim putovima mudrosti. Ovi drugi putovi mudrosti su neugodni za mnoge ljude, najneugodniji za one koji samo žele sačuvati staro, koji žele uljuljati čovječanstvo u staru mudrost. Beskorisno je osobi koja je navršila četrdeset godina reći: možeš postati inteligentan, možeš biti sposoban učiti, ali za to moraš imati dvadeset godina. Svakako, kad bi imao dvadeset godina, bio bi sposoban učiti. Ali to ne ide. Ne možete se vraćati natrag. Pa ipak, ono što je bilo prikladno u davna vremena, ono je što mnogi vjerski sljedbenici ili sljedbenici drugih zajednica, danas žele širiti. I u kontrastu staroga s onim što zapravo želi doći do čovječanstva i što jedino može poslužiti za spas čovječanstva, mnogo je toga što dovodi do katastrofalnih procesa u našem vremenu.

Iznimno je važno imati ovo na umu. Biti sposoban u najdubljem smislu, biti osoba koja se povezuje s onim što nova otkrivenja nebesa žele od zemaljske evolucije, ono je što je danas važno. I bez vanjskih, egzoteričnih pitanja čovječanstvo bi moralo doživjeti brodolom, jednostavno se danas mora imati takva znanost duha koja ima dovoljno jake, učinkovite koncepte da se razumije ono što pokreće ljudske duše diljem svijeta - iako na diferenciran način kao što sam pokazao - i također ih pokreće u svakodnevnom životu. U budućnosti više neće biti moguće živjeti u svakodnevicu s jedne strane, svakodnevicu vidjeti kao siromašan, profani život, zatim se povući u crkvu ili u masonski hram i držati ta dva svijeta potpuno odvojeno, tako da crkva ili masonski hram nemaju pojma kako treba organizirati vanjski socijalni život, a socijalni život se, pak, odvija

svojim tijekom, bez onoga što se, da tako kažemo, želi iznutra i što ljudima govori podsvijest kroz rituale i simbole. Svijesti ljudi morat ćemo se obraćati u budućnosti. To je važnije od bilo kakve simpatije ili antipatije prema starom ili novom; jer ono što se mora dogoditi mora se dogoditi na temelju uvida; ne smije doći od simpatija i antipatija.

Vidite, nerv u shvaćanju duhovnog svijeta je da su sve stvari koje dolaze iz davnih vremena internalizirane, da ono što je vanjsko postaje unutarnje. Jer na taj način ono je uvedeno u ljudsku svijest ništa manje sveto nego što je nekoć bilo. Ova tendencija mora zaživjeti u modernom ljudskom razvoju. Sama ova tendencija je kršćanstvo dvadesetog stoljeća. Sve što želi očuvati staro naravno, ide protiv te tendencije, protiv nakana koje su ovdje naznačene. Uz određene navike mišljenja velik dio čovječanstva ovisi o starome. Ovo staro je ugodnije za ljude jer ne postavlja nikakve zahtjeve za razumijevanje. To je ono što znanost duha čini tako neugodnom za ljude. Ovu znanost duha treba razumjeti. I možete je razumjeti ako samo koristite zdrav razum u stvarno sveobuhvatnom smislu. Možete je razumjeti, ali je ne želite razumjeti! Danas u mnogočemu ne težimo razumijevanju, nego nerazumijevanju. Stoga će još dugo vremena biti slučaj da će znanost duha, na kakvu se ovdje misli, nailaziti na protivljenje za protivljenjem. Neki od tih antagonizama potpuno su benigni; ali takvo dobronamjerno protivljenje može se pretvoriti i u suprotnost onoga što je dobronamjerno. Osobito - kao što sam često isticao - kao protivnici ove znanosti duha, koja želi slobodno i nepristrano obraćati se ljudima o najvišim duhovnim stvarima modernim predodžbama, pristalice onih škola mišljenja koje pripadaju starim crkvenim vjeroispovijestima, starim masonskim ili sličnim kojekakvim zajednicama, uvijek iznova će se pojavljivati. U određenom smislu, to su prirodni oponenti. Oporbu možete potpuno razumjeti! I u tom području prikladno za znanost duha je razumijevanje, a ne dosadni, nejasni nedostatak razumijevanja. Ova moderna, antropozofski orijentirana znanost duha ne treba izgledati kao pogodna za izgradnju društva - tome se ne treba čuditi; jer ne treba slijediti staze kojim su išla ili još uvijek idu drevna tajna društva. Moderno čovječanstvo upravo želi eliminirati te stare načine. Danas govorimo o eliminaciji tajne diplomacije u vanjskom, egzoternom području. Mislim ispravno, s punim pravom! Svatko tko je proučavao povijest zna da tajna diplomacija nije ništa drugo nego posljednji ostatak metoda i ideja starih tajnih društava.

Mnoge druge stvari tek treba prevladati onim što mnogi ljudi postavljaju kao osnovni zahtjev. Čudno, u ovoj sferi možete doživjeti mnogo nesporazuma. Svi znate: napisao sam 'Tajnu znanost'. Jedan gospodin, kojeg sam već nekoliko puta spomenuo, poslao mi je rukopis o ovoj 'Tajnoj znanosti' koji je počinjao otprilike ovako: zaista ne može postojati tajna znanost, jer znanost mora biti javna, pa bi stoga bilo pogrešno govoriti o tajnoj znanosti. - Pa naravno, to je potpuna glupost. Kao što naravno ne postoji prirodna znanost, nego samo razvijena znanost kao što je 'prirodna

znanost', tako naravno postoji i javna 'tajna znanost', naime znanost o onome što se može nazvati intimnim, tajnim. Dakle, besmisleno je tumačiti riječi na taj način. Nadalje, ne treba vjerovati da ako je nešto 'otvoreno' da je sve tu. Neke će stvari još dugo ostati ezoterične, čak i ako se izraze egzoterično. Budući da su mnoge egzoterične knjige koje se mogu kupiti posvuda, za mnoge ljude - iz pristojnosti ne želim reći, za većinu ljudi - prilično ezoterične knjige. Za mnoge ljude, neke Reclamove knjige koje možete kupiti za nekoliko centi, krajnje su ezoteričnog sadržaja. Dakle, to nije ono što je važno, ono što je važno je vrsta veze u koju duša želi ući s tim stvarima. Ovo samo, govorim u zagradi; jer meni je bitno skrenuti pozornost da se stari, zastarjeli motiv tajnosti mora zamijeniti nečim drugim.

Ali život znanosti duha unutar čovječanstva također će biti drugačiji od onoga koji se često njeguje kroz neke tajne veze. Te tajne veze, u čije dubine se danas dakako može zaviriti, a koje nipošto nisu tajna onima kojima je stalo, čuvaju načelo tajne na protuzakoničan način, donekle ga čuvaju svojom praksom i ponašanjem. To je nešto što je važnije od mnogih drugih stvari. Svi znate da postoje tajna društva ove ili one vrste, društva koja proizlaze iz konfesija, društva koja postoje drugdje, koja na poseban način upućuju ljude kako komunicirati od osobe do osobe, unose ovo ili ono na tajanstven način. Sasvim je prirodno da su se s vremenom formirale razne nijanse ovakvih tajnih društava koja se često međusobno bore na život i smrt, a koja svakako ponekad imaju stvari protiv kojih se opravdano boriti. Ali ono što živi unutar zajednice koja je predana antropozofski orijentiranoj znanosti duha ne treba braniti na isti način na koji ponekad treba braniti stvari koje pripadaju tajnim društvima s tajnim praksama. Nema potrebe braniti ono što se događa unutar antropozofski usmjerenog duhovnog pokreta posebnim umijećem ili posebnim sredstvima. Mogu vam reći najjednostavniji način kako se može braniti antropozofski orijentiran duhovni pokret. Da bi se obranilo ono što je ikada učinjeno na temelju antropozofski orijentiranog duhovnog pokreta, nitko ne treba učiniti ništa osim govoriti istinu, i ne lagati! Svatko tko govori istinu o antropozofski usmjereoju znanosti duha - a svaki je čovjek dužan govoriti istinu - brani je; to znam, može se reći. I nikakva druga obrana nije potrebna antropozofski usmjereoju znanosti duha jer je dužnost svakog čovjeka odbaciti ono što je neistinito.

Pritom skrećem pozornost na vrlo važnu stvar koja je vezana uz princip antropozofski usmjerene znanosti duha. Antropozofski usmjerena znanost duha ne ide tajnim putevima, nego se obraća ljudima na isti način na koji i znanost govori ljudima danas. Samo unutar ovih znanstvenih običaja govori ono što će - ako smijem tako reći - nebеса od sada otkriti čovječanstvu. Ali to je nešto što se mora jasno vidjeti. Riječ je o nečemu što se fokusira na znanost duha kao takvu, a ne na život društva kao takav, što u prvi plan stavlja cilj, a društvo je samo sredstvo.

Rekao sam ovdje prije osam dana da je potrebno razlikovati antropozofski orijentiranu znanost duha od drugih stvari. Ali treba biti svjestan te distinkcije, inače se propušta nešto najvažnije u sadašnjoj evoluciji, što se ne smije propustiti ako se želi iskreno okrenuti najvažnijim impulsima koji mogu imati ljekovito djelovanje u našoj katastrofalnoj sadašnjosti i budućnosti.

Čovjek bi želio nadati se da će se zaista pronaći nov način prosuđivanja, nova sposobnost razlikovanja između onoga što se mora uvesti kao nešto novo u evoluciju, tako da se ono što je zastarjelo ne spoji s onim što nastoji iznijeti stvari iz temeljnih zahtjeva same evolucije u sadašnjosti i bliskoj budućnosti, stvari koje treba iznijeti kako bi se ono što je nastalo pod utjecajem starih stvari moglo zamijeniti nečim novim pod utjecajem novih impulsa.

Uzmite samo jednu stvar: staro kršćanstvo imalo je gotovo dvije tisuće godina za razvoj. U prvim stoljećima bilo je drugačije nego danas; svatko tko proučava kršćanstvo to zna. Ono što bi danas trebalo biti kršćanstvo mora ponovno postati drugačije. Ali svatko tko proučava posljednje četiri i pol godine također iz tog primjera može vidjeti kako se ovaj stari izdanak, ne kršćanstva, nego određenog kršćanskog gledišta, dokazao, odnosno nije se dokazao, suočen s katastrofom. Naravno, ako se držite apstrakcije i općenitosti, možete reći bilo što. Jer to je bit takvih svjetonazora koji su apstraktni, da sve, baš sve mogu zaodjenuti u svoje apstraktne formule. Ako dođete do takvih ideja i koncepata koje sam nedavno predstavio kao osnovnu socijalnu ideju budućnosti, tročlanstvo, onda je ova ideja, kao što sam pokazao prošle nedjelje, primjerena stvarnosti i proširuje svoju konfiguraciju prema stvarnosti. Ova ideja može obuhvatiti samo stvarnost, i prikladna je za stvarnost. Apstraktnom idejom možete obuhvatiti sve. S pravom idejom možete razgovarati na način na koji sam ja razgovarao s različitim ljudima s kojima sam razgovarao. Govorio sam o tome, izvršio sam to, tu trostrukost, ali ne na isti način kao netko tko je dogmatski uvjeren i tko kaže: morate to prihvatiti - ili će sve poći loše! - To nije ono o čemu se radi kod pravih ideja. Zato sam s ljudima razgovarao drugačije. Rekao sam: ne morate vjerovati u ideje kao što vjerujete u dogme, već počnite negdje u stvarnosti i vidjet ćete kada ih uvedete u stvarnost da se stvarnost s njima uredi; možda kad to učinite ili kad se samo malim dijelom suočite sa stvarnošću, onda stvari ispadnu potpuno drugačije. - Ne bi me nimalo iznenadilo da u stvarnosti, čim je ideja realizirana, ne bi ostao ni kamen na kamenu od prije zacrtanog, posebice u izvedbi. Ako ne idete dogmatski, ne držite se svojih programa kao programeri koji rade programe i statute za tvrtke, nego samo dajete ono što se želi oblikovati u stvarnosti; onda je primjenjivo u stvarnosti. I krenemo! Možda će se tada pojaviti ideje koje su sasvim drugačije od ovih koje su upravo iznesene. Ono što je stvarno sastoji se upravo u tome što se mijenja sa životom, a život se neprestano mijenja. Ne radi se o lijepim idejama, već o realnim idejama. Ne izgovarate ih apstraktno,

nego ih nastojite izreći tako da budu žive i da se uklapaju u stvarnost. Stoga ih je naravno, strahovito lako napasti apstraktnim idejama. Ali to je ono što je novo u antropozofski orijentiranoj znanosti duha, da u njoj ne razmišljate samo o novim stvarima, nego da razmišljate na nov način. I zato toliki ljudi ne mogu pristupiti tom mišljenju na nov način, ali to razmišljanje na nov način je važno, ono za koje se može reći da je misao uronjena u stvarnost i živi sa stvarnošću. S apstrakcijom možete dokazati bilo što. Uz apstrakciju, čak i onu božju, možete reći kao dobar, monarhistički podanik: kralj je postavljen milošću Božjom. - Moderno vrijeme može ga podučiti: sada je opet odvojen od Božje milosti! Ako imate apstrakcije, ispod ovih apstrakcija možete staviti i crno i bijelo. Uz apstrakcije se može reći da Bog vodi vojske i jednih i drugih. Upravo je to važno u težnji za istinskom zbiljom, koja je temelj antropozofski usmjerene znanosti duha, da se takav apstraktni život, odnosno takav apstraktni govor, koji je za stvarnost poguban, zamijeni mišljenjem u skladu sa stvarnošću, govorom koji je s ljubavlju uronjen u stvarnost i govori iz same stvarnosti. Mišljenje, koje ne samo da drugačije misli, nego koje misli drugačije nego što se mislilo, teži idealu: 'Ne ja, nego Krist u meni' - prema Pavlovim riječima. Za to je Krist tražio sklad vanjskog čovjeka s unutarnjim čovjekom.

Ovo mora postati ideal za sva ljudska nastojanja.

XII.

RAZUMJETI JEDAN DRUGOG

21 prosinca 1918

Ako u našim srcima ponovno zaživi stoljećima odzvanjajuća izreka o božanskim tajnama koje se otkrivaju u visinama i miru na Zemlji za ljude dobre volje, tada će se u srce silom uvući pitanje, osobito u naše vrijeme: u smislu zemljine evolucije, što je zapravo potrebno ovom ljudskom biću diljem Zemlje u smislu mira na koji se misli u Evanđelju? Mi zapravo već tjednima govorimo o tome što treba ljudima diljem svijeta, pogotovo u našoj sadašnjosti s brojnim pitanjima. A ako želimo u jednu rečenicu sabiti nešto od onoga što nam je u zadnje vrijeme prošlo kroz dušu, možemo reći: potrebno je da ljudi teže sve potpunijem međusobnom razumijevanju.

Sada, potraga za istinskim uzajamnim razumijevanjem među čovječanstvom, pokapa se s onim o čemu se jučer raspravljalo kao o temeljnom impulsu antropozofski orijentirane znanosti duha. Ova antropozofski orijentirana znanost duha teži uvidu u ono što se ne vidi unutar svijeta i njegovog razvoja. Ali ako pogledate što bi se kroz takvo shvaćanje svijeta trebalo dogoditi u ljudskim dušama, onda to nije prividni, niti iluzorni, nego pravi sadržaj aktualnog socijalnog zahtjeva, koje se sastoji u međusobnom, stvarnom razumijevanju među ljudima. Zaista moramo težiti ovom razumijevanju ljudi u svijetu oko nas iskreno s jedne strane i snažno s druge strane. Danas se to može učiniti samo u smislu aktivnog duhovnog života, duhovnog života koji se ne želi samo pasivno prepustiti svijetu, već želi biti unutarne aktivan, kako bi sudjelujući u impulsima egzistencije došao do stvarnog razumijevanja svijeta i ljudi. Jučer sam govorio o tome da živimo u dobu u kojem nove duhovne objave probijaju veo vanjskih pojava. Ta se istina ne može uzeti dovoljno ozbiljno. Jer samo oni koji to shvaćaju ozbiljno moći će se pokazati dorašlima zahtjevima koje naše vrijeme postavlja pred svakog pojedinog čovjeka koji želi biti budan u životu.

Sada, ako svoje misli pustite da odlutaju natrag na neka od razmatranja proteklih tjedana, otkrit ćete da se ovo međusobno razumijevanje čovječanstva na Zemlji ne može postići tako lako kao što neki vjeruju. Nastojali smo rasvijetliti posebnosti skupina naroda u zapadnim, istočnim, i srednjim oblastima svijeta. U određenoj mjeri, ne dopuštajući simpatijama ili antipatijama da imaju riječ, pokušali smo razumjeti ono osebujno što je najdublje u ljudima zapada, u ljudima sredine, u ljudima istoka. Zašto smo

to učinili? Istaknuli smo da je naše vrijeme doba posebnog razvoja intelektualnosti, da se ta intelektualnost izražava kod zapadnih naroda, osobito kod naroda engleskog govornog područja, na takav način da se čini da je ispoljavanje intelekta instinktivno, kao instinkt, te da kod naroda sredine taj intelekt ne djeluje instinktivno i nije urođen, već se mora steći obrazovanjem. Istakli smo da je to značajna razlika između naroda zapada i naroda sredine. Zatim smo ukazali na narode istoka i rekli: razvoj intelekta je izražen na takav način da su narodi istoka u početku neskloni u sebi oživjeti tu intelektualnost, jer je žele sačuvati za spoznaju duhovnog jastva u budućnosti.

Pokazali smo i druge razlike diljem svijeta, a danas se pitamo: zašto pravimo ovu razliku? Zašto s ovdje predstavljenih gledišta, pokušavamo okarakterizirati različite skupine naroda diljem svijeta? - To pokušavamo učiniti zato jer u budućnosti više neće biti moguće jednostavno reći: 'volite se', zato što će u budućnosti ljudi diljem svijeta moći komunicirati o svojim zadacima samo ako znaju što je djelatno na jednom ili drugom području Zemlje, ako netko može, do određene mjere, svjesno sagledati osobitosti koje postoje u raznim skupinama naroda. Ako se možete uzdići do osjećaja koji je neophodan za takvo razumijevanje, tada će se to razumijevanje također ostvariti. Osjećaj koji je neophodan je da ako netko počne karakterizirati ljude diljem svijeta na ovaj način, mora prestati impuls za procjenom na način na koji se procjenjuje pojedinačna osoba u smislu njenih moralnih kvaliteta. To nije moguće ako želite okarakterizirati narode ocjenjujući ih na način na koji ocjenjujete pojedinačne ljude. Upravo je to bit individualnog razvoja čovjeka na Zemlji, da se čovjek kao pojedinačno biće, kakvo jest, razvija moralno. Samo pojedinci mogu razviti moralne kvalitete; skupine ljudi ne mogu razviti moralne kvalitete. Bila bi najveća iluzija ako bi netko i dalje vjerovao da se grupe ljudi, ili - kako sada volimo reći - narodi, jedni prema drugima mogu odnositi na isti način na koji se ljudi mogu odnositi jedni prema drugima. Svatko tko je u stanju konkretno shvatiti što su skupine ljudi, uključujući i narode, vidi narode - to znamo iz ciklusa o dušama naroda - predvođene bićima u poretku hijerarhija koje nazivamo Archangeloi, arhanđeli. Nikada se međusobnom odnosu između naroda neće moći pripisati isto ono što se mora vidjeti u odnosu između pojedinačnog ljudskog bića i drugog pojedinačnog ljudskog bića. Ono što su narodi, to je od božanskih bića. Mora postojati drugačija procjena od one koja postoji za od osobe do osobe. Zato čovjek u svom razvoju postaje individua; zato se bori da se oslobodi puke nacionalnosti kako bi mogao potpuno ući u ono što se zove moralni poredak svijeta. A ovaj moralni poredak svijeta individualna je stvar.

Takve se stvari moraju razumjeti kroz stvarno znanje. Pravi napredak samog kršćanstva u naše vrijeme leži u činjenici da se takve stvari razumiju. Rekao sam da živimo u vremenu u kojem se Duhovi osobnosti uzdižu do kreativne djelatnosti, da postaju stvaratelji. To je izuzetno važno, jer kako

oni postaju stvaratelji, ono što je jučer opisano kao nova objava, prodire kroz veo pojavnosti. Dakle, duhovi osobnosti poprimaju kreativni karakter, postaju nešto drugo, da tako kažemo, nego što su bili prije, i u svojoj suštini postaju slični karakteru koji su Duhovi oblika imali za našu evoluciju od lemurijskog razdoblja. Na taj način ljudi se suočavaju s potpuno promijenjenom slikom svijeta. Toga čovjek mora postati svjestan; jer to je ono što je značajno u našem vremenu, da su ljudi suočeni s potpuno promijenjenom slikom svijeta. Vidite, ova slika izranja, da upotrijebimo Goetheov izraz, iz 'sivih dubina duha'. Ako se u znanosti duha osvrnete na povijesni razvoj čovječanstva, onda se možete osvrnuti na pretkršćanska vremena, možda na daleka pretkršćanska vremena, i otkrit ćete da su na stari, instinktivan način, što se više vraćate unatrag, to su više ljudi imali opsežno znanje o svijetu. Ovo opsežno znanje o svijetu izaziva sve više strahopoštovanja što ga bolje upoznajete. I konačno za znalca postaje činjenica da je na kraju zemljine evolucije velika količina mudrosti bila, da tako kažemo, izlivena na čovjekov zemaljski život, koja je zatim postupno iscurila. I nije ništa drugačije, koliko god čudno zvučalo, nego da se određena niska točka u pogledu ove spoznaje, dogodila u isto vrijeme kada je otajstvo Golgote s blagoslovom došlo čovječanstvu. Sve što su ljudi nekada znali, došlo je u to vrijeme u svijesti, u neku vrstu kaosa. A oni koji razumiju nešto o takvim stvarima, izražavaju ovu činjenicu jednoglasno govoreći: u to je vrijeme razvoj u koji je čovjek bio uključen, ponovno dosegao točku neznanja. Ali unutar ovog sivila neznanja koje se proširilo nad čovječanstvom, koje je živjelo najviše u predajama iz davnina, pala je najveća ovozemaljska objava, misterij Golgote, polazište novih spoznaja, polazište novih objava za čovječanstvo. Zatim se sivilo neznanja u određenom smislu održalo kroz stoljeća, u toj mjeri u kojoj je ovisilo o samom čovjeku.

To zapravo razjašnjava stvari u najdubljem smislu, ako pogledate posljednja dva tisućljeća i inteligentno se zapitate: što su ljudi u konačnici napravili od sebe u ova posljednja dva tisućljeća? - Sve što su imali u smislu mudrosti, mudrosti koja je bila neovisna o otajstvu Golgote, bile su stare tradicije, to je bilo nasljeđe. Da se dobro razumijemo: naravno, ne želim tvrditi da čovječanstvo u posljednja dva tisućljeća uopće nije imalo mudrosti, i ne želim obezvrijediti mudrost koju je imalo. Ali ono što treba uzeti u obzir je sljedeće: mudrost koja je bila prisutna u davnim pretkršćanskim vremenima i čiji ostaci su primjetni u posljednjim stoljećima prije otajstva Golgote, ona je koju su vidjeli - iako instinktivno - ljudi u davnim vremenima. Izgubljena je sposobnost da se samostalno ima vizija i poveže sa sadržajem kozmičke mudrosti. U nekom smislu, kao u povijesnom sjećanju, sačuvano je ono što je bilo u ta davna vremena. Pa čak je i misterij Golgote, kao što sam jučer rekao, bio zaodjenut drevnom mudrošću i bio izražen kroz ideje drevne mudrosti, mudrosti sjećanja. Ovo traje stoljećima. Najava novog prodora ljudi u kozmičku mudrost, makar samo najava, pa makar isprva na, rekao bit, protubožji način, pojavila se tek s novijim znanstvenim načinom razmišljanja. Opet postoji nešto što čovjek želi postići kroz aktivnost svoje

duše. Kao što sam često naglašavao, radi se o antropozofskom gledanju na duhovni svijet u budućnosti, na isti način na koji se od Kopernika gleda na čisto mehanički vanjski poredak prirode. Naučiti promatrati božansko na isti način na koji ste naučili gledati vanjski, mehanički svijet još od Kopernika, Galilea i Giordana Bruna, to je gledište u koje se mora proniknuti ako se želi doći do ispravnog razumijevanja našeg vremena.

Naravno, mnogo je toga što proturječi ovom ispravnom shvaćanju našeg vremena. Neophodno je, kao što znate, za to shvaćanje reći takve stvari kao što su rečene, naprimjer, u mom djelu 'Kako se stječe uvid u više svjetove?': da se ljudima donekle pokaže kojim putovima duša mora ići da bi prodrila u duhovni svijet, na isti način kao što su Kopernik, Galileo i Giordano Bruno pokušali prodrijeti u vanjski, mehanički prirodni poredak. Neki koji težnje raznih ljudi ne razumiju dublje, mogli bi se lako iznenaditi, da protiv ovog nastojanja da se pokaže kojim putevima duša treba ići u duhovni svijet, da ustaje stari konfesionalni duh, ako ga tako nazovemo, osobito u obliku jezuitizma.

Među brojnim grubim optužbama koje su se tijekom ove godine pojavile u tri članka u 'Glasu vremena' je i ona da crkva zabranjuje postupanje duše u svrhu pronalaženja puteva u duhovni svijet. Ovo nekim vjernicima danas, nekim vjernicima od autoriteta, zvuči kao nešto posebno. Ali jedini razlog zašto to tako zvuči je taj što se ne uzima u obzir: nije li ista crkva zabranila Kopernikova istraživanja i Galilejeva istraživanja? Upravo to isto je crkva učinila s vanjskim istraživanjima, pa ne treba čuditi što isto čini i s unutarnjim istraživanjima na duhovnom području. Samo zadržava svoje stare navike. Kao što se Katolička crkva do 1827. opirala kopernikanskom učenju, tako se opire i prodoru u duhovni svijet. Taj prodor u duhovne svjetove ne govori samo o apstrakcijama, već o nečem vrlo, vrlo konkretnom. To je izdizanje iznad sivila neznanja i spoznajni prodor u duhovni sadržaj koji je u pozadini svijeta. Dio tog sivila neznanja je i to da čovjek pusti pogled da luta Zemljom, vidi narode, vidi grupe ljudi i o tim grupama ljudi govori kao da se radi o kaosu. Govorili su o narodima zapada, o narodima sredine, o narodima istoka, ali nije napravljena nikakva razlika, nikakva karakterizacija. Najviše što se znalo je da su vođe pojedinih naroda bili arhanđeli. Nije bilo pokušaja da se stvarno upozna karakter pojedinih naroda, samih arhanđela. Jedno od novih otkrivenja je da sada stvarno gledamo kako pojedini arhanđeli rade diljem Zemlje. To je istinsko, stvarno obogaćivanje ljudske svijesti diljem svijeta. Ne mogavši se uzdići iz sivila neznanja do takve stvarne diferencijacije, stvorio se ponor koji postoji između onoga što sam jučer okarakterizirao kao temu nedjeljnih popodnevni propovijedi i onoga što čovjek vidi kao poslove svakodnevnog života. Govorio sam o tome kako se na području religijskih konfesija govori o božanskom svijetu i njegovom odnosu prema ljudima, ali kako je to stvarno preslabo da bi se stvarno razumjelo što ljudi rade na Zemlji, da bi se ljudima više reklo nešto kao: 'Ljubite jedni druge' - što ima jednako značenje kao i da

ja kažem peći: zagrij sobu, to je tvoja dužnost kao peći! - Ali takvo učenje nema moć stvarno zgrabiti ljudska srca, ako se ti ljudi inače moraju rojiti u svakodnevnim poslovima i ne mogu spojiti znanje o svakodnevnim poslovima s onim što je spuštено kao apstraktne rečenice i navike i dogme o duhovnom svijetu. Ovaj jaz postoji, a konfesije se žele zadržati na ovom jazu.

Vidite, čudni cvjetovi nastaju kroz prisutnost i želju da se zadrži ovaj jaz. Naprimjer, isusovačka strana također prigovara antropozofski orijentiranoj znanosti duha, govoreći da ne pokazuje nastojanje da se u ljudima traži nešto što se može razviti tako da vodi ljude prema božanskom. Ali to je krivovjerno, jer Crkva uči - i zabranjuje tvrditi suprotno - da Bog u svojoj biti nema ništa sa svijetom, a isto tako nema ništa, u supstancijalnom identitetu, s ljudskom dušom. - Svatko tko tvrdi da ljudska duša sadrži nešto od 'božanske suštine' u nekom pogledu je heretik u očima Katoličke crkve po jezuitskom gledanju.

Najdublja želja ove crkve da spriječi ljude da dosegnu božansko i da ih zatvori od božanskog, uvlači se u takve tvrdnje. Dogma je već poprimila takav oblik koji sprječava ljude da dosegnu božansko. Stoga nije nikakvo čudo da, budući da ljudima nije bilo dopušteno dosegnuti božansko u petom post-atlantskom razdoblju, koje je moralo donijeti dušu svijesti, znanje o stvarima svijeta nije postalo božansko, već čisto ahrimansko. Budući da je ono što danas poznajemo kao prirodnu znanost čisto ahrimansko postignuće - to smo često karakterizirali. Jedino je čudno da Katolička crkva preferira ahrimansku prirodnu znanost pred antropozofski usmjerene prirodne znanosti; jer se ahrimanska prirodna znanost više ne smatra heretičkom, već se priznaje, a antropozofski orijentirana prirodna znanost se proziva kao heretička.

Međutim, kada je riječ o ovim stvarima, među istinski prosvijetljenim ljudima mora postojati jasnoća. Mora se shvatiti da se ista stvar mora poduzeti na duhovnom putu kao što je poduzeta na prirodnom putu; jer samo tako prirodni put može biti zaštićen od toga da zaluta u čisto ahrimansko. Zalutao je jer duhovni put može doći tek kasnije. Ali od sada i dalje za budućnost se mora dodati, tako da se prirodna znanost može ponovno uzdići do svoje božansko-duhovne visine, i tako život u kojem stojimo između rođenja i smrti može ponovno biti ujedinjen sa životom, o kojem bi znanost o duhovnom trebala dati podatke, a u kojem se nalazimo u vremenu između smrti i novog rođenja. Ali to se u naše vrijeme može dogoditi samo ako imamo volje stvarno razumjeti ovaj život na Zemlji, razumjeti ga na način na koji djeluje u ljudima. Pojedinačno ljudsko biće ćemo razumjeti samo ako razumijemo karakter ljudskih skupina, i samo tako ćemo moći sagledati pravu stvarnost.

Nedavno sam vam ukazao na neobičnu pojavu koja bi neke ljude mogla iznenaditi. Želim samo ukratko ponoviti. Vi znate da je u Švicarskoj djelovao

jedan dobar filozof Avenarius, koji je sebe sigurno doživljavao kao dobrog, buržoaskog građanina, sebe nije ni najmanje smatrao revolucionarnim. Utemeljio je učenja koja su napisana tako teškim jezikom da ih samo rijetki čitaju. Nešto popularnijim jezikom, ali nekako i sličnim, u Beču i Pragu djelovao je filozof Ernst Mach, koji je sebe također smatrao dobrim građaninom. Ovo dvoje ljudi doista nije imalo nikakvu revolucionarnu crtu. I suočeni smo s čudnim fenomenom - skrenuo sam vam pozornost na to - da su ova dva filozofa postali službeni filozofi boljševizma, da boljševici te filozofe smatraju svojim - moglo bi se reći, ako će se ispravno razumjeti - državnim filozofima. Mogao bi se upotrijebiti određeni izraz koji svijet voli koristiti, moglo bi se reći da bi se dvojica filozofa, Avenarius i Mach, okrenuli u grobu kada bi doznali da ih boljševici sada priznaju kao državne filozofe. Rekao sam vam: jedini razlog zašto ne razumijemo ovaj fenomen je taj što se držimo samo apstraktne logike, a ne logike stvarnosti, ne logike činjenica, ne logike onoga što vidimo. Ali želim ovo ponovno istaknuti s druge točke gledišta, iako vam izgleda da bi ovo mogli i dalje razglabati, želim posebno istaknuti jednu od točaka filozofije Avenariusa, koja nas može uputiti na odgovor na važno pitanje: kako su Avenarius i Mach postali boljševički službeni filozofi? Uostalom, ta činjenica je vrlo indikativna za sadašnju zbrku.

Vidite, Avenarius postavlja različita pitanja, a kada njegovim jezikom govorite o 'introjekcijama' i tako dalje, o tim čisto epistemološkim konceptima koje je on razvio, govorite jezikom koji je prilično nerazumljiv priličnom spektru ljudi. Ali na tom nerazumljivom jeziku on postavlja određeno pitanje koje je vrlo zanimljivo, posebno sa stajališta znanosti duha. Avenarius postavlja pitanje: bi li i čovjek koji je sam na svijetu govorio o razlikama između onoga što je u njegovoj duši i onoga što je vani u svijetu, o razlikama između subjektivnog i objektivnog? - Richard Avenarius je dovoljno pronicljiv da kaže: samo smo zavedeni govoriti o razlikama između subjektivnog i objektivnog, jer kad se suočimo s drugom osobom - dakle kad nismo sami na svijetu - pretpostavljamo da je ono što nosimo u mozgu, primjerice stol ili nešto drugo, također i u njoj. Budući da ovom zaobilaznicom projiciramo u njegov mozak tu istu sliku koju imamo u sebi, pa time cijela stvar poprima karakter slike, tako razlikujemo stvari u svojoj duši od stvari izvana s kojima se suočavamo, od objekata. Avenarius smatra da kad drugi ljudi osim nas ne bi bili vani u svijetu, mi ne bismo govorili o razlikama između stvari u našoj duši i stvari izvana, nego bismo sebe gledali kao jedinstvo, vidjeli bismo sebe stopljenim sa stvarima i ne bismo se razlikovali od svijeta.

Može se reći: s određene točke gledišta Avenarius je u pravu s ovom tvrdnjom, a s druge točke gledišta užasno griješi. U pravu je kada kaže da to što dolazimo u kontakt s ljudima tijekom našeg najranijeg djetinjstva nešto znači - čak i ako se obično ne sjećamo ničega iz tog vremena; ali ima određeno značenje. Sve naše predodžbe su pod utjecajem toga. Bilo bi

drugačije da ne dolazimo u kontakt s drugim ljudima, ali ne bi bilo ono što Avenarius misli. Svatko tko doista može duhovnim promatranjem doći do zaključka o tome koje su stvarne temeljne činjenice, doći će do istine o ovom pitanju. Međutim, imali bismo drugačiji pogled na svijet da na svom životnom putu ne susrećemo druge ljude baš u vrijeme kada još ne možemo svjesno misliti. Ali postoji zanimljiva činjenica: u ovoj drugoj slici svijeta, duhovi koji su u pozadini svijeta bili bi unutra. Dakle, ne u smislu Avenariususa, ne bismo bili drugačiji od svijeta, da smo sami na svijetu i da nema drugih ljudi u blizini. Da smo sami na svijetu - razmislite o ovoj strašnoj apstrakciji - ne bismo se razlikovali od minerala i biljaka, već bismo iza minerala i biljaka sagledavali božansko-duhovni svijet. Ali ni životinje ne bi trebale biti tu, one bi također utjecale na sliku svijeta. Iz ove činjenice proizlazi da je druženje s ljudima razlog, zašto naivno ne opažamo duhovni svijet koji se nalazi iza biljaka i minerala. Ljudi nam staju pred ovaj svijet. Mislite: pod cijenu nesagledavanja hijerarhijskog svijeta bogova, osvajamo sljedeće: ono što stječemo je kroz naš suživot s drugim ljudima na fizičkoj Zemlji! U određenoj mjeri ljudi se skrivaju od svijeta bogova. Naravno, Avenarius to nije znao, pa je pitanje skrenuo u sasvim krivom smjeru. Smatrao je da kad tamo ne bi bilo ljudi, tada bismo sebe vidjeli kao nedjeljive od svijeta, tada se ne bismo razlikovali od svijeta. Ali istina je: ne bismo se razlikovali od drugih ljudi i od biljaka i minerala; ali bismo se razlikovali od bogova koje bismo tada imali oko sebe; to je istina!

Ako razmislite o ovome, onda možete sebi reći nešto što je vrlo važno reći sebi u naše vrijeme: čudno je da u mnogim pogledima naše doba ima sudbinu da dotiče najvažnija pitanja u svojem najpronijljivijim umovima, dotiče najvažnija pitanja i vodi stvari u pogrešnom smjeru i uvijek ih vodi u takvom smjeru da ih odvodi od poimanja duhovnog. Ne može se radikalnije nego Avenarius udaljiti od poimanja duhovnog. Jer njegova je filozofija oštroomna, napisana sa svom profinjenošću profesorskog jezika, pa je stoga prikladna da ljude što više uspavljuje u odnosu na duh. Ali kad su ljudi spavajući odvedeni od duha, onda oni smatraju da je to odvođenje od duha nužnost, nešto poput matematičke nužnosti; sve dok ne primjećuju da ih odvođe od duha, to prihvaćaju kao znanstveno dokazano. To s jedne strane.

Vidite filozofa - a slično bi se moglo reći i za Macha - čiji je najdublji nerv u cjelokupnom mišljenju osnovati znanost koja radikalno odvodi ljude od duha. U boljševizmu treba uspostaviti socijalni poredak s isključenjem svega duhovnog, a posebno čovječanstvo treba socijalno grupirati na način da duhovno ne igra nikakvu ulogu. Vidite, ovo je prava unutarinja veza. To se potvrđuje u logici činjenica. Avenarius i Mach su službeni filozofi boljševika ne zbog čisto vanjskog razloga, već zbog velike unutarne srodnosti.

Iz ovoga možete vidjeti da uz prosudbu koja je danas uobičajena, možemo samo nepomično stajati pred ovakvim stvarima. Možemo se samo pitati: kako je došlo do toga da su boljševici odlučili Avenariususa i Macha učiniti

službenim filozofima? Ali moguće je vidjeti veze. Treba ići na duhovnu osnovu. To je ono što smo sada učinili s ovom činjenicom. Morate biti u mogućnosti istaknuti: kako bi to bilo u stvarnosti da je čovjek sam na našoj fizičkoj Zemlji, bez drugih ljudi? Danas jednostavno postoje pojave, a posebno u međusobnom odnosu između ljudi - upravo sam spomenuo duhovnu materiju, ali moglo bi se spomenuti i svakodnevne stvari - koje su dio ljudskog života i koje ljude čine krutim, jer im ne dopuštaju da dođu do bilo kakvog razumijevanja ako ih ne promatraju iz duhovno-znanstvene perspektive.

Nemojte misliti da je to uvijek bilo tako. Takvih je pojava bilo i u davna vremena, ali su bile instinktivno razumljive ljudima na temelju stare instinktivne vidovitosti. U dobu sivila neznanja, takve pojave nisu bile prisutne u ljudskim međusobnim odnosima. Sada se opet pojavljuju. Ne razvijaju se samo duše ljudi, svijet se razvija, svijet se mijenja i najprije pokazuje promjenu u općenju među ljudima; u sljedećem periodu to će se pokazati i u odnosu između ljudi i ostalih carstava prirode. Život mora ostati neshvatljiv ljudima u sadašnjosti i neposrednoj budućnosti ako ga ne žele gledati iz duhovno-znanstvene perspektive. Ako ne pribjegne ovim duhovno-znanstvenim konceptima ljudsku dušu će zahvaćati iluzija za iluzijom. Ovdje ima nekih ljudi kojima sam opetovano govorio jednu stvar kad je izbila sadašnja vojna katastrofa: možete pisati o takozvanim svjetsko-povijesnim pojavama zadnjih stoljeća na temelju dokumenata u arhivima, jednostavnim traženjem tih dokumenata i bavljenjem Rankeshovom ili sličnom historiografijom. Ne može se tako pisati o izbijanju ove vojne katastrofe. Jer čak i ako ljudi iskopaju sve što je moguće iz arhiva: ako ne obrate pozornost na stanje duše ljudi koji su bili uključeni u ishod ovog rata, i kako je to stanje duše dopustilo ahrimanskim silama da uđu u zemaljsku aktivnost, i kako su uzroci ove ratne katastrofe došli s ahrimanske strane - ako netko ne želi proučavati početnu točku ove ratne katastrofe u znanosti duha, onda će ta početna točka uvijek ostati mračna. To je ono što leži u ovoj ratnoj katastrofi, kao, rekao bih, poziv ljudima da iz nje uče. Može se puno naučiti iz onoga što se dogodilo u zadnjih četiri do pet godina kao rezultat onoga što je bilo prije. Nadasve, bit će moguće naučiti postavljati neka pitanja, ne tako jednostrano kao prije, nego na način primjeren zahtjevima vremena.

Često sam govorio: nema razloga da se olako tješimo nesretnim vremenom ili kao pred nesrećom zatvaramo oči. Ali nema razloga ni za pesimizam. Treba samo uzeti u obzir sljedeće: strašne, užasne stvari događale su se širom svijeta u posljednje četiri i pol godine; ali što je bit ovih strašnih stvari? - Bina stvar je ono što su ljudske duše doživjele u ovom vremenu, naravno s obzirom na razvoj ljudskih duša u cjelokupnoj evoluciji. Ali onda se nameće vrlo smisleno, sadržajno pitanje. Ovo pitanje je paradoksalno, ali samo zato što je sadržajem bremenito i običnom mišljenju nepoznato, pitanje: može li se zapravo poželjeti da, bez takve katastrofe, čovječanstvo jednostavno nastavi živjeti onako kako je naviklo živjeti do

1914? Možete li to poželjeti bez daljnjega? - Kada postavljam takvo pitanje, uvijek mogu istaknuti ono što sam rekao u svom ciklusu u Beču prije izbijanja ove ratne katastrofe: ako pogledate ono što živi u svijetu ljudi, odnos između ljudi i socijalnog života izgleda kao socijalni karcinom, kao rak koji gmiže kroz čovječanstvo. Međutim, ljudi su zatvorili oči pred ovim karcinomom društvene zajednice. Nisu htjeli pogledati činjenicama u lice. Ali nitko, dublje gledajući stvari, ne može reći da bi za čovječanstvo bilo dobro da je ovako nastavilo. Išli bi sve dalje nizbrdo, udaljavajući se od duha, putem koji sam naznačio. A oni na koje gledamo tako bolne duše, milijuni koje je ova užasna katastrofa odnijela s ove fizičke razine, koji sada žive kao duše, oni su ti koji najviše od svega razmišljaju koliko je njihova situacija sada drugačija, budući da prolaze kroz ostatak svojih života u duhovnom svijetu, i kako bi situacija bila drugačija da ih je njihova karma zadržala na fizičkoj Zemlji.

Sub specie aeterni, iz perspektive vječnosti stvari izgledaju drugačije. Tako nešto se mora reći. Stvari jednostavno ne treba shvaćati olako ili površno. Kao što je istina da je beskrajno tužno što se dogodila ova katastrofa, jednako je istina da je ova katastrofa spasila čovječanstvo od strašnog potonuća u materijalizam i utilitarizam. Iako se to danas još ne vidi, postat će očito, i to prije svega u središnjim zemljama i na istoku, gdje se razvija kaos umjesto poretka, koji je apsorbirao materijalizam. Svakako se ne može bez prizvuka patnje govoriti o ovom kaosu koji se nadvio nad središnje zemlje i zemlje istoka, a koji izvana nema mnogo izgleda da se uskoro na bilo koji način pretvori u sklad. Ali postoji još nešto. Tamo gdje se ovaj kaos bude širio postojat će svijet koji će kroz vanjsku fizičku razinu ljudima u bliskoj budućnosti davati što je moguće manje. Blagoslovi fizičke razine neće biti veliki u središnjim i istočnim zemljama. Sve što čovjeku može biti, kroz činjenicu da uz pomoć vanjskih sila održava svoju egzistenciju, toga neće biti puno. Čovjek će morati zahvatiti vlastitu dušu kako bi ostao čvrst. I s tim stiskom u sebi, kako bi ostao čvrst, on će moći pristupiti vanjskom svijetu. Odlučiti će ići prema duhu od kuda jedino može doći spas za budućnost. Jer to je bitna stvar za budućnost, da nam naše vanjsko fizičko biće izmiče, da tako kažem, da naše vanjsko fizičko biće - to sam jučer objasnio - više nije tako zdravo kao što je bilo u prošlim vremenima, da u sebi ima više smrti nego što je to bilo u prošlim vremenima. I impuls za uvidom da se sadržaj zagonetke svijeta ne može pronaći u onom s čime je povezano naše fizičko tijelo, već da se moramo popeti u duhovne svjetove, impuls da se i socijalni poredak iznese iz duhovnih svjetova, nastat će kada se u fizičkom svijetu bude moglo naći što je moguće manje. Ovaj fizički svijet će postati harmoničan samo ako se taj oblik traži iz duhovnog života. Biblija na svojim prvim stranicama ne kaže da su Ahriman ili Lucifer istjerali ljude iz Raja, nego da je sam bog Jehova taj koji je istjerao ljude iz Raja. Ali također znamo to da izgon iz Raja znači da ljudi postaju slobodni, da ljudi doživljavaju slobodu, jer je mogućnost, klica slobode bila položena. Bi li bilo protivno ovoj biblijskoj mudrosti ako se kaže: je li također bila

božanska mudrost ta koja je istjerala ljude iz sadašnjosti koja ih je vodila do materijalizma i utilitarizma, da postanu tako sjeme čije bi duhovno shvaćanje trebalo pomoći svijetu? A iz bolne pozadine posljednje četiri i pol godine to zvuči ovako: duhovno želi slati otkrivenja kroz velove vanjskih pojava; ljudi bi kroz nesreću trebali naučiti gledati ova duhovna otkrivenja, i to će biti za njihovo spasenje.

Ovo je također jezik koji nekim ljudima danas zvuči paradoksalno; ali to je jezik kojim nas Krist u naše vrijeme navodi da govorimo. Jer u napredovanju kršćanstva mora biti moguće shvatiti kršćanske istine na nov način. To se može dogoditi samo ako su duhovno shvaćene. Misterij Golgote duhovni je događaj koji je intervenirao u evoluciju Zemlje. Može se u potpunosti razumjeti samo duhovnim znanjem. I tako, kao što je čovječanstvo suštinski pronašlo Krista kroz nesreću, tako ćemo i mi morati tražiti Krista u novom načinu razumijevanja i novom obliku.

Zasigurno ovo što govorim nije svakodnevna utjeha. Ali ako se želite kloniti svake trivijalnosti, onda u dubljem smislu riječi možda ipak postoji neka utjeha, možda jedina primjerena ljudskom dostojanstvu u našem vremenu. Međutim, to je utjeha koja ljudima ne ukazuje na: čekaj, i bit će ti darovano sve božansko bez tvoje intervencije, nego utjeha koja će upućivati na ovo: upotrijebite svoju snagu i vidjet ćete da Bog govori i djeluje u vašim dušama, i da ćete kroz Boga koji govori i djeluje u vašim dušama naći i Boga u svijetu, i s Bogom, što je najvažnije, moći ćete surađivati u svijetu! - Moramo se odmaknuti od pukog pasivnog ponašanja prema nadosjetilnim spoznajama. Čovjek se mora sabrati kako bi iznutra pronašao sebe i time prepoznao sebe kao kariku u svjetskom poretku. Tada se mogu pobuniti one ispovijesti koje bi čovjeka trebale razveseliti tako što mu se - mislim slikovito - najprije duh okadi tamjanom da bi potom pasivno, bez ikakvog djelovanja, pronašao put do božanskog. Ove ispovijesti, koje su tako usmjerene na utjehu čovjeku, uvijek će se buniti protiv zahtjeva koji sada izvire iz duhovnih svjetova, da čovjek treba tražiti svoju vrijednost u unutarnjoj aktivnosti, u aktivnom unutarnjem razvoju duhovnog života!

To mora biti tako, pogotovo ako želimo uzeti u obzir ono što se pojavljuje u raznim oblicima maskirano i prikriveno: socijalne zahtjeve našeg vremena. To sam već istaknuo ovih tjedana: mi, barem velik dio naših obrazovanih ljudi, živimo od tekovina grčke kulture. Samo ne razmatramo uvijek da je ono u čemu živimo, stvoreno jer se ova grčka kultura razvila na temelju ropstva, i da je velik dio ljudi morao živjeti kao robovi, da bi moglo postojati ono što danas imamo kao blagoslove grčke kulture. Ali ako doista shvatite da je sve što znači grčka umjetnost, što je lijepo u sjećanju na grčki život, što znači grčka znanost, i mnoge druge stvari, stvorene na temelju ropstva, onda se pitate s drugačijim intenzitetom: što nas je dovelo do toga da više ne razmišljamo onako kako su mislili veliki filozofi Platon i Aristotel: da je ropstvo nešto samo po sebi razumljivo? U to je vrijeme i najmudrijima među

ljudima bilo jasno da devet desetina čovječanstva mora živjeti kao roblje. Danas to više ne uzimamo zdravo za gotovo, smatramo povredom ljudskog dostojanstva kada netko tako razmišlja. Što je onda imalo učinka na zapadno čovječanstvo tako što je preobrazilo ljudske predodžbe? - Kršćanstvo! Kršćanstvo je porobljene ljude, dovelo do toga da, barem načelno, prepoznaju rečenicu: ljudi su po duši jednaki pred Bogom. Ali to je i isključilo ropstvo iz socijalnog poretka ljudi. Ali znamo: ostala je jedna stvar koju uvijek moramo isticati s raznih gledišta, ostalo je u našem gledanju za koje sam rekao da je 'Punctum saliens' u svijesti proletera: da u našem socijalnom poretku dio ljudskog bića, štoviše nešto što se odvija u tijelu, ljudi mogu kupiti kao robu i sami prodati. To je ono što je tako iscrpljujuće i što uzbuđuje. To je zapravo 'Punctum saliens' socijalnog pitanja, da se rad može platiti. To je također ono što ostavlja karakter egoizma u temelju cijele naše socijalne zajednice; jer egoizam mora prevladati u socijalnom poretku ako ljudi moraju dobiti plaću za svoj rad za ono što trebaju za sebe. Moraju steći za sebe. Ono što se mora prevladati kao sljedeća faza nakon prevladavanja ropstva je da nečiji rad može biti roba! To je pravi 'Punctum saliens' socijalnog pitanja koju će novo kršćanstvo riješiti. I predstavio sam vam neka od rješenja socijalnog pitanja, jer trostruka podjela socijalnog poretka o kojoj sam govorio odvaja robu od radne snage, tako da će u budućnosti ljudi kupovati i prodavati samo robu, samo vanjske proizvode, samo stvari koje su odvojene od ljudi, kao što sam već pokazao u eseju 'Teozofija i socijalno pitanje', koji se pojavio 1905, ljudi će raditi za druge iz bratske ljubavi.

Možda će biti dug put da se to postigne, ali ništa osim toga neće riješiti socijalno pitanje. I svatko tko ne vjeruje da se takve stvari moraju događati u svjetskom poretku, sličan je osobi koja bi u vrijeme nastanka kršćanstva rekla: robova uvijek mora biti. Kao što bi tada netko takav pogriješio, danas nije u pravu onaj koji kaže: rad se uvijek mora platiti. Tada se nije moglo zamisliti da jedan broj ljudi neće morati postati robovi; to nisu mogli zamisliti ni Platon ni Aristotel. Danas najpametniji ljudi ne mogu zamisliti da je moguće imati socijalnu strukturu u kojoj rad ima potpuno drugačiju vrijednost nego kada je 'plaćen'. Naravno, proizvod će i dalje nastati iz rada, ali proizvod će biti jedino što će se kupovati i prodavati. To će ljude socijalno iskupiti.

Da bi se te stvari razumjele, potrebno je znanje vizije i logika vizije. Ali bez ove logike vizije, čovječanstvo ne može ići naprijed, jer je to gorivo za ono što ljudima mora doći u budućnosti: ljubav prema ljudima koja proizlazi iz razumijevanja od osobe do osobe. I koliko god to čudno zvučalo, danas kada ima svakakvih atavističkih rezidua u ljudima s jedne ili druge strane, danas se ipak na sve gleda sa simpatijama ili antipatijama. Naprimjer, ako se prave razlike, kao što sam učinio prije nekog vremena, kada sam rekao: od tri člana ljudske prirode, zapadni narodi su pozvani da razviju donju prirodu tijela, ljudi sredine prirodu srca, istočni ljudi prirodu glave, tada se i danas

takve stvari često 'ocjenjuju'; barem je negdje unutra još uvijek mala kutijica u kojoj ljudi procjenjuju stvari. To vrednovanje mora prestati; jer će upravo to promatranje diferencijacije diljem zemlje uspostaviti ljubav s razumijevanjem. U doba duše svijesti, stvarna ljudska ljubav koja se proteže zemljom proizaći će iz razumijevanja, a ne ih nedostatka razumijevanja. Tada će ljudi po cijeloj zemlji shvatiti kako pronaći sebe u Kristu. Krist nije stvar ovog ili onog naroda; Krist je stvar cijelog čovječanstva. Ali da bi se to prepoznalo kao stvar cijelog čovječanstva, mnoge iluzije moraju nestati, ljudi se stvarno moraju uzdići do točke da bez iluzija gledaju u pravu bit stvari. Danas ljudi u mnogim područjima to ne žele. Ali znam da govorim samo o božićnom miru predstavljajući vam sljedeći paradoks. Zna da kada govorim o tim diferencijacijama, ne govorim o pojedinim ljudima, nego o narodima. Ako nemate dobre volje, lako je krivo shvatiti te stvari. Ali često ističem da se ne misli na pojedinačnu ljudsku individualnost koja izrasta iz naroda, nego da se radi o narodima. Molim vas da ovo uzmete u obzir kada budem govorio sljedeće. -

Pogledajmo ovu ili onu prosudbu koja je u posljednje četiri godine donesena o zemljama ili državama Srednje Europe. Budući da potpuno razumijem takve osjećaje, ne želim reći ništa reći, ni najmanje, protiv ljudi koji su oduševljeni Antantom. To mi je daleko od namjere. Svatko ima svoje mišljenje, ono je opravdano s određene točke gledišta. Ali sada se može skrenuti pogled s ovog mišljenja koje je postojalo u prošlim godinama, i razmotriti nastavak tog mišljenja u sadašnjosti. Možda će vam neke stvari biti sasvim neshvatljive. Čovjek se može zapitati: je li potrebno da se sada nastave isti sudovi koji su doneseni dok su vladari srednjih država bili tamo i još uvijek imali moć? Da, da se sve radi na sofisticiran način da se može nastaviti tako gledati? Je li to nužno? Da li je to jednako objašnjivo? Gledano s površine, sigurno nije tako objašnjivo kao što su neke stvari bile objašnjive. Ali ako pogledate dublje, razumljivo je. Gledajući dublje, razumljivo je, ne od pojedinca - pojedinac će se također oporaviti od ovoga u zapadnim zemljama - ali oni ljudi koji sude isključivo na temelju nacionalnosti, ti ljudi, imaju nešto u svojoj podsvijesti što se može okarakterizirati na sljedeći način.

Prije nekoliko tjedana objasnio sam ovdje da velik dio Starog zavjeta još uvijek živi u našem svjetonazoru, posebice u našem načinu razmišljanja, te da pravi nerv kršćanstva još nije apsorbiran. Posebnost službe Jahve je u tome što se tiče svega onoga što ne učimo između rođenja i smrti, već onoga što nasljeđujemo, što nam je u krvi, a što inače ima utjecaj samo dok spavamo, kada smo izvan svog tijela. Ovaj pogled na Jahvea još uvijek pulsira u našem vremenu. Može se uzdići do pogleda na Krista samo ako se svom snagom u dobu intelekta okrenemo osvajanju duhovnog svijeta, ne rođenjem ili onim što nam je rođenjem dano, već kroz ono što učimo. Po samoj naravi zapad nije predodređen da prijeđe iz službe Jahve u službu Kristovu, predodređenost tek počinje sredinom Europe i ide prema istoku;

naravno, ovo se odnosi na narode a ne na pojedinca. Otuda osebujan tip wilsonovskog mišljenja, koje je još uvijek posve ukorijenjeno u starozavjetnim predodžbama, a koje se zapravo pojavljuje tako da, čak i ako niječe, želi iskorijeniti ono što se želi duhovno uzdići u srednjim zemljama i na istoku. Zato je sada tako neobjašnjivo, nakon što ste se riješili onoga čega ste se pretvarali da se želite riješiti, ono što sada ostaje su narodi kojima se, kao što smo se uvjerali, ne namjerava nanijeti nikakva šteta, nastavljajući istim stavom pod svim mogućim izgovorima. Ljudi to nastavljaju jer se zapravo brane od onoga što se nužno dogodilo u duhovnom razvoju čovječanstva u srednjim zemljama i na istoku tijekom posljednjih nekoliko stoljeća. Podsvjesno, žele to izbrisati. Ne žele ulaziti u te stvari.

Sada živimo u vrlo značajnoj krizi. Često sam čuo pitanje: kako to da ljudi na zapadu, posebno Englezi i Francuzi, tako užasno mrze Nijemce? - Na to postoji vrlo jednostavan odgovor, ali on je zaista iscrpan i sastoji se u tome da ljudi uvijek drugačije gledaju na sebe, posebno kao pripadnika naroda, nego na druge. I budite sigurni da su misli poput onih Macha kad je ušao u autobus ili dok je hodao ulicom vrlo česte u podsvijesti ljudi. Znae, sam Mach kaže: jednom je, jako umoran, ušao u autobus i nije primijetio da na oplati nasuprot ulaznih vrata stoji ogledalo. Zatim je netko drugi sjeo s druge strane. I onda je pomislio: kakav je to užasan učitelj koji dolazi nasuprot? - Bio je sam sebi stranac, tako je malo poznavao sebe kao osobu; ali kad se vidio, nije mu se nimalo svidjela.

Sada pogledajte duhovnu povijest Srednje Europe, ne u njezinim intimnijim aspektima, već je gledajte šire. Sve do Lessinga, duboko u zadnjoj trećini osamnaestog stoljeća, Nijemci su pokušavali biti poput Francuza. Vidi se po svemu. Od određene vremenske točke, otprilike u dvanaestom stoljeću, pa sve do više od polovice osamnaestog stoljeća, Nijemci su pokušavali biti poput Francuza, učiniti se Francuzima. Ono što Francuzi nisu vidjeli u sebi, ili ako su vidjeli, cijenili su, ali to su užasno mrzili kad su vidjeti u imitaciji. Čovjek nesvjesno prakticira čudnu samospoznaju. Uglavnom, Nijemci Francuze nikada nisu mrzili u njihovoj najdubljoj biti, nego su Francuzi mrzili sami sebe gledajući svoju sliku, svoj odraz u njemačkoj duši. Od tog vremena počinje čudan engleski utjecaj, koji danas još nije dovoljno shvaćen. Englezi, dakako, ne vide sebe ništa više nego što je Mach vidio sebe, ali primjećuju sebe kada se sada vide u zrcalnoj slici koja je na čudan način ušla u njemačku dušu od osamnaestog stoljeća. Englez je onaj kojeg sada prosuđuju na Nijemcu. To je jednostavno psihološko rješenje. Da do te krize nije došlo, ovo bi stanje trajalo još dugo, postojala bi zapravo jedna velika kaša iz koje bi onda izronile individualnosti, koje bi međutim, imale intimna svojstva njemačke prirode. Ali nesreća, kaos, iznjedrit će iz svjetske krize upravo ono što bi trebalo nastati, što je oduvijek bilo tu, iako se pod snagom zapada nije moglo razviti. Takve su stvarne činjenice. Nema razloga za pesimizam, čak ni u Srednjoj Europi. Ali treba se spustiti do dubljih razloga koji leže u osnovi egzistencije.

Ovo što sada rade sile Antante može izgledati ovako ili onako. Malo je važno kako to izgleda, jer duboko u sebi žele nešto nemoguće. Oni žele spriječiti da se dogodi nešto što se mora razviti u sredini Europe i na istoku. Ali to ovisi o duhovnom napretku ljudi. To se ne može spriječiti. Ali donosi drugu stvar, ako čovjek ozbiljno misli o budućnosti Zemlje, treba vjerovati u duh. Samo iz duha, iz snage duha doći će ono što mora doći, uključujući i rješavanje gorućih socijalnih zahtjeva. Bilo je potrebno da se u dobu strojeva pojavi pet stotina milijuna nevidljivih ljudi, odnosno vidljivih kao strojevi, kako bi ljudi postupno naučili osjećati: ne smijemo biti plaćeni onako kako se plaćaju strojevi. I bilo je nužno da se dogodi ova strašna katastrofa, u kojoj je doba strojeva slavilo svoje najveće pobjede. Ali ljudi će izaći iz ove katastrofe i razviti svoju snagu. I iz ovog razvoja snage, također će imati određenu priliku ponovno se stvarno povezati s božanskim, s duhovnim. Baš kao što to što su ljudi protjerani iz Raja nije bila puka nesreća - ako sada usporedimo početnu točku zemljine evolucije s onim što ljudi s pravom nazivaju najstrašnijim događajem u povijesti svijeta - nije samo nesreća što je takva katastrofa zahvatila ljude. Uostalom, najvrednije istine su u osnovi paradoksalne. Danas se može reći - često sam skretao pozornost na tu stvar - da su ljudi bili toliko sramotni da su razapeli najdragocjenije biće koje se pojavilo na Zemlji, Krista Isusa. Ubili su Ga. Može se reći: to je bilo 'sramotno' od ljudi. Ali ova smrt je sadržaj kršćanstva. Kroz ovu smrt dogodilo se ono što nazivamo otajstvo Golgote. Bez ove smrti ne bi bilo kršćanstva. Ova smrt je sreća ljudi, ova smrt je snaga ljudskog bića na Zemlji. U stvarnosti stvari su tako paradoksalne. S jedne strane, može se reći: sramotno je bilo što su ljudi Krista pribili na križ - a ipak ovom smrću, tim pribijanjem na križ dogodio se najveći događaj na Zemlji. Nesreća nije uvijek samo nesreća. Nesreća je često polazište za postizanje ljudske snage i ljudske veličine.